istanbul

KENT ARAŞTIRMALARI VE DÜŞÜNCE DERGİSİ

İstanbul'un Seçimi

Dosya
Stadyumlardan Sahnelere: İstanbul'un Son 30 Yılda Değişen Müziği

Metropol Meseleleri
İstanbul'un Kronik Sorunu: Su Güvenliği

Ekosistem
İstanbul'un Risk Altındaki Kelebekleri

2024 / 010

43 Rölöve Restorasyon Restitüsyon

40 Avan ve Fikir Projesi

36 Belgeleme Raporlama Sergi

25 Uygulama Projesi

3 Kentsel Yenileme ve Sokak Sağlıklaştırma

İSTANBUL İÇİN ÇOK ÖNEMLİ YAPILARIN RÖLÖVE, RESTORASYON VE RESTİTÜSYON PROJELERİNİ ORTAK GEÇMİŞİMİZİ HİSSEDEREK, GELECEĞE MİRAS BIRAKABİLMEK İÇİN HAZIRLIYORUZ.

KÜLTÜRLERİ VE KİMLİKLERİ HATIRLAMAK İÇİN TASARLADIK, **İSTANBUL İÇİN BAŞARDIK.**

◆ Metro Han Yapısı Rölöve ◆ Rum Yetimhanesi Rölöve ve Restorasyon Projeleri
◆ Bulgur Palas Rölöve ◆ Su Bendleri Onarım Projesi ◆ Atatürk Kitaplığı Rölöve
◆ Yarımburgaz Mağarası Rölöve ◆ Aziz Andreas Manastırı 2R

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ | İBBimtaş

www.bimtas.istanbul bimtasibb bimtas.ibb BİMTAŞ İBB

16 MİLYON İÇİN Çalışıyoruz

BU SAYIDA...

Adalet sisteminin siyasallaşmasıyla maruz kaldığımız hukuksuzlukların sınırlarının genişlediği yeni bir evreye girdik. Uzun ve zorlu mücadeleler ve ağır bedeller ödenerek kazanılmış haklar birer birer elimizden alınıyor; güvensizlik ve güvencesizlik hayatın her alanını kuşatılıyor ve yeni bir siyaset ve toplum mühendisliği dayatmasıyla karşı karşıyayız. Uygulamaya konulan politikalarla grev, toplu gösteri, seçme ve seçilme gibi anayasal haklar sistematik biçimde aşındırılıyor.

Anayasal bir kurum olan TMMOB'a bağlı Şehir Plancıları Odası İstanbul Şube Başkanı olarak kamu yararını koruma görevini yerine getirmek için "Gezi Parkı park olarak kalsın" diyen şehir plancısı Tayfun Kahraman, 2 yıla yakın zamandır hiçbir delil olmadan parmaklıklar arkasında Silivri'de tutuluyor. AFAD'ın bölgenin tek toplanma alanı olarak belirlediği Gezi Parkı'nın yapılaşmaya açılmasına karşı çıkan Avukat Can Atalay da Kahraman'la yaklaşık 2 yıldır aynı kaderi paylaşıyor. 6 Şubat depremlerinden en çok etkilenen Hatay ilinin seçmenlerinin Atalay'a sandıkta sahip çıkıp TBMM'ye milletvekilleri olarak göndermelerinden daha manidar ne olabilirdi ki? Oysa Anayasa Mahkemesi'nin hak ihlali gerekçesiyle "derhal serbest bırakılsın" kararına karşın Atalay serbest bırakılmadı. Üzerine Atalay'ın milletvekilliği düşürüldü ve TBMM'de Hatay için ayrılmış bir koltuk boş kaldı.

İşte böyle bir ortamda yine bir seçim dönemindeyiz. Üzerinden beş yıl geçen olaylı 2019 seçimlerinde önceki 25 yıl boyunca doğada ve kentte büyük çaplı tahribat yaratan projeleriyle büyüyen inşaat sektörünün İstanbul'un deprem riskine bir çözüm olamaması, kentsel dönüşümün çözümden çok mağduriyet yaratması, trafik sorununun artarak devam etmesi, çevresel sorunların yaşamı tehdit eden düzeye ulaşması, adil bir kentsel paylaşım düzeni kurulamaması, üstüne bir de ekonomide yaşanan sorunlar İstanbul seçmenini başka bir alternatife yöneltmişti. Şimdi, 31 Mart yerel seçimlerine sayılı günler kaldı. Kuşkusuz seçim sonuçlarını belirleyen çok sayıda değişken var. İstanbul, ülke nüfusunun yaklaşık 4'te 1'ini oluşturuyor ve bugüne kadar aldığı göç sonucunda oluşmuş demografik yapısı ülke geneli için de belirli çıkarımların yapılmasına olanak tanıyor. Bu sayımızın kapak konusunda İstanbul'un seçimi var. Seçmen davranışları, yeni nesil propaganda araçları, anketler gibi pek çok konuda röportaj, yazı ve değerlendirmelere yer verdik. 1 Nisan sabahının daha güzel ve umutlu bir gelecek getirmesini diliyoruz.

Dosya konumuzda ise İstanbul'un eğlence hayatında önemli yer tutmuş olan 90'ların stadyum konserlerinden başlayarak günümüzde festival, konser gibi müziğin toplumla buluşma araçlarında yaşanan dönüşüme yer verdik.

"Büyükşehir Hafızası" bölümümüzde dosya konumuza uygun olarak aynı zamanda değerli bir icracı sanatçımız olan İBB Orkestralar Şube Müdürü Özcan Bircan'ı ağırladık.

"Metropol Meseleleri" bölümümüzde İstanbul'un kronik sorunları olan su tedariki ve ulaşım sorununa eğiliyoruz. Kuşkusuz, yeni dönemde yapılan altyapı yatırımları, yeni metro hatları ve HızRay projesi bu sorunların çözümüne yönelik önemli adımlar ancak bu politikaları kararlı bir biçimde geleceğe taşımak kalıcı çözümler için bir zorunluluk!

İstanbul Planlama Ajansı'nın ev sahipliği yaptığı "Çeşitlilik ve Yaratıcılığın Buluştuğu Yedikule: AMS MADE IT Atölye Deneyimi" ve "Afet ve Acil Durumların Yönetiminde Toplumsal Cinsiyetin Ana Akımlaştırılması Neden Önemli?" etkinliklerini "Kent Gündemi" bölümümüze taşıdık.

"Ekosistem" bölümümüzde dikkatlerinizi İstanbul'un risk altındaki kelebeklerine çekmek istiyoruz.

Koleksiyon bölümümüzde geçmiş seçimlere ilişkin çeşitli görsellere yer verdik.

"Sayaç", "Gösterge" ve "Monitör 39" bölümlerimizde yine kapak ve dosya konularımızı tamamlayıcı nitelikte önemli verileri ilginize sunuyoruz.

Bir mutlu haberi de sizlerle paylaşmak isteriz. Grafik Tasarımcıları Meslek Kuruluşu (GMK) Tasarım Konsepti ve Yayın Kimliği tasarımcımız sevgili Tuğçe Tunç ve İPA İstanbul Dergisi'ni 42. Tasarım Sergisi'nde "En İyi Süreli Yayın Tasarımı" ödülüne layık gördü. Kendisini tebrik ediyor, tüm okuyucularımıza keyifli okumalar diliyoruz.

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ | İPA İstanbul Planlama Ajansı

istanbul

İMTİYAZ SAHİBİ
Emrah Şahan (BİMTAŞ Boğaziçi Peyzaj İnşaat Müşavirlik Teknik Hizmetler San. Tic. A.Ş. Adına)

YAYIN YÖNETMENİ
Nazım Akkoyunlu (Sorumlu)

TASARIM KONSEPTİ VE YAYIN KİMLİĞİ
Tuğçe Tunç

YAZI İŞLERİ
Baran Alp Uncu, Berkan Özyer, Cansu Yapıcı, Elif Sidar Ökdemir

YAYIN KURULU
Akif Burak Atlar, Begüm Özden Fırat, Çağhan Keskin, Eda Ünlü Yücesoy, Elif Avcı, Ferhan Gezici, Fırat Genç, Gökçer Okumuş, Gürkan Akgün, H. Tarık Şengül, İclal Dinçer, Mert Arslanalp, Murat Şeker, Mustafa Sönmez, Zelal Yalçın

DANIŞMA KURULU
Bekir Ağırdır, Emrah Çoraman, Enis Köstepen, Erden Attila Aytekin, Fatih Terzi, Feyyaz Yaman, Haluk Gerçek, Hatice Kurtuluş, Kemal Kılıç, Mikdat Kadıoğlu, Nihat Tekdemir, Nuran Zeren Gülersoy, Ümit Şahin, Yüksel Taşkın

KATKIDA BULUNANLAR
Arda Dönerkayalı, Ahmet Uluğ, Alperen Yayla, Aykut Bal, Caner Aytepe, Demo Lab Fotoğraf İnisiyatifi, Nazım Serhat Fırat

SON OKUMA EDİTÖRLERİ
Ali Servet Etkin, Suat Hayri Küçük

İDARİ SORUMLU
Nilay Özger 0 (212) 245 99 00

KAPAK GÖRSELİ
Selva Kaya

BASKI VE RENK AYRIM
Seçil Ofset • 100. Yıl Mahallesi, Matbaacılar Sitesi, 4. Cadde, No: 77, Bağcılar - İstanbul
0 (212) 629 06 15 - Sertifika No: 44903

DAĞITIM
İstanbul Büyükşehir Belediyesi • Kültür A.Ş.

İLETİŞİM
İstanbul Planlama Ajansı • Basınköy Mahallesi, Valilik Yolu Caddesi, No: 2, Florya, Bakırköy - İstanbul
dergi@ipa.istanbul • ipa.istanbul/dergi

BİMTAŞ • Evliya Çelebi Mah. Meşrutiyet Cad. Eski TÜYAP Binası, No: 50, 34430, Beyoğlu - İstanbul

ISSN:2757-797X

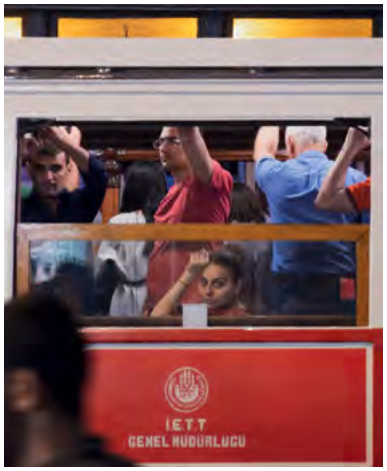
Yerel, süreli, 3 aylık yayın. İPA İstanbul dergisinin tüm telif hakları İBB'ye aittir. Dergide yayımlanan yazı ve fotoğraflardan, yayıncının izni alınarak ve kaynak belirtilerek, tam veya özet alıntı yapılabilir.

2024 / 010

İSTANBUL'UN SEÇİMİ

YEREL SEÇİMLERDE SEÇMEN DAVRANIŞI: NE KADAR YEREL? **EMRE ERDOĞAN** 6 KURAL HİÇ DEĞİŞMEZ: SEÇİMLERİ DOĞRU STRATEJİ KAZANDIRIR **GÜLFEM SAYDAN SANVER** 10 İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYE BAŞKANLIĞI SEÇİMLERİNDE ULUSAL KONULAR MI YOKSA YEREL KONULAR MI DAHA ETKİLİ? **ALİ ÇARKOĞLU** 14 31 MART 2024 SEÇİMLERİ AREFESİNDE SİYASİ KUTUPLAŞMA VE SEÇMEN DAVRANIŞI İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR DENEME **MERT MORAL** 20 YEREL SEÇİMLERDE 2024 HEDEFLERİ: DEMOKRATİK GERİLEMEYİ SINIRLAMAK, KÜSKÜN SEÇMENİ SİYASETLE BARIŞTIRMAK **SEDA DEMİRALP** 26 YEREL SEÇİMLERDE SEÇMEN DAVRANIŞLARININ SOSYAL MEDYA VERİLERİ ÜZERİNDEN ANALİZİ **ERDEM YÖRÜK** 30 GENÇLİĞE BİR BAKIŞ: KİM BU GENÇLER VE NE İSTİYORLAR? **NEVZAT TAŞÇI** 34 YEREL SEÇİMLER YAKLAŞIRKEN: KADINSIZ KENT İSTANBUL **NİLDEN BAYAZIT** 38 **KOLEKSİYON** ATATÜRK KİTAPLIĞI KOLEKSİYONU'NDAN SEÇİMLERE BAKMAK **İBB ATATÜRK KİTAPLIĞI YAYIN BİRİMİ** 42 **SAHADAN** “YEREL POLİTİKALARIN KENTLERDE YAŞAYAN TOPLUMUN İYİLİK HÂLİNİ DESTEKLEYECEK ŞEKİLDE NASIL ÜRETİLECEĞİNİN ASIL ÖNEM ARZ EDEN KONU OLMASI GEREKTİĞİNİ DÜŞÜNÜYORUZ.” **MEKÂNDA ADALET DERNEĞİ** 48 “YEREL SEÇİM SÜRECİNDE SEÇMENLERİN OY SANDIĞINA GİTTİĞİNDE DOĞRU BİLGİLERLE KARAR VEREBİLMESİNİ SAĞLAMAK BİZİM EN TEMEL AMACIMIZ.” **DOĞRULUK PAYI** 50 **GÖSTERGE** 2019 İBB SEÇİMLERİNDE MAHALLELERİN SEÇİMİ 52 **AKADEMİ** İSTANBUL METROPOLİTEN ALANINDA 2018-2022 DÖNEMİNDE NÜFUS HAREKETLİLİĞİ **ALİ CENAP YOLOĞLU + FİKRET ZORLU** 56

METROPOL MESELELERİ İSTANBUL'UN KRONİK SORUNU: SU GÜVENLİĞİ **DURSUN YILDIZ** 64 MEGA KENTLER, MEGA PROJELER: KENTSEL RAYLI SİSTEMLER **PELİN ALPKÖKİN** 70

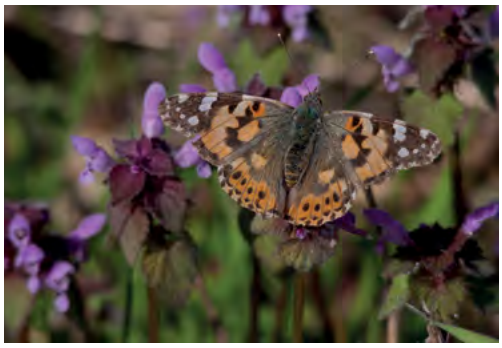
DOSYA: STADYUMLARDAN SAHNELERE: İSTANBUL'UN SON 30 YILDA DEĞİŞEN MÜZİĞİ

"SOKAKLARDAN EVLERE": 90'LARDAN GÜNÜMÜZE MÜZİK **LEVENT KAYA OCAKAÇAN** 78 İSTANBUL'DA MÜZİĞİN VE KONSERLERİN 60 YILLIK DÖNÜŞÜMÜ **DERYA BENGİ** 82 SPONSORUN VE PARANIN OLMADIĞI BİR FESTİVAL: BARIŞAROCK **TANER ÖNGÜR** 88 "GENÇLER FESTİVAL RUHUNU ÜNİVERSİTE FESTİVALLERİNDE TANIYORDU." **AYLİN ASLIM** 92 İSTANBUL HİP-HOP KÜLTÜRÜNÜN KISA TARİHİ **SEDA NİĞBOLU** 96

BÜYÜKŞEHİR HAFIZASI "KÜLTÜR-SANATA ERİŞİME BİR KÜLTÜR HAKKI OLARAK BAKIYORUZ." 100

KENT GÜNDEMİ ÇEŞİTLİLİK VE YARATICILIĞIN BULUŞTUĞU YEDİKULE: AMS MADE IT ATÖLYE DENEYİMİ **CEREN BALMUMCU + DERYA KOÇAŞ + GÜLAY DİDİR + İREM İNCETUZCU + KÜBRA TÜRK + ŞEBNEM ÇEBİ + ŞEVVAL CEFİK** 108 AFET VE ACİL DURUMLARIN YÖNETİMİNDE TOPLUMSAL CİNSİYETİN ANA AKIMLAŞTIRILMASI NEDEN ÖNEMLİ? **İBB SOSYAL HİZMETLER DAİRESİ BAŞKANLIĞI** 112

EKOSİSTEM İSTANBUL'UN RİSK ALTINDAKİ KELEBEKLERİ **UMUT GÜNGÖR + MERVE KURT** 118

MONİTÖR39 AÇIK VE YEŞİL ALANLAR **NİLAY ÖZGER + TUĞÇE TUNÇ** 122

SAYAÇ 124

İÇİNDEKİLER

İstanbul'un Seçimi

Seçimler, bir ülkenin yurttaşları için siyasi kararlara etki edebilmenin, siyasi irade gösterebilmenin temel mekanizması ve temsili demokrasilerin olmazsa olmaz unsuru. Zaman içerisinde farklı katılım yöntem ve araçları geliştirilse de seçimlerin dünya genelinde kabul gören temsili demokrasi modeli içerisindeki kilit rolü hâlâ devam ediyor. Bu durum ulusal ölçekli genel seçimler için olduğu kadar yerel seçimler için de geçerli. Yurttaşlar, yerel yöneticileri seçerken aslında yaşadıkları kentin, kasabanın veya mahallenin nasıl olması gerektiğine karar vermiş oluyor. Verilen bu karar, doğayla kurulan mekânsal ilişkiden barınma, ulaşım, sosyal hizmetler, kültürel faaliyetler gibi temel kentsel hizmetlere ve olanaklara kadar gündelik yaşamı doğrudan ilgilendiren, refahın gerçek anlamda belirleyicisi olan birçok mesele ve alan hakkında görüşleri ve talepleri ortaya koyar.

Türkiye gibi hak ve özgürlüklerin her geçen gün artan düzeyde kısıtlandığı, zaten yetersiz olan katılımcı mekanizmaların giderek otoriterleşen ve merkezileşen rejim altında daha da baskı altında tutulduğu ülkelerde -her ne kadar özgür ve hakkaniyetli olma bakımından tartışmalı olsa da- seçimlerin önemi bir kat daha artıyor. Türkiye'de ilk yerel seçimlerin düzenlendiği 1930'dan beri yurttaşlar toplam 19 kere yaşadıkları yerdeki yerel yöneticileri seçmek üzere sandığa gitti. Yerel seçimlerin İstanbul ayağı ise her daim önemli bir yere sahip oldu. Bunun başlıca nedenlerinden biri, yerel seçimlerle İstanbul gibi bir metropolün yaşam kalitesi, refah ve kente bağlı hakların sağlanma(ma) yol ve yöntemlerinin belirleniyor oluşu. Bir diğeriyse, önemli bir sosyal ve ekonomik merkez konumundaki İstanbul'un Türkiye'deki demokrasinin işleyişi ve siyasi iklimin belirlenmesi bakımından da kritik bir öneme sahip olması.

2024 Mart ayında gerçekleşecek yerel seçimlere doğru ilerlerken bu dosya yerel seçimlerin hem ulusal düzeyde hem de İstanbul düzeyindeki dinamiklerini mercek altına alıyor. Dosyada yer alan metinler, yerel seçimlerin genel olarak demokratik ilişki, pratik ve yapılar içerisindeki yeri ve önemi, seçmenlerin yerel seçimlerdeki davranışları, öncelikleri ve bunları etkileyen faktörler ile yerel seçimlerde uygulanan strateji ve kampanyalardan oluşan 3 ana boyutu inceliyor. Bu kapsamda seçmenlerin genel ve yerel seçimlerdeki davranış farkı ve benzerlikleri, seçmen davranışlarını etkileyen faktörler, seçim kampanyalarının stratejileri gibi konuları inceleyen ve tartışan metinler yoluyla içinde bulunduğumuz seçim sürecini anlamaya katkı sunmak amaçlanıyor.

Fotoğraf İBB Atatürk Kitaplığı Koleksiyonu

Yerel Seçimlerde Seçmen Davranışı
Ne Kadar Yerel?

Yerel seçimlerde, "akılcı" seçmenin genel seçimlerde olduğu gibi kendisi için de en iyi olacağını düşündüğü adaya ya da partiye oy vereceği beklenebilir. Ancak çeşitli alanlardaki yerel hizmetlerin seçmenin hayatındaki öncelik sıralamasından, etki yaratma düzeyinden ve algılanma biçiminden adayın tanınırlığına kadar birçok unsur bunu karmaşık hâle getirir. Seçmenler ortaya çıkan belirsizliği aşmak için oy verme kararını belirlerken farklı "kısa yollara" başvurur.

Emre Erdoğan[·]

[·] Prof. Dr., Bilgi Üniversitesi

Mart 2024'te gerçekleştirilecek yerel seçimler yaklaşırken akıllardaki önemli sorulardan biri de seçmenlerin bu seçimlerde nasıl oy vereceği konusu. Seçime doğru yapılacak bir dizi anket çalışması seçmenlerin en favori aday tercihleri hakkında iyi kötü fikir verecektir muhtemelen ama "neden" oy verdiklerini anlamak biraz daha fazla çaba gerektirir. Genel olarak sosyal bilimcilerin, özelde de seçmen davranışı çalışanların çabası dünyayı nedensel ilişkiler ağıyla açıklamaya/anlamaya çalışmak olduğundan, bir seçmenin o parti yerine bu partiye oy vermesinin nedenini anlamak da bu çabanın bir parçası. Eğer bu nedensel ilişkiyi anlayabilirseniz hem seçmen davranışı çalışmalarına katkıda bulunabilirsiniz hem de bu bilgiyi daha pratik sebeplerle kullanmak isteyenlere, örneğin adaylara ya da kampanya yöneticilerine, üzerine düşünecekleri bir malzeme vermiş olursunuz. Tam burada da anketlerde "Kime ve neden oy vereceksiniz?" sorusuna verilen yanıtların yeterli olmadığını belirtelim, nedenselliği anlayabilmek biraz daha fazla çaba gerektirir.[1]

Demokrasiyi vatandaşın iradesinin ülke yönetimine yansıması olarak tanımlarsak, seçimlerin işlevinin de bunu mümkün kılmak olduğunu söyleyebiliriz. Söz konusu ülke yönetimiyse vatandaşlar doğrudan –örneğin başkanlık sistemlerinde- ya da dolaylı olarak –örneğin parlamenter sistemlerde- kendilerini yönetecekleri seçerler ya da öyle bir sanrı içerisinde olabilirler. Eninde sonunda ülkeyi yönetecek bir başkan ya da başbakana ihtiyaç bulunur, onu da birileri seçer. Vatandaşın da sandığa gittiğinde kendisi için en iyi olanı seçtiğini varsayabiliriz; seçim sonucunda da bir şekilde çoğunluğun tercih ettiği aday "en iyi aday" olarak ülkenin anahtarını teslim alır. Resim kabaca böyle çizilse de, çoğu varsayımın gerçekçi olmadığı ve elimizdeki demokrasinin ideal tarifinden hayli uzak olduğunu özellikle vurgulamak gerekir; durum çok daha karmaşık.

Eğer yerel yönetimlerden bahsediyorsak genel seçimlerde oyunu kullanmış "akılcı" seçmenin yerel seçimlerde de benzer şekilde, kendisi için en iyi olacak adaya/partiye oy vereceğini düşünenler olabilir. Yerel yönetimlerin işlevi de hemşerilerine hizmet götürmek olduğundan, akılcı davranan seçmenin kendisine en iyi hizmet götürecek adayı/partiyi seçmesini bekleriz. Seçmeni tam bir hesap makinesi gibi gören bu yaklaşımın çok da geçerli olmadığı zaman içerisinde defalarca görüldü çünkü yanıtlanması gereken birçok ek soruyu da yanında getiriyor. Öncelikle yerel yönetimlerin verdikleri hizmetler birkaç tane değil, yolları yapmaktan çöpleri toplamaya, temiz su sağlamaktan konserler düzenlemeye kadar geniş bir hizmet yelpazeleri var. Akılcı seçmenimiz bu

Fotoğraf Bekir Dindar

hizmetlerin hangisi üzerinden adayları değerlendirecek? Her hizmetin herkes için değeri aynı mı? Kreşe çocuğunu verebilmenin getirisi genç, erkek ve bekâr bir seçmen ile evli bir genç kadın için eşit olabilir mi? Bazı ortaklıklar bulunsa da, elimizdeki seçmen sayısı kadar önem sıralamasına sahip olduğumuzdan emin olabiliriz. İkincisi, eğer adaylardan biri zaten hâlihazırda hizmet etmekte olan yerel yöneticiyse onun neyi nasıl yapacağı hakkında iyi kötü bir fikrimiz olabilir. Ama aday daha önce hiç böyle bir görev üstlenmemiş bir iş adamı, avukat ya da benzeri bir figürse, ya da başka bir bölgeden gelmişse ne yapacağız, hangisinin daha iyi hizmet vereceğini nasıl bileceğiz? Son olarak, belki de en önemlisi, eriştiğimiz hizmete aynı değeri veriyor olsak bile, o hizmeti ne kadar tatmin edici bulduğumuz bir algı meselesi değil mi? Bazılarımız değerlendirmelerinde daha bonkör olabilir, bazılarımızsa ince eleyen sık dokuyanlardanız. Aynı değerlendirmeyi mi yaparız? Bir de bütün bu değerlendirmeleri yaparken gündelik yaşamın hayhuyu, gündemi işgal eden sıcak gelişmeler ve gerek geleneksel gerekse sosyal medyadan gelen bin ayrı gürültünün içinde olduğumuzu da hatırlayalım. Seçmen ne kadar akıllı olursa olsun, kendisi için en iyi olanı ayırt edecek ve hesaplayacak hâlde olmaz.[2]

Kısa yollar, sadece aday/parti seçerken değil, herhangi bir karar alırken devreye giren, zaman zaman hatalar yapmamıza yol açsa da çoğunlukla işe yarayan mekanizmalar olarak tanımlanır.

Tabii ki seçmen bu kadar çaresiz değil. Bu kadar belirsizlik ve karmaşa içinde kendisini tatmin edecek, gece rahat uyumasını sağlayacak bir takım yollar bulur. Bunlara "kısa yollar" deriz. Kısa yollar, sadece aday/parti seçerken değil, herhangi bir karar alırken devreye giren, zaman zaman hatalar yapmamıza yol açsa da çoğunlukla işe yarayan mekanizmalar olarak tanımlanır. Konumuzla ilişkili olabilecek bir dizi kısa yoldan en önemlisi partizanlık olabilir. Diyelim karşımızda iki aday var, "Benim çıkarıma olan hangisidir?" diye kafa yoracağıma, "Hangisi benim sevdiğim partiden?" diye düşünürüm. Sevdiğim partinin adayını tercih ederim çünkü belki partinin diğer coğrafyalarda verdiği hizmetten memnunumdur, partinin ideolojisini seviyorumdur ya da taraftarlarına sempatim çoktur. Sebep ne olursa olsun, böyle bir durumda partizan aidiyet aday tercihimi belirler; kim olursa olsun desteklediğim partinin adayına oy veririm. Seçimi kazanır ve başarılı olursa ne âlâ; aksi takdirde de partidaşlarımla aynı yönde oy verdiğim için kendimi üzmemiş olurum, üstelik kafamı hiç yormadan.[3]

Başvurulabilecek başka bir kısa yol da adayın kendisi olabilir. Aday her kim olursa olsun gelecekte şehrimi nasıl yöneteceğine dair bazı "sinyaller" verebilir. Örneğin iş hayatında ya da sporda başarılı bir kişidir, "bunu başardıysa belediyeyi hayli başarır" diye bir algı yaratabilir. Ünlü bir sanatçı ya da doktor olabilir. O zaman iyi bir belediye başkanı olacağını da

düşündürür insanlara. Son dönemde yapılan bazı çalışmalar adayların fiziksel özelliklerinin bile seçmeni ikna edebildiğini gösterdi. Şu ya da bu siyasi görüşten olduğunu ima eden bıyık tıraşlarından ya da ceket tercihlerinden bahsetmiyorum; geniş çeneli ve uzun boyluların seçmenlere daha sempatik olduğunu gösteren araştırmalar var, evrimsel olarak bu tiplere güven duymaya programlandığımız söyleniyor.[4] Aday imajı sadece fiziksel özelliklerle sınırlı değil; ülkemizde olduğu gibi iş bitirici olmak, aile "babası" olmak, halktan biri olmak ve benzeri karakter özellikleri de seçmenlere cazip gelen aday özellikleri olabiliyor. Yine de bu aday algılarının herkeste aynı olmadığını, kayda değer bir partizan filtreden geçtiğini de bilmemiz gerek. İnsandaki iç tutarlılık kaygısı o kadar fazla ki, sevmediği partinin adayı birinci derece akrabası olsa dahi gözden çıkarabilir.

Bazen de yerel seçimler aşırı ulusallaşabilir, yani yerel sorunlarla ya da adaylarla ilişkili olmaktan çıkar; ulusal meselelerin yereldeki yansımasına dönüşebilir. Örneğin, kötüye giden bir ekonominin, artan işsizliğin ya da enflasyonun, düşen ekonomik büyümenin seçmeni iktidarı cezalandırmaya ittiğini biliyoruz.[5] Bu cezanın kesilmesi için ilk genel seçimin beklenmesi gerekmez, yerel seçim de başarısız iktidarları uyarmak için iyi bir bahane olabilir. Geçmişimizdeki 1994 yerel seçimleri ekonomik krizin bedelinin nasıl ödendiğini çok iyi gösterir. Mevsimsellik denen bir olgu da etkili olabilir. Yerel seçimleri Anayasa'ya yazılı bir biçimde Mart ayında yapmaya başladığımız 1984 yılından beri iktidar partileri sadece iki defa oy kaybetmediler, 1984 ve 2004 yıllarında. O iki seçimde de sahneye yeni çıkmış iki iktidar partisi vardı, ANAP ve AKP. Diğer seçimler istisnasız iktidar partisinin oy kaybıyla sonuçlandı. Bu durumun temel sebebinin kış koşulları olduğunu söyleyebiliriz. Yağmur, çamur, sıkışan trafik, artan yakıt masrafları ve kararan hava gibi etkenler iktidara oy kaybettiriyor. İktidarlar da bunun farkında ki 1988'de olduğu gibi gerekirse referanduma gidip yerel seçimleri sonbahara almaya çalışıyorlar ama olmuyor.

Doğal olarak bu saydığımız faktörler, hizmetten memnuniyet, partizan taraflılıklar, aday profili ya da ulusallaşma her coğrafyada aynı şekilde etki etmiyor. Nüfusu daha küçük olan bölgelerde yerel faktörler daha önem kazanıyor, hizmetlerin niteliği ya da aday profili ikna edici olabiliyor. Eğer seçimler çok ulusallaşmamışsa seçmenler açısından partizan kısa yolu çok etkili olmayabiliyor, kendi partileri haricindeki adaylara da oy verebiliyorlar. Küçük coğrafyalarda yerel siyasi elitlerin etkisi de fazla olabiliyor. Hemen her yerin muteber aileleri mutlaka aday çıkarıyor. Bu tür bölgelerde kişisel ilişkiler de önemliyken yerel yönetimlerin sağladığı olanaklardan -iş, sosyal yardım ya da rant gibi- daha fazla yararlananların tercihleri beklenenden farklı olabiliyor. Bu küçük coğrafi bölgelerde iktidar partilerinin de iş ve aş sağlamak gibi kendilerine özgü avantajları bulunabiliyor.

Eğer söz konusu bölge nüfus olarak büyükse burada ulusallaşma, mevsimsellik ve partizan tarafgirlik daha etkili hâle gelebiliyor. Nüfusu milyonu geçen bir ilçede belediye başkanını tanımayan, büyükşehir ile ilçe belediyeleri arasındaki yetki paylaşımından habersiz ve ömründe işi belediyeye düşmemiş seçmenler oy kullanırken bu tür faktörleri düşünmüyorlar. Tabii ki günümüzün sosyal medya çağında her türlü coğrafya bir tür köye dönüşmüş durumda, bundan yararlanmasını bilen adaylar için fırsat çok fazla olabiliyor.

Peki önümüzdeki yerel seçimlere giderken bu saydığımız faktörlerden hangisi daha etkin olacak? Seçime daha aylar varken ve birçok yerde adaylar belirlenmemişken bu konuda fikir belirtmek spekülasyon gibi gözükebilir. Öte yandan sosyal bilim dâhil olmak üzere her türlü bilimsel girişim de spekülasyonlar üzerinde yükselir, yanılırsanız fikirlerinizi değiştirirsiniz, haklı çıkarsanız da yanılacağınız günü beklersiniz.

Etkisinden emin olduğumuz faktörlerden birincisi mevsimsellik; seçmenin kış aylarının acısını çıkaracağına kesin gibi bakabiliriz, büyük olasılıkla iktidarın oyları düşecek. Burada etkisinden emin olduğumuz bir diğer faktör de ülkenin ekonomik gidişatı; eğer sağlam bir u dönüşü olmazsa artan enflasyon ve işsizlik iktidar oylarının düşmesine katkıda bulunurken, eğer bir ekonomik canlanma yaşanırsa bu negatif etki düşük olur. Öte yandan ülkenin içerisinde bulunduğu siyasal kutuplaşma da partizan taraflılıkların etkisini arttırır. Bu da hem ekonominin olumsuz etkisini azaltırken hem de insanların partilerinin gösterdiği adaya oy verme eğilimini arttırır. Bunlar ulusal faktörler.

Yerel faktörlere gelince, gösterilecek adayın kim olduğunun fark yaratabileceği yerler mutlaka bulunur; bunların daha küçük bölgeler olmasını bekleriz. Verilen hizmetlerin niteliğinin de etkili olması muhtemeldir ama büyük olasılıkla ulusal rekabetin gölgesinde kalır bu etki, özellikle de büyükşehirlerde. Yine de sosyal medya çağındayız, bu resmi tersine çevirecek ve ulusal rüzgârlara rağmen başarılı olabilecek birkaç örnek verebiliriz.

Sonuçları ne olursa olsun yerel seçimler siyasal katılımın zirvesi sayılırlar. 30 büyükşehir belediye başkanı, 922 ilçe belediye başkanı, 390 belde belediye başkanı, 21 bin belediye meclis üyesi ve 50 bine yakın köy ve mahalle muhtarı bu seçimde vatandaşlar tarafından seçilecek. Her pozisyon için ortalama 6 kişi aday olsa yüzbinlerce kişinin aday olacağı bir seçimden bahsediyoruz. Bunu demokrasi şenliği olarak görüp tadını çıkarmakta yarar var; nerede yanıldığımızı seçimin ertesi sabahı görürüz nasıl olsa.

Notlar

1 Bu konuda geniş kapsamlı bir çalışma için Erdoğan, E. vd. (2023). *Seçmen Ne ister?* https://www.secmenneister.org/se%C3%A7men-ne-ister/se%C3%A7men-ne-ister-kitap.

2 "Akılcı" seçmen tartışmaları için bkz. Lodge, M., ve Taber, C.S. (2013). *The Rationalizing Voter.* Cambridge University Press.

3 Bu konuda iki ayrı perspektif: Kalaycıoğlu, E. (2021). "Kulturkampf and voting behavior in *Turkey: A key to Turkish party politics?" içinde Elections and Public Opinion in Turkey,* Routledge, 133-156) ve Erdoğan, E., ve Semerci, P.U. (2018). *Fanusta Diyaloglar: Türkiye'de Kutuplaşmanın Boyutları.* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

4 Yeni tamamlanmış bir çalışma: Landwehr, J.R., ve Wänke, M. (2023). "Face-to-face: Three facial features that may turn the scale in close electoral races", *Journal of Experimental Social Psychology,* 108: 104488.

5 Ekonomik oy verme davranışı için bkz. Akarca, A.T. (2019). "Economic voting in Turkey: single-vs. multi-party governments", *Southeast European and Black Sea Studies,* 19(4): 523-539.

6 ŞUBAT 2023

04.17

Kahramanmaraş merkezli, 11 ilimizi etkileyen depremlerde hayatını kaybeden vatandaşlarımızı rahmetle anıyoruz.

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

Bimtaş

Kural Hiç Değişmez

Seçimleri Doğru Strateji Kazandırır

Yerel seçimler, ulusal ölçekteki siyasal ortam ve ilişkilerden, ekonomik durumdan doğrudan etkilense ve genel seçimlerle bazı benzerlikler barındırsa da yerele ait dinamik, ihtiyaç, beklenti ve taleplere göre şekillenmesi gereken süreçler. Seçmenlerle kurduğu ilişkide seçmenlerin arasındaki farklılıkları göz ardı etmeyen, onların hayatını önemseyen, kentlerdeki sorunlara çözüm üretebildiğini ve bunları uygulayabileceğini gösteren, söylem ve mesajlarıyla umut veren aday ve partilerin başarılı olması beklenir.

Gülfem Saydan Sanver*

* Dr., Avrupa Siyasi Danışmanlar Derneği Başkanı, Siyasal İletişim Danışmanı

Fotoğraf M. Cevahir Akbaş

2023 seçimleri uzun zaman sonra muhalefet blogunun iktidar umuduyla girdiği seçimlerdi. 2019 yerel seçimlerinde İstanbul, Ankara, Antalya, Adana, Mersin gibi büyükşehir belediyelerinin ana muhalefet partisi tarafından kazanılması ve sonrasında bu belediyelerin gösterdiği performans, muhalefet seçmenleri açısından umut vericiydi. Diğer yandan, başta ekonomi olmak üzere çok katmanlı bir krizin yaşandığı ülkede farklı anketlerin muhalefet bloğunu önde gösteriyor olması muhalefet seçmenlerinin umudunu artırıyordu. Ancak, elbette, seçimler sadece kendi taban seçmeninin umutlanmasıyla kazanılamıyor. 2023 seçimlerinde yapılan bir seri hata sonucunda Millet İttifakı ve Kemal Kılıçdaroğlu seçimi kaybederken Cumhur İttifakı meclis çoğunluğunu kazandı ve Recep Tayyip Erdoğan bir kez daha Cumhurbaşkanı seçildi. 2023 seçim sonuçları muhalefet seçmenlerinde büyük hayal kırıklığı yaratırken psikolojik üstünlüğün iktidar tarafına geçtiği de bir gerçek. Diğer yandan, her ne kadar 31 Mart 2024 Yerel Seçimleri'ne az bir süre kalmış olsa da yerel seçim heyecanının yeterli seviyede olmadığı da bir başka gerçek. Peki, 31 Mart'a giden yolda yerel seçimi kazandıracak dinamikler neler olacak?

Seçimleri Doğru Strateji Kazandırır

Genel seçimlerden 10 ay sonra girilen yerel seçimler büyük bir rekabeti de beraberinde getiriyor. Rekabetin büyüklüğünün en temel sebebi, muhalefet partilerinin 2019'dan bu yana ilk kez ittifak stratejisinden tamamen vazgeçtiklerinin mesajını vermeleri. Seçim kazanmanın bir boyutunun matematiksel hesaplama olduğu bir gerçek. 2019 yerel seçimlerinde kurulan ittifaklardan muhalefet partilerinin kazançlı çıktığı da somut bir veri. 2023 genel seçimlerinde kurulan ittifak stratejisinin hatalı olduğuna kanaat getiren CHP haricindeki partiler ittifakla seçime girmeyeceklerinin altını çiziyor. Siyasi elitler arasında yapılan anlaşmaların seçmende aynı şekilde karşılık bulacağının bir garantisi yok elbette. Ama kurulan stratejiyi hayata geçirirken uygulanan taktikler ve sürecin doğru yönetimi gibi diğer etkenler de en az strateji kadar önem taşır. Bu süreci doğru yönetemeyen partilerin stratejiden toptan vazgeçmeleri de bir o kadar hata olacaktır. Türkiye ölçeğinde ya da Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde olduğu gibi tüm küçük partileri dâhil edecek şekilde olmasa da yerel dinamikler göz önüne alınarak kurulacak iş birlikleri seçimi kazanmada anahtar rol oynayabilir. Uzun bir süreden sonra ilk kez büyükşehir belediyelerini kazanmış olan muhalefet partilerinin bu şehirleri ellerinde tutabilmeleri Türkiye siyasi sahnesi için de son derece kritik bir gelişme olacaktır. Bu nedenle, önümüzdeki yerel seçimlerde her oyun ayrı bir önemi var ve her seçmen grubu kritik bir önem taşıyor. Ayrıca, Cumhur İttifakı'nın ittifak stratejisini devam ettirdiğini de asla unutmamak gerekiyor.

Evli, 2 çocuk annesi, çalışan ve metropolde yaşayan kadın seçmenle bekar ve kırsalda yaşayan kadın seçmenin duygu durumunun, özlemlerinin, beklentilerinin farklılıklarını analiz etmeden bu seçmenlere ulaşmak, daha da önemlisi onları ikna etmek pek mümkün değil.

Seçmen Davranış Analizlerinde Demografinin Yeri

Seçim kampanyalarının hazırlığında klasik demografik verilerin yeterli olduğu düşüncesi artık çok eskilerde kaldı. Kadın, erkek, genç, yaşlı gibi geniş kümelerde seçmen beklentilerinin ve davranışlarının açıklanamadığı, çünkü aynı demografik kümede birçok mikro grubun yer aldığı ve bir seçmenin ikna edilmesi için bu mikro grupların doğru analiz edilmesi gerektiği siyasal iletişim uzmanları tarafından net olarak biliniyor. Bugün "Kim bu kadın?", "Kim bu erkek?" gibi soruların ayrıntılarını bilmek bize yol gösterebiliyor. Evli, 2 çocuk annesi, çalışan ve metropolde yaşayan kadın seçmenle bekar ve kırsalda yaşayan kadın seçmenin duygu durumunun, özlemlerinin, beklentilerinin farklılıklarını analiz etmeden bu seçmenlere ulaşmak, daha da önemlisi onları ikna etmek pek mümkün değil. Benzer bir durum yaş grupları için de geçerli.

Kısacası, başarılı bir seçim kampanyası yönetebilmek ve farklı seçmen gruplarını ikna edebilmek için demografik verilerin yanı sıra farklı nitelikte çalışmaların da yapılması gerekiyor. Bu çalışmalar içerisinde seçmenin rasyonel nedenlerinin altında yatan duygu durumlarının bulunması, farklı duyguların nedenlerinin analiz edilmesi, seçmenlerin beklentilerinin, özlemlerinin anlaşılması ve bu veriler ışığında stratejinin kurgulanması önemlidir.

Temel Anahtar:
Gelecekle İlgili Umut Yaratabilmek

Seçmenlerin beklenti ve özlemlerinden bahsedildiğinde, hangi seçim olursa olsun, doğal olarak gündeme en çok "ekonominin seçimlerde etkili olup olmayacağı" sorusu geliyor. Seçimlerde ekonominin oynadığı rol üzerine birçok araştırma bulunuyor. Ayrıca, daha önce dünyanın farklı coğrafyalarında yapılan seçimlerde ekonominin seçmen üzerindeki etkisini gözlemleyebilme şansımız oldu. Örneğin, 1992'de ABD'de Başkan Adayı Bill Clinton'ın seçim kampanyasında kullanılan "It is the economy stupid" ("Ekonomi, ahmak") sloganı etrafında şekillenen kampanya söyleminin George Bush'a karşı kazanılan seçimdeki etkisi bugün hâlâ siyaset iletişimi derslerinde örnek olarak verilir. Fakat burada dikkat edilmesi gereken çok önemli bir nokta olduğunu unutmamak gerekiyor. Ekonominin siyaset veya sandık üzerindeki belirleyici etkisi, saf ekonomik verilerin kötülüğüyle veya iktidarın ekonomiyi yönetemediği söylemiyle değil, muhalefet partilerinin seçmenleri onların gündelik hayatlarında olumlu anlamda bir değişiklik yapabileceğine inandırabildiği ölçüde etkili oluyor. Bill Clinton kampanyasında yapılan tam olarak buydu. Clinton, seçmenleri sadece ekonomiyi düzeltebileceğine değil, seçmenlerin hayatlarında bir farklılık yaratabileceğine inandırmıştı. Nitekim, aynı kampanyada "sağlık politikası" veya "değişim" üzerine kullanılan sloganlar da tam olarak bu amaca hizmet ediyordu. Farklı zamanlarda, farklı coğrafyalarda yapılan seçim analizleri de bu veriyi doğruluyor. Ekonominin ne derece kötü olduğunu seçmenlere anlatmak

onları ikna etmeye yetmiyor. Seçmeni etkilemek için onlara hayatlarının önemsendiğinin gösterilmesi ve onların lehine nasıl düzeltileceğinin gösterilerek hayatlarında oluşacak olumlu değişimlere ikna edilmeleri gerekiyor.

Ekonominin siyaset veya sandık üzerindeki belirleyici etkisi, saf ekonomik verilerin kötülüğüyle veya iktidarın ekonomiyi yönetemediği söylemiyle değil, muhalefet partilerinin seçmenleri, onların gündelik hayatlarında olumlu anlamda bir değişiklik yapabileceğine inandırabildiği ölçüde etkili oluyor.

Yerel Seçim, Yerel Dinamikler

Seçim kampanyalarının en kilit noktalardan biri, girilen seçimin bir yerel seçim olduğunun hatırda tutulması olacaktır. Ekonomik kriz gündelik hayatta çok belirgin olsa da bir yerel yöneticinin verebileceği hizmetin sınırları olduğunu unutmamak gerekir. Seçmenin yerel yöneticilerden asıl beklentisi yerel sorunlara yerel dinamikleri gözeterek çözüm bulabileceğini göstermesi. Ana muhalefet partisinin, 2019'da başarılı yerel ilçe belediye başkanlarını büyükşehir belediyesi başkan adayı yapması son derece doğru bir stratejiydi ve İstanbul, Ankara, Antalya, Adana gibi büyükşehir belediyelerinin kazanılmasında çok etkili oldu. Yerel dinamikleri tanıyan yerel yöneticilerin kampanyalarını yerele odaklayarak, yereldeki sorunlar üzerinden yürütmesi onları başarıya götüren en temel nedendi. 2024 Yerel Seçimleri'ne girerken de bu kuralı asla unutmadan, yerelden bir umut yaratmak gerekiyor.

Seçmenlerin Duygusal Karar Verme Süreçleri

Seçmenlerin oy verme davranışlarını tartışırken üzerinde durulması gereken çok önemli bir nokta da seçmenlerin asla sadece rasyonel karar vermemeleri. Aksine, seçmenlerin kararlarının altında çoğunlukla farklı duygusal motivasyonlar yatar. Hatta seçmenler önce duygusal karar verir; sonra bu duygusal motivasyonlarına rasyonel nedenler bulur. Kızgınlık, korku, heyecan, sevgi, nefret, endişe gibi dile getiremedikleri duygular siyasi karar verme süreçlerinde büyük rol oynar. Oy verme mekanizmasını tetikleyebilmek için hangi duyguların beslenilmesi, ortaya çıkarılması, hangi duyguların ise asla ön plana çıkarılmaması gerektiğini de bilmemiz gerekiyor. Seçimlere iktidar partisi veya muhalefet partisi olarak girmek kampanya döneminde bu konuyla ilgili farklı kararlar vermeyi gerektirir. Örneğin, yapılan birçok araştırma seçmende oluşturulacak kızgınlık duygusu umutla beslenebilirse değişim yolunda büyük ilerleme kat edildiğini gösteriyor. Diğer yandan, birçok seçimde korku duygusu yaşayan seçmenlerin müesses nizamdan yana oy kullandığı gözlemlenmekte.

Seçmenler önce duygusal karar verir, sonra da bu duygusal motivasyonlarına rasyonel nedenler bulur.

Popülist liderler, uygulanan neoliberal politikalar ve küreselleşmenin olumsuz sonuçlarıyla ezilen seçmenlerde oluşturabilecekleri kızgınlığı gördü ve seçmenlerin güvencesizlikleri üzerinden kolektif bir bilinç yaratmayı başardı. Aynı süreçte popülist liderler de kutuplaştırma politikaları sayesinde hızlı bir yükseliş yaşayabileceklerini fark etti. Bu liderler, "biz-onlar" ikilemi üzerinden ve göçmenler gibi belli grupları şeytanlaştırarak kutuplaştırma politikalarını yaygınlaştırdılar. Bu politikalarla güvencesiz seçmende oluşan kızgınlığı beslediler ve hızlı bir yükselişe geçtiler. Yani toplumu kutuplaştırma yöntemi popülist liderler için sadece bir politika değil, aynı zamanda yaratmaya çalıştıkları temel duygu olan kızgınlığı oluşturmanın ve beslemenin de en önemli kriteriydi. Kızgın seçmenlerin değişim hareketlerini tetiklediklerinden biraz önce bahsetmiştik. Diğer yandan, iktidara gelen popülist liderler, bir yandan müesses nizama karşı sürekli kızgınlık yaratmaya devam ederken diğer yandan da kendilerinin görevden gitmesi durumunda oluşacak olumsuzlukları hatırlatarak seçmende korku yaratmaya devam ediyor. Son yapılan Polonya ve Macaristan seçimlerinde gözlemlediğimiz durumlardan biri de tam olarak buydu. Yerel seçimlere girerken AKP'nin iktidar, ana muhalefet partisi CHP'nin ise yerelde iktidar olduğunu düşünecek olursak, kampanyalarda duygu seçimi yapılırken çok dikkatli davranılması gerekiyor.

Adayın Önemi

Konu yerel seçim olduğunda, duygusal motivasyonun yaratılmasında çoğu zaman adayların/siyasi liderlerin siyasi partilere göre daha kritik bir rolü oluyor. "Seçmen bir adaya neden oy versin?" sorusu seçim kampanyası süresince son derece kritik bir öneme sahip. 2023 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri öncesinde Millet İttifakı'nın sürecin en başından itibaren aday belirleme konusunda yaşadığı ve yer yer krize dönüşen büyük sıkıntıları şöyle özetlemek mümkün: Adaylaşma süresi uzadıkça Kılıçdaroğlu'nun imajı zayıflama eğilimine girdi. Önce İyi Parti Genel Başkanı Meral Akşener'in "kazanacak aday" tanımlamasıyla "kazanamayacak aday" şüphelerini üzerine çekti; sonrasında Akşener'in 6'lı Masa'dan kalkıp geri dönmesiyle de "mecbur bırakılan aday" damgasını yedi. Dolayısıyla Kılıçdaroğlu'nun imajı başlangıç noktasının gerisine düştü ve giderek zayıfladı. Oysa seçmenler oy verecekleri liderlerle duygusal bir bağ kurmak ister ve bu bağın oluşabilmesi için belirli bir sürece ihtiyaç duyarlar. Bu açıdan bakıldığında adayın erken açıklanması büyük avantajlar sağlar. 2023 seçimlerinde Kılıçdaroğlu'nun açıklandığı tarihin 6 Mart olduğunu hatırlayacak olursak, kampanya sürecinin daha en başından yeterli olmadığını söyleyebiliriz. Coğrafi olarak, Türkiye'nin tüm ilçelerini ve hatta illerini bir kere de olsa ziyaret etme vakti dahi yoktu. Hâlbuki süreç boyunca farklı adaylara duygusal yatırım yapan seçmenlerin Kemal Kılıçdaroğlu'na oy vermek için ikna edilmeye ihtiyacı vardı. Dolayısıyla daha yoğun bir kampanya yapılması gerekiyordu.

Aynı şekilde, 31 Mart 2024 yerel seçimlerine üç aydan az bir süre kalmışken ne iktidar ne de muhalefet partilerinin, birkaçı dışında adaylarını açıklamamış olması nedeniyle birçok büyükşehir

ve ilçede kampanya süreçlerinin çok sıkışık geçeceğini öngörebiliriz. Bu noktada, CHP'nin büyükşehir belediyelerinin çoğunu elinde bulundurduğu için iktidar partisinden daha avantajlı bir durumda olduğunu söyleyebiliriz. Hem seçmenlerle hâlihazırda kurdukları duygusal ve rasyonel bağlar hem de 5 yıllık icraat dönemleri mevcut belediye başkanlarının en büyük ikna ve güven oluşturma alanı olduğunu düşünebiliriz. Elbette, Türkiye çapında daha fazla sayıda belediye yönetiminin ve başta İstanbul olmak üzere birçok büyükşehir belediye meclisinde de çoğunluğun AKP'de olduğunu unutmamız gerekiyor.

Lider Kadar Mesaj da Önemli

Seçimlerde liderler kadar söylemler ve mesajlar da son derece önemli bir rol oynuyor. 31 Mart 2024'te gerçekleşecek olanın yerel seçim olduğu düşünüldüğünde, söylem ve mesajların da makro siyaset yerine yerel dinamikler ve yerel sorunlara bulunacak çözümler üzerinden şekillenmesi gerekir.

Türkiye'de toplum uzun zamandır kutuplaşmış durumda. Farklı kutupların birbirleriyle ilgili travmaları ve birbirlerine karşı duydukları büyük güvensizlikler bulunuyor. Seçmenlerin siyasi fikirlerinin sadece bireysel olarak oluşmadığını, içinde bulundukları ailenin ve çevrelerinin de siyasi karar verme mekanizmalarında etkin olduklarını söyleyebiliriz. Diğer yandan, seçmenlerin kolektif bilinci de karar verme süresince iş başındadır ve özellikle geçmiş travmaları harekete geçirmede mahirdir. Bu da iletişim söylemlerinin dikkatle kurgulanmasını gerektiriyor.

Seçmenlerin gündelik hayat dinamiklerine ilişkin söylemler duymaya ihtiyaçları var. Kentin sorunlarına bulacağınız çözümler kadar bu çözümlerin anlatıldığı dil ve mecra da son derece önemli. Bunlara erişim yol ve yöntemlerinin de kurgulanması gerektiğini asla unutmamamız lazım. Millet İttifakı'nın 1,5 yıl gibi çok uzun bir sürede ortaya çıkardığı 240 sayfa ve 2.300 başlıktan oluşan Ortak Mutabakat Metni içerisinde yer alan vaatler topluma anlatılamadığı için gereken faydayı sağlamadı. Bu açıdan düşünecek olursak, bir yandan vaatleri oluştururken bir yandan da bunlara erişim yol ve yöntemlerinin kurgulanması gerektiğini de asla unutmamız lazım.

Sonuç

Seçmenler gelecek için oy verir. Dolayısıyla geçmişin sorunları üzerinden değil, geleceğin umudu üzerinden yapılacak kampanyalar bu dönem yine büyük ivme kazanacak. Bu açıdan bakıldığında sorunun çözümü basit gibi gözükebilir. Seçmenlere onların hayatlarını önemsediğini, yaşam şekillerine saygı duyduğunu, kentinin içerisinde bulunduğu sorunlara hâkim olduğunu ve bu sorunları çözebilecek kudrette olduğuna ilişkin bir umut yaratan ve kendini farklılaştırabilen, kısaca doğru stratejiyi kurgulayabilen parti ve lider bu seçimlerde de bayrağı göğüsleyecek.

İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı Seçimlerinde Ulusal Konular mı Yoksa Yerel Konular mı Daha Etkili?

İstanbul, Türkiye siyaseti ve ekonomisinde büyük öneme sahip. Aynı zamanda, İstanbul'un yönetiminde sergilenen performans ile ulusal seçimlerde başarılı olma arasında pozitif bir ilişki olduğuna ilişkin yaygın bir kanaat bulunuyor. Bu da, İstanbul'daki yerel seçimlerin ulusal seçim özellikleri kazanmasına yol açıyor. 2019 yerel seçim sonuçlarının İstanbul özelinde seçmen davranışlarını şekillendiren farklı etmenlere bakılarak yerel ve ulusal dinamikler üzerinden değerlendirmesi 2024 yerel seçimlerine dair ipuçları taşıyor.

Ali Çarkoğlu[*]

[*] Prof. Dr., Koç Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Ulusal ve yerel seçimler arasındaki farklar Reif ve Schmitt (1980) makalesinden bu yana ikinci derece seçimler (second order elections) yazınında tartışılageldi.[1] Bu yazının ana iddiası ikinci derece seçim dinamiklerinin, genellikle birinci derece ulusal seçimlerden ayrıldığı ve seçmenlerin tercihlerinin de birinci derece seçimlerden farklılaştığı yönündedir. Birinci derece olarak kabul edilen ulusal seçimler genellikle hükümetin oluşturulması ve ulusal politikaların belirlenmesinde daha etkilidir. İkinci derece seçimler ise genellikle daha yerel veya bölgesel düzeydeki seçimlerdir ve bu düzeyde temsili meclislerle yöneticilerin seçimlerine dairdir.

Bazı şartlar altında ikinci derece seçimler seçmenlerin memnuniyetsizliklerini veya protesto duygularını ifade etmek için bir platform olarak da görülebilir.[2] Seçmenler ulusal hükümetle ilgili hoşnutsuzluklarını veya eleştirilerini ifade etmek amacıyla ikinci derece seçimlerde farklı tercihlerde bulunabilirler. Bu bağlamda seçmen tercihlerinin bir ve ikinci derece seçimler arasında farklılaştığına dair bulgular sunulur.[3] İkinci derece seçimlerde, küçük partilerin veya protesto partilerinin etkisi genellikle daha belirgin olabilir.[4] Seçmenler, ulusal seçimlerde desteklemeyecekleri partilere oy vererek memnuniyetsizliklerini veya protesto eğilimlerini ifade edebilirler. Bir diğer beklenti de ikinci derece seçimlerde seçmenlerin genellikle yerel meselelere odaklanmasıdır. Seçmenler; yerel yönetim, bölgesel politikalar veya yerel ekonomik koşullar gibi konulara daha fazla ağırlık verebilirler. Bu nedenle, ikinci derece seçim sonuçlarının ulusal politika yerine daha yerel veya bölgesel konuların etkisi altında olması beklenir.[5]

Bu kısa makalede ikinci derece bir seçim olarak 2019 İstanbul yerel seçimlerinde ulusal ve yerel konuların belediye başkan adayları arasındaki tercihleri nasıl şekillendirdikleri üzerine bulgular sunup ikinci derece seçim açısından İstanbul seçimlerinin bir değerlendirmesini yapacağım.

2019 İstanbul İBB Seçimleri İkinci Derece Bir Seçim miydi?

İstanbul'un Türkiye siyaseti içerisindeki yeri ve önemi yadsınamaz. Gerek nüfus, gerek ekonomik faaliyet ve üretkenlik açısından İstanbul, ülkenin açık ara lider metropolitan merkezi konumunda. 2019 itibariyle İstanbul 10.560.963 kayıtlı seçmenle tüm ülke seçmeninin yaklaşık %18,5'ini barındırmaktaydı. 2021 itibariyle Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'nın yaklaşık %30'u İstanbul'da yaratılıyor.[6] İstanbul'da yaklaşık 1,8 milyon üniversite öğrencisine karşılık gelen ülkenin en köklü ve üretken bilim kurumları bulunuyor.[7] Nüfus yapısı olarak da ülkenin renkli ve çok sesli yapısını en iyi temsil eden metropol yerleşim olarak şüphesiz İstanbul gösterilebilir.

Bu özellikleriyle İstanbul siyasetinde başarı, ülke siyasetine bir atlama taşı olarak kullanılabilir düşüncesi Recep Tayyip Erdoğan'ın İBB başkanlığı sonrası ülke siyasetindeki yükselişi temel alınarak öne sürülegeldi. 1994 seçimlerinde Recep Tayyip Erdoğan'ın oyların %25,2'sini alarak İBB başkanlığını kazanması sonrası önce Refah ve Fazilet partileri, ardından da AK Parti adaylarının art arda seçilmeleriyle İstanbul yerel yönetimi muhafazakâr siyasetin kontrolünde kalmıştı. Erdoğan'ın belediye başkanlığından ulusal siyaset sahnesinde baskın bir konuma gelmesi öncelikle İstanbul'daki performansına bağlanır.[8] İstanbul'un ülke ekonomisi içindeki yeri ve önemi de elbette ulusal siyasette başarının temellerini oluşturmakta önemli bir avantaj sağlıyor. Öyle ki, Erdoğan'ın İBB başkanlığı sonrasında AK Parti'yi kurarak ülke siyasetinde baskın bir konuma gelmesiyle ulusal düzeyde siyaset için öncelikle başarılı bir yerel yönetim tecrübesi gerektiği varsayılır oldu. Oysa Erdoğan öncesinde böyle bir tecrübe hiç olmamıştı ve Erdoğan sonrasında da henüz bu tecrübe yinelenmiş değil. Buna rağmen 31 Mart seçimlerinde Ekrem İmamoğlu'nun az farkla da olsa önde çıkması sonrasında ulusal siyasette yeni bir liderin öne çıkma potansiyeli ulusal siyasetin dikkatinin İstanbul seçimlerine odaklanmasını besleyen beklenti oldu. İstanbul seçimlerinin birinci derece seçim özellikleri taşımasının en başta gelen nedeni de bu beklentidir.[9]

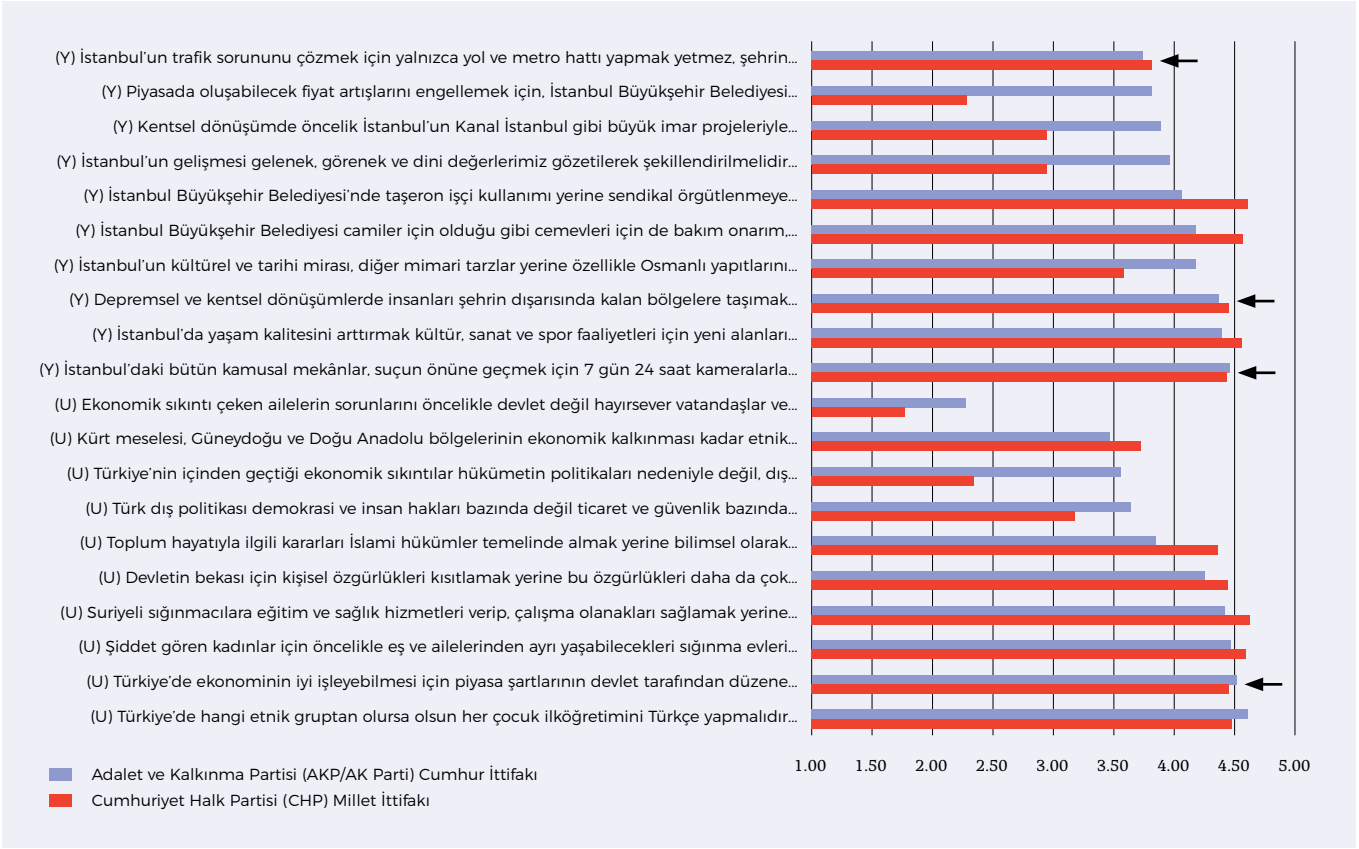
2019 yerel seçimlerinde İstanbul İBB başkanlığı seçiminin her zamankinden daha büyük ilgiyle takip edilmesinin arka planında elbette muhafazakâr siyasetin bu çeyrek yüzyıllık İstanbul yönetimine hâkimiyeti yatıyor. Yirmi beş yıl sonra Erdoğan ve muhafazakâr siyasetin metal yorgunluğu içinde olduğu gözleniyordu.[10] Öyle ki AK Parti Ankara ve İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçimlerine o dönem işbaşındaki başkanlarla gitmek istemedi ve seçim kampanyalarını yeni adaylarla yürüttü. Hatta Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın özellikle İstanbul seçimlerinde kampanyanın baş aktörü olduğu söylenebilir. Cumhurbaşkanı Erdoğan 31 Mart 2019 seçimleri öncesinde 50 günde 102 miting yaptı. İstanbul'un on ilçesinde mitingler yapan Erdoğan aynı zamanda Cumhur İttifakı olarak da Yenikapı'da yaklaşık bir milyon altı yüz bin kişinin katıldığı bir mitingde yer aldı.[11] Bu mitinglerde yerel sorunlar ve çözüm önerilerinden çok ulusal siyasete dair mesajlar verildi. Özellikle milliyetçi/muhafazakâr seçmenin, İmamoğlu ve CHP lideri Kılıçdaroğlu'nun Kürt seçmene hitap etme gayretleri karşısında harekete geçirilip desteklerini AK Parti adayı Binali Yıldırım'a vermeleri yönündeki mesajlar "beka siyaseti" argümanıyla öne çıkıyordu. Erdoğan'ın merkezi yönetimin başı olarak yerel seçimler kampanyalarına bu derece aktif katılımı yerel seçimlerin birinci derece seçimlere dönüşerek ulusallaşması sonucunu doğurabilir mi? Bu büyük sorunun cevabını verebilecek olanağımız şu an için yok. Ancak elimizde 2019 İstanbul seçimleri öncesinde toplanmış anket verilerine dayalı bir değerlendirme yapabiliyoruz.[12]

Araştırma Kurgusu ve Veriler

Bu değerlendirme için veriler 31 Mart seçimleri öncesi ve sonrasında aynı kişilerle görüşülen bir panel kurgu içerisinde elde edildi. İlk aşamada 35 ilçede 1995 katılımcıyla yüz yüze görüşme gerçekleştirildi. İstanbul nüfusunun %2'sine karşılık gelen Silivri, Çatalca, Şile ve Adalar ilçelerinde görüşme yapılmadı. Rastsal seçilen hane adreslerinde yaşayan yetişkin nüfustan yine rastsal seçilen kişilerle görüşüldü. Saha araştırmasının ilk dalga görüşmeleri Frekans Araştırma tarafından 16 Şubat - 24 Mart 2019 tarihlerinde yapıldı. İkinci görüşmelerse 20 Mayıs - 14 Haziran tarihlerinde gerçekleştirildi. 23 Haziran öncesiyse ilk aşamada görüşülenlerin 1352'siyle bu ikinci dalgada yeniden görüşüldü. Bunların 164 tanesine birkaç bağımsız değişkenden oluşan kısa soru formuyla telefonda görüşülerek sadece temel seçim tercihleri soruldu. Araştırma Exeter Üniversitesi öğretim üyesi Profesör Susan Banducci'yle birlikte Global Challenges Research Fund desteğiyle yürütüldü.[13]

31 Mart öncesi ilk aşamada görüşülen kişilerden toplam yirmi farklı değerlendirme yapmaları istendi. Bu değerlendirmelerin 1 "kesinlikle katılmıyorum" ile 5 "kesinlikle katılıyorum" arasında değişen beşli bir cetvel kullanılarak yapılması istendi. Bu yirmi değerlendirmenin yarısı ulusal (U) diğer yarısı da İstanbul yerel (Y) siyasetine dairdir.

Panelin ikinci dalgasındaysa 31 Mart seçimlerinde hangi adaya oy verilmiş olduğu soruldu. Bu soruya ikinci dalga görüşmelerde ulaşılabilen 1079 kişiden alınan yanıtlar her iki aday seçmenlerinin ortalama değerlendirmeleri olarak Şekil 1'de veriliyor. Standart hatalara bakıldığında bu ortalama değerlendirmelerin ulusal konularda 9'unun, yerel konulardaysa ancak 7'sinin anlamlı farklılık gösterdiği gözlemleniyor. Örneğin, ulusal konu listesindeki "Türkiye'de ekonominin iyi işleyebilmesi için piyasa şartlarının devlet tarafından düzene sokulması gereklidir" ifadesine her iki adayın seçmeni de beş üzerinden yaklaşık dört buçuk gibi bir ortalama değerlendirme vererek katılma eğiliminde olduklarını belirttiler. Oysa "İstanbul'un gelişmesi gelenek, görenek ve dini değerlerimiz gözetilerek şekillendirilmelidir" ifadesine Binali Yıldırım'a oy verdiğini söyleyenler ortalama olarak beş üzerinden dört ile katıldıklarını belirtirken, Ekrem İmamoğlu'na oy verdiğini söyleyenler beş üzerinden üçe yakın bir değerlendirme vererek daha şüpheyle yaklaşıyor. Ulusal konularda daha derin fikir ayrılıkları gözlenirken yerel konularda fikir farklılıkları daha az sayıda bulunuyor. Bu gözlem ulusal siyasette kutuplaşmanın yerel siyasete göre daha yüksek olduğunu düşündürüyor.

Şekil 1 İki Aday Seçmenlerinin Değerlendirme Farkları

Bu basit istatistiki betimleme bize oy tercihlerinde hangi konuların daha önemli etki yapmakta olduğuna dair bilgi veriyor. Bunun için farklı etmenleri bir arada çözümlemeye dahil ederek çok değişkenli bir çözümlemeye ihtiyaç bulunuyor. Bu amaçla panelin ikinci görüşmesinde 31 Mart seçimlerinde Cumhur İttifakı adayı Binali Yıldırım'a oy vermiş olduğunu söyleyenlerin 1, Millet İttifakı adayı Ekrem İmamoğlu'na oy verdiklerini söyleyenlerin de 0 olarak kodlandığı bir kukla değişken yaratıldı. Bu değişkenin bağımlı değişken olarak kullanıldığı lojistik regresyon analizinin sonuçları Tablo 1'de yer alıyor.

Kontrol değişkeni olarak kullanılan ve kadınları erkeklerden ayıran kukla değişken istatistiki olarak anlamlı. Kadınların diğer tüm değişkenlerin etkileri dikkate alındığında erkeklerden %74 daha yüksek olasılıkla Binali Yıldırım'a oy verdiklerini söylediğini görüyoruz. Seçmenler yaşlandıkça Binali Yıldırım'a oy verme olasılıklarının da arttığı görülüyor. Her on yıl yaşlanma Yıldırım'a oy olasılığını yaklaşık %20 arttırıyor. Aynı sonucu tersinden okuduğumuzda, gençler arasında Ekrem İmamoğlu'nun oy alma ihtimalinin daha yüksek olduğu söylenebilir. Eğitim düzeyi arttıkça Ekrem İmamoğlu'na yönelme olasılığı da artmakta. Ancak bu sonuç standart istatistiki anlamlılık düzeyini tutturamıyor.

Kürt kökenli olmak çocuklukta anne/baba ile ya da görüşme zamanında Kürtçe, Zazaca ya da Kırmanç gibi lisanların konuşulup konuşulmadığı sorusu temelinde kodlandı. Ankette görüşülenlerin yaklaşık %15'i Kürt kökenli olarak kodlandı. Ancak bu grubun içinde olanların diğer tüm değişkenlerin etkileri kontrol altında tutulduğunda İmamoğlu ya da Yıldırım'a anlamlı bir şekilde meyletmeleri söz konusu değil. En azından yenilenen seçim öncesi 31 Mart seçimlerine dair bize cevap verenler içerisinde böyle bir eğilim bulunmuyor. Benzer şekilde Karadeniz illerinde doğmuş olan deneklerin de diğerlerinden anlamlı bir farkı yok. Yani İmamoğlu'nun Kürt ya da Karadeniz kökenli seçmenlerden özellikle daha çok ya da az oy alması söz konusu değil.

Ekonomik değerlendirmelerse beş farklı soruyla alındı. İki soru geçmiş bir yıla, biri görüşme sırasındaki duruma, diğer ikisiyse gelecek bir yıla dair oluşturuldu. Geçmiş ve geleceğe dair ikişer değerlendirmenin biri ailenin durumunu, diğeriyse ülkenin durumunu işbaşındaki hükümetin izlemiş olduğu politikaların nasıl etkilemiş olduğunu sormaktadır. Bu sorulara verilen cevaplar arasında yüksek bir korelasyon olması şaşırtıcı değil. Bu nedenle tüm beş değerlendirme birlikte kullanıldığında aradaki korelasyonlar nedeniyle hiçbir ekonomik değerlendirme istatistiki olarak anlamlı çıkmıyor. Bu bilindik bir sorun. Oysa tek tek her bir değerlendirme aynı denklemin içine koyulduğunda 0-10 arası değerlendirmede bir puan iyiye gidiş Binali Yıldırım'a oy verme ihtimalini %40 civarında arttırıyor. Tablo 1'de tüm beş değerlendirmede 0-4 arasında verilen puanları "kötü" değerlendirme olarak alıp toplam kaç kötü değerlendirme yapıldığını gösteren 0-5 arasında değerler alan bir endeks kullanıldı. 0 değerini alan kişi tüm beş değerlendirmeye de 5-10 arası puan veren birisidir. Bu endekse

	B	Anlamlılık Düzeyi	Exp (B)
Kadınlar=1 Erkekler=0	**0.55**	**0.03**	**1.74**
Yaş	**0.02**	**0.05**	**1.02**
Eğitim görülen yıl sayısı	-0.07	0.07	0.93
Kürt kökenli seçmen=1 Diğerleri=0	-0.13	0.73	0.87
Kötü ekonomik değerlendirmeler endeksi (0 hiç kötü değerlendirme yok - 5 tüm değerlendirmeler kötü)	**-0.40**	**0.00**	**0.67**
Sol-Sağ cetvelinde konum (0 en sol - 10 en sağ)	**0.45**	**0.00**	**1.57**
İbadet (0 hiç ibadet etmez - 7 hergün ibadet eder)	-0.01	0.25	0.99
Doğum yeri Karadeniz olan=1 Diğerleri=0	0.17	0.58	1.19
(U) Ekonomik sıkıntı çeken ailelerin sorunlarını öncelikle devlet değil hayırsever vatandaşlar ve vakıflar çözmelidir.	0.08	0.38	1.09
(Y) İstanbul'un trafik sorununu çözmek için yalnızca yol ve metro hattı yapmak yetmez, şehrin yerleşimini de az nüfuslu bölgelere kaydırmak gerekir.	-0.11	0.33	0.90
(U) Türk dış politikası demokrasi ve insan hakları bazında değil ticaret ve güvenlik bazında belirlenmelidir.	-0.12	0.32	0.89
(Y) İstanbul'un gelişmesi gelenek, görenek ve dini değerlerimiz gözetilerek şekillendirilmelidir.	0.09	0.46	1.09
(U) Türkiye'de ekonominin iyi işleyebilmesi için piyasa şartlarının devlet tarafından düzene sokulması gereklidir.	**0.46**	**0.02**	**1.59**
(Y) İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nde taşeron işçi kullanımı yerine sendikal örgütlenmeye destek verilmelidir.	**-0.81**	**0.00**	**0.45**
(U) Türkiye'de hangi etnik gruptan olursa olsun her çocuk ilköğretimini Türkçe olarak yapmalıdır.	0.03	0.87	1.03
(Y) Kentsel dönüşümde öncelik İstanbul'un Kanal İstanbul gibi büyük imar projeleriyle gelişmesine verilmeli, bazı grupların bu sürece direnmelerinin önüne geçilmelidir.	**0.24**	**0.05**	**1.28**
(U) Kürt meselesi, Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerinin ekonomik kalkınması kadar etnik ve kültürel kimliklerin tanınmasıyla çözülebilir.	-0.17	0.14	0.84
(Y) Piyasada oluşabilecek fiyat artışlarını engellemek için, İstanbul Büyükşehir Belediyesi seçmenlerin ev ihtiyaçlarını karşılamak üzere tanzim satış ve pazarlar gibi kendi satış yerlerini oluşturmalıdır.	**0.35**	**0.00**	**1.42**
(U) Devletin bekası için kişisel özgürlükleri kısıtlamak yerine bu özgürlükleri daha da çok geliştirip korumak gerekir.	0.22	0.22	1.24
(Y) İstanbul'da yaşam kalitesini arttırmak kültür, sanat ve spor faaliyetleri için yeni alanları öncelikle bu hizmetlere erişemeyen yerlere götürmekle olur.	-0.32	0.15	0.73
(U) Şiddet gören kadınlar için öncelikle eş ve ailelerinden ayrı yaşabilecekleri sığınma evleri oluşturulmalıdır.	-0.12	0.49	0.89
(Y) İstanbul Büyükşehir Belediyesi camiler için olduğu gibi cemevleri için de bakım onarım, temizlik, su ve benzeri hizmetler karşılığında ücret almamalıdır.	**-0.40**	**0.02**	**0.67**
(U) Suriyeli sığınmacılara eğitim ve sağlık hizmetleri verip, çalışma olanakları sağlamak yerine en kısa zamanda memleketlerine dönmeleri sağlanmalıdır.	0.20	0.21	1.22
(Y) Depremsel ve kentsel dönüşümlerde insanları şehrin dışarısında kalan bölgelere taşımak yerine, yerinde bina düzenlemeleri yapılmalıdır.	-0.17	0.37	0.85
(U) Toplum hayatıyla ilgili kararları İslami hükümler temelinde almak yerine bilimsel olarak şekillendirmek gerekir.	-0.11	0.44	0.90
(Y) İstanbul'un kültürel ve tarihi mirası, diğer mimari tarzlar yerine özellikle Osmanlı yapıtlarını koruyup ortaya çıkaracak projelere öncelik verilerek korunmalıdır.	0.17	0.27	1.18
(U) Türkiye'nin içinden geçtiği ekonomik sıkıntılar, hükümetin politikaları nedeniyle değil, dış güçlerin müdahaleleri nedeniyle ortaya çıkmaktadır.	0.14	0.14	1.15
(Y) İstanbul'daki bütün kamusal mekânlar, suçun önüne geçmek için 7 gün 24 saat kameralarla izlenmelidir.	0.14	0.44	1.15
Denklem sabiti	-0.13	0.93	0.88
Nagelkerke R kare	0.73		
Hosmer and Lemeshow Ki kare testi	0.15		

Tablo 1 Cumhur İttifakı adayı Binali Yıldırım'a oy verenler (1) ile Millet İttifakı adayı Ekrem İmamoğlu'na oy verenleri (0) ayrıştıran etmenler

baktığımızda beklendiği gibi kötü değerlendirmelerdeki birim artışının kişinin İmamoğlu'na oy verme olasılığını yaklaşık %49 ((1/0.67)=1.49) arttırdığını görüyoruz. Burada ilgi çekici olan 0-10 arası değerler alan sol-sağ cetvelinde 0'dan 10'a giderken bir puanlık artışın Binali Yıldırım'a oy verme olasılığını %57 arttırması. Bu cetvelde 0 noktasında olabilecek en sol konumu benimsemiş biriyle 10 noktasında olabilecek en sağ konumda olan birini karşılaştırdığımızda, en sağdakinin Yıldırım'a oy verme olasılığı en soldakinin yaklaşık 15 katı kadar. Yani burada göze çarpan bulgu, ekonomik değerlendirmelerden daha büyük bir etkinin ideolojik düzlemdeki konumun değişiminden kaynaklanmasıdır. Yine hatırlamamız gerekir ki buradaki ekonomik değerlendirmeler ya kişinin kendi ailesine ya da ülke ekonomisine dairdir, İstanbul'un ekonomisine değildir.

Dindarlık göstergesi olarak kullanılan ibadet endeksi istatistiki olarak anlamlı değildir. Bunun başlıca nedeni, yine bu kez sol-sağ cetveli üzerindeki konumla ibadet sıklığının yüksek korelasyon içinde olması. Farklı pek çok göstergeyi içerisinde yoğuran sol-sağ cetvelinin oy tercihleri üzerinde sadece dinsel muhafazakârlık göstergesi olan ibadet endeksinden daha anlamlı bir etki yaptığı görülüyor.

Şekil 1'de özetlenmiş olan yirmi ifade ayrı ayrı oy tercihi denklemine de dahil edilmiştir. Bu yirmi değerlendirmenin kendi aralarındaki ortalama ikili korelasyon %57 civarındadır. Bu düzey korelasyonun standart hata kestirimlerini çok yükseltmesi beklenmez. Her ne kadar yükselmiş olsalar da toplam yirmi değerlendirmenin beşinin istatistiki olarak anlamlı etki yaptığı görülüyor. Bu beşin de dördü yerel konulara dair değerlendirmelerken sadece bir tanesi ulusal bir konu üzerinedir. "Türkiye'de ekonominin iyi işleyebilmesi için piyasa şartlarının devlet tarafından düzene sokulması gereklidir" değerlendirmesine katılanların Yıldırım'a, katılmama eğiliminde

olanların da İmamoğlu'na meyletmekte olduğunu görüyoruz. İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nde taşeron işçi kullanımı yerine sendikal örgütlenmeye destek verilmelidir.

İBB'de sendikal örgütlenmeye destek vermesi ve cemevleri için de bakım onarım, temizlik, su ve benzeri hizmetler karşılığında İBB'nin ücret almaması gerektiği görüşünü destekleyenlerin İmamoğlu'na meylettiği görülüyor. Bunun karşısında ise Kanal İstanbul projesine destek verip fiyat artışlarına karşı tanzim satış ve pazarlar gibi belediye satış yerleri oluşturma fikrine katılanlarsa Binali Yıldırım'a meylediyor.

Sonuç

Elde edilen ana bulgular şöyle özetlenebilir: İBB seçimleri net bir ikinci derece seçim tanımına tam uymamaktadır. Gerek günlük siyaset içerisinde Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın yoğun bir şekilde yerel seçim kampanyalarına katılması gerekse İstanbul seçimine özellikle önem vererek kampanya tartışmalarının doğrudan içinde olması ve bu tartışmalarda ulusal konulara yaptığı baskı, siyaset arzı açısından 2019 seçimlerinin birinci derece özellikler göstermesi sonucunu yaratmıştır. Ancak bizim bulgularımız kampanyanın nasıl yönetilmiş olduğunu gözlerken çözümlemeyi arz değil seçmen açısından talep yönünden ele almaktadır.

Seçmen Binali Yıldırım ve Ekrem İmamoğlu arasında bir seçim yaparken hem ulusal hem yerel etmenlerin etkisi altındadır. Ekonomik değerlendirmeler İstanbul ekonomisine dair değildir. Ülke ve ailenin ekonomik durumuna işbaşındaki hükümetin etkisi hakkındaki kanaatler iyiye gittikçe Cumhur İttifakı adayının, kötüye gittikçe de Millet İttifakı adayının çekiciliğinin arttığı görünmektedir. Seçmenin İstanbul'un ekonomik durumunu ülkenin genel ekonomik gidişatından ayırabilme yetisinin olup olmadığı da şüphe götürür. En azından beklentimiz, bir nebze fark olsa dahi ulusal ve yerel düzeyler arasında yüksek bir korelasyonun olması. Bu da ekonomik değerlendirmelerin yerel ve ulusal olarak ayrıştırılmasını, en azından elimizdeki gözlemsel veri temelinde, imkânsız kılıyor. İlerideki çalışmalarda deneysel bir çerçevede bu etkilerin ayrışıp ayrışmadığı test edilebilir.

Ulusal düzeydeki siyasetin en doğrudan yansıması, konvansiyonel sol-sağ düzlemi üzerindeki konum olarak çıkıyor. Bu konumlandırma uzun zaman içerisinde siyasal sosyalleşme sonucu oluşur ve pek çok siyasal tercih ve siyasal tavrın özetidir. Burada da ikinci derece yerel siyasetin etkilerini ayırt etmek mümkün değil. Ancak gözlediğimiz sol-sağ düzlemindeki konumlama, iki aday arasındaki tercihleri en başta belirleyen etmen olarak gözüküyor. Seçmenlerin sola doğru yaklaştıkça İmamoğlu'na, sağa doğru yaklaştıkça da Yıldırım'a oy verme olasılıkları artıyor.

Yirmi değerlendirme ifadesiyle farklı konulardaki değerlendirmelerin aday tercihlerine nasıl yansıdığına baktığımızdaysa ulusal düzey değerlendirmelerin yerele göre daha az sayıda anlamlı etki yarattıklarını görüyoruz. Tek anlamlı etki olarak da "Türkiye'de ekonominin iyi işleyebilmesi için piyasa şartlarının devlet tarafından düzene sokulması gereklidir" ifadesine katılım derecesi bulunuyor. Bu ifadenin sol-sağ cetveli üzerindeki ayrışmayla son derece uyum içinde olduğunun altını çizmek gerekir. Ancak beklenilenin aksine, piyasa hâkimiyetine taraf olanlar İmamoğlu'na, devletin piyasa şartlarını düzenlemesi gerektiğini düşünenlerse Yıldırım'a meylediyor. O dönemki tartışmalar hatırlanırsa, piyasa şartlarını bir anlamda hiçe sayarak doğrudan tanzim satış gibi uygulamalar ve fiyat kontrollerini kullanma eğilimi piyasa rasyonalitesinin reddi olarak görülmüş ve muhalefet tarafından eleştirilmiş ancak enflasyonla mücadelede etkili bir politika olarak öne çıkmıştı.[14] Bu tartışma, yerel İstanbul siyasetinden çok ulusal ekonomi politikası üzerine ve iktidarla muhalefet pozisyonları arasındaki ayrışan tercihlere doğrudan yansıyor.

Mart 2024 seçimleri yaklaşırken bu bulgular ışığında ulusal siyaset konularının İstanbul seçimlerinde yine etkili olması beklenir. Elbette bu öncelikle Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın genelde yerel seçim kampanyalarına ve özelde de İstanbul seçimlerine ne derece müdahil olmayı seçeceğine bağlıdır. 2019 kampanyasını Cumhur İttifakı adayı Yıldırım kadar, hatta belki de daha çok Erdoğan yürütmüştü. Yeni seçilecek aday yine ikinci planda kalarak İstanbul'u Erdoğan'ın yürüteceği kampanya faaliyetleriyle mi şekillendirmek tercih edilecek? Bu sorunun cevabı, elbette bu seçimlere verilen öncelik kadar ülke siyasetinin sunduğu fırsatlara da bağlı. Beka söylemi ve Kürt siyasetinin İstanbul seçimlerindeki tavrının ne olacağı henüz net değil. İstanbul seçimlerinde arka planda kalarak Güneydoğu ve Doğu illerindeki yerel yönetimlerde kayyumsuz bir hakimiyet sağlama olanağı bulursa, Kürt siyaseti İstanbul'da geri planda kalmayı kabul edebilir mi? Böyle bir gelişme olduğunda Kürt kökenli seçmene Cumhur İttifakı adayının beka söylemini geri plana iterek yaklaşmasıyla daha yerel siyaset konularına odaklanılabilir mi?

Böyle bir senaryo karşısında da ulusal etmenler şüphesiz hâlâ etkili olacaktır. Muhalefet seçmeninin sol-sağ ideolojik konumu nedeniyle yerel konularda nasıl bir tavır takınırsa takınsın Cumhur İttifakı adayına karşı olmasını beklemek gerekir. Yerel seçimlere giderken algılanan ekonomik durum nasıl olacaktır? İstanbul'da bu değerlendirmelerin daha kötü algılanması için muhalefet ne yapabileceği çok açık değildir. Kürt siyasetini İstanbul dışında tutarken ekonominin iyiye gitmekte olduğu algısını vurgulamak kuşkusuz iktidar adayının işine yarayacaktır. Ancak yine de unutmamak gerekir ki İmamoğlu'nun en azından bizim bulgularımız temelinde ne Kürt kökenli ne Karadenizli seçmen özelinde bir avantajı görünüyor. Yani seçimin ana belirleyici kitlelerinin bunlar olmadığı düşünülebilir. Yine de Kürt seçmenin olmasa da Kürt siyasetinin ulusal siyasi söylem içerisinde sol-sağ ideolojik konum üzerinden bir etkisi olduğu yadsınamaz. Bu milliyetçi söylemin bir anlamda pasifize edilmesi Cumhur İttifakı için kabul edilebilir bir eğilim olmayacaktır.

Milliyetçi tepkiler yalnızca Kürt siyaseti çerçevesinde değil aynı zamanda ve gitgide de güçlenerek Suriyeli göçmen ve mülteciler çerçevesinde de ortaya çıkıyor. İstanbul özelinde bu

konu 2019 için anlamlı bir etki yapmış görünmüyor. Ancak biz bu konuyu ulusal düzeyde irdelemiştik. İstanbul özelinde İBB politikaları açısından bunun nasıl bir ayrışma yaratacağını önümüzdeki dönemde takip etmek gerekir. Kadın seçmen için 2019'da İmamoğlu'nun konumu bizim araştırmamızda zayıf görünürken gençlerde kuvvetliydi. Bu dinamiklerin beş yıllık icraat sonrasında nasıl değiştiğini de izlemek gerekir. Kadın ve genç seçmenin tercihleri elbette her aday için önemli olacaktır. Ancak yine vurgulamak gerekir ki ulusal düzeyde ideolojik konum ve takınılan tavır belki de en belirleyici etmendir, çünkü bu tavır aslında yerel siyasetin algısını ve bu düzeydeki tercihleri de şekillendiriyor.

Muhalefetin Mayıs 2023 seçimlerindeki kayıpları ana muhalefet partisinin lider kadrosunun değişimiyle sonuçlandı. Diğer partilerin de hem iç karışıklıkları hem de yeni ittifak arayışları devam ediyor. Mayıs 2023 yenilgisi sonrasında Millet İttifakı'nı devam ettirmek elbette zor olacaktır. Ancak bu şemsiye altında ya da başka bir isimle de olsa muhalefetin tek başına adaylarını seçtiremediği her yerel seçimde iş birliği içinde olma mecburiyeti çok açıktır. Ana muhalefet partisindeki yeni yönetim ve dinamizm bu iş birliklerini daha sağlamlaştırmak için kullanılabilir mi? İstanbul seçimlerinde iş birliği olmadan muhalefetin 2019 başarısının yinelenmesi mümkün olabilir mi? İttifak çatısı altında olmasa da bir iş birliğini, İmamoğlu'na destek veren kitleleri iyi tespit edip onların yerel ve ulusal siyasetten olan beklentilerine cevap üreterek oluşturmak gerekir.

Notlar

1 Bu geniş yazının ana argümanları için bkz. Reif vd. (1997); Schmitt vd. (2020).

2 Koepke, J.R., & Ringe, N. (2006), "The second-order election model in an enlarged Europe", European Union Politics, 7(3): 321-346.

3 Bkz. Carruba & Timpone (2005), Heath vd. (1999).

4 Farrer, B. (2015), "Connecting niche party vote change in first-and second-order elections", Journal of Elections, Public Opinion and Parties, 25(4): 482-503.

5 Hobolt, S.B., & Wittrock, J. (2011), "The second-order election model revisited: An experimental test of vote choices in European Parliament elections", Electoral Studies, 30(1): 29-40; Silva, P., Jalali, C., Moniz, J. ve Macêdo, M. (2022), "A fistful of followers: the resilience of the second-order campaign model?" European Politics and Society, 23(3): 301-320.

6 Bkz. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=II-Bazinda-Gayrisafi-Yurt-Ici-Hasila-2021-45619#:~:text=%C4%B0l%20d%C3%BCzeyinde%20cari%20fiyatlarla%20GSYH,4%20pay%20ile%20%C4%B0zmir%20izledi. .

7 Bkz. http://www.istanbul.gov.tr/universite-sehri-istanbul#:~:text=Y%C3%BCksek%C3%B6%C4%9Fretimde%20e%C4%9Fitim%20g%C3%B6ren%20%C3%B6%C4%9Frenci%20say%C4%B1s%C4%B1,vak%C4%B1f%20meslek%20y%C3%BCksekokullar%C4%B1nda%20e%C4%9Fitim%20g%C3%B6 .

8 Keyder, Ç. (2010), "Capital city resurgent: İstanbul since the 1980s", New Perspectives on Turkey, 43: 177-186; Heper, M. ve Toktaş, Ş. (2003), "Islam, modernity, and democracy in contemporary Turkey: The case of Recep Tayyip Erdoğan", The Muslim World, 93(2): 157-185.

9 Türkiye'de ikinci derece seçimler için bkz. Massetti, E. ve Aksit, S. (2017), "Turkey: Provincial Elections as a Barometer of National Politics", Regional and National Elections in Eastern Europe: Territoriality of the Vote in Ten Countries, 261-285; Uyar, E. (2009), An evaluation of Turkish local elections from second order elections perspective, Yayınlanmamış Yükseklisans Tezi. İstanbul: Sabancı University.

10 Yavuzyılmaz, H. (2021), "When local becomes general: Turkey's 31 March 2019 elections and its implications for dynamics of polarization and sustainability of competitive authoritarianism", Journal of Balkan and Near Eastern Studies, 23(4): 622-642.

11 Milliyet (2019, 30 Mart), Büyük final! Cumhurbaşkanı Erdoğan 50 günde 102 miting yaptı. *Milliyet* gazetesi, https://www.milliyet.com.tr/siyaset/buyuk-final-cumhurbaskani-erdogan-50-gunde-102-miting-yapti-2850632; Beyaz, Z.F. (2019, 21 Mart) Cumhurbaşkanı Erdoğan 41 günde 44 ilde miting yaptı, Anadolu Ajansı, https://www.aa.com.tr/tr/politika/cumhurbaskani-erdogan-41-gunde-44-ilde-miting-yapti/1424520; NTV (2019, 24 Mart), 'Cumhur İttifakı'ndan Yenikapı'da 'Büyük İstanbul Mitingi', https://www.ntv.com.tr/turkiye/istanbulda-cumhur-ittifaki-mitingi,tOSREPivAEa5tA4Few0Xuw.

12 İstanbul seçim dinamiklerine dair bkz. Özcan, Y.Z. (2000), "Determinants of political behavior in Istanbul, Turkey", Party Politics, 6(4): 505-518; Demiralp, S. ve Balta, E. (2021), "Defeating populists: the case of 2019 Istanbul elections", South European Society and Politics, 26(1): 1-26; Esen, B. ve Gumuscu, S. (2019), "Killing competitive authoritarianism softly: The 2019 local elections in Turkey", South European Society and Politics, 24(3): 317-342; Melek, G., ve Müyesseroğlu, E. (2021), "Political storytelling of Ekrem İmamoğlu on Instagram during 2019 Istanbul mayoral elections in Turkey", Visual Studies, 1-17. Özcan (2000), Demiralp ve Balta (2021), Esen ve Gümüşcü (2019), Melek ve Müyesseroğlu (2021).

13 Araştırmanın etraflıca tartışması için Andı, S., Çarkoğlu, A. ve Banducci, S. (2023), "Closing the information gap in competitive authoritarian regimes? The effect of voting advice applications", Electoral Studies, 86, 102678.

14 Bkz. https://betam.bahcesehir.edu.tr/2019/03/tanzim-satis-uygulamasi-enflasyonu-dusurdu/ .

31 Mart 2024 Seçimleri Arefesinde Siyasi Kutuplaşma ve Seçmen Davranışı İlişkisi Üzerine Bir Deneme

İdeolojik ve duygusal kutuplaşmanın hızla arttığı, kültür çatışmasının seçmen tercihlerini giderek katılaştırdığı ülkemizde oy tercihlerinin seçimden seçime oldukça az değişiklik gösterdiğini, muhalefet ve iktidar blokları arasındaki oy geçişlerinin giderek azaldığını gözlemliyoruz. Bununla birlikte, 2019'daki İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı Seçimleri, yerel ve genel seçimler arasında adayların niteliklerinin önemi gibi farklılıkların bulunduğunu ve "adaletsizlik", "haksızlık" duyguları gibi belirli bir seçime özgü faktörlerin seçime katılım ve oy verme davranışlarında küçük de olsa anlamlı değişimlere yol açabildiğini göstermekte.

Mert Moral[*]

[*] Doç. Dr., Sabancı Üniversitesi

Türkiye seçmenleri 3 Kasım 2002'den günümüze toplam dört cumhurbaşkanlığı, yedi milletvekili genel, dört mahalli idareler seçimi ve üç halk oylamasında sandık başına gitti. 28 Mayıs 2023'teki son seçimin ardından henüz bir yıl dahi geçmeden, son 22 yıl içerisindeki 19. seçimlerde 31 Mart 2024'te bu defa büyükşehir ve ilçe belediye başkanları ile il genel ve belediye meclisleri üyelerini seçmek için oy kullanacaklar. Bu makalenin öznesini oluşturan ve Yüksek Seçim Kurulu'nun (YSK) ilgili kararı neticesinde 23 Haziran 2019'da tekrarlanan büyükşehir belediye başkanlığı seçiminde ikinci kez oy kullanmak durumunda kalan İstanbul seçmenleri içinse bu sayı 20 olacak.

Okuyucu, ülkemizde neredeyse yılda bir gerçekleştirilen bu farklı türlerdeki seçimlerin hemen hepsinin öncesinde kimi zaman siyasi aktörler, sıklıkla da "uzmanlar", kamuoyu araştırmacıları veya basın mensupları tarafından bahse konu seçimin geçmiş seçimlerden "çok daha farklı olacağına" dair açıklamalara rastladığını anımsayacaktır. Zira, ya "ufukta bir dip dalga" belirmiştir ya kısa süre önceki seçime nazaran bir ya da birkaç siyasi parti seçmen desteklerini sürpriz bir şekilde artırmıştır, ya "küskün" seçmenlerin tüm seçmenler içerisindeki oranı bu kez hiç olmadığı kadar yüksektir ya da iktidar ve muhalefet partileri veya adayları arasında bir o yana bir bu yana savrulan "kararsız", "yüzergezer seçmenler" veyahut ilk kez o seçimde sandık başına gidecek "Z kuşağı", "genç seçmenler" önümüzdeki seçimin galibini belirleyecektir. Neredeyse bir önceki seçimin akşamında başlayan ve gerek geleneksel gerekse sosyal medyada hemen her gün denk geldiğimiz bu öngörüler seçim sonuçlarıyla ne ölçüde örtüşmektedir? Ya da bu yazının konusunu oluşturan seçmen davranışı bu denli gizemli ve öngörülemez bir siyasi davranış türü müdür? Makalenin bundan sonrasını okumayacak olanlar için kısaca cevaplayalım: "Hayır."

Siyasi tarihimizde kimi zaman uzmanların ya da biz seçmenlerin seçim öncesindeki tahminlerinden farklı, beklenmedik seçim sonuçlarının ortaya çıkmış olduğu doğrudur. Seçmen tercihlerinin çok sayıda belirleyicisinin bir kısmının kimi seçimler ya da seçim türleri özelinde, örneğin adayların aynı ölçüde göz önünde olmadığı milletvekili genel seçimlerine nazaran cumhurbaşkanlığı ve mahalli idareler seçimlerinde daha etkili olduğu da... Öte yandan, 2000'li yılların başından, özellikle de bugün Cumhur, Millet ve Emek ve Özgürlük İttifakları olarak adlandırdığımız siyasi blokların gayrıresmî olsa da şekillenmesinden bugüne tüm seçimlerin ortak bir özelliği de var: Ülkemizdeki yüksek seviyedeki ve hızla artan siyasi kutuplaşma.

Gündelik hayatımızda dahi hemen her gün duyduğumuz, belki de toplumsal ve demokratik temsil açısından sonuçları itibariyle birçoklarınca tüm kötülüklerin anası olarak görülen "kutuplaşma" üzerine akademik çalışmalarda bu kavram pek çok farklı şekilde ele alınıyor. Örneğin, muhalefet partilerinin temsilcilerinin hazırladıkları bir kanun teklifinin, aksi yönde oy kullanan tek bir milletvekili dahi olmadan tüm iktidar partisi ve ittifak ortakları temsilcileri tarafından reddedilmesi siyasi elitler arasındaki "elit kutuplaşması"nın bir tezahürü. Bugün geçmişe nazaran hangi siyasi partinin ya da ittifakın ideolojik olarak nerede durduğunu daha iyi biliyor ya da bunların siyasi gündem dışındaki bir konudaki tutumlarını dahi kolay tahmin edebiliyor olmamızın sebebine ve siyasi partilerin gerek ideolojik olarak gerekse de farklı politika alanlarında hızla ayrışmalarının sonucuna ise "parti kutuplaşması" deniyor.

Akademik araştırmalar, birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de siyasi partilerin ve elitlerin kutuplaşmalarının kendi seçmenlerinin ideolojik ve siyasa tercihlerine etki ettiğini, bu nedenle başta bu partilerin siyasetle daha yakından ilgilenen ve partizan aidiyetleri daha kuvvetli taraftarlarının tutumlarının da hızla daha ekstrem hâle geldiğini gösteriyor.

Akademik araştırmalar, birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de siyasi partilerin ve elitlerin kutuplaşmalarının kendi seçmenlerinin ideolojik ve siyasa tercihlerine etki ettiğini, bu nedenle başta bu partilerin siyasetle daha yakından ilgilenen ve partizan aidiyetleri daha kuvvetli taraftarlarının tutumlarının da hızla daha ekstrem hâle geldiğini gösteriyor.[1] Bu durumaysa "seçmen kutuplaşması" deniyor.

İdeoloji ya da politika (siyasa) temelli bu kutuplaşma türü dışında yine seçmenler özelinde gözlemlediğimiz bir kutuplaşma türü daha var ki bunun toplumsal hayata ve temsili demokrasiye olası etkileri diğerlerine nazaran çok daha vahim: "Duygusal kutuplaşma." Son seçim kampanyasının ve seçim sonuçlarının da gösterdiği üzere ülkemiz seçmenleri birçok farklı hususta olduğu gibi duygusal olarak da neredeyse tam ortadan ikiye bölünmüş durumdalar. Kimi zaman tıpkı bir futbol takımı tutar gibi destekledikleri siyasi partiyle adayına yüksek seviyede bir bağlılık hisseden seçmenlerin çok büyük bir bölümü kendilerininkinin karşıtı olarak algıladıkları siyasi bloktan, partiden, adaydan ya da bunların taraftarlarından pek hazzetmiyor. Hatta kendi partilerine daha yüksek ölçüde aidiyet duyan parti taraftarlarının "ötekine" dair bu olumsuz hisleri kimi zaman nefrete bile varabiliyor.[2]

Akademik çalışmalar, parti ve seçmen kutuplaşmasının seçimlere katılımı arttırdığını, zamanla partilerine daha yüksek seviyede bağlılık duyan ve ideolojik ve politik tercihleri daha ekstremleşen seçmenlerin partiler veya adaylar arasında bir tercih yaparken politika önerilerindense ortak parti kimlikleri ve ideolojileri temelinde tercih yapar hâle geldiğini gösteriyor.[3] Bu nedenle seçmenlerin kutuplaşması, siyasi partiler ya da bloklar arasındaki oy geçişlerini azaltıyor. Başta siyasi kutuplaşma alanındaki araştırmalara ilham kaynağı olan ABD olmak üzere, birçok ülkede gerçekleştirilen bilimsel saha çalışmaları ideolojik, partizan ve duygusal olarak kutuplaşmış seçmenlerin aynı olguları dahi farklı algılama temayülünde olduklarını, hatta iktidar partisi seçmenlerinin enflasyon ve işsizlik gibi ekonomik sorunların sorumluluğunu dahi muhalefete ya da ülkemizde de sık sık karşılaştığımız üzere "dış güçlere" atfettiklerini gösteriyor.

Türkiye'den dahi daha yüksek bir duygusal kutuplaşma seviyesinin gözlemlendiği, hatta duygusal kutuplaşmanın 2020'deki başkanlık seçimleri sonrasında Cumhuriyetçi seçmenlerin bir bölümünü seçim sonuçlarını tanımamaya ve Kongre'yi basmaya kadar götürdüğü öne sürülebilecek olan ABD'de yapılan araştırmalar, çeşitli toplumsal gruplar ve bu grupların mensupları arasındaki değerler temelli ayrışmayı "kültür savaşı" olarak adlandırırlar. Uzun yıllardır meslektaşlarıyla birlikte gerçekleştirdiği bilimsel anket çalışmalarının bulgularına dayanarak ülkemizde de benzer bir olgunun varlığına işaret eden Prof. Dr. Ersin Kalaycıoğlu ise Türkiye seçmenleri arasında gözlemlediği değerler temelli ayrışmayı *kulturkampf* (kültür çatışması) olarak adlandırmakta.[4]

İdeoloji ya da politika (siyasa) temelli bu kutuplaşma türü dışında yine seçmenler özelinde gözlemlediğimiz bir kutuplaşma türü daha var ki bunun toplumsal hayata ve temsili demokrasiye olası etkileri diğerlerine nazaran çok daha vahim: "Duygusal kutuplaşma."

Ülkemizde bugün birçok ülkeden daha yüksek seviyede olan seçmen kutuplaşmasının siyasi parti ve elitlerin ideolojik ya da siyasa temelli kutuplaşmalarının veya stratejilerinin bir sonucu olduğunu öne süren araştırmacılardan farklı olarak Kalaycıoğlu, kültür çatışmasını tarihi nedenleri temelinde açıklıyor. Kalaycıoğlu'na göre, dini ve etnik fay hatlarından beslendiği gibi aynı zamanda bunları besleyen değerler temelli bu ayrışmanın tarafları, iki farklı hayat tarzına veya iyi toplum tasavvuruna sahipler. Bir grubun muhafazakâr değerler manzumesini ve hayat tarzını din, kırsal kültür, gelenekselcilik ve hemşerilik bağları şekillendirirken, kent soylu diğer grubun mensupları için bilimsellik, sekülerlik ve bireyselcilik ön planda. Bu iki farklı dünya görüşünün siyaset sahnesine yansımasıysa mensuplarının birbirlerinden giderek ayrışan siyasi tutum ve taleplerini temsil eden siyasi partilerin ve blokların da birbirlerinden ayrışmaları şeklinde gözlemleniyor. Nihayetinde, zamanla siyasi uzlaşının hızla

azalmasının yanında yalnız bir grup seçmeni temsil eder hâle gelen hükümet politikaları da akademik yazında toplumun ortalamasını temsil ettiğini varsaydığımız ortanca seçmen yerine hükümet partisi ya da blokunun temsil ettiği sosyal grupların ortanca seçmeninin taleplerine cevap verir hâle geliyor.

Farklı değerlere sahip bu grupların mensuplarının ikamet ettikleri bölgelerde bu grupların taleplerine cevap verme iddiasındaki siyasi partilerin veya ittifaklarının seçmen destekleri giderek daha homojen bir hâle gelirken, kimi seçimlerde seçim ittifaklarının üye partilerinin aralarında oy geçişleri gözlemlense dahi iktidar ve muhalefet blokları arasındaki oy geçişleri giderek azalıyor.

Ülkemizde hızla katılaştığını gözlemlediğimiz ve seçimden seçime pek değişiklik göstermeyen coğrafi örüntüler gösteren seçmen tercihlerini de bu kültürel çatışma perspektiften açıklamak mümkün. Nitekim, farklı değerlere sahip bu grupların mensuplarının ikamet ettikleri bölgelerde bu grupların taleplerine cevap verme iddiasındaki siyasi partilerin veya ittifaklarının seçmen destekleri giderek daha homojen bir hâle gelirken, kimi seçimlerde seçim ittifaklarının üye partilerinin aralarında oy geçişleri gözlemlense dahi iktidar ve muhalefet blokları arasındaki oy geçişleri giderek azalıyor. Bu durum da ardıl ya da aynı türde olmasalar dahi farklı seçimlerde kültürel çatışmanın iki blokunu temsil eden siyasi parti ve ittifakların aynı bölgelerde aldıkları seçmen desteklerinin bağıntılarını arttırıyor.

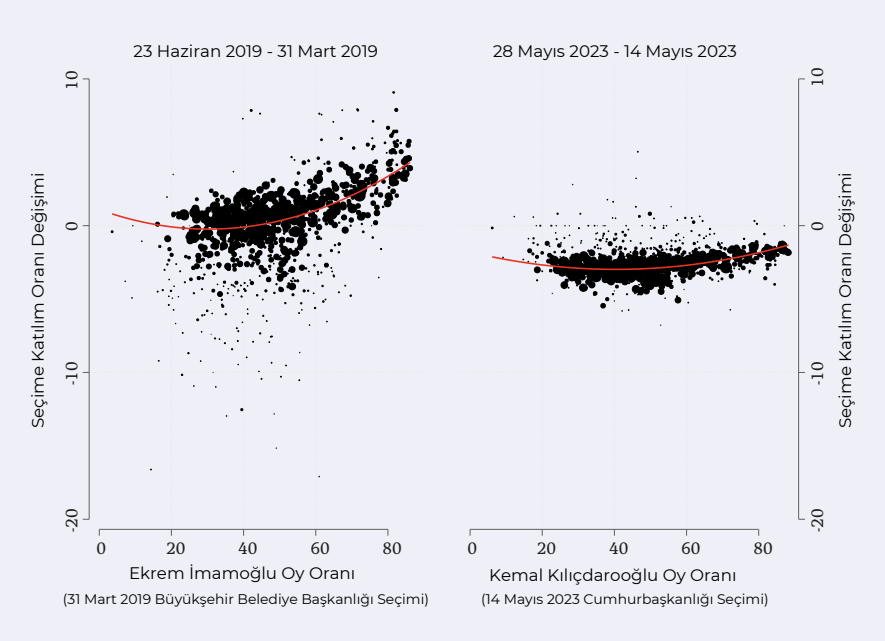
Henüz tüm sebep ve sonuçlarına hâkim olduğumuzu iddia edemeyeceğimiz "coğrafi kutuplaşma" kavramı, akademik yazında benzer değerlere sahip ve benzer sosyoekonomik ve sosyokültürel gruplara mensup kişilerin benzer bölgelerde ve birlikte yaşama eğilimleri üzerinden tanımlanıyor. Artan coğrafi kutuplaşma ile farklı alt bölgeler arasındaki ayrışmalar keskinleşirken aynı ya da benzer nitelikteki alt bölgelerde ikamet eden seçmenlerin tercihleri giderek kalıplaşıyor. Hemen her seçimin öncesinde dile getirilen yorum ve öngörülerin aksine, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren artan göçlerle özellikle metropollerin çeperlerinde ortaya çıkan bu coğrafi kutuplaşma neticesinde ülkemizin demokrasi tarihi için uzun sayılabilecek bir süredir seçim sonuçları birçok bölgede anlamlı değişiklikler göstermiyor.

Örneğin, resmî seçim sonuçlarına göre İstanbul seçmenlerinin %51,4'ü 16 Nisan 2017'deki halkoylamasında "Hayır" oyu kullanmış.[5] Mart 2024'te gerçekleştirilecek mahalli idareler seçimlerini konu alan bir makalede neden yedi sene evvelki bir halkoylamasının sonuçlarına atıf yapıldığını sorgulanacaktır. İstanbul'un sayıları 2017'de 959'ken 2023'te 962'ye çıkan mahallelerinde muhalefet blokundaki siyasi parti ve adayların oy oranlarının toplamının 2017-2023 yılları arasında gerçekleştirilen seçimlerdeki bağıntılarını gösteren Şekil 1, muhalefetin (ve iktidarın) seçmen desteğinin günümüzdeki iktidar ve muhalefet bloklarının şekillendiği halkoylamasının ardından yapılan hiçbir seçimde anlamlı bir değişim göstermediğine işaret ediyor.

Mayıs 2023'teki genel seçimlerde Emek ve Özgürlük İttifakı'nı, öncesindeki seçimler içinse yalnız (bugün Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi, DEM Parti, adını alan) Halkların Demokratik Partisi'ni (HDP) dahil ederek hesapladığımız ve Millet İttifakı'nın başını çektiği muhalefet blokunun Nisan 2017-Mayıs 2023 arasındaki bir halk oylamasıyla iki milletvekili genel, üç cumhurbaşkanlığı ve iki büyükşehir belediye başkanlığı seçimindeki oy oranlarının toplamının ortalaması %50,7. Aşağıda tartıştığımız iki diğer etken nedeniyle bir nebze de olsa farklı bir sonucun ortaya çıktığı 23 Haziran 2019 seçimlerini dışarıda bırakarak hesapladığımız muhalefet blokunun oy oranı, geçtiğimiz yedi yıldaki tüm seçimlerde %49,1 ila %51,8 aralığında kalmış. Muhalefet blokundaki bu partilerin 14 Mayıs 2023'teki milletvekili genel seçimlerindeki oy oranları toplamı %51,5'ken, Millet İttifakı'nın Emek ve Özgürlük İttifakı'nın da desteklediği adayı Kemal Kılıçdaroğlu'nun Cumhurbaşkanlığı seçiminin ilk turunda %51 olan oy oranı ikinci turda %51,8'e yükselmiş. Özetle, medyada sıklıkla yer alan "dip dalgalar" ve "kararsız", "küskün", "yüzergezer" ya da "genç" seçmenlerin seçim sonuçlarına iddia edildiği ölçüde etki ettiğini söylemek pek mümkün değil. Öte yandan, siyasi kutuplaşma yazınında öne sürüldüğü üzere, İstanbul seçmenlerinin oy verme davranışları geçtiğimiz yedi yıl içerisinde pek az değişiklik gösteriyor.

"Dip dalgalar" ve "kararsız", "küskün", "yüzergezer" ya da "genç" seçmenlerin seçim sonuçlarına iddia edildiği ölçüde etki ettiğini söylemek pek mümkün değil. Öte yandan, siyasi kutuplaşma yazınında öne sürüldüğü üzere, İstanbul seçmenlerinin oy verme davranışları geçtiğimiz yedi yıl içerisinde pek az değişiklik gösteriyor.

Kutuplaşmış seçmenlerin akademik çalışmalarda öne sürülen diğer bir özelliği, sosyal psikologların 20. yüzyılın ortasında geliştirdikleri bilişsel çelişki kuramının öngördüğü üzere, kendi fikir ve deneyimleriyle çelişen bilgilerden mümkün olduğunca kaçındıkları ve bu tür bilgilere maruz kaldıklarında ortaya çıkan bilişsel uyumsuzluğu çözmek adına çeşitli mekanizmalara başvurmalarıdır. Dolayısıyla, okuyucuların bir bölümü yukarıda sunulan seçim sonuçları ve argümanı peşinen reddedebilir. Bu nedenle, hızla kalıplaştığını öne sürdüğümüz seçmen tercihlerine dair ölçümlerde seçim ittifakları içerisindeki oy geçişlerinin dikkate alınmadığını

Şekil 1

hatırlatmak gerekiyor. İlaveten, il ya da mahalle seviyesinde bir araya getirdiğimiz resmî seçim sonuçları, pek tabii bireysel bir davranışın nedenlerini açıklamakta yetersiz kalacaktır. Öte yandan, incelediğimiz zaman aralığında aynı katılımcılarla gerçekleştirilen bilimsel nitelikle bir panel çalışması mevcut olmadığından, bu denli uzun bir dönemde seçmen davranışında yaşanan değişimleri açıklama amacıyla yararlanılabilecek verilerin ancak bu seviyede mevcut olduğu da unutulmamalı.

Gerekli hatırlatmaları yaptığımıza göre, "İktidar ve muhalefet bloklarının seçmen desteklerinin 2017'den bu yana gerçekleştirilen farklı türlerdeki bu seçimler arasında az da olsa değişim göstermesini nasıl açıklayabiliriz?" diye soralım. Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere, bir seçimde iktidar veya muhalefet blokunun seçmen desteğinin artması ya da azalmasının seçimin türüne ya da ilgili seçime özgü sebepleri olabilir. Akademik çalışmalar, sayıları ülkemizde geçtiğimiz 21 yılda hızla azalan yüzer geçer seçmenler ile ideolojik ve duygusal olarak daha az kutuplaşmış seçmenlerin oy tercihlerinin seçim kampanyası süresince şekillenebildiğini ve adaylarının vaatleri ve hatta karizmaları gibi etkenlerin bu seçmenlerin oy tercihlerine etki edebildiğini gösteriyor.

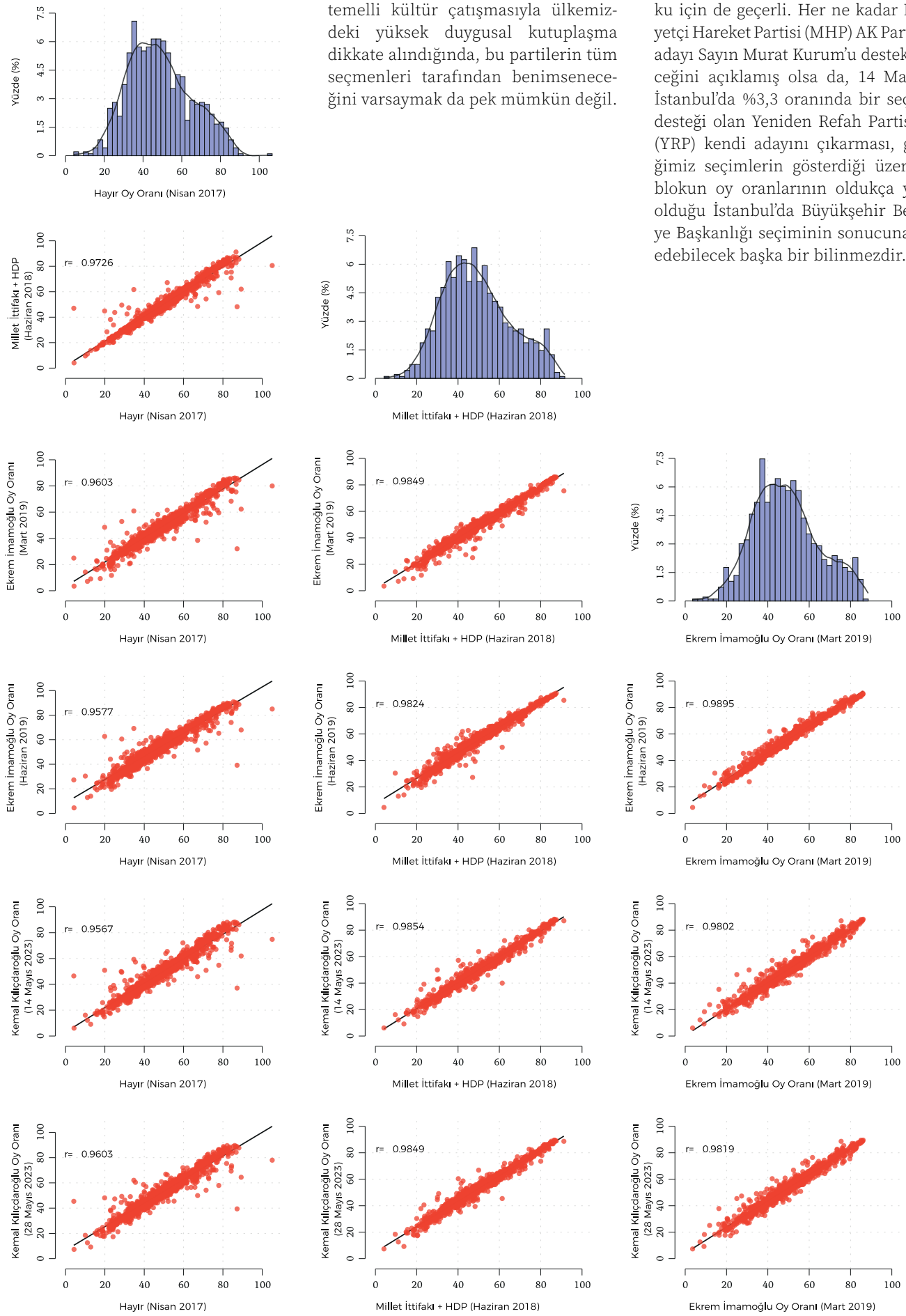
Akademik çalışmalar, sayıları ülkemizde geçtiğimiz 21 yılda hızla azalan yüzergezer seçmenler ile ideolojik ve duygusal olarak daha az kutuplaşmış seçmenlerin oy tercihlerinin seçim kampanyası süresince şekillenebildiğini ve adaylarının vaatleri ve hatta karizmaları gibi etkenlerin bu seçmenlerin oy tercihlerine etki edebildiğini gösteriyor.

23 Haziran 2019'daki belediye başkanlığı seçimi özelindeyse 31 Mart'taki seçimin yenilenmesi kararının ortaya çıkardığı bir duygunun seçim sonuçlarına doğrudan etki ettiğini öne sürebiliriz. İki seçim arasında olasılıklı ve temsili bir örneklemle gerçekleştirdiğimiz bir saha çalışması, Yüksek Seçim Kurulu'nun yalnız İstanbul'da ve yalnız Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçiminin yenilenmesine dair aldığı kararın muhalefet partilerinin taraftarlarının dışında geçmişte iktidar blokunu desteklediğini belirten anket katılımcılarının küçük bir bölümünce de "adaletsiz" ve "haksız" olarak görüldüğünü gösteriyor. İlaveten, her iki seçime de katılan ancak oy tercihleri değişmeyen katılımcıların büyük bölümüne nazaran kendilerini ideolojik olarak merkezde konumlandıran ve partilerin ideolojilerinin birbirlerine daha benzer olduğunu düşünen az sayıda denek, ilk seçime katılmamış olmalarına rağmen ikinci seçimde CHP adayı Ekrem İmamoğlu'na oy vereceklerini ifade etmişler.[6]

Şekil 2'de birey seviyesindeki saha çalışması verilerinden yararlanarak ulaştığımız bu sonucun, mahalle ölçeğindeki resmî seçim sonuçları incelendiğinde de ortaya çıktığı görülüyor. Nitekim, 31 Mart 2019'daki ilk seçimde CHP adayı Ekrem İmamoğlu'nun daha yüksek oranda oy aldığı mahallelerde seçime katılım oranları 23 Haziran 2019 seçimlerinde anlamlı ölçüde artmış, CHP oylarının yüksek olduğu bölgelerde ikamet eden bu seçmenlerle, yukarıda açıkladığımız üzere, seçimin yenilenme kararının haksız olduğunu düşünerek oy tercihlerini değiştiren bir grup seçmenin desteğiyle Ekrem İmamoğlu, 23 Haziran'da ilk seçimde %0,8 civarındaki farkı %8 seviyesine yükselterek İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı seçilmiştir.

Mayıs 2023 seçimleri öncesinde muhalefet partilerinin ortak aday belirleme sürecinde yaşadıkları fikir ayrılıklarının seçim sonrasında ayyuka çıkmasıyla İyi Parti'nin 31 Mart 2024'teki mahalli idareler seçimlerine kendi adaylarıyla girme yönünde aldığı karar, 14 Mayıs'ta İstanbul'daki oy oranı %8,2 olan İyi Parti'nin ve 2019'da birçok büyükşehirde ve 2023'teki Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Millet İttifakı'nı dışarıdan destekleyerek 14 Mayıs'ta İstanbul'da %8,1 oranında oy alan HDP'nin (DEM Parti) bu makale kaleme alınırken henüz adaylarını açıklamamış olmaları, önümüzdeki seçimde muhalefetin benzer bir başarı gösterip gösteremeyeceği konusunda daha temkinli konuşmayı gerektiriyor. Öte yandan, bu iki partinin 1994'ten bu yana ilk kez 2019'da muhalefet bloku temsilcilerinin belediye başkanlıklarını kazandığı başta İstanbul ve Ankara gibi büyükşehirlerde farklı bir strateji takip ederek seçimlere kendi adaylarıyla katılma iradelerinin,

Şekil 2

aşağıda öne sürdüğümüz değerler temelli kültür çatışmasıyla ülkemizdeki yüksek duygusal kutuplaşma dikkate alındığında, bu partilerin tüm seçmenleri tarafından benimseneceğini varsaymak da pek mümkün değil.

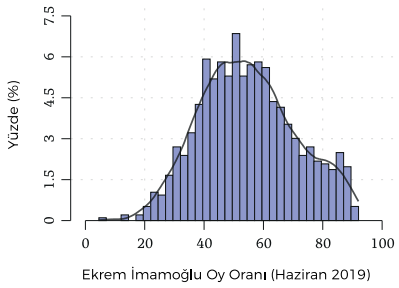
Pek tabii, benzer bir durum iktidar bloku için de geçerli. Her ne kadar Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) AK Parti'nin adayı Sayın Murat Kurum'u destekleyeceğini açıklamış olsa da, 14 Mayıs'ta İstanbul'da %3,3 oranında bir seçmen desteği olan Yeniden Refah Partisi'nin (YRP) kendi adayını çıkarması, geçtiğimiz seçimlerin gösterdiği üzere iki blokun oy oranlarının oldukça yakın olduğu İstanbul'da Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçiminin sonucuna etki edebilecek başka bir bilinmezdir.

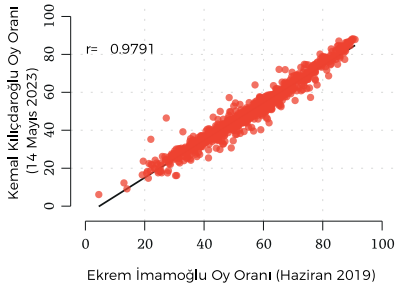
Bu noktada önümüzdeki seçimlere dair altı çizilmesi gereken bir diğer husus, Şekil 2'de yer verdiğimiz 2019 Büyükşehir Belediye Başkanlığı ve 2023 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin karşılaştırmasının göstereceği ülkemizdeki kültürel çatışmanın iki kampını oluşturan ve birbirlerine oldukça yakın oy oranlarına sahip muhalefet ve iktidar bloklarını destekleyen seçmenlerin seçime katılım oranlarının farklılaşabilmesinin seçim sonuçlarına doğrudan etki ediyor olmasıdır. Yüksek ve hızla artan ideolojik ve duygusal kutuplaşmanın seçime katılımı arttırması beklenir. Nitekim, ülkemizde de son yirmi yılda seçime katılım oranlarında hızlı artışlar gözlemlenmekte. Öte yandan, birçok seçmen için ikincil öneme haiz olduğundan mahalli idareler seçimlerde Cumhurbaşkanlığı ve genel seçimlere nazaran genellikle daha düşük katılım oranları ortaya çıkmakta. Bu da önümüzdeki mahalli idareler seçiminde katılım oranının seçim sonucuna etki edebileceğini gösteriyor.

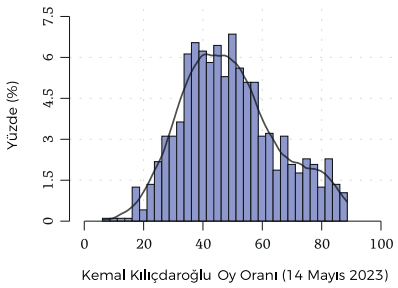
Örneğin, birçok araştırmacının Mayıs 2023 seçimleri sonrasında başta CHP olmak üzere muhalefet partilerinin seçmenlerinde gözlemlediklerini öne sürdüğü küskünlük ya da parti yönetimine öfke gibi duyguların kampanya dönemi sonuna kadar ortadan kalkmaması, 31 Mart - 23 Haziran 2019 seçimleri arasında gözlemlediğimizin aksine, muhalefet partilerinin seçmenlerinin seçime katılımlarının düşmesine yol açabillir. Bu da muhalefet blokunun olası adayları arasında en yüksek oy oranına ulaşacağını öngörmenin pek de zor olmayacağı Sayın Ekrem İmamoğlu'nun seçmen desteğinin geçmiş seçimlerdeki aralığın altına düşmesine neden olabilir.

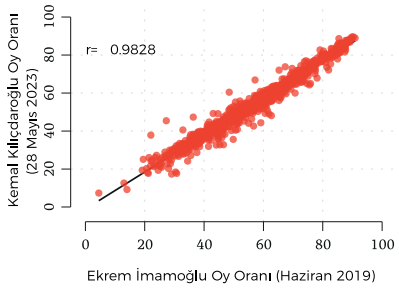
Siyaset bilimi yazınında seçimleri kaybeden tarafın seçmenlerinde bu tür bir küskünlüğün ortaya çıktığı, hatta seçmenlerin demokrasiye güvenlerinin azaldığına dair bulgular mevcut olsa da bu makalede gerek ideolojik tutumları ve değerleri temelinde gerekse de duygusal olarak oldukça kutuplaştıklarını öne sürdüğümüz muhalefet seçmenlerinin büyük bir bölümünün, hele ki uzun yıllardır kazanmış oldukları yegâne seçimler olan 2019 mahalli idareler seçimlerinin hatırası henüz hafızalarında taze ve mevcut belediye başkanına ve geçmiş dönemdeki icraatlarına dair intibaları bu denli olumluyken, son 22 yıldaki 20. seçimde de sandık başına gitmemeleri oldukça şaşırtıcı olacaktır.

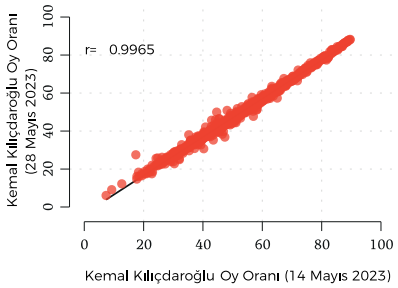
Mayıs 2023 seçimleri sonrasında Cumhuriyet Halk Partisi yönetiminde yaşanan değişim seçmenlerin bir bölümü tarafından ümit verici olarak algılansa da en başta İyi Parti olmak üzere muhalefet blokunun diğer üyelerinin seçimlere kendi adaylarıyla katılmaları, CHP adayı Ekrem İmamoğlu'nun tüm muhalif seçmenleri konsolide etmesini zorlaştırabilir. Öte yandan, geçmiş seçimlerde çoğu zaman iktidar nadiren de muhalefet bloku partileri veya adaylarının ülkemizdeki yüksek seviyedeki ideolojik ve duygusal kutuplaşma ve duygular temelli kültür çatışmasını kendi tabanlarını konsolide ve seçmenlerini mobilize etme amacıyla seçim stratejilerinde kullandıklarına sıklıkla şahit olduk. Bu anlamda, benzer bir seçim stratejisinin 31 Mart 2024 seçimlerinde de 2017'den bu yana gözlemlenen ayrışmadan çok farklı bir sonucu ortaya çıkarmaması olası görünüyor.

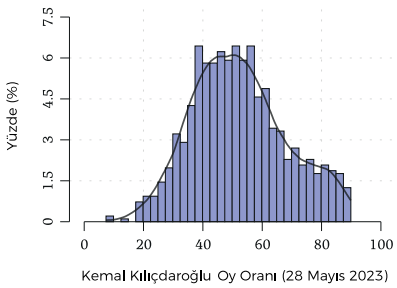

Notlar

1 Moral, M. ve Best, R.E. (2023), "On the Relationship between Party Polarization and Citizen Polarization", Party Politics, 29(2): 229-247.

2 Erdoğan, E. ve Uyan Semerci, P. (2018), *Fanusta Diyaloglar: Türkiye'de Kutuplaşmanın Boyutları*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

3 Moral, M. (2017), "The Bipolar Voter: On the Effects of Actual and Perceived Party Polarization on Voter Turnout in European Multiparty Democracies", Political Behavior, 39(4): 935-965.

4 Kalaycıoğlu, E. (2012), "Kulturkampf in Turkey: The Constitutional Referendum of 12 September 2010", South European Society and Politics, 17(1): 1-22; Çarkoğlu, A. ve Kalaycıoğlu, E. (der.) (2021), Elections and Pulib Opinion in Turkey: Through the Prism of the 2018 Elections. New York: Routledge.

5 Makalede kullanılan tüm veriler, Yüksek Seçim Kurulu'nun resmî web sayfasından (https://sonuc.ysk.gov.tr/sorgu) kodlanmıştır.

6 Erdoğan, E., Kemahlıoğlu, Ö., Moral, M., Kalaycıoğlu, E. ve Toros, E. (2019), "23 Haziran 2019 İstanbul Tekrar Seçimleri: Seçmen Davranışı Açısından bir Değerlendirme", İstanbul Politikalar Merkezî. https://ipc.sabanciuniv.edu/tr/search-content?type=Publication&id=632cff-c9-5e5c-46c7-809a-343d37826af1

Yerel Seçimlerde 2024 Hedefleri

Demokratik Gerilemeyi Sınırlamak, Küskün Seçmeni Siyasetle Barıştırmak

Yerel seçimler, siyasetin kontrol ve baskı altında tutulduğu, özgürlüklerin kısıtlandığı ve yürütmenin diğer devlet organlarına göre baskın olduğu otokratik popülist yönetimlerde muhalefet için birçok fırsat barındırır. İktidarın propaganda gücünün ve iktidar partisiyle kurulan aidiyet ilişkilerinin görece zayıfladığı yerel seçimlerde, daha sorunsuz biçimde kurulacak farklı ittifak ve iş birliklerinin de etkisiyle muhalefet partilerinin gündelik hayatlarındaki sorun ve taleplere odaklanmış seçmenlerden oy almaları kolaylaşır. Muhalefetin 2019'da elde ettiği başarıyı 2024 yerel seçimlerinde tekrarlaması hem Türkiye'de otokratik-popülist siyasetin geriletilmesi hem de seçmenlerin siyasete olan ilgisini canlandırması bakımından fırsatlar sunuyor ve önem taşıyor.

Seda Demiralp[*]

[*] Prof. Dr., Işık Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü

Yerel seçimler, Türkiye gibi hibrit yahut seçimli otoriter sistemlerde muhalefet aktörlerine önemli fırsatlar sunar.[1] Bilhassa otokratik popülist iktidarlarca yönetilen ülkelerde –daha açık bir ifadeyle seçimlerin eksik ve kusurlarıyla da olsa gerçekleştiği, iktidarların yalnız baskı değil seçmen rızasıyla da iktidara tutundukları fakat bireysel özgürlüklerin oldukça kısıtlı, başta yargı olmak üzere bağımsız olması gereken devlet kurumlarının ve basının aşırı baskın bir yürütmenin ve bilhassa da yürütmenin başındaki liderin etkisi altında olduğu rejimlerde– yerel seçimler otokratik siyaseti sınırlama açısından kıymetli bir alan sunar.[2]

Yerel seçimlerin genel seçimlere göre muhalefet aktörleri için daha fazla imkânlar barındırması ve otokratik siyasetin etkisinden sıyrılabilme fırsatı yaratabilmesi birkaç sebepten ileri gelir. Bunların en önemlilerinden biri, seçmenin yerel seçimlerde tercih yaparken genel seçimlere göre omuzlarında daha az yük hissetmesi ve kendine daha esnek biçimde karar alabilme özgürlüğü tanımasıyla ilgili. Seçmen genel seçimlerde iktidar propagandasına daha açık olur. Bunun sonucu olarak, genel seçimleri ülke geleceğiyle ilgili ağır ve hayati kararların alındığı bir platform olarak görme eğilimi yükselir. Genel seçimler propaganda yoluyla güncel sorunlardan arındırılıp bir beka sorunu, bir milli güvenlik sorunu, bir kültürel-ideolojik aidiyet sorunu, bir dava ve hatta bir lidere yönelik sadakat meselesi olarak sunulabilir. O yüzden ekonomik krizler, afetler, düzensiz göç sorunları gibi günlük hayatı derinden etkileyen pek çok konu daha büyük varoluşsal sorunlar yanında önemsizleştirilir ve birey günlük hayatta deneyimlediği somut meseleler yerine propagandanın altını çizdiği daha soyut kavramlar üzerinden karar vermeye yönlendirilebilir.

Yerel seçimlerdeyse seçmen bu ağırlıkta bir tercih yapmayacağının bilincinde olur. Neticede seçmen gözünde yerel seçim metro hatlarıyla, otobüslerle, temiz ve güvenli sokaklarla, sosyal yardım ağlarıyla, kreşlerle, çocuk parklarıyla, özetle doğrudan doğruya seçmenin günlük ve pratik ihtiyaçlarıyla ilgilidir. Bu yüzden yerel seçimlerde iktidar benzer propaganda faaliyetleri içine girse de seçmen bunlara fazla itibar etmez. Vaat veya hizmetlerini, kişiliğini ve üslubunu beğendiği adaya, genel seçimde oy vermediği bir partiden de olsa oy verebilir. Bunu kendi partisine bir sadakatsizlik olarak görmeyebilir çünkü neticede onu partisine bağlayan liderdir ve o lider bu

(yerel) seçimde yarışmamaktadır. Böylece seçmen ne lidere olan aşkına veya partisine olan bağlılığına sadakatsizlik etmiş hissetmeden, ne de ülke geleceği ile ilgili hayatı bir karar veriyor duygusuna kapılmadan duygusal anlamda daha hafif ve esnek bir tercih yapabilir. Hatta yerel seçimleri genel seçim havasına sokmaya çalışan propaganda girişimleri ters bile tepebilir. Seçmenin bu tür bir zorlamayı manipülatif bulma ve cezalandırma ihtimali az değildir. Seçmen, yerel seçimleri kendi günlük çıkarlarının karşılanmasını maksimize etme konusunda değerlendirmekte çoğunlukla kararlıdır. Bu sayede yerel seçimler seçmen odaklı muhalefet partilerine ve adaylarına, propaganda etkisinden sıyrılmak ve seçmene doğrudan ulaşabilmek bakımında önemli bir fırsat sağlar. 2019 Türkiye[3] ve daha sonra 2019 Macaristan[4] yerel seçimleri, bilhassa İstanbul ve Budapeşte şehirlerinde muhalif partilerin otokratik-popülist iktidarlara rağmen seçim kazanması bu anlamda büyük başarı örnekleri sundu ve hatta birer "model" olarak literatüre geçti.

Seçmen, yerel seçimleri kendi günlük çıkarlarının karşılanmasını maksimize etme konusunda değerlendirmekte çoğunlukla kararlıdır. Bu sayede yerel seçimler seçmen odaklı muhalefet partilerine ve adaylarına, propaganda etkisinden sıyrılmak ve seçmene doğrudan ulaşabilmek bakımında önemli bir fırsat sağlar.

Diğer yandan, muhalefet partilerince kazanılan yerel seçimler, sonrasındaki genel seçimlerde de bu partilerin şansını artırır. Başarılı muhalefet belediyeleri, muhalif partilerin "yönetebilirliklerini" ispatlamaları için büyük fırsattır. Hibrit rejimlerde iktidarın çok zor değişmesi seçmen gözünde muhalefeti yönetebilir olmaktan uzaklaştırır. Belirsizlikten kaçınan seçmen, tercihlerinde çoğu zaman yakın zamanda iktidar olmuş ve bu sayede nasıl yöneteceğini nispeten öngörebildiği partilere öncelik verir.[5] "İktidar avantajı" dediğimiz bu durum, hibrit rejimlerde çok kuvvetlenir çünkü seçmen senelerdir iktidar olmuş bir parti ile uzun zamandır iktidar olmamış bir parti arasında seçim yapmaktadır ve propagandanın da etkisiyle ikinci seçeneği bir "belirsizlik" olarak algılayabilmektedir. Başarılı muhalefet belediyeleri ise bu dezavantajı yıkabilir ve partilerini genel seçimlerde de daha fazla iddia sahibi kılabilir.

Yerel seçimlerin bir avantajı da muhalefet partilerinin ve seçmenlerinin birlikte hareket etmesine daha fazla olanak sunmalarıdır. Muhalefet ittifakları, otokratik siyasetle baş etmenin en temel yollarından biridir. Ne var ki muhalefet partileri arasındaki iç rekabet, fikir ayrılıkları ve en önemlisi güçlü bir ortak lider ortaya çıkarmak konusundaki sorunlar bu ittifakların kurulmasını veya kurulsalar da etkili ve koordine biçimde hareket etmelerini zorlaştırır. Genel seçimlerde tek ve güçlü bir liderlik koltuğunu paylaşmak zordur. Farklı ideolojilere sahip partileri kritik memleket meselelerine yönelik ortak bir program çerçevesinde birleştirmek de kolay değildir. Oysa yerel seçimlerde koltuklar birden çoktur ve tek bir ortak program çevresinde birleşme baskısı da yoktur. Bu durum, partilerin koordine olup ittifak kurmalarını kolaylaştırır. Ayrıca seçmen koordinasyonu açısından da yerel seçimlerin avantajları bulunur. Genel seçimlerde farklı partiler ittifak kursalar da eğer kimyaları tutmaz, iyi bir sinerji ortaya çıkmazsa bu partiler seçmenlerini sandığa götürüp ittifaka oy verdirmeyi başaramayabilir. Seçmen, ittifakın sunduğu "birliği" satın almaz veya kendi partisini bu ittifak içinde silikleşmiş görürse oy vermemeyi seçebilir. Oysa yerel seçimde zaten parti etkisi daha az, lider ve liderin programı daha ön planda olduğundan ittifakların seçmenleri koordine edip ortak aday lehine oy verdirebilmeleri daha kolaydır. Hatta, partiler arası bir ittifak gerçekleşemese bile liderlerin seçmen tabanında bir ittifak gerçekleştirmeleri de, yani farklı partilerin seçmenlerini kendilerine oy verme konusunda birleştirmeleri de genel seçimlere göre daha kolaydır.

2019 Türkiye ve daha sonra 2019 Macaristan yerel seçimleri, bilhassa İstanbul ve Budapeşte şehirlerinde muhalif partilerin otokratik-popülist iktidarlara rağmen seçim kazanması büyük başarı örnekleri sundu ve hatta birer "model" olarak literatüre geçti.

Bütün bu faktörler 2024 yerel seçimlerini Türkiye'deki demokratikleşme girişimleri açısından önemli bir fırsat hâline getiriyor. 2019 seçimleri tam da bu sebepten Türkiye'de iktidar-muhalefet dengesi ve çok partili siyaset adına önemli katkılar yaptı; muhalefetin seçimle iktidara gelebileceğine dair umutları yeşertti ve baskın iktidarların yerel seçimler yoluyla nasıl sınırlandırılabileceğine dair tüm dünyaya bir model sundu. 2024 seçimleri bu umutların canlı kalması ve Türkiye modelinin güncelliğini koruması açısından yeniden böyle bir fırsat sunuyor.

Yerel seçimlerin bir avantajı da muhalefet partilerinin ve seçmenlerinin birlikte hareket etmesine daha fazla olanak sunmalarıdır.

2023 genel seçimlerinde alınan yenilginin muhalefette yarattığı olumsuz psikolojik etki düşünüldüğündeyse 2024 seçimleri daha da fazla önem kazanıyor. Muhalefetin seçimle iktidarı değiştirebileceğine yönelik 2019'da yükselen inanç, 2023 genel seçimlerinde iktidarın tüm olumsuz şartlara rağmen pozisyonunu korumasıyla sarsıldı. Akabinde, muhalefet parti liderlerinin seçim yenilgisine verdikleri gecikmiş ve yetersiz tepki, seçmende "Ne iktidarı, ne de kendi partimi değiştirebiliyorum" duygusunu tetikledi ve beraberinde siyasetten soğumayı getirdi. Bu apati hâli ise Türkiye'nin

yeniden demokratikleşmesi açısından son derece alarm verici oldu. Eğer vatandaşlar siyasete ilgilerini yitirmez, iyileşme için kollektif bir çaba göstermeyi sürdürebilirlerse bireysel hak ve özgürlüklerin daralması, kurumların bağımsızlığını yitirmesi, seçimlere şaibe karışması ve diğer pek çok olumsuzluk geriye döndürülebilir.

Oysa, vatandaş siyaseti takip etmez olur, "Ben bir şeye etki edemem", "Ben hangisi doğru hangisi yanlış bilemem" duygusuna kapılırsa, tercih bildirme, yanlışa itiraz etme gibi refleksleri körelir, sandığa gitme oranı düşer ve hukuksuzluklara, hak ihlallerine verdikleri tepkileri cılızlaşır. Kafası karışmış, pasifleşmiş, siyasi takibi zayıflamış bir toplumda demokratikleşme talebi de azalır, demokratikleşme ihtimali de.

Genel seçimlerde çok daha baskın olan iktidar avantajı yerel seçimlerde bir nebze azalmakta, seçmen yerel seçimlerde propaganda yahut partizan baskılardan daha bağımsız ve esnek seçimler yapabilmekte, bu da muhalefet partilerine yeni seçmen gruplarından oy alma imkânı sağlamaktadır.

4 Kasım'da gerçekleşen CHP kurultayı, CHP seçmenine "duyulduğu" hissini vermesi ve parti içindeki değişimcilerin desteklediği yeni ve genç bir parti yönetimine kapı açması açısından oldukça önemliydi. İktidarın değilse de, CHP genel başkanının seçimle değişmiş olması, bu partinin seçmeni için ilham verici oldu. Bu ilhamı büyütmek, Türkiye'de seçimlere olan inancı ve siyasi ilgiyi yeniden canlandırmak için 2024 seçimleri önemli bir fırsat olacak.

2024 seçimleri ayrıca 2023 sonrası dağılan muhalefet birliğini yeniden tesis etmek için de bir imkân sağlayabilir. 2023 seçimlerinde muhalefet liderinin kim olması gerektiği ve bilhassa CHP 7. Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu liderliğiyle ilgili farklı tutumlar üzerinden çıkan partiler arası gerilim, ittifakın başarısız olmasında ve nihayet Millet İttifakı'nın dağılmasında rol oynamıştı. İttifak'ın iki büyük partisinden biri olan İYİP seçim başarısızlığının temel sebebi olarak Kemal Kılıçdaroğlu'nun adaylığını ve Millet İttifakı'nın HDP'ye yönelik tutumunun yeterince net olmamasını göstermişti. CHP ise İYİP'in Kılıçdaroğlu'nun adaylığına itirazının ve bu çerçevede ittifak masasından kalkıp sonra gönülsüz geri dönüşünün seçim sonuçlarına olumsuz etki ettğini öne sürmüştü.

Şu noktada Millet İttifakı'nın ya da bu ittifakın iki büyük partisinin yeniden bir iş birliği yapacağına dair sinyaller mevcut değil. İyi Parti'nin CHP'nin iş birliği önerisini şimdilik reddettiğini biliyoruz. Fakat öte yandan, CHP genel başkanlığına Kemal Kılıçdaroğlu yerine Özgür Özel'in seçilmesi, bu iki parti arasında Mayıs seçimleri öncesi mevcut olan gerilim unsurlarından en azından birinin geride kalmasını sağlamış bulunuyor. Bu şartlar altında partiler arası ittifak yahut iş birliği olmasa da, seçmen seviyesinde bir ittifak gerçekleşmesi mümkün olabilir. İYİP seçmenleri Mart seçimlerinde CHP'li belediye başkan adaylarına, en azından genel başkanları Akşener'in geçmişte kuvvetli destek verdiği İstanbul ve Ankara belediye başkanları Ekrem İmamoğlu ve Mansur Yavaş'a, genel başkanları bu kez farklı yönlendirme yapsa dâhi, önemli ölçüde destek verebilir.

Özetleyecek olursak, yerel seçimler Türkiye gibi hibrit siyasi sistemlerde muhalefete iktidarın avantajına rağmen seçim kazanma ve iktidarla muhalefet arasındaki güç asimetrisini iyileştirme adına kıymetli bir fırsat sunmaktadır! Genel seçimlerde çok daha baskın olan iktidar avantajı yerel seçimlerde bir nebze azalmakta, seçmen yerel seçimlerde propaganda yahut partizan baskılardan daha bağımsız ve esnek seçimler yapabilmekte, bu da muhalefet partilerine yeni seçmen gruplarından oy alma imkânı sağlamaktadır. Ayrıca yerel seçim başarılarını takip eden yerel yönetim deneyimleri muhalefet partilerinin "yönetebilirliklerini" ispatlama, kendileri hakkındaki önyargıları yıkma ve nihayet genel seçimlerde daha fazla iddia ortaya koyabilme imkânı sağlamaktadır.

2024 yerel seçimleri, tüm bu sebeplerden ötürü Türkiye'de otokratik siyasetin geriletilmesi için önemli bir olanak sunmaktadır!

2024 yerel seçimleri, tüm bu sebeplerden ötürü Türkiye'de otokratik siyasetin geriletilmesi için önemli bir olanak sunmaktadır! 2019 seçimlerindeki muhalefet başarısı sonrası dünyada otokratik popülist iktidarlarla mücadele eden pek çok muhalefet partisine ve seçmenine ilham vermiş olan "Türkiye modeli"nin 2024 sonrası güncelliğini koruması yalnız Türkiye'de değil, tüm dünyadaki demokratikleşme hareketlerine cesaret verici olacaktır. Ayrıca, 2023 genel seçimleri sonrası muhalefette oluşan siyasi yabancılaşmayı ortadan kaldırmak, 4 Kasım CHP kurultayı sonrası yeniden yeşermeye başlayan değişim umudunu daha da yükseltmek, ülkede muhalefet partilerinin seçim kazanabildiği algısını korumak açısından da önemli bir fırsattır. Hatta belki de bu sonuncusu bugün hepsinden önemlidir, çünkü otoriterleşme süreçlerinde görülen ve geri çevrilmesi en güç olan kayıp, muhalif enerjinin sönmesidir.

Notlar

1 McLellan, R. (2022), "Local Control: How Opposition Support Constrains Electoral Autocrats", Governance and Local Development Institute Working Paper, 59, https://ssrn.com/abstract=4260212 or http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4260212.

2 Valerie B. ve Sharon W. (2009), "Defeating dictators: electoral change and stability in competitive authoritarian regimes", World Politics, 62(1): 43–86.

3 Demiralp, S. ve Balta, E. (2021), "Defeating Populists: The Case of 2019 Istanbul Elections", *South European Society and Politics*, 26(1).

4 Kovarek, D. ve Littvay, L. (2022), "Greater than the sum of its part(ie)s: opposition comeback in the 2019 Hungarian local elections", East European Politics, 38(3).

5 Bunun tersi yani "yeni gelen avantajı" ise daha nadirdir ve çoğu zaman ancak büyük ekonomik krizlerden sonra görülür. Tüm mevcut siyasileri emekli etmeyi vaad eden, yeni lider ve partilerin kuvvetli çıkışlar yaptığı bu tür seçimlere 2002 Türkiye genel seçimleri bir örnek olarak gösterilebilir.

İSTANBUL PLANLAMA AJANSI

"Yarının Depreme Dayanıklı Şehirleri Sergisi" Açıldı.

Depremlere bağlı mekânsal riskler ile yapıların ve geleceğin kentlerinin nasıl tasarlanabileceğini tartışan "Yarının Depreme Dayanıklı Şehirleri" sergisi açıldı.

19 Şubat - 19 Nisan

Sergi jeolojik formasyon, zemin yapısı, Türkiye'nin deprem tarihi, planlama, mevzuat ve yapısal tasarım gibi alt başlıklarda basitleştirilmiş ama bilimsel yönü güçlü pek çok görsel malzeme sunuyor. İstanbul Planlama Ajansı ev sahipliğinde Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü Deprem Mühendisliği Ana Bilim Dalı ve Pattu Mimarlık iş birliğiyle hazırlanan "Yarının Depreme Dayanıklı Şehirleri" sergisini ziyaret edebilirsiniz.

Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü 1868 | Boğaziçi Üniversitesi 1863 | Tomorrow's Cities Urban Risk in Transition | İstanbul Büyükşehir Belediyesi | İmar ve Şehircilik Dairesi Başkanlığı | Deprem Risk Yönetimi ve Kentsel İyileştirme Dairesi Başkanlığı | IPA İstanbul Planlama Ajansı

Yerel Seçimlerde Seçmen Davranışlarının Sosyal Medya Verileri Üzerinden Analizi

Geleneksel veri toplama yöntemleri ölçüm, temsiliyet ve etik gibi konularla ilgili bir dizi sorun ve zorlukla karşı karşıya. Bu da seçim süreçlerinin analizi ve anlaşılması için gerekli olan yeterli ve kapsamlı verinin toplanamamasına yol açıyor. Bunları aşmanın bir yolu, geleneksel veri toplama yöntemlerinden anket çalışmalarının ve sosyal medya takibinin birbirini tamamlayacak ve barındırdıkları zaafları giderecek şekilde yenilikçi ve bütünleşik kullanımından geçiyor.

Erdem Yörük *

* Doç. Dr., Koç Üniversitesi,
Hesaplamalı Sosyal Bilimler Araştırma Merkezi Direktörü

Fotoğraf Bekir Dindar

Seçim süreçlerinin anlaşılması ve analiz edilmesi, demokratik toplumların temel taşlarından biri. Seçmen davranışlarının doğru bir şekilde yorumlanabilmesi için güvenilir verilere ve geçerli analiz yöntemlerine ihtiyaç duyuluyor. Bu çerçevede, kamuoyu araştırmaları, seçimlerin nasıl şekillendiğini ve seçmen tercihlerinin altında yatan dinamikleri anlamak için kritik bir rol oynar. Ancak, geleneksel kamuoyu araştırma yöntemleri, özellikle anket çalışmaları ve sosyal medya takibi, belirli zorluklar ve sınırlamalarla karşı karşıya kalıyor. Bu yazıda, seçim süreçlerinde seçmen davranışlarının analizinde karşılaşılan temel problemleri ve bu problemleri aşmak için önerilen yeni bir metodolojiyi ele alacağız.

Kamuoyu araştırmalarının karşılaştığı zorluklar, anket yöntemlerinin ve sosyal medya analizlerinin kendi içinde barındırdığı problemlerden kaynaklanıyor. Anket yöntemlerindeki düşük yanıt oranları, önyargılı soru formülasyonları, sosyal arzu edilebilirlik yanlılığı gibi sorunlar, araştırma sonuçlarının güvenilirliğinin ve temsil gücünün sorgulanmasına yol açıyor. Öte yandan, sosyal medya verilerinin analizinde de kullanıcı ölçüm ve temsiliyet problemleri, kullanıcı demografisinin sınırlılıkları, veri gizliliği ve etik konular gibi zorluklar yaşanıyor. Bu sorunlar, seçim süreçlerinde seçmen davranışlarını anlamak ve seçim sonuçlarını tahmin etmek için kullanılan geleneksel yöntemlerin yeterliliğini sorgulanır hâle getiriyor.

Kamuoyu araştırmalarının karşılaştığı zorluklar, anket yöntemlerinin ve sosyal medya analizlerinin kendi içinde barındırdığı problemlerden kaynaklanıyor.

Bu bağlamda, seçim süreçlerinde ve yaklaşan yerel seçimlerde, daha etkili ve kapsamlı kamuoyu araştırmaları yapabilmek için, mevcut yöntemlerin sınırlamalarını aşabilecek yenilikçi ve entegre bir yaklaşıma ihtiyaç duyuluyor. Yeni bir metodoloji, anket verileriyle sosyal medya verilerini bütünleştirerek her iki kaynağın güçlü yönlerinden faydalanabilir ve zayıf yönlerini minimize edebilir. Bu yazı da, seçim süreçlerinde kamuoyu araştırmaları için önerilen bu yeni yaklaşımı detaylandırmayı amaçlıyor.

Yeni bir metodoloji, anket verileriyle sosyal medya verilerini bütünleştirerek her iki kaynağın güçlü yönlerinden faydalanabilir ve zayıf yönlerini minimize edebilir.

Seçim Süreçlerinde Kamuoyu Araştırmacılığının Problemleri

Kamuoyu araştırmalarında anket yöntemi, uzun yıllardır kullanılan geleneksel bir yöntem olmasına rağmen günümüzde bir dizi önemli problem yaşıyor. Bu problemler anketlerin güvenilirliğini ve doğruluğunu etkileyerek, seçim süreçlerinde seçmen davranışlarını anlamamızda önemli engeller oluşturabiliyor. 2016 ve 2020 ABD Başkanlık Seçimleri, Brexit Referandumu ve en son 2023 Türkiye Cumhurbaşkanlığı Seçimleri geleneksel anket yönteminin doğru tahmin elde etmede problemli olabileceğini gösterdi. Bunun belli başlı sebepleri şöyle özetlenebilir:

Günümüzde, özellikle telefon ve yüz yüze anketlerde yanıt verme oranları ciddi şekilde düşmüş durumda. Bu durum, araştırma sonuçlarının genel nüfusu doğru bir şekilde temsil etmemesine yol açabiliyor. Seçmenler arasında artan gizlilik kaygıları ve anketlere olan ilgisizlik, bu düşüşün başlıca sebepleri arasında yer alıyor. Anket sorularının nasıl formüle edildiği, katılımcıların verdiği yanıtları büyük ölçüde etkileyebiliyor. Yanıltıcı veya önyargılı soru formülasyonları, katılımcıların gerçek düşüncelerini yansıtmayan yanıtlar vermelerine sebep olabilir. Ayrıca, bazı katılımcılar soruları yanlış anlayabilir veya kafa karışıklığı yaşayabilir, bu da yanıt kalitesini düşürür. Katılımcılar, toplumda kabul gören veya "doğru" olarak algılanan cevapları vermeye meyilli olabilirler. Bu, özellikle politik ve sosyal konularda, katılımcıların gerçek düşüncelerini saklamalarına veya yanıltıcı yanıtlar vermelerine neden olabilir. Örneğin, politik olarak hassas konularda, katılımcılar toplumsal baskı nedeniyle gerçek görüşlerini açıklamaktan kaçınabilir. Bunun yanı sıra, yüksek kaliteli anket çalışmaları genellikle önemli miktarda zaman ve maliyet gerektirir. Özellikle geniş çaplı ve kapsamlı anketler, ciddi bir kaynak yatırımı gerektirirken bu durum araştırmacıların erişebileceği örneklem boyutunu ve çeşitliliğini sınırlayabilir.

Bu problemler, anket yöntemlerinin seçmen davranışlarını anlamada ve seçim süreçlerini analiz etmede karşılaştığı zorlukların sadece birkaçını temsil eder. Kamuoyu araştırmacıları da bu sorunların üstesinden gelmek ve daha doğru veriler elde etmek için yeni ve yenilikçi yöntemler arayışı içerisinde.

2016 ve 2020 ABD Başkanlık Seçimleri, Brexit Referandumu ve en son 2023 Türkiye Cumhurbaşkanlığı Seçimleri geleneksel anket yönteminin doğru tahmin elde etmede problemli olabileceğini gösterdi.

Sosyal Medya Takibi Yöntemlerinin Problemleri

Sosyal medya platformları üzerinden yapılan kamuoyu araştırmaları, geleneksel anket yöntemlerinin sınırlamalarını aşmayı hedeflemesine rağmen mevcut durumda bu yöntemleri etkili bir şekilde tamamlayamıyor veya bunların yerine geçemiyor. Sosyal medya platform analizleri, sürekli ve yüksek çözünürlüklü bir izleme sağlasa da, bu yöntemin kamuoyu araştırmalarında karşılaştığı temel sorunlar şunlar:

Sosyal medya platformu tabanlı kamuoyu araştırmaları, genellikle tek bir alana veya konuya odaklanır. Özellikle

seçim sonuçları, protesto katılımları gibi belirli konular üzerinde yoğunlaşan bu çalışmalar, genel kamuoyu görüşlerini kapsamlı bir şekilde yansıtmada yetersiz kalır. Ayrıca, kullanılan popüler veri ölçütleri, kamuoyunun karmaşık yapısını yeterince tanımlayamamaktadır. Sosyal medya platform verilerinin kullanımı, ölçüm ve temsil hataları açısından ciddi zorluklar içerir. Özellikle, organik verilerin (örneğin tweetler) geleneksel kamuoyu araştırma formatlarına dönüştürülmesi ve kullanıcıların ideolojileri veya oy davranışlarının doğru bir şekilde ölçülmesi büyük zorluklar içerir.

Sosyal medya platformu tabanlı kamuoyu araştırmaları, genellikle tek bir alana veya konuya odaklanır. Özellikle seçim sonuçları, protesto katılımları gibi belirli konular üzerinde yoğunlaşan bu çalışmalar, genel kamuoyu görüşlerini kapsamlı bir şekilde yansıtmada yetersiz kalır.

Sosyal medya platform verilerinin, farklı demografik grupların internet platformlarına katılım eğilimleri göz önünde bulundurulduğunda, genel nüfusu tam olarak yansıtmadığı görülüyor. Örneğin, internet erişimi olmayan veya sosyal medya platformlarını aktif olarak kullanmayan gruplar, analizlerde yeterince temsil edilmemekte. Son olarak, kamuoyu araştırmalarında kullanılan sosyal medya içeriklerinin analizi, kullanıcıların gizlilik haklarını ihlal edebilir ve Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (KVKK) gibi veri koruma yönetmeliklerine uyum konusunda sorunlar yaratabilir. Bireylerin sosyal medyada paylaştıkları içeriklerin, onların rızası olmaksızın analiz edilmesi ve siyasi, ideolojik ya da kişisel bilgilerin çıkarılması ciddi etik sorunlar doğurabilmektedir.

Bu tür zorluklar, sosyal medya verilerinin kamuoyu araştırmalarında etkin bir şekilde kullanılmasını engelliyor ve bu yöntemin geliştirilmesi için daha kapsamlı ve dikkatli yaklaşımların benimsenmesini gerekiyor. Bu nedenle, sosyal medya analizleri ve anket yöntemlerinin birbirini tamamlayıcı olarak kullanılması ve her iki yöntemin de kamuoyu araştırmalarında önemli bir yer tutması beklenir.

Seçim Süreçlerinde Kamuoyu Araştırmacılığı için Yeni Bir Yöntem Önerisi

Seçim süreçleri demokrasilerin can damarıdır; seçmen davranışlarını doğru bir şekilde anlamak da politik karar verme süreçlerinin temelidir. Günümüzde, anket yöntemleri ve sosyal medya takibi gibi geleneksel araştırma yöntemlerinin sınırlılıkları göz önünde bulundurulduğunda, kamuoyu araştırmacılığı için yenilikçi ve bütünleştirici yaklaşımlara ihtiyaç duyuluyor. Bu bağlamda, seçim süreçlerinde daha etkili ve kapsamlı kamuoyu araştırmaları yapabilmek için yeni bir metodoloji önerisi sunmak önemli.

Geleneksel anket yöntemleri ve sosyal medya analizleri, kendi başlarına yeterli olmayabilir. Bunun yerine, bu iki metodolojiyi bütünleştirici bir yaklaşım, daha kapsamlı ve güvenilir sonuçlar elde etmemizi sağlayabilir. Entegre bir yaklaşımla, anket verileriyle sosyal medya verileri bir araya getirilerek, her iki kaynağın güçlü yönlerinden faydalanılabilir ve zayıf yönleri minimize edilebilir. Gelişmiş veri toplama ve analiz teknolojileri, kamuoyu araştırmalarında yeni kapılar açmaktadır. Yapay zeka, büyük veri ve büyük dil modeli analizi teknikleri kullanılarak, sosyal medya platformlarındaki veriler daha doğru bir şekilde analiz edilebilir. Örneğin, doğal dil işleme teknolojileri ve makine öğrenimi algoritmaları, sosyal medya metinlerinden anlamlı bilgiler çıkarmak için kullanılabilir.

Kamuoyu araştırmaları, zaman ve mekân bağlamında dinamik bir yapıya sahip. Bu nedenle, seçmen davranışlarını anlamak için çok katmanlı ve zaman içinde değişkenlik gösterebilen modeller geliştirmek önemli. Bu tür modeller, anket verileri ile sosyal medya verilerini bir araya getirerek, seçmen davranışlarının zaman içinde nasıl değiştiğini ve bu değişimlerin altında yatan sebepleri anlamamıza yardımcı olabilir. Ayrıca, kamuoyu araştırmalarında, farklı demografik grupların ve kültürel çeşitliliğin dikkate alınması gerekiyor. Bu, hem anket verilerinin hem de sosyal medya verilerinin analizinde, çeşitli toplulukların seslerinin duyulmasını ve temsil edilmesini sağlar. Özellikle sosyal medya analizlerinde, demografik verilerin ve kullanıcı profillerinin doğru bir şekilde yorumlanması, araştırmaların güvenilirliği açısından kritik öneme sahip. Son olarak, yeni metodolojilerin geliştirilmesi ve uygulanması sırasında, etik standartlara ve bireylerin gizlilik haklarına saygı göstermek esas olmalı. Bu, özellikle sosyal medya verilerinin toplanması ve analizi sırasında önemli. Kullanıcıların onayı olmaksızın kişisel verilerin toplanması ve işlenmesi, hem etik sorunlar doğurabilir hem de KVKK gibi veri koruma yönetmeliklerine aykırı olabilir. Bu sorunu aşmak için, Lokal Diferensiyal Mahremiyet benzeri yöntemler uygulanarak anonimizasyon sağlanabilir.

Entegre bir yaklaşımda, anket verileriyle sosyal medya verileri bir araya getirilerek, her iki kaynağın güçlü yönlerinden faydalanılabilir ve zayıf yönleri minimize edilebilir.

Bu önerilen yeni yaklaşımlar, seçim süreçlerinde daha doğru ve kapsamlı bir kamuoyu analizi yapılmasını sağlayacak ve siyasi karar verme süreçlerine önemli katkılarda bulunacaktır. Entegre ve yenilikçi yaklaşımlar, kamuoyu araştırmacılığının geleceğini şekillendirmede kritik bir rol oynayacaktır.

SÜLEYMANİYE SIRA DÜKKÂNLAR
TASARIM MÜZESİ
NO: 55
İPA
ODA
ORTAK DATA ALANI
İSTANBUL
BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYESİ
İPA
İstanbul
Planlama
Ajansı
ipa.istanbul
ipaistanbul
ipa.istanbulplanlamaajansi

Gençliğe Bir Bakış

Kim Bu Gençler ve Ne İstiyorlar?

Gençler, her seçim döneminde tavrı çok merak edilen, tartışılan seçmen gruplarının başında geliyor. İçerisinde birçok farklılığı barındırsa da genç olarak tanımlanan grubun yaşamdaki fırsatları giderek azalıyor, temsiliyetleri sınırlı kalıyor. Bu da kurumsal siyasetle ilişkilerinin kopmasına yol açıyor. Öte yandan, yerel siyasete katılımlarının artırılması kaybetmekte oldukları imkân ve olanaklarının sağlanmasının, kurumsal siyasetle ilişkilerini sağlamlaştırmalarının yolunu açabilir.

Nevzat Taşçı[*]

[*] Arayüz Kampanyası Direktörü

Türkiye'de yerel seçimlere yaklaşırken gençlik, temsil bağlamında yeniden tartışmamız gereken bir grup olarak öne çıkıyor. Gencin kim olduğu ve gençliğin taleplerinin ne olduğu anlaşılmalı ve gençlik adına olası imkânlar, sorunlar değerlendirilmeli. Bu sayede daha kapsayıcı bir siyaset alanı inşa edilebilir ve gençlerin toplumsal dâhiliyetini artırılabilir.

Gençliğe üç şekilde bakıldığını görebiliriz: gençleri tehdit olarak görmek, mağdur olarak görmek ve kaynak olarak görmek.

Bu yazıya genç kimdir sorusunu cevaplayarak başlamak yerinde olacaktır ancak bu anlatıyı yaparken gençliğin diğer yaş gruplarından farklılıklarını belirtmek gerekir. Daha da açmak gerekirse bebeklik, ergenlik ve yaşlılık gibi diğer grupları biyolojik kriterlere dayalı bir ayrıma tabi tutmak mümkünken gençliği bu şekilde sınıflandırmamız pek mümkün değil. Bunun en temel nedeni gençliğin sonradan oluşturulan toplumsal bir kurgu olması. Bourdieu'ya göre gençlik laftan ibarettir.[1] Bourdieu'nun sözünün arkasında gençlik dediğimiz olgunun modern bir anlayışla ortaya çıkmış olması, sonradan kurgulanması yatar. Gelişen dünyada yetişmiş insan kaynağı ihtiyacının oluşması ve bu ihtiyacı karşılamak adına modern okullaşmanın hızlanması önemli bir etmen. Başka bir deyişle modern eğitim sistemiyle gençlik kurgusunun inşası paralel ve birbirini besler durumda. Bu bağlamda Galland'ın gençliğin her dönem aynı anlamı ifade etmediğini dile getirmesi ve hatta tarihsel olarak bir anlam taşıdığının dahi şüpheli olduğunu belirtmesi önemli.[2] Gençlik bir anlamda okullaşmanın da etkisiyle beraber geleceğin yurttaşının ve çalışanının oluştuğu bir yaş dilimi olarak görülmekte.[3] Bu anlamıyla da diğer yaş gruplarından ve yaş temelli ayrıştırmalardan farklılaşmaktadır. Bebekliğin ya da ergenliğin başlangıç ve bitişini somut biyolojik unsurlar üzerinden çizebilirken gençliğin sınırını aynı şekilde net çizememizin bir nedeni de aslında budur. O nedenle bu yazı boyunca ele alacağımız gençliğin en temelde kurgusal bir toplumsal yapı olduğunu bilmek önem taşımaktadır.

Bu kurgusal gruba ilişkin ele alışlar ve karşılık vermeler farklı şekillenir. Bu bağlamda gençliğe üç şekilde bakıldığını görebiliriz: gençleri tehdit olarak görmek, mağdur olarak görmek ve kaynak olarak görmek. Gençleri bir tehdit unsuru olarak görme eğilimi aslında iktidar erkinin düzenli olarak geliştirdiği bir pratik. Çünkü genç olan bugünün değil yarının bir unsuru olmalıdır ve bugünün iktidarına ya da yönetimsel yapısına karışmamalıdır. Karışma eğilimi göstermesi ve daha talepkâr olması bir tehdit unsuru olarak görülmesine neden olur. Bu yaklaşımda gençlik ve gençler denetlenmesi gereken ve karar alma

mekanizmalarından uzak tutulması gereken bir toplumsal grup olarak görülür.[4] Gençleri birer mağdur olarak görme eğilimi özellikle son dönemlerde net bir şekilde görünür durumda. Türkiye'de gençlik tartışmasının alevlendiği pandemi ve öncesi dönemlerde gençlerin yaşadıkları sorunlar ve gençlerin ülkeden gitme arzusunu ortaya koyan çalışmaların artmasının ardından gençleri mağdur olarak görme eğilimi de arttı. Bu yaklaşımda gençlerin yaşadıkları sorunlar diğer insanlar tarafından üzücü bir durum olarak kabul edilse dahi acımanın ötesinde bir hareketlilik doğurmuyor ve gençlik sadece mağdur olarak görülüyor. Son olarak, gençleri kaynak olarak görme durumuysa ülkemizde az rastladığımız bir yaklaşım. İçeriği gereği gençliğin dinamikliğini ve hareketliliğini bir güç unsuru olarak gören ve bunu bir şekilde ekonomikleştirme amacı taşıyan bir bakış açısı olarak tarif edilebilir. Bu bağlamda gençliğin toplumsal faydayı artıracak bir grup olarak konumlandırıldığını ve bu kurgu üzerinden ele alındığını görürüz.

Bu ayrımları da gözeterek gençliği Türkiye özelinde bir kuşak olarak ele aldığımızda karşımıza çıkan temel sorunlar güvencesizlik, aynı anda çoklu iş deneyimi, niteliksiz eğitim, temel hak ve özgürlüklerdeki kısıtlamalar.

Gençlik, yapısı gereği daha akışkan ve dönemseldir. Ortak sorunlar bakımından gençliği bir arada ele almak mümkün olsa da "Z kuşağı" olarak yaygınlaşan pazarlama anlatısına indirgemek ve bu anlatı üzerinden gençleri okumaya çalışmak bir hata. Mannheim "toplumsal kuşak" olgusunu ele alırken bir bağ etrafında toplumsal ve tarihsel olarak katılma hâlinin somut olarak olması gerektiğini belirtir. Z kuşağı anlatısı burada dijitalleşme üzerinden bir ortak kader bağı inşa ediyor gibi görünse de aslında gençliğe piyasa gözüyle, indirgemeci bir şekilde yaklaşıyor ve bu nedenle temel eksikler barındırıyor. Bugünün gençliğini oluşturan temel etmenlerden biri dijitalleşme olsa dahi bu tek başına anlamlı bir kuşak oluşumu getirmez. Bunun yanı sıra gençliğin yaşadığı toplumsal kırılımlar da göz ardı edilmemeli, gençliğin kendi içerisindeki kırılımlar da dâhil edilmelidir. Bu ayrımları da gözeterek gençliği Türkiye özelinde bir kuşak olarak ele aldığımızda karşımıza çıkan temel sorunlar güvencesizlik, aynı anda çoklu iş deneyimi, niteliksiz eğitim, temel hak ve özgürlüklerdeki kısıtlamalar. Bu şekilde gençliğin diğer toplumsal yaş kategorilerinden ayrışan ve benzeşen noktalarını ortaya koymamız daha sağlıklı olacaktır. Doğru yaklaşımla gençliğe baktığımızda onu diğer gruplardan ayrıştıran en önemli unsurun ebeveynlerinin döneminden daha ileri ve daha müreffeh bir hayat inşa etme sorunu olduğu söylenebilir. Bugüne kadar ailelerinin ötesinde bir

Fotoğraf Bekir Dindar

Fotoğraf Bekir Dindar

hayat standardı elde etmek ve koşulları iyileştirmek kolay kotarılabilirken bugünün gençliği ailesinin sağlamış olduğu imkânları sağlamakta zorlanıyor ya da hiç sağlayamıyor. Bu nedenle de onların verdikleri tepkilerden farklılaşan bir tutum içerisindeler. Bu farklılaşan pratiklerin en başında gençlerin daha az partizan ve daha hızlı parti değiştirme eğilimi içerisinde olmaları geliyor. "Yüzergezer" oy diyebileceğimiz bu tutum içerisinde kendi hayatlarına ve yaşadıkları sorunlara daha çok temas eden partilere geçiş yapabiliyor ve parti aidiyeti anlamında daha az "sadakat" gösterebiliyorlar. Genel seçimler öncesi yapılan çoğu çalışmada gençler arasında kararsız grubunun öne çıkması ya da isteksiz oy verme durumunda olan gençlerin sayısının fazla olması bu tutum ile ilintili. 2023 genel seçimlerinden önce Hakan Yücel tarafından ilk kez oy kullanacak gençlerle yapılan çalışmaya katılan 100 gencin 42'sinin kararsız olduğu, 31'inin ise isteksiz oy verme eğiliminde olduğu görülmekteydi.[5]

Gençlerin kurumsal siyasete mesafeli oldukları artık daha çok konuşulan bir gerçek ve bu durum gençlerin gittikçe kurumsal siyasetten ümitlerini kesmesine ve duygusal olarak kopmasına da neden oluyor.

Hafıza Merkezi ve Konda Araştırma tarafından 2022 yılında yapılan Gençlerin İnsan Hakları Algısı çalışmasında da gençlerin Türkiye geneline kıyasla Türkiye'deki demokrasiye bakışının da oldukça farklılaştığı görülüyor. Türkiye genelinde demokrasinin işleyişinden ne kadar memnunsunuz sorusuna 5 ve üzeri puan verenlerin oranı %47 iken gençlerde 5 ve üzeri puan verenlerin oranı yalnızca %21. Bununla birlikte demokrasinin işleyişinden hiç memnun olmadığını ifade ederek 1 puan verenlerin oranı Türkiye genelinde %25 iken gençlerde bu oran %48'e çıkıyor.[6] Bu da gençlerin Türkiye geneline kıyasla demokrasinin var olan durumuna daha tepkisel yaklaştığını gösteriyor. Gençler özelinde bu farklılıklar varken onların siyasal düzenden talepleri de oldukça farklılaşıyor ve bu farklılaşma onların siyasetle ilişkilenmelerine de yansıyor. Yine aynı çalışmada, gençlere herhangi bir parti üyelikleri olup olmadığı ve bu konuya nasıl baktıkları sorulduğunda katılımcı gençlerin %81'i bir partiye üye olmadıklarını ve olmak da istemediklerini belirtiyor.[7] Bu konuda destekleyici başka bir çalışma da Habitat Derneği tarafından 2017'den beri yapılan Gençlerin İyi Olma Hali Raporu'dur. Bu rapora katılan 1228 gençten sadece %5'i bir partiye üye olduğunu belirtiyor.[8] Gençlerin kurumsal siyasete mesafeli oldukları artık daha çok konuşulan bir gerçek ve bu durum gençlerin gittikçe kurumsal siyasetten ümitlerini kesmesine ve duygusal olarak

kopmasına da neden oluyor. Gençlerin siyasal aidiyetlerinin düşük seviyede olmasıyla birlikte düşünüldüğünde, genç seçmenlerin arasında kararsız ve isteksiz oy verenlerin neden fazla olduğu daha net anlaşılır. Gençler arasında yüksek oy oranlarına sahip partilerin de genç seçmenlerin oylarının "emanet oy" olduğunu bilerek hareket etmeleri gerekir. Tüm bu durumlarda gençlerin temsilinin yetersiz oluşunun da önemli bir etkisi olduğu belirtilmeli. Türkiye'de gençlerin siyasal temsili için yapılması gereken düzenlemelerin bir kısmının henüz yapılmasının yanı sıra genç temsili konusunda sahici bir tutum sergilenmiyor. Türkiye'de seçilme yaşının 30'dan 25'e indirilmesi 2007'de, 25'ten 18'e indirilmesiyse 2018'de oldu. Seçilme yaşının 18'e indirilmesinden sonra da gençler mecliste yeteri kadar temsil edilmiyor. Bunu en basit hâliyle genç milletvekili sayısı üzerinden okumak mümkün. 2018 seçimlerinden sonra 30 yaş altında sadece 8 vekil meclise girerken 2023 seçimleriyle birlikte bu sayı daha da düşerek 5'e indi.[9] Siyaset, gençleri önemsediğini söylese dahi bunu somut olarak bugüne kadar göstermedi.

Yerel seçimlerde gençlerin karar alma süreçlerine dâhil edilmesine ilişkin birçok araç denenebilir ve bu dâhiliyet gençlerin şehirle olan bağlarını güçlendirmekte önemli bir araç hâline gelebilir.

Yerel seçimler özelindeyse gençlerin katılımı ve tutumu daha da önem kazanıyor. Zira gençler adına önemli olan birçok unsur yerel yönetimlerin alanına girmekte ve yerel uygulamalarla gençlerin hayat kalitelerinin artırılması imkân dâhilinde. Bugün gençlerin yaşadığı barınma krizi, yerel yönetimlerin yurt inşasına önem vermesiyle aşılabilir. Aynı şekilde gençlerin ekonomik krizle birlikte daralan sosyal ve kültürel alanları yine yerel yönetimlerce tolere edilebilir ve gençler için yeni kamusal alanlar inşa edilebilir. Gençlerin genel siyasette değişim umutlarının yok olduğu göz önüne alındığında yerel seçimlerde gençlerin oylarını almak daha da zorlaşmıştır. Zira gençler genel seçimler öncesinde oldukça popüler bir konumda olmalarına karşın siyaseten bir kazanım elde edemedikleri için artık siyasete daha tepkisel yaklaşabilirler. Bu ancak gençlerin siyasete sistemsel olarak dâhil olacaklarının gösterilmesiyle aşılabilir. Yerel seçimlerde gençlerin karar alma süreçlerine dâhil edilmesine ilişkin birçok araç denenebilir ve bu dâhiliyet gençlerin şehirle olan bağlarını güçlendirmekte önemli bir araç hâline gelebilir. Aynı zamanda yukarıda bahsettiğimiz gençlerin kaybolan imkânlarının ve olanaklarının belediyeler tarafından yerine konulması da gençlerin kazanılmasında önemli bir rol oynuyor. Bunu, Gençlerin İyi Olma Hali Raporu'nda öne çıkan bir diğer nokta olan göç etmek isteyen gençlere ilişkin bulgulara dayandırmak mümkün. Katılımcı gençlerin %33'ü yaşadığı şehirden ayrılmak isterken gitmek istedikleri şehirleri İzmir ve İstanbul olarak sıralıyor ve buralara gitme nedeni olarak sosyal imkânların cezbedici olmasını ve yaşam kalitesinin artacağına olan inançlarını dile getiriyor.[10] Bu imkânların yerelde sağlanması İzmir ve İstanbul gibi şehirleri gençler için cezbedici hâle getiriyor.

Notlar

1 Bourdieu, P. (2016), *Sosyoloji Meseleleri,* Ankara: Heretik Yayınları.

2 Galland, O. (2002), *Les jeunes.* Paris, La Découverte.

3 Yücel, H. ve Yedikardeş, U. (2022), *İktidar Çözüm mü? Muhalefet Çözüm mü?* İstanbul: Kültürhane.

4 Vulbeau, A. (2001), "La jeunesse comme ressource: une paradigme pour un espace de recherche", A. Vulbeau (Yayıma Hazırlayan), La Jeunesse Comme Ressource, ERES, s. 9-15.

5 Yücel, H. ve Yedikardeş, U. (2022), A.g.e.

6 Konda Araştırma (2022), "Gençlerin İnsan Hakları Algısı", İstanbul: Hafıza Merkezi.

7 Konda Araştırma (2022), A.g.e.

8 Erdoğan, E. (2023), "Gençlerin İyi Olma Hali", İstanbul: Habitat Derneği.

9 Yüksek Seçim Kurulu (2018), Cumhurbaşkanı Seçimi ve 27. Dönem Milletvekili Seçimi. T.C. Yüksek Seçim Kurulu: https://ysk.gov.tr/tr/24-haziran-2018-secimleri/77536 adresinden alındı;- Yüksek Seçim Kurulu (2023). Cumhurbaşkanlığı Seçimleri ve 28.Dönem Milletvekili Seçimleri. T.C Yüksek Seçim Kurulu: https://ysk.gov.tr/tr/14-mayis-2023-secimleri/82491 adresinden alındı.

10 Erdoğan, E. (2023), A.g.e.

Yerel Seçimler Yaklaşırken

Kadınsız Kent İstanbul

Kadınlar Türkiye'de siyasetin olabildiğince dışında tutuluyor. Bu durum yerel yönetimlerde de geçerli. Şu an İstanbul'da sadece bir kadın belediye başkanı bulunuyor. Hem de çok sayıda kadının adaylık başvurusunda bulunmasına rağmen. Oysa araştırmalara göre, toplumun çoğunluğu siyasete katılımda toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasının kadınların olduğu kadar tüm toplumun sorunlarının çözümü için gerekli olduğunu düşünüyor. Bunu sağlamanın önemli bir adımı siyasi partilerin kadın kotalarına uymaları ve kadınları seçilebilecek yerlerden aday göstermeleri.

Nilden Bayazıt*

* Ben Seçerim Derneği

Fotoğraf Bekir Dindar

İstanbul konu olduğunda "1" siyasi partiler açısından etkili bir rakam. Şu an Türkiye'nin en büyük şehrinde bulunan kadın belediye başkanı sayısı sadece 1. Muhalefet tarafı değerlendirildiğindeyse durum farklı değil. Geçtiğimiz yerel seçimlerde ana muhalefet partisi 39 ilçe için sadece 1 ilçede kadın belediye başkan adayı gösterdi. Türkiye'ye baktığımızda ise kadın il-ilçe belediye başkanları oranı "tekli" hanelerde seyrediyor. Belki 1 sayısı biraz aşılmış durumda ama Türkiye genelinde kadın il-ilçe belediye başkan sayısı oranı sadece %3.

Toplumun %62'si kadın siyasetçi sayısı arttıkça Türkiye'nin gelişeceğini ve daha iyi bir toplum hâline geleceğini düşünüyor.

Bundan tam bir sene önce, tam da genel seçimlere giderken siyasi partilerin demokratikleşmesi açısından kendilerine önemli bir araç "hediye eden" bir kamuoyu araştırması yapıldı. Ben Seçerim Derneği için KONDA Araştırma şirketi tarafından Türkiye genelinde 2022'de yapılan kamuoyu araştırmasının bulgularına göre, siyasi parti liderlerinin bıkmadan dile getirdikleri "kadın aday yok" söyleminin aksine seçmen –parti seçimlerinden ve ideolojilerinden bağımsız olarak– kadınların siyasette görünür olmamasının birinci sorumlusunun siyasi partiler olduğunu düşünüyordu.[1]

"Türkiye'de Kadın Siyasetçi Algısı" araştırmasının verileri o kadar ilginç ki ortaya çıkan beklenti ve talepler siyasi partiler tarafından üstü kapatılamayacak ve hâlihazırdaki uygulamalarıyla karşılanamayacak türden. Mesela toplumun %62'si kadın siyasetçi sayısı arttıkça Türkiye'nin gelişeceğini ve daha iyi bir toplum hâline geleceğini düşünüyor. Seçmenin %40'ı hiç bir partinin kadın-erkek eşitliği konusundaki duruşunu yeterli bulmuyor. "Anketlerde kadın siyasetçi çıkmıyor" görüşünün arkasına sığınan, adaylaşma süreçlerinde kotalarını aniden unutan ve kadın siyasetçileri en alt sıralara yerleştirmekte sakınca görmeyen siyasi partilerin aksine seçmenin %61'i partilerde "mecburi" kotası uygulanmasını talep ediyor. Toplumda siyasi parti yöneticilerinin kadın adayları seçilemeyecek yerlerden listeye koyduklarını düşünenlerin oranı %51. Liste uzayıp gidiyor ve siyasi partilerin kadın siyasetçiye bakışıyla seçmenin beklentisinin ne kadar ters oranda ilerlediği net bir şekilde görülüyor.

Yerel seçimler ise çok farklı bir dinamik gerektiriyor. Cumhuriyet'in 100. yılı olması, aynı zamanda "kadınların" Cumhuriyet'le kazanılmış hak ve özgürlüklerin bir sembolü olma niteliğini de beraberinde getiriyor. Her ne kadar kadınların (yerel) seçimlere katılma hakkının 100. yılını kutlamamız için 2030'u beklememiz gerekse de en azından bu yerel seçimlerde daha çok kadını yerel yöneticiler olarak görme talebimize engel değil. Üstelik, toplum, kadın siyasetçilerin bu kadar arkasındayken. Bugün TBMM'nin yaklaşık %20'sini oluşturan kadın milletvekillerinin sayısı çok düşük görünmese de yerel yönetimlere baktığımızda sayı çok daha bir vahim bir tabloyu gözler önüne seriyor. İl ve ilçe dâhil olmak üzere kadın belediye başkanı oranı Türkiye genelinde %3. İstanbul örneği daha da ilginç: 39 ilçesi olan, Türkiye'nin en büyük ilinin, yukarıda da belirttiğimiz gibi sadece bir kadın belediye başkanı var, yani oran İstanbul'da %2. Kadın muhtar sayısıysa İstanbul'da 141 ve oransal olarak sadece %14 civarında.

Peki bunca adaylaşma süreçlerine, yukarıda alıntılar yaptığımız toplumsal talebe rağmen neden kadınlar yerel yönetimlerde yer alamıyor? Burada iki sorunun cevabı önem taşıyor: Birincisi, siyasi partiler neden belediyelerde kadın siyasetçiyi adaylaştırmama konusunda ısrarcı?

İkincisi ise özellikle Türkiye'nin en büyük metropol şehrinde neden kadın belediye başkan sayısı fazlalaşmalı?

Türkiye'de kadınların yerel seçim siyasetine dâhil olmaları, büyük oranda siyasi partiler kanalıyla gerçekleşiyor. Bu durum Türkiye siyasetinde seçimle gelinen yerlere erişimin parti lider ve yöneticilerinin elinde olduğuna işaret ediyor. Geçtiğimiz genel seçimlerde yeni kurulan partilerin bile kendi koydukları cinsiyet kotalarına uymadıkları ve bu konuyu geçiştirdikleri görüldü. Diğer bir deyişle, yeni kurulan partiler bile kadın kotalarını tüzüklerinde ifade etmenin ötesine taşımadı. Aday belirleme süreçlerindeki tutumlar ve seçim kriterleri, parti gözetmeksizin Türkiye'deki toplumsal cinsiyet eşitsizliğini net olarak yansıtıyor. Siyasi partiler; onca değişim, dönüşüm, yenilenme, demokratikleşme söylemlerine karşın kadın adaylar çıkartmak konusunda oldukça muhafazakar davranmaya devam ediyor. Seçmen ise bunun farkında; kadınların siyasette yer almamasının birinci sorumlusu olarak siyasi parti yönetimlerini görüyor.[2] Kadın siyasetçinin aday olma süreci yerel seçimlere gelindiğinde daha da zorlaşıyor, zaten veriler bu zorluğu açıkça gösteriyor. Kısaca, demokratik bir yönetimin olmazsa olmazı olan eşit temsilin yerine getirilmemesi, yerel yönetimler söz konusu olduğunda daha da vahim bir tabloyla karşımıza çıkıyor.

İl ve ilçe dâhil olmak üzere kadın belediye başkanı oranı Türkiye genelinde %3. İstanbul örneği daha da ilginç: 39 ilçesi olan, Türkiye'nin en büyük ilinin, yukarıda da belirttiğimiz gibi sadece bir kadın belediye başkanı var, yani oran İstanbul'da %2.

ABD'de son yerel seçimlerde kadın katılımı konusunda elde edilen başarılı sonuçlar iyi bir örnek oluşturuyor. ABD'de 1974 senesinden beri toplam 46 kadın vali seçildi. Kasım 2022'de yapılan ara yerel seçimlerde kadın belediye başkanı sayısı kadınlar açısından önemli bir zaferle noktalandı ve Massachusetts, New York, Michigan gibi çok önemli eyaletlerde kadın adaylar seçildi. Ülke genelinde belediye başkanlığına adaylığını koyanların %35'i kadın ve bu çok önemli bir oran.

Türkiye'de ise hem son genel seçimler hem de bir önceki yerel seçimler baz alınıp önümüzdeki yerel seçimlerde eşit katılımın önemseneceğini, kadın belediye başkanı seçilmesi konusunda farklı bir yol alınacağını düşünmek çok gerçekçi bir yaklaşım olur mu bilinmez. Zira siyasi partiler genel geçimlerde aday listelerinde bile kendi koydukları kota zorunluluğuna uymadıkları gibi, bunu bugüne dek hiç bir şekilde gerekçelendiremediler. Bu konuda en verimli çalışma siyasi parti genel merkezlerine adaylık dosyası sunan kadınların kaçının aday olabildiğini ölçmek olurdu ancak siyasi partiler bu verileri -doğal olarak- paylaşmıyor. Siyasi partiler, belediye başkanlığına ve belediye meclis üyeliğine başvuru yapan kadın aday sayısını şeffaf biçimde paylaşsalardı aday adayı olan kadın sayısının şaşırtıcı çokluğunu görebilirdik.

İstanbul Kadınsız Bir Kent mi?

Yerel yönetimler, eşit temsilin uygulanması açısından en önemli siyasi alanların başında geliyor. Özellikle metropolde yaşamanın getirdiği dezavantajlara en yoğun biçimde maruz kalan kesim kadınlar. İşle ev arasında sıkışan kadının zorlu şehir içi ulaşımı, gece yanmayan sokak lambaları, çocuklarına sağlıklı gıda sunmak için uygun alışverişi yapma, çocukların hava alabileceği parkların, sosyalleşip gelişebileceği kurs imkânlarının yetersizliği ve elbette geçim sıkıntısı gibi hayati sorunları var. Oysa şu anda İstanbul'da sadece 1 kadın belediye başkanın olması yerel politikalarda kadına yer verilmemesi, bu konunun görmezden gelinmesi, otoriteye delege edilen kararların çoğunun toplumun yarısını kapsamaması anlamına geliyor.

Yerel yönetimler, eşit temsilin bulunmadığı noktada her ihtiyaca cevap verme olasılığını baştan yitirirler. Bu açıdan toplumdaki farklı segmentlerin eşit temsilini sağlayacak yerel politikalar üretilmesi son derece önemli. Şu ana kadar görülen o ki, kadınların öncelenmediği yerel politikalar doğal olarak kadınların gündelik hayatta karşılaştıkları sorunlara yeterince çare olmuyor. Bu simetrinin kurulabilmesi için kadının eşit katılımı tartışmasız büyük bir gereksinim. Aslında seçmenden ideal olarak beklenen de bu eşit katılımı sağlayacak otoritelerin önemini görmesi, buna göre değerlendirme yapması. Zira yazının başında bahsettiğimiz "Toplumda Kadın Siyasetçi Algısı Araştırması" raporuna göre, kadınsız siyasetin Türkiye'nin gelişmesi önündeki en büyük engel olduğu gerçeğini toplum açıkça dile getiriyor.

Şu anda İstanbul'da sadece 1 kadın belediye başkanı olması yerel politikalarda kadına yer verilmemesi, bu konunun görmezden gelinmemesi, otoriteye delege edilen kararların çoğunun toplumun yarısını kapsamaması anlamına geliyor.

Kadın Yerel Yöneticiler Neden Önemli

Kadınların siyasette karar mekanizmalarında –özellikle de yerel yönetimlerde– neden önemli olduklarını, neleri başardıklarını araştıran önemli çalışmalar bulunuyor.[3] Özellikle Covid döneminde kadın liderlerin yönetim-denetim mekanizmalarını kolektif olarak harekete geçirme ve toplumu doğru bilgilendirme açısından erkek liderlerden daha başarılı bir sınav verdikleri görüldü.

Yerel yönetimlerde kadın siyasetçilerin daha fazla olması, şehirlerde kadınları doğrudan ilgilendiren sorunların daha çok gündemde olmasını ve eşitlikçi kararların meclislerden öncelikli olarak geçmesini sağlıyor. Özellikle sağlık, gelir seviyesi, çevre, aile yaşamı gibi konularda kadın yöneticilerin olduğu bölgelerde önemli ilerlemeler görülüyor. Bunun dışında yerelde kadının görünür olması, ülke siyasetinde olduğu kadar toplumsal hayat için de önemli. Yerel siyaset daha görünür olmayı ve halkla bir arada olmayı gerektirdiğinden kadın siyasetçinin görünürlüğü, genç kadınlara karar mekanizmalarında yer almalarını sağlamak için iyi birer örnek oluşturuyor. Araştırmalar, ne kadar çok kadın siyasetçi görünür olursa, arkalarından o kadar çok kadının siyasette ve toplumda önünün açıldığını gösteriyor.

Ne Yapılabilir?

Siyasi partiler demokratikleşme ve eşitlik konusunda samimilerse tüzüklerine ekledikleri cinsiyet kotasına sadık kalmalılar, kenarından dolaşmamalılar. Kotalar, doğru ve amacına uygun kullanıldığı taktirde çözümlerin başlangıcı olabiliyor. Mesela CHP, tüzüğünde %33 kadın kotası varken 39 ilçesinde 1 değil 11-12 kadını -seçilebilecek yerlerden- belediye başkan adayı olarak koyabilmeli. Kota, görünürde değil, gerçekte uygulanabilmeli. Kotalar, siyasi partiler tarafından önemli mekanizmalar olarak işlevsel olmalı. Depremlerden en çok etkilenen kesimin yine kadınlar olduğu düşünülürse kadın siyasetçileri doğal afetler dâhil insani krizlerin yönetiminde etkin hâle getirecek, bu açıdan kadın siyasetçiyi güçlendirecek projeler üretmek, bu konuda çalışan sivil toplum örgütleriyle kadın siyasetçilere beraber çalışma olanağı yaratılması siyasi partilerin başlıca hedeflerinden olmalıdır. Özellikle yerel seçim dönemlerinde kadın adayların liderlik, sivil toplumla beraber hareket etme, kolektif karar verme ve tarafsızlık konusundaki eğilimleri oldukça önemli ve bu siyasi partiler tarafından görmezden gelinmemelidir.

Notlar

1 https://bensecerim.org/arastirma/turkiyede-kadin-siyasetcilerin-durumu-ve-beklentiler-arastirmasi

2 KONDA "Ben Seçerim" Kadın Siyasetçi Algısı Araştırması

3 Aldrich, A.S. ve Lotito, N.J. (2020), "Pandemic Performance: Women Leaders in the COVID-19 Crisis". Politics & Gender, 16(4):960-967; Johnson C. ve Williams B. (2020), "Gender and Political Leadership in a Time of COVID", Politics & Gender, 16(4):943-950.

Geleneksel ile modernin çatısı altında sizleri
Yerebatan Sarnıcı'nda interaktif bir deneyime ve
Süleymaniye'yi bir kuş gibi gezmeye davet ediyoruz.

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

Bimtaş

bimtasibb

bimtas.istanbul

Atatürk Kitaplığı Koleksiyonu'ndan Seçimlere Bakmak

İzzet Umut Çelik[*] - Serhat Bozkurt[*]

[*] İBB Atatürk Kitaplığı Yayın Birimi

"Oy pusulaları azar azar, telaşsız damlalar gibi, dalından yavaşça kopan sonbahar yaprakları gibi oy sandığına düşmeye başladı."[1]

Türkiye, siyaset biliminden gündelik hayata, sandık ve demokrasi ilişkisinin en çok dillendirildiği coğrafyalardan biri. Yüz yılı aşan demokrasi ve seçim kültürümüzde "sandık" vurgulu onlarca tanımlama bulunuyor. Sandığın bir nesne olarak kendisi de başlı başına bir anlatıya sahip. Bu anlamda İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kütüphaneler ve Müzeler Müdürlüğü bünyesinde zengin bir koleksiyon bulunuyor.

Bu seçim pratiğini tekrar deneyimleyeceğimiz günler yaklaşıyor. 31 Mart 2024 Pazar günü yapılacak Mahalli İdareler Seçimleri demokrasi tarihimizdeki önemli dönemeçlerden biri olacak. Seçimlerin öncesinde İBB'nin sahip olduğu ve merkezinde "sandık" olan bazı doküman ve objelerle bu tarihsel anlatının izlerini sürmeye çalışacağız.

Türkiye'de ilk çok partili seçimler tam da Saramago'nun tarifindeki gibi bir sonbaharda yapılır. İstanbullular 11 Aralık 1908'de bu heyecana ortak olurlar. "Türkiye'de Bir Millet'in Uyanışı 1908 Devrimi" başlıklı çalışmasında Knight, 1908 İstanbul seçimlerini anlatırken, halkın seçimleri bir eğlenceye dönüştürdüğünü, seçimden önceki gece Türk mahallelerinde davullar çalındığını ve seçim sabahı sandıkların omuzlarda taşınarak seçimin yapılacağı mahallelere götürüldüğünü aktarır.[2] Doğan Çetinkaya 1908 seçimlerine dair çalışmasında "milli nümayişler" olarak da adlandırılan sandıkla beraber yapılan kitlesel yürüyüşleri anlatırken, sandıkların gelinler gibi süslendiğini, bandolar eşliğinde alaylarla taşındığını ve bunun seçimlere bir festival havası kattığını belirtir.[3]

Sizlerle paylaştığımız koleksiyondan iki örnek II. Meşrutiyet döneminin belleğini taşıyor. İki görsel birbirini tamamlıyor aslında. Fotoğrafın merkezinde sandık ya da konuyla ilişkilendirirsek demokrasi var. Tüm netlik ve kadraj ayarları sandığa göre yapılmış ve insanlar sandığın çevresinde konumlanmış. Diğer objemiz ise sandığın kendisi.

Notlar

1 Saramago, J. (2017), *Görmek*, I. Ergüden (çev.), Kırmızı Kedi Yayınevi..

2 Bkz. E.F. Knight, *Türkiye Bir Milletin Uyanışı 1908* Devrimi, Çev. Mazhar Ersoylu, İstanbul: Özdemir Ofset, 1993.

3 Bkz. Y.D. Çetinkaya, "1908 Devrimi'nde Kamusal Alan ve Kitle Siyasetinde Dönüşüm", *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, S. 38 (2008), s. 125-140.

Fotoğraf İBB Kütüphaneler ve Müzeler Koleksiyonu

II. Meşrutiyet döneminde, 1912 yılında yapılan ikinci dönem Meclis-i Mebusan seçimlerinde merkezinde sandık olan hatıra fotoğrafı

İBB Kütüphaneler ve Müzeler Koleksiyonu

II. Meşrutiyet Dönemi seçim sandığı

İBB Kütüphaneler ve Müzeler Koleksiyonu

Sandık ve beraberindeki anlatı Türkiye Cumhuriyeti'nde de devam eder. Cumhuriyet İstanbul'u söz konusu olduğunda bu hafızanın izini sürebileceğimiz mekânlar arasında Atatürk Kitaplığı'nın özel bir yeri vardır. Zengin koleksiyonu dâhilinde sandık temalı bir hayli belge ve görsele ulaşmak mümkün. Yine burada sizlere Cumhuriyet'in seçim belleğinden bazı kareleri paylaşmayı anlamlı bulduk.

Cumhuriyet döneminde kullanılan bir seçim sandığı

İBB Kütüphaneler ve Müzeler Koleksiyonu

1963 Türkiye yerel seçimleri.

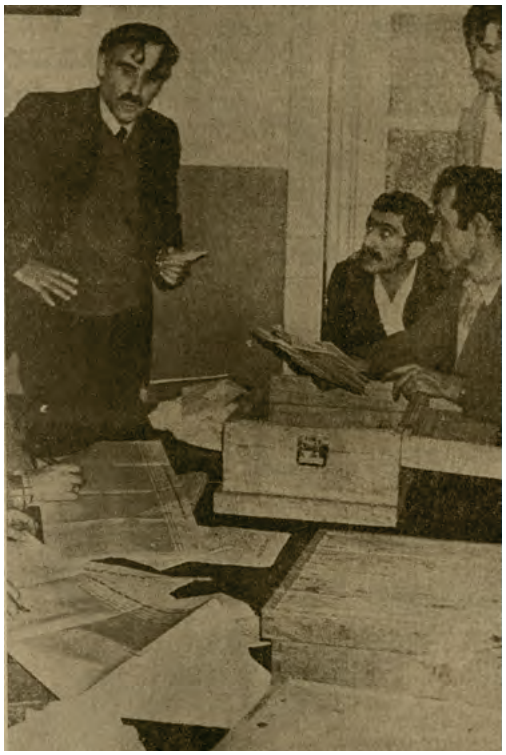
İBB Atatürk Kitaplığı Koleksiyonu

Çağımızda demokrasi tarifinde öne çıkan en önemli başlıklardan biri yerel yönetimler. Cumhuriyet tarihinde ilk olarak 1930 yılında gerçekleşen yerel seçimlerin üzerinden 94 yıl geçmiş. Yerel yönetim seçimleri noktasında da İBB Atatürk Kitaplığı koleksiyonunda özellikle Ahmet İsvan Evrakı olarak kataloglanmış zengin bir arşiv mevcut. Ahmet İsvan'ın İstanbul Belediye Seçimleri tarihinde en yüksek oyu alarak seçilmiş bir belediye başkanı olduğunu ve koleksiyonun kısmen 2021 yılında "İstanbul'un Halkçı Belediye Başkanı Ahmet İsvan" sergisinde ziyarete açıldığını hatırlatalım.

Milliyet
Halk Gazetesi
Belediye başkanlıklarını CHP ile AP paylaştı
İL MERKEZLERİNDE CHP 33, AP 21
BELEDİYE BAŞKANLIĞI ALDI
İlçe ve bucaklarda kesinleşmiş sonuça göre CHP 335, AP 330 Başkanlık kazandı
İsvan İstanbul Belediye Başkanı oldu
Elektrik kesilmeleri bu hafta sona eriyor
TÜRK-İŞ: TÜRKİYE BUHRANLAR ÜLKESİ HALİNE GELEBİLİR
Kahvede bütan gaz tüpü patladı 90 kişi yaralandı
5 ekimden sonraki bütün mamul madde zamları iptal edildi

10 Aralık 1973 tarihli *Milliyet* Gazetesi

İBB Atatürk Kitaplığı Koleksiyonu

1973 yerel seçimlerinde oylar sayılırken,
10 Aralık 1973 tarihli *Hürriyet* Gazetesi

İBB Atatürk Kitaplığı Koleksiyonu

Yazıda kullanılan görsellerden bir kısmı ise farklı seçim deneyimlerinden bir araya getirildi. Bunlar üzerinden bir seçim ve demokrasi ikonografisi yapmak ya da bu görselleri birer zaman kapsülü olarak adlandırmak da mümkün.

Aşağıda sıralanan diğer görsellerde, Atatürk Kitaplığı koleksiyonunda bulunan muhtelif tarihli seçim fotoğraflarını görüyoruz. Oy kullanan seçmenlerin eşleriyle, çocuklarıyla birlikte dâhil oldukları fotoğraflar, Türkiye siyasi tarihinin propaganda performansı ve demokrasi anlatısının da göstergeleri olarak görülebilir.

Bizlere zamanda gezinti yaptıran ve bazı anılarımızı hatırlatan bu belgelerin geleceğe dair yaşanabilir bir İstanbul ve Türkiye inşasında faydalı olması temennisiyle.

İsmet İnönü ve Mevhibe İnönü oy kullanırlarken

İBB Atatürk Kitaplığı Koleksiyonu

Süleyman Demirel ve Nazmiye Demirel sandık başında oy kullanırlarken

İBB Atatürk Kitaplığı Koleksiyonu

Türkiye'de seçimler. Türkiye İşçi Partisi (TİP) Başkanı Mehmet Ali Aybar ve Siret Aybar oylarını kullanırlarken

İBB Atatürk Kitaplığı Koleksiyonu

Seçimde oy kullananlar

İBB Atatürk Kitaplığı Koleksiyonu

Seçim sandığının açılışı

İBB Atatürk Kitaplığı Koleksiyonu

· SÖYLEŞİ · RÖPORTAJ ·

Mekânda Adalet Derneği

“Yerel politikaların kentlerde yaşayan toplumun iyilik hâlini destekleyecek şekilde nasıl üretileceğinin asıl önem arz eden konu olması gerektiğini düşünüyoruz.”

Mekânda Adalet Derneği 2016 yılından bu yana daha adil, demokratik, ekolojik yaşam alanları için araştırmalar yürütüyor, toplumsal adaletsizliklerin mekânsal boyutuna dikkat çekiyor. Geçtiğimiz seçimlerde siyasi partilerin ve ittifakların kent ve çevre konularına yaklaşımlarını, vaatlerini ve çalışmalarını, yaklaşan yerel seçim özelinde kentlilerin ihtiyacı olan mekânsal politikaları Mekânda Adalet Derneği’nden Bahar Bayhan ile konuştuk.

Mekânda Adalet Derneği ne zaman ve nasıl kuruldu? Çalışmalarında öne çıkan başlıklar neler?

Bahar Bayhan · Mekânda Adalet Derneği (MAD) üyelerinin uzun yıllardır akademi ve kent/çevre hareketleri içinde sürdürdüğü çalışmalardan hareketle Haziran 2016’da kuruldu. Merkezi İstanbul’da yer almasına karşın MAD’ın hem kuruluşuna vesile olan dinamikler hem de çalışma konuları İstanbul ölçeğiyle sınırlı değil. MAD temelde toplumsal adaletsizliklerin mekânsal boyutuna dikkat çekerek daha adil, demokratik, ekolojik yaşam alanları için araştırmalar yürütüyor. Disiplinlerötesi bir yaklaşımla, mekâna dair nitelikli, yenilikçi ve kamusal bilgiyi biriktirip, üretip paylaşmayı amaçlıyor.

MAD olarak şu anda Çevre Adaleti Programı ve Kentsel Politikalar Programı altında çalışmalarımızı yürütüyoruz. Çevre Adaleti Programı’nda altyapı ve enerji projelerinin yarattığı çevresel ve toplumsal tahribatı izleyip belgelerken yereldeki mücadelelere destek vermeye ve onları görünür kılmaya yönelik çalışmalar yürütüyoruz. Aynı zamanda iklim krizinin ve aşırı hava olaylarının toplumsal etkilerini araştırıyor, enerji yoksulluğu bağlamında çalışmalarımızı derinleştiriyoruz. Kentsel Politikalar Programı altında yoğunlaştığımız başlıklar arasında kentsel dönüşüm, katılımcı planlama çalışmaları, konut sorunu ve konut hakkı, sivil toplum-yerel yönetim iş birliklerini sayabiliriz. Her iki program da saha çalışmaları ve yürüyüşlerle besleniyor; yalnızca toplantılar, atölyeler düzenleyerek değil, aynı zamanda yayınlar ve raporlar aracılığıyla, video ve podcast üretimleriyle bilgiyi yagınlaştırmaya çalışıyor.[1]

2023 yılında hazırlanan Sandığın Kent ve Çevre Gündemi raporu[2] için nasıl bir çalışma yürütüldü? Gözlemlediğiniz kadarıyla seçim dönemlerinde partilerin vaadleri ve programları arasında kent hakkı, barınma, ekoloji, iklim krizi, afetlere karşı önlem, su hakkı gibi konular ne yoğunlukta yer alıyor?

Bu raporun temel hedefi 2023 seçimleri sürecinde siyasi partilerin ve seçim ittifaklarının söylemlerini ve vaatlerini

kent ve çevre gündemleri odağında analiz etmek, önerdikleri politikaların izlenmesini ve takibini kolaylaştırmak, politikalara katılım ve tartışma zemini yaratmaya katkı sunmaktı.

2023 seçimleri 6 Şubat depremlerinin ertesinde gerçekleştiği için bütün partilerin beyannamelerinde depreme ve afete hazırlık vurgusu göze çarpıyordu. 2018 seçim beyannameleriyle karşılaştırıldığında bu vurgunun artışı dikkat çekiyor, 6 Şubat depremlerinden oldukça etkilenildiği görülüyordu. Partilerin 6 Şubat depremleri kadar son dönemde ülke genelinde yaşanan orman yangınlarının, sel ve taşkın afetlerinin neden olduğu büyük ekolojik ve toplumsal yıkımları göz önünde bulundurmak zorunda kaldıkları ve politikalarına yansıtmaya çalıştığı söylenebilir. Örneğin Adalet ve Kalkınma Partisi, "Afet Yönetimi" başlığı altında iyileştirme süreçlerinde uzmanlığa ve katılımın önemine, STK'larla iş birliğine, geçici barınma alanlarının standartlarının yükseltilmesine de dikkat çekiyor ancak bu vaatlerle deprem bölgesinde uyguladığı politikaların tutarsız oldukları görülüyor. Bu bağlamda 2023 seçim vaatlerinin ne derece uygulanacağı veya bu vaatlerin yerel seçim gündemini şekillendirip şekillendirmeyeceği şüphesi ortaya çıkıyor.

Benzer şekilde sosyal konut da bütün beyannamelerde konut sorununun çözümü olarak işaret ediliyordu. Günümüz Türkiye'sinde sosyal konutun TOKİ aracılığıyla sağlanan, kent çeperinde tek tip toplu konut olarak inşa edilen projelerden ibaret olduğu düşünüldüğünde siyasi partilerin dar gelirlilerin konut ihtiyacının karşılanmasına referans vererek kullandıkları sosyal konut kavramının mevcut sorunlara yeterince cevap verip vermediği de bir çelişki olarak ortada duruyordu.

Diğer yandan Türkiye İşçi Partisi, Anayasa'da temel haklar çatısı altına tanımlanacağını vadettiği beyannamesinde, barınma hakkını "elverişli konutlara erişim hakkı" şeklinde genişletmişti. Yeşiller ve Sol Gelecek Partisi'nin beyannamesinde kent hakkının anayasal bir hak olacağı taahhüt edilmiş ve kentleşme politikalarını oluştururken ekolojik yaklaşımın esas alınacağı ifade edilmiş. Bu bakış açıları somut politikaları içermese bile hak temelli toplumsal muhalefetin gündemini yansıtması açısından önemlidir.

Beyannamelerde tutarsızlıklar da gözlemleniyordu. Örneğin deprem güvenli kentleşmeye karşı yatay şehirleşme vaadi hem iktidar hem de ana muhalefet partisinin beyannamelerinde dikkat çekiyordu. Her ne kadar tarım arazilerinin ve doğal dokunun korunacağına dikkat çekilse de yatay şehirleşme kentsel büyüme riskini barındıran bir yaklaşım olduğu için alışılageldik popülist politika yapma biçiminin izlerini burada görebiliyorduk.

Önümüzdeki yerel seçimlerde, kentlilerin bu konularda talepleri ve partilerin programları nasıl şekillenmeli? Özellikle İstanbul özelinde kent ve çevre gündemi dikkate alındığında yerel seçim sürecinde en can alıcı konular neler?
Uzun zamandır MAD olarak kent yönetimlerinin hizmetlerini bütünleşik bir perspektiften kurgulaması gerektiğinin önemine dikkat çekmeye çalışıyoruz. Bunun için gündelik sorunlara anlık çözüm üreten popülist politikalar yerine siyasi bir vizyon ve talep olarak tüm politikalarda "iyilik hâli" bakış açısının yerleşmesi gerektiğini düşünüyoruz. Çünkü kent yönetimine aday olanların gündemi "seçimi kazandıracak proje" arayışı değil bütün politikalarını tutarlı bir biçimde (insan-merkezcilikten uzak olacak şekilde) toplum sağlığını gözeterek kurgulamak olmalı. Dünya Sağlık Örgütü'nün tanımına göre sağlık yalnızca hastalığın bulunmaması durumu değil, bedensel, ruhsal ve sosyal yönden tam bir iyilik hâlidir. Bu anlamda yaşadığımız kentler iyilik hâlimizin belirleyicisidir.

MAD olarak yerel politikaların kentlerde yaşayan toplumun iyilik hâlini destekleyecek şekilde nasıl üretileceğinin asıl önem arz eden konu olması gerektiğini düşünüyoruz. Çünkü uzun zamandır kentlerde gözlemlediğimiz ve deneyimlediğimiz üzere kent politikaları her durumda -ne kadar hizmet ve çözüm odaklı olursa olsun- belli toplumsal grupların yara alabilirliğini dikkate almıyor, uygulama süreci birçok farklı adaletsizliği beraberinde getiriyor. Örneğin temelde depreme karşı dayanıklı şehirlerin bir anahtarı gibi düşünülen kentsel dönüşüm süreçlerinin mevcut yerleşim alanlarını geri döndürülmeyecek biçimde zedelediği, özellikle yoksul mahallelerde sosyal ve ekonomik dayanışma ilişkilerinin çözülmesine, bunun yoksunlaşmaya ve yoksullaşmaya sebep olduğunu, bütün bunların neticesinde toplulukların ruh sağlığının zedelendiğini, hatta ölümle sonuçlanabildiğini görüyoruz.

Kısacası daha adil kentler için proje ve hizmet üretmek kadar bunların nasıl uygulanacağı kritik önemde. Örneğin sürdürülebilir ulaşım politikası erişilebilirliği dikkate almadığı sürece ekoloji temelli olacak ama kapsayıcı olmayacak veya kentsel dönüşüm politikası yurttaş katılımını odağına almadığı müddetçe depreme karşı yenilenmiş binalar üretilebilir ama toplumsal ihtiyaçları, beklentileri karşılayan şehirler ortaya çıkmayacaktır. Bu sebeple toplum sağlığını iyilik hâli çerçevesinden bütün politikalarda bir ortak kesene dönüştürmek, politikaların kesişimselliğini gözetmek başat vizyon olmalıdır.

Notlar

1 Çalışmaların içeriğine ve MAD'a ilişkin detaylı bilgiye web sitesinden erişilebillir: https://mekandaadalet.org/

2 Sandığın Kent ve Çevre Gündemi Raporu: https://mekandaadalet.org/wp-content/uploads/2023/05/MAD_rapor_secim-1.pdf

· SÖYLEŞİ · RÖPORTAJ ·

Doğruluk Payı

“Yerel seçim sürecinde seçmenlerin oy sandığına gittiğinde doğru bilgilerle karar verebilmesini sağlamak bizim en temel amacımız.”

Doğruluk Payı, 2013’ten bu yana kamuoyunda süregelen tartışmalarda ve açıklamalarda doğruluk kontrolü yaparak, kullanıcıların gerçek bilgiye ulaşmasına katkı sağlıyor. Doğru bilgiye ulaşmanın her gün daha zor hâle geldiği günümüzde özellikle sosyal medya üzerinden yürütülen algı çalışmalarının, seçim dönemlerinde doğru bilgi edinme açısından ne ifade ettiğini, adil bir seçim süreci için nelere dikkat edilmesi gerektiğini Doğruluk Payı’ndan Koray Kaplıca ile konuştuk.

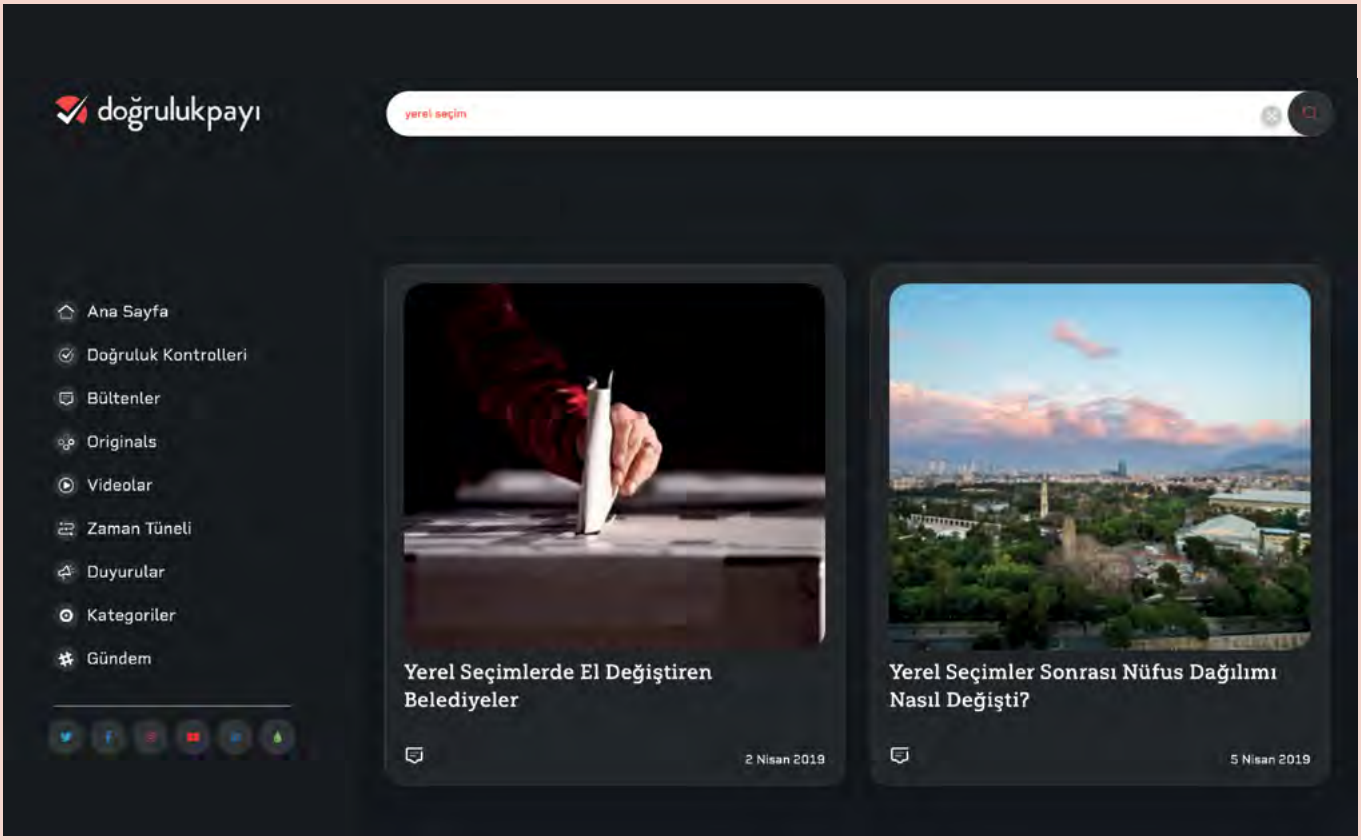
Doğruluk Payı ne zaman ve nasıl kuruldu? Seneler içerisinde çalışmaları nasıl evrildi?

Koray Kaplıca · Doğruluk Payı medya kuruluşlarına ve siyaset alanına yönelik güven kaybının iyice ayyuka çıktığı 2013’ün sonlarına doğru bir grup arkadaşın çabalarıyla ortaya çıkan bir girişim. Projeleştirme sürecinde farklı ülkelerde yaptığımız araştırmalarda hem bir aktivizm hem de yeni medya pratiği olarak doğruluk kontrolü (fact-checking) platformlarından örneklere rastlamıştık. Bu platformlar kamuoyunda süregelen tartışmaları etkileme kapasitesine sahip siyasi aktörlerin açıklamalarını takip ediyor ve bu açıklamalardaki şüpheli bilgileri kontrol ediyorlardı. Birkaç aylık çalışmayla bu yöntemi Türkiye’ye uyarlayarak Haziran 2014’te web sitesinde ilk analizlerimizi yayınlamaya başladık. Yayına başladığımız tarih açısından da bir doğruluk kontrolü platformu için oldukça elverişli bir pozisyondaydık çünkü Türkiye’de seçim fırtınasının neredeyse başıydı. 2014 Cumhurbaşkanlığı seçimleri, 2015 genel seçimleri, 2017 referandum, 2018 genel seçimleri ve 2019 yerel seçimleri derken seçimlerle dolu bu yıllarda hem tecrübe kazandık hem de yaptığımız işle ilgili çeşitli denemeler yapma fırsatı bulduk. Bu dönemde Doğruluk Payı sadece siyasi aktörlerin açıklamalarının doğruluğunu kontrol etmekle kalmadı, kamuoyunda tartışılan ve yanlış/yönlendirilmiş bilgi üretilmesine açık başta ekonomi olmak üzere belirli konularda veri odaklı içerikler hazırlayarak yanlış bilginin yayılmadan önünü almak için de çaba gösterdi. 2015, 2018 ve 2023 genel seçimleri için vaatleri kontrol eden bir içeriğini yayına aldı. Bunun yanında seçimler öncesinde siyasi okuryazarlığı arttırıcı içerikler hazırladı.

2020’de COVID-19 salgının ortaya çıkmasıyla ise kamu yararı için Doğruluk Payı radarını sadece siyasi aktörlerin açıklamalarıyla sınırlı tutmadı ve sosyal medya platformlarında viral olmuş şüpheli içeriklerin de kontrolünü yapmaya başladı. Şu an itibarıyla sitemizde 3 bine yakın doğruluk kontrolü analizi bulunuyor. Farklı formatlarla yanlış bilginin önüne geçmek ve doğru bilgiyi yaymak için elimizden geleni yapmaya çalışıyoruz.

Seçim dönemlerinde medyanın adaylara ve partilere yaklaşımı, kullanılan dil sizce seçmen için ne ifade ediyor? Oy yüzdelerini ne kadar etkiliyor? Seçim vaatlerinin, seçim sonrası takibini gerçekleştirdiğiniz çalışmanızda gördüğünüz en dikkat çekici veriler nelerdi ve bunlar önümüzdeki yerel seçimlerde seçmenler için neler ifade ediyor?

Medya kamuoyunda hâkim algıları şekillendirme konusunda kritik bir role sahip. Bu durum iletişim araçlarının daha kısıtlı olduğu eski dönemlerde daha yoğun ve tek taraflı şekilde etki ediyordu. İnternetin ve sosyal medya platformlarının kullanımın yaygınlaşmasıyla medya dediğimiz alan eşitsiz olsa da daha farklı sesleri kapsar hâle geldi. Fakat son yıllarda kullanıcıya özel olarak şekillenen algoritmalarla bu etki mekanizması daha “sinsi” şekilde ilerliyor. Tüm bu gelişmelerin yanında daha tehlikeli bir süreç de arka planda işliyor. Güce sahip olma ve bunu devam ettirme kamuoyunda ikna gücünüzle çok ilgili bir durum. Geldiğimiz noktada bunu ille de “hakikat” ile yapmak zorunda değilsiniz. Hakikat-sonrası (post-truth) hem kamuoyundaki

genel siyasi tartışmalarda hem de daha özel seçim süreçlerinde yol gösterebilecek önemli bir kavram. Türkiye'de ortalama bir seçmenin sosyal medya platformlarında içinde bulunduğu veya yönlendirildiği yankı odası onun fikrinin şekillenmesinde çok etkili. Ne yazık ki bu fikri şekillendiren şeyler de bir belediye başkanının performansı ya da bir hükümetin vaatlerini ne denli gerçekleştirebildiği değil de kişiler veya kurumlar hakkında çıkan söylentiler ya da yönlendirmeli şekilde paylaşılan video kesitleri oluyor. Seçmenlerin sosyal medyada maruz kaldığı, belirli duyguları uyandıran sansasyonel içerikli paylaşımlar, rasyonel olması demokrasinin gereği olan oy verme davranışında etki sahibi. Tabii bunların her seçmene etki ettiğini söylemek mümkün değil ya da bir yüzde vermek çok doğru olmaz. Doğruluk Payı'nın şimdiye kadar yaptığı vaat incelemelerinden çıkan sonuç bu konuda literatürde yapılan araştırmalarla da benzerlik gösteriyor. Merkezi hükümetler vaatlerin %50-60 gibi bir kısmını gerçekleştirse de oy oranına etkisinin doğrudan olmadığı görülüyor. İletişimsel sahadaki strateji seçmenin kararlarında çok daha etkili.

İletişim mecraları açısından önümüzdeki yerel seçimlerin -özellikle İstanbul'da- eşit ve adil koşullarda gerçekleşebilmesine dair engel, imkân ve fırsatlar neler? Yerel seçimlerde eşit ve adil koşulların sağlanabilmesine katkı yapacak hangi çalışmalarınız bulunuyor?

İstanbul 1999'dan beri ilk kez bir yerel seçime muhalefet partisine mensup bir belediye başkanıyla girecek. Bu da seçim sürecini birçok açıdan önemli kılıyor. 2018'de cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçilmesiyle yürütme organı, başta kaynak dağılımı olmak üzere birçok alanda birincil karar verici pozisyonda. Yetkilerin hukuk devleti ilkesine uygun ve demokratik ilkelere riayet edilerek kullanılmaması da yürütme organının işlemesinde etkili olamayan muhalefet partileri için büyük bir handikap oluşturuyor. Bunun yanında medya–politika ilişkilerinde uzun yıllardır süregelen sağlıksız yapı da muhalefet partilerini sadece devlet kurumlarından değil etkili medya iletişimi yapılabilecek kanallardan da dışlıyor. Bir başka deyişle, yerel seçimde eşit ve adil koşulları engelleyecek bir sürü neden var.

Yerel seçim sürecinde seçmenlerin oy sandığına gittiğinde doğru bilgilerle karar verebilmesini sağlamak bizim en temel amacımız. Bunun için de seçmenlerin maruz kaldığı yanlış bilgilerle mücadele ediyor ve sağlıklı karar verme süreçlerinde yararlı olacak doğru bilgileri onlara ulaştırmaya çalışıyoruz. Doğruluk Payı olarak yerel seçimlerde yaptığımız işi daha odaklı şekilde yapmaya devam edeceğiz. Sosyal medya takip kapasitemizi geliştirerek seçmenleri yanlış yönlendirme etkisi olan sosyal medya paylaşımlarına hızlı şekilde reaksiyon vereceğiz. Yapacağımız doğruluk kontrolü analizlerinin dışında yerel seçim özelinde siyasi okuryazarlığa katkıda bulunacak ve infografi/video gibi görsel formatların kullanılacağı içerikleri dolaşıma sokmayı planlıyoruz. Kamuoyunda seçim döneminde tartışılan konularla ilgili güvenilir kaynakları öne çıkaran içerikler yayınlayacağız. Bu dönemde sosyal medya kampanyalarıyla daha geniş kitlelere erişmek için çaba harcayacağız.

2019 İBB SEÇİMLERİNDE MAHALLELERİN SEÇİMİ

Mustafa Sönmez[·]

[·] İktisatçı, Yazar

31 Mart 2019 yerel yönetim seçimlerinin tarihe geçen en önemli sayfası İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı Seçimi'nin iptal edilmesi ve yenilenmesi oldu.

AK Parti ve Milliyetçi Hareket Partisi'nin itirazlarını değerlendiren Yüksek Seçim Kurulu, "kamu görevlisi olmayan sandık kurulu başkan ve üyelerinin seçimde görevlendirilmesi" gerekçesiyle, 6 Mayıs 2019 tarihinde 4'e karşı 7 oyla İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Seçimi'ni iptal etti.

Sandık kurullarının teşkili temelinde iptal edilen seçimlerde, pusulası aynı zarfa atılan ilçe belediye başkanlığı, büyükşehir belediye meclisi ve muhtarlık seçimlerinin iptal edilmeyerek yalnızca Büyükşehir Belediye Başkanlığı Seçimleri'nin iptal edilmesi eleştirildi.

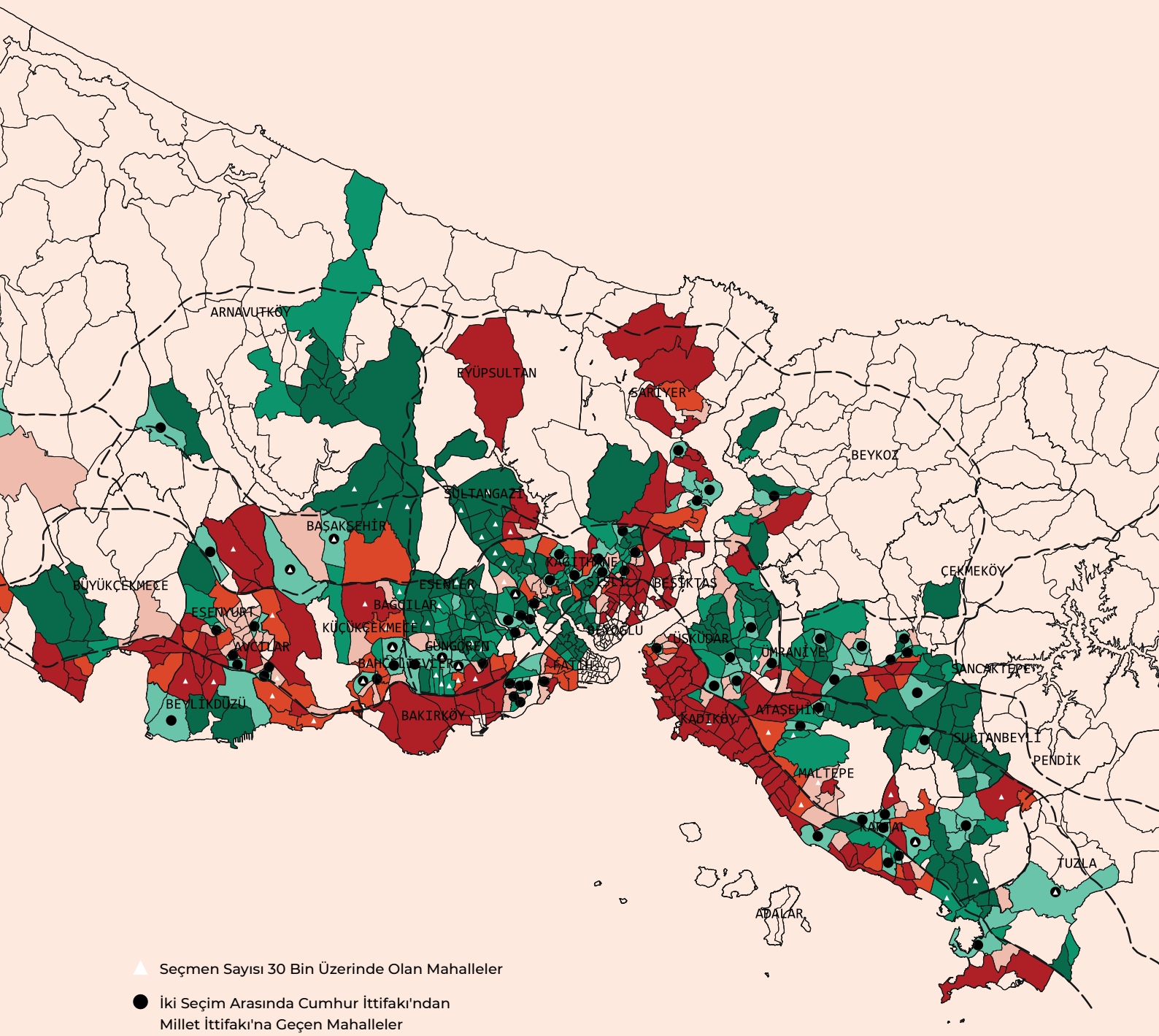
İBB Meclisi, ilçe belediye başkanlığı ve muhtarlıklar için yapılan seçimlerin iptal edilmediği bahse konu karar gereğince, yenilenecek seçimlerin 23 Haziran 2019 tarihinde gerçekleştirilmesine hükmedildi.

YSK'nın tartışmalı kararının ardından İstanbul Beylikdüzü'nde binlerce kişiye seslenen Ekrem İmamoğlu, "YSK karar açıklıyor. Efendim neymiş sandık kurullarına yapılan olağanüstü itiraz nedeniyle iptal etmiş. Aynı kurullarla 24 Haziran'da Cumhurbaşkanı seçtin. Aynı kurullarla referandum yaptın Anayasa değişti. O zaman Anayasa da şaibelidir, Cumhurbaşkanlığı seçimi de" dedi ve "Her şey çok güzel olacak" sloganını kullandı.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, "İstanbul seçimlerinin üzerindeki gölgenin kalkmasını sağlayacak bu kararı, demokrasimizi güçlendirecek önemli bir adım olarak görüyoruz. (...) İstanbul'daki bu seçimin adayları bellidir, şu anda bizim adayımız da Binali Yıldırım Bey'dir" dedi.

Nilay Özger

MART 2019 SEÇİM SONUÇLARI

Seçmen Sayısı 30 Bin Üzerinde Olan Mahalleler

İki Seçim Arasında Cumhur İttifakı'ndan Millet İttifakı'na Geçen Mahalleler

Cumhur İttifakı'nın Önde Olduğu Mahalleler
Oy Farkı Oranı %0-10 %10-20 %20+

Millet İttifakı'nın Önde Olduğu Mahalleler
Oy Farkı Oranı %0-10 %10-20 %20+

31 Mart ve 23 Haziran 2019 tarihinde gerçekleştirilen İBB Başkanlık seçimleri mahalle düzeyinde incelendiğinde bazı ilginç bulgulara ulaşıldı.

Seçmen oyları üstünden yapılan bir analizde, İstanbul seçmeninin %95'ini kapsayan 603 mahalledeki seçmen sayısının oyları dikkate alınırken seçmen sayısı 5000 kişi ve altında olan yaklaşık 400 mahallenin iki seçimdeki tercihleri analiz dışında tutuldu.

603 mahalle arasında yapılan değerlendirmede 1. turu 281 mahallede Millet İttifakı adayı Ekrem İmamoğlu'nun önde tamamladığı, 2. turda ise 71 mahallede Millet İttifakı'nın Cumhur İttifakı adayının önüne geçtiği saptandı. Böylece ikinci turda İmamoğlu'nun öne geçtiği mahalle sayısı 352'ye çıktı.

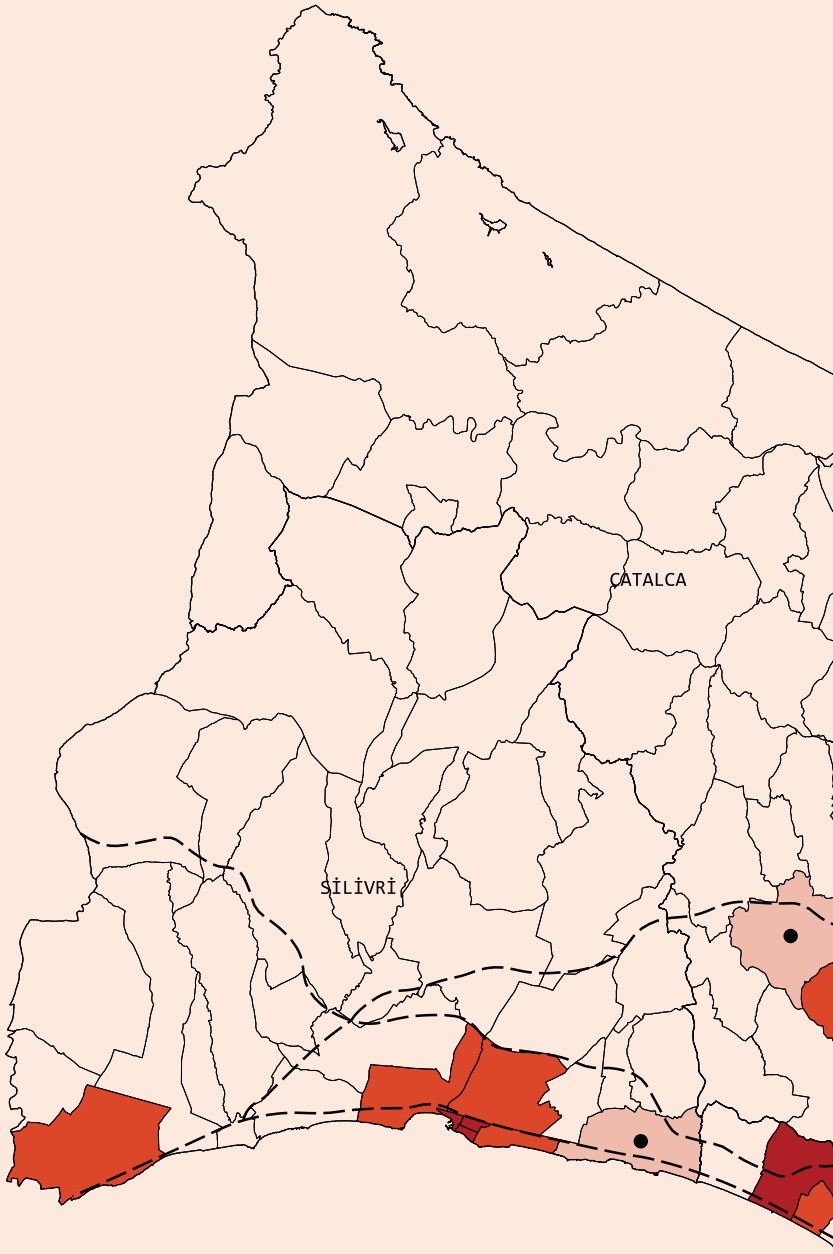
Yapılan analizde ortaya çıkan bir önemli saptama şudur: İkinci turda Millet İttifakı'ndan Cumhur İttifakı'na geçen mahalle olmamıştır.

Ataşehir, Bahçelivler, Bayrampaşa, Çekmeköy, Esenyurt, Eyüpsultan, Kâğıthane, Kartal, Küçükçekmece, Sarıyer, Ümraniye, Üsküdar ve Zeytinburnu seçim haritasında dikkat çeken ilçeler oldu.

Seçmen sayısı 30 bin üzerinde olan ve 2. turda Millet İttifakı'na geçen mahalleler arasında Bahçelievler'den Soğanlı ve Kocasinan Merkez mahalleri ile Küçükçekmece İnönü mahalleleri, 50 binin üstündeki seçmen sayıları ile sonuca etki eden önemli mahalleler olarak öne çıktılar. Bu 4 mahallenin ardından 40 bine yakın seçmeni olan Tuzla Aydınlı mahallesi de ikinci tur tercisini İmamoğlu'ndan yana kullanarak dikkat çekti.

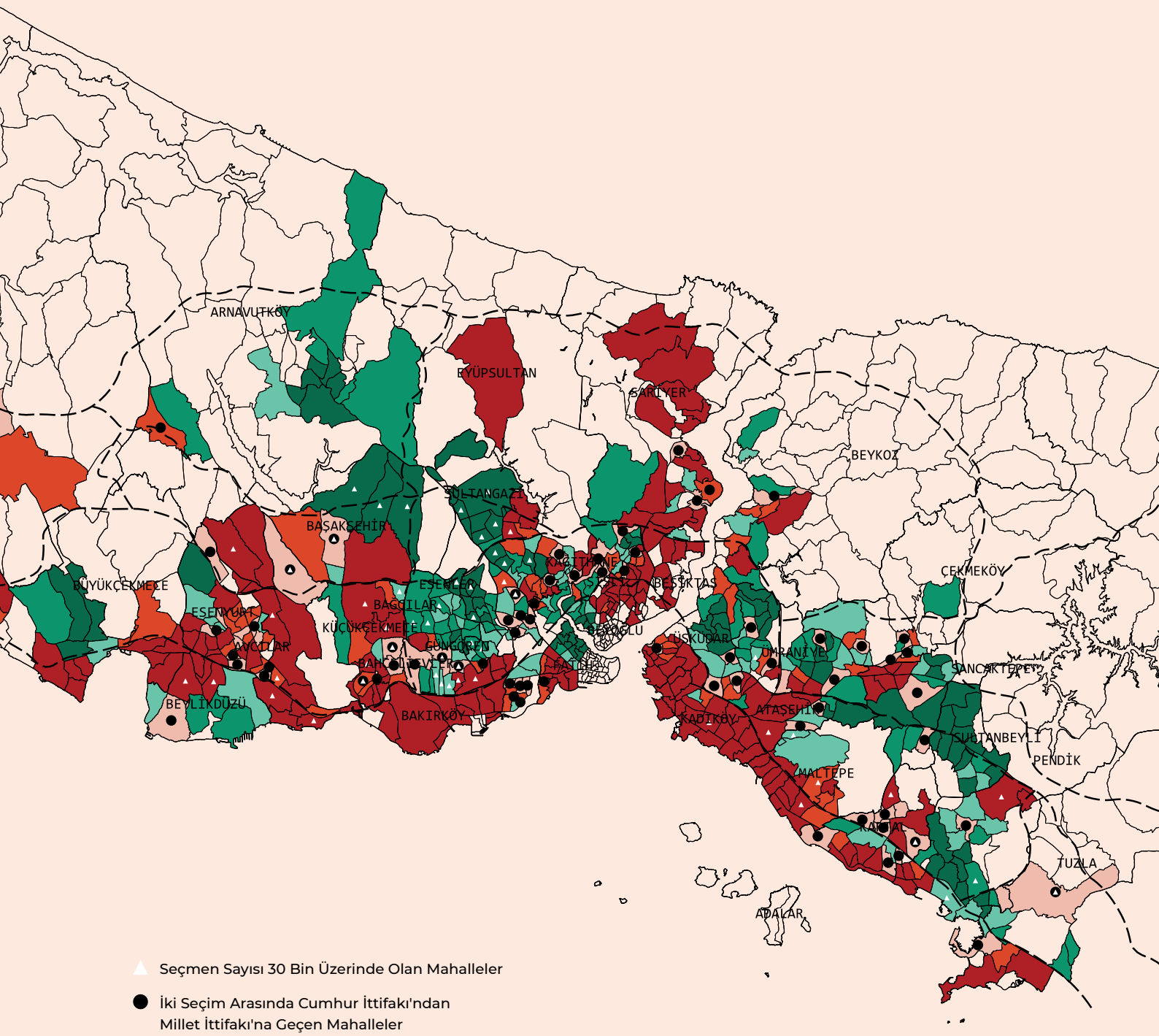
Yine seçmen sayısı 32 bin ile 37 bin arasında olan ve tercihini 2. turda İmamoğlu'ndan yana kullanan şu mahalleler sonuçta etkili oldu: Küçükçekmece Cumhuriyet, Başakşehir Güvercintepe, Kartal Hürriyet, Avcılar Tahtakale ve Bayrampaşa Kartaltepe.

İkinci tur seçimlerine etki eden ve seçmen sayıları 25 bin dolayında olan mahalleler ise şöyle sıralandı: Ümraniye Armağanevler, Küçükçekmece Tevfikbey, Üsküdar Ünalan, Zeytinburnu Telsiz.

İlçe	Mahalle	2019 Kayıtlı Seçmen Sayısı
Bahçelievler	Soğanlı	51.857
Küçükçekmece	İnönü	50.868
Bahçelievler	Kocasinan Merkez	50.154
Tuzla	Aydınlı	39.741
Küçükçekmece	Cumhuriyet	37.196
Başakşehir	Güvercintepe	36.730
Kartal	Hürriyet	34.867
Avcılar	Tahtakale	34.244
Bayrampaşa	Kartaltepe	31.945

HAZİRAN 2019 YENİLENEN SEÇİM SONUÇLARI

Seçmen Sayısı 30 Bin Üzerinde Olan Mahalleler

İki Seçim Arasında Cumhur İttifakı'ndan Millet İttifakı'na Geçen Mahalleler

Cumhur İttifakı'nın Önde Olduğu Mahalleler
Oy Farkı Oranı %0-10 %10-20 %20+

Millet İttifakı'nın Önde Olduğu Mahalleler
Oy Farkı Oranı %0-10 %10-20 %20+

İstanbul Metropoliten Alanında 2018-2022 Döneminde Nüfus Hareketliliği

İstanbul'un bölgelerarası dengeyi sağlayabilecek bir bölgesel kalkınma stratejisinin olmaması nedeniyle kentin metropoliten alanında nüfus artışı sürüyor. Kentin ulaşım, altyapı ve mekân niteliğine yönelik planlama ve yatırımlar yetersiz kalarak yaşam koşullarını zorlaştırıyor. Bu yöndeki politika, yatırım ve eğilimlerin ne düzeyde etkili olduğu sorusu ilçeler arası nüfus hareketliliği, nüfus artışının sürmesi ve diğer bölgelere yönelimin sınırlı olmasının nedenleri üzerinden tartışılabilir.

Ali Cenap Yoloğlu˙ - Fikret Zorlu¨

˙ ¨ Doç. Dr. Mersin Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

İstanbul kentinin temel sorunlarından biri bölgelerarası dengeyi sağlayabilecek bir bölgesel kalkınma stratejisinin olmaması nedeniyle İstanbul metropoliten alanında nüfus artışının sürmesi ve kentin ulaşım, altyapı ve mekân niteliğine yönelik planlama ve yatırımların yetersiz kalarak yaşam koşullarının zorlaşmasıdır. Bu soruna yönelik önerilen çözümlerden biri çalışma alanlarının ve nüfusun bölgeye yayılması yönünde. Bu metinde bahsi geçen çalışmayla bu yöndeki politika, yatırım ve eğilimlerin ne düzeyde etkili olduğu sorusunun cevabı; İstanbul'da yaşayan nüfusun ne kadarının komşu ilçelere taşındığı, (batıda Çorlu, Çerkezköy, Marmaraereğlisi, Kapaklı, doğuda Gebze, Darıca, Çayırova) ilçeler arası nüfus hareketliliğiyle ölçülüyor. Çalışmada ayrıca İstanbul kentinin nüfus artışının sürmesinin ve diğer bölgelere yönelimin sınırlı olmasının nedenleri tartışılıyor.

Kentsel planlamanın temel girdilerinden biri nüfusun mekânsal dağılımı ve zaman içindeki değişimidir. Kentsel altyapı ve kamusal hizmetlerin, konut ve iş yerlerinin mekânsal dağılımı, ölçeği ve nitelikleri temelde nüfusla orantılı olarak belirlenir. Nüfusun dinamik yapısı ve mekânsal hareketliliği ise geleceğe yönelik öngörülerdeki sapmaya, planlanan yatırımlar ve düzenlemelerin ihtiyaçlarla uyumlu olmaması gibi sorunlara neden olur. Metropoliten alanda nüfusun yer değiştirmesi kentlerin özelliklerinden biri olmasına karşın yer değiştiren nüfusun ölçeği ve mekânsal dağılımdaki büyük değişiklikler ulaşım, altyapı ve kamusal hizmetlerin kapasitesi ve mekânsal dağılımıyla konut ve iş yerlerinin ölçek ve niteliklerinin öngörülmesinde karşılaşılan en büyük sorunlardan biridir. Bu eğilim ve dinamikler ilçeler arası nüfus hareketliliğiyle ölçülebilir.

Bu çalışmada İstanbul metropoliten alanında 2018-2022 dönemindeki nüfus hareketliliği incelenmiştir. Kapsamı ve yaklaşımı itibariyle bu çalışma 2022 yılında yayınlanan çalışmamızın devamı niteliğindedir.[1] İlgili çalışmada 2013-2017 döneminde ilçeler arası nüfus hareketliliği, ilçe ve mahalle düzeyinde nüfus değişimi incelenmiş ve aşağıdaki bulgular elde edilmiştir:

- 2013-2017 döneminde 1.404.700 kişi İstanbul içinde adres değiştirmiştir. Nüfus hareketi merkezden çepere ve tersi yönde olmak üzere iki yönlüdür.
- İstanbul'da ise tam anlamıyla bir özeksizleştirmeden (decentralization) bahsedilemese de nüfus hareket biçimi kent merkezi ve çevresindeki eskiyen konut stokunun bulunduğu bölgelerden kentin çeperindeki yeni konut bölgelerine doğru bir nüfus hareketi şeklindedir.
- Mahalleler düzeyinde nüfus değişimi incelendiğinde 2013-2018 döneminde metropoliten alanın merkezi bölgelerinde belirgin düzeyde nüfus azalması, çeperdeki koridorlar boyunca ise belirgin nüfus artışları tespit edilmiştir. Bu durum merkezde yaşayan nüfusun önemli bir bölümünün çepere taşındığını göstermektedir. Literatürdeki çalışmalar merkezdeki bölgelere kayıt dışı nüfusun yerleştiğine yönelik veriler sunmaktadır.
- Regresyon analizi sonuçlarına göre içe doğru göçü istatistiksel olarak sadece yeni konut stokunun en temel göstergelerinden biri olan yapı kullanma izni verilen konut alanı (R2 = 0,892) belirlemektedir. Diğer değişkenlerin anlamlı bir etkisi tespit edilmemiştir.
- Konut üretimi çoğunlukla çeperdeki ilçelerde olmakla beraber merkezde ve yakın çevresindeki ilçelerde de kentsel dönüşümle yeni konutlar inşa edilmiştir. Bu da merkeze yönelik nüfus hareketliliğinin nedeni olarak ortaya çıkmaktadır.
- TÜİK Yapı İzin İstatistikleri'ne göre 2013-2018 döneminde İstanbul'da 71.837 yapıya yapı kullanma izni belgesi verilmiştir. Yine aynı dönemde İstanbul'da 326.005 birinci el konut satılmıştır.
- Dışa doğru göçüyse ilçe nüfusu, yaşam kalitesi ve nüfus yoğunluğu belirlemektedir (R2 = 0,875). İlçelerde nüfus arttıkça yoğunluk artmakta ve bu da yaşam kalitesini düşürmektedir.
- İstanbul kentinde iki yönlü nüfus hareketi olmasına karşın bulgular yayılma (İng. deconcentration) olduğunu göstermektedir.[2]

Önceki çalışmalarda İstanbul'da kentsel gelişmenin bir yandan saçaklanma[3] bir yandan da yoğunlaşma[4] şeklinde gerçekleştiği saptanmıştır. Bu araştırmadaysa İstanbul metropoliten alanındaki nüfus hareketinin yönleri ve büyüklükleri incelenmiştir. İlçe ve mahallelerin 2017-2022 döneminde yıllık nüfus verileri TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) veri tabanından elde edilmiştir. İlçeler arasındaki nüfus hareketi ise TÜİK il içi ve iller arası göç veri tabanından, ilçeler arası göç verisi ise yine aynı veri tabanındaki adres değişiklikleri verilerinden elde edilmiştir. İlçelerdeki yıllık ve dönemsel konut satış sayıları ise TÜİK İnşaat İstatistikleri veri tabanından elde edilmiştir. Metropoliten alan içi nüfus hareketliliğinde önemli paylardan birini yabancı nüfus oluştursa da yabancı nüfusun çok az bir bölümü Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi'nde kayıtlı olduğundan bu çalışmada kayıt dışı nüfus analiz edilememiştir. Ancak literatürde önceki çalışmalarda nüfusu azalan ilçe ve mahallelerde kayıt dışı nüfusun yerleştiğine yönelik tespitlerin geçerli olduğu tahmin edilmektedir.

Temel Dinamikler

İstanbul metropoliten alanı son yıllarda her ne kadar net göç veren bir konuma geçse de kentteki nüfus artışı (doğal nüfus artışı nedeniyle) sürmekte. Son beş yılda net göç -175.791 kişi (yıllık ortalama -35.158 kişi) toplam nüfus içinde çok sınırlı bir orana (%0,23) denk gelmektedir. Kentte doğal nüfus artışına bağlı olarak artan iş gücünün kentte kalmasını destekleyen temel nedenlerden biri olan istihdam artışı, aynı zamanda diğer illere göçün de sınırlı kalmasına da neden oluyor. İstanbul'da 2009-2022 yılları arasında toplam istihdam artışı 2,5 milyon kişidir (TÜİK, Bölgesel İstatistikler). Yaratılan bu istihdam kentte yaklaşık 6,4 milyon nüfusun geçimini ve kentte yaşamayı sürdürmesinin nedenlerinden biri olarak kabul edilebilir. Son yıllarda İstanbul'da "sanayisizleşme" ve "sanayi tesislerinin çevre illere taşındığı" yönünde iddialar ve çalışmalar olmakla beraber son on yılda istihdam artışının %25'inin sanayi sektöründe %75'inin hizmetler sektöründe gerçekleştiği tespit edilmiştir. Bu durum İstanbul'da sanayinin istihdamdaki payının azaldığını göstermekle beraber kentte istihdam artışı nedeniyle sanayi istihdamı artmaya devam etmektedir.

Benzer şekilde İstanbul'da yer alan işletmelerin Türkiye içindeki payının 2012-2021 döneminde %23,6'dan %24,4'e çıktığı görülmektedir. Bu artışın ise daha çok bilgi ve iletişim, eğitim, ulaştırma ve depolama gibi hizmet sektörlerinde ön plana çıktığı görülüyor. Buna karşın imalat sektörünün Türkiye içindeki payının %31,5'ten %29,1'e gerilediği de görülüyor. İlin ülkedeki payı düşmesine karşın imalat sanayiinde çalışan sayısı artmakta.

İş Yeri	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Bilgi ve İletişim	37.9	38.7	40.2	41.6	43.4	44.5	45.5	46.4	47.2	48.4
İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri	37.5	38.6	39.2	39.1	39.0	38.5	38.4	37.5	36.6	35.4
İdari ve Destek Hizmet Faaliyetleri	37.6	36.8	35.8	34.6	34.0	34.4	33.9	34.7	34.8	34.4
Mesleki, Bilimsel ve Teknik Faaliyetler	32.4	32.6	32.9	32.9	32.9	32.6	32.2	32.1	31.9	31.9
Eğitim	27.4	27.9	29.0	28.8	29.9	31.0	31.3	31.4	31.7	31.1
Gayrimenkul Faaliyetleri	31.7	32.1	31.6	31.3	30.8	30.3	30.2	30.5	30.4	30.9
Finans ve Sigorta Faaliyetleri	34.0	35.6	35.6	33.4	33.4	32.1	32.7	32.6	32.1	29.7
Elektrik, Gaz, Buhar ve İklimlendirme Üretimi ve Dağıtımı	36.8	40.8	37.4	32.1	29.7	32.0	32.7	31.4	29.4	29.5
İmalat	31.5	31.5	31.2	30.7	30.3	29.7	29.7	29.6	29.5	29.1
Kültür, Sanat, Eğlence, Dinlence ve Spor	26.1	26.7	26.4	26.2	26.4	26.4	26.8	25.6	25.5	25.1
Ulaştırma ve Depolama	18.8	19.0	18.9	19.1	19.3	19.6	19.7	19.8	20.6	23.8
Toptan ve Perakende Ticaret; Motorlu Kara Taşıtlarının ve Motosikletlerin Onarımı	21.9	21.8	21.9	21.8	21.9	21.8	22.0	22.2	22.8	23.1
İnşaat	24.9	24.9	25.4	26.6	26.5	25.8	25.2	24.8	22.6	21.1
Konaklama ve Yiyecek Hizmeti Faaliyetleri	19.5	19.9	20.1	20.1	20.2	20.1	20.2	20.1	20.2	20.0
Diğer Hizmet Faaliyetleri	19.1	19.0	19.0	18.7	19.0	18.9	18.8	18.4	18.4	18.1
Su Temini; Kanalizasyon, Atık Yönetimi ve İyileştirme Faaliyetleri	22.0	22.5	21.9	21.0	20.2	19.5	19.6	18.7	18.8	17.5
Madencilik ve Taşocakçılığı	16.4	17.4	17.0	16.7	16.9	17.0	16.7	16.5	16.9	16.7
Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık	5.4	5.4	5.2	5.0	5.0	5.1	4.8	4.9	5.2	5.2
Toplam	**23.6**	**23.7**	**23.9**	**23.9**	**24.0**	**23.8**	**23.9**	**23.9**	**24.1**	**24.4**

Tablo 1 İş yeri sayısında İstanbul'un Türkiye içindeki payı (%) **Kaynak** TÜİK Bölgesel İstatistikler, İş Yeri Sayıları, 2012-2022

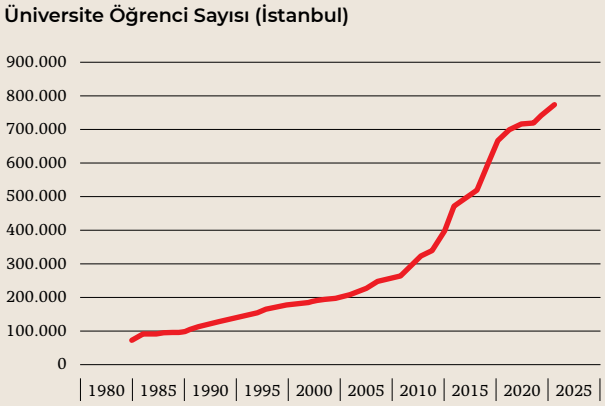
Bu sonuçlara bakarak İstanbul'da söz konusu dönemde sanayi sektöründen ticaret ve hizmet sektörüne doğru bir kayma olduğu ve temel istihdam alanının değiştiği söylenebilir.

Yukarıda yapılan tespitler sonucunda İstanbul'da baskın çalışma sektörünün sanayi kolundan ticaret ve hizmetler koluna kaydığı görülse de toplam iş olanaklarının azalmadığı İstanbul'un hâlâ Türkiye'nin temel emek piyasasından biri olarak öncelikli konumunu sürdürdüğü görülmekte; İstanbul ülke içinde çekim noktası olma özelliğini hâlâ korumaktadır. Bunun göstergelerinden biri yabancı sermaye yatırımları ile teşvik belgesi alan işletme sayısıdır.

Emek piyasası içinde İstanbul'un Türkiye içinde ağırlığını arttırdığı alanlardan birinin eğitim sektörü olduğu yukarıdaki tabloda görülmektedir. Eğitim sektörü içinde en önemli alt başlıklardan biri de yükseköğretimdir. İstanbul'da 1983 yılında 81.000 kişi olan üniversite öğrencisi sayısı 2022 yılında 772.000 kişiye yükselmiştir. Aşağıdaki şekilde görüldüğü üzere en fazla artış (500.000'den fazla) 2007-2022 yılları arasında gerçekleşmiştir. Bu artışın büyüklüğünü anlamak için karşılaştırmalı bir değerlendirme yapmak gerekirse; örneğin Türkiye'de 25 ilde (Tunceli, Artvin, Bayburt, Amasya, Gümüşhane, Kastamonu, Edirne, Bartın, Kırşehir, Iğdır, Çankırı, Sinop, Burdur, Bilecik, Isparta, Erzincan, Bitlis, Rize, Hakkari, Kilis, Nevşehir, Bingöl, Giresun, Karabük ve Niğde) görülen toplam nüfus artışı 550.000 kişidir. Üniversite öğrenci sayısındaki bu artış, kentte yarattığı yeni taleplerle aslında yeni istihdam olanaklarının başlıca etkeni olmaktadır. Bu artış kentte konut, ulaşım ve hizmetler sektöründe ek altyapı ve kapasite talebi yaratmaktadır.

Bu çalışmada yanıtı aranan ikinci soru İstanbul'daki nüfusun ne düzeyde komşu yerleşmelere taşındığıdır. Bu ilçelerde son yıllarda sanayi ve lojistik yatırımlarında yoğunlaşma gözlenmektedir. Ancak bu yatırımların sağladığı istihdam artışının İstanbul'u etkileyebilecek nüfus hareketlerine etkisinin sınırlı kaldığı görülmektedir. İstanbul'un yakınında olan bu 7 ilçenin (batıda Çorlu, Çerkezköy, Marmaraereğlisi, Kapaklı, doğuda Gebze, Darıca, Çayırova) 2018-2022 döneminde İstanbul ilinden aldığı net göç 67.268 kişidir (Tablo 2). İstanbul'dan komşu ilçelere son beş yılda net göç İstanbul toplam nüfusunun (dönem ortalaması) %0,44'üne, yıllık ortalama %0,09'una denk gelmektedir.

Bu ilçelerdeki sanayi gelişimi ve nüfus artışının İstanbul'a dolaylı da olsa katkısı bulunmaktadır; durum, potansiyel olarak İstanbul'a yerleşme eğiliminde olan sanayilerin ve buna bağlı olarak diğer nüfus artışının çepere yönelmesi olarak değerlendirilebilir.

Şekil 1 İstanbul'daki toplam üniversite öğrencisi sayısı
Kaynak YÖK, Yükseköğretim İstatistikleri, 1980-2022

İlçeler	A	B	B-A
Gebze	18.523	28.422	9.899
Çayırova	8.323	15.744	7.421
Darıca	11.407	21.310	9.903
Çerkezköy	11.019	26.986	15.967
Çorlu	12.963	20.750	7.787
Marmaraereğlisi	3.181	7.466	4.285
Kapaklı	6.353	18.359	12.006
Toplam	**71.769**	**139.037**	**67.268**

A: İstanbul'a verdiği göç B: İstanbul'dan aldığı göç

Tablo 2 İstanbul ilçeleri ile komşu ilçeler arasındaki nüfus hareketi

İstanbul İlçeleri Arasında Nüfus Hareketliliği

İstanbul'un nüfusu 2017 yılında yaklaşık 15.029.000 kişiyken, beş yıl içinde 879.000 kişi artarak 2022 yılında yaklaşık 15.908.000 kişiye ulaşmıştır. Nüfusu en çok artan üç ilçe Esenyurt, Başakşehir, Beylikdüzü iken nüfusu en çok azalan ilçeler içinde Beşiktaş, Beyoğlu, Güngören ve Fatih öne çıkmaktadır (Tablo 3).

Burada dikkat çeken nokta İstanbul'un merkezi konumdaki ilçelerinin nüfus kaybederken doğu ve batı yönünde çeperlere gittikçe ilçelerde nüfus artışı gözlenmesidir. Diğer bir deyişle İstanbul'da nüfusun kentsel çepere doğru yöneldiği görülmektedir.

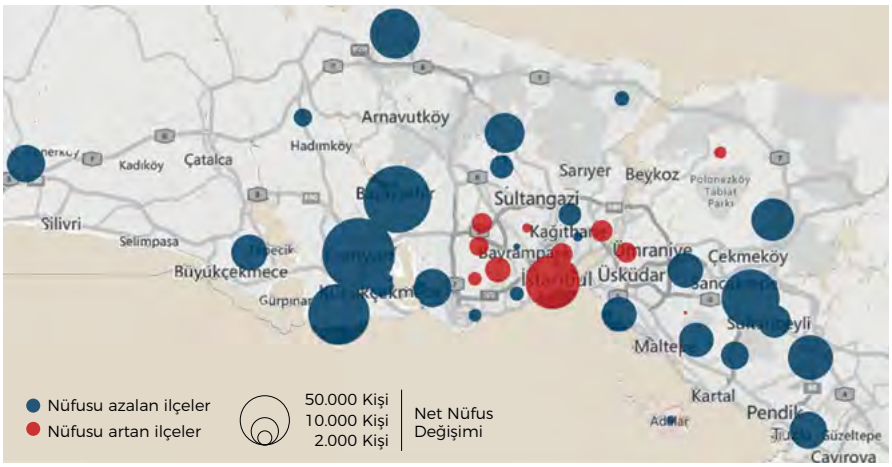
İlçe	2017	2022	Fark
Esenyurt	846.492	983.571	137.079
Başakşehir	396.729	514.900	118.171
Beylikdüzü	314.670	412.835	98.165
Sancaktepe	402.391	489.848	87.457
Arnavutköy	261.655	326.452	64.797
Pendik	698.260	750.435	52.175
Çekmeköy	248.859	296.066	47.207
Eyüpsultan	381.114	422.913	41.799
Küçükçekmece	770.393	808.957	38.564
Silivri	180.524	217.163	36.639
Tuzla	252.923	288.878	35.955
Büyükçekmece	243.474	277.181	33.707
Ümraniye	699.901	732.379	32.478
Kadıköy	451.453	483.064	31.611
Maltepe	497.586	528.544	30.958
Sultanbeyli	329.985	358.201	28.216
Kartal	463.433	483.418	19.985
Avcılar	435.682	452.132	16.450
Sultangazi	528.514	542.531	14.017
Kâğıthane	442.694	455.943	13.249
Çatalca	69.057	77.468	8.411
Şile	35.131	43.464	8.333
Sarıyer	344.876	350.454	5.578
Zeytinburnu	287.378	292.616	5.238
Bakırköy	222.370	226.685	4.315
Şişli	274.196	276.528	2.332
Adalar	14.907	16.690	1.783
Bayrampaşa	274.197	275.314	1.117
Ataşehir	423.372	423.127	-245
Gaziosmanpaşa	497.959	495.998	-1.961
Beykoz	251.087	247.875	-3.212
Bahçelievler	598.454	594.350	-4.104
Bağcılar	748.483	740.069	-8.414
Üsküdar	533.570	524.452	-9.118
Esenler	454.569	445.421	-9.148
Beşiktaş	185.447	175.190	-10.257
Beyoğlu	236.606	225.920	-10.686
Güngören	296.967	282.692	-14.275
Fatih	433.873	368.227	-65.646
Toplam	**15.031.248**	**15.909.973**	**878.720**

Tablo 3 İstanbul'da ilçelerin nüfus değişimi **Kaynak** www.yok.gov.tr

İlçeler	İl İçi			İl Dışı			İl İçi ve İl Dışı Toplam		
	Verdiği Göç	Aldığı Göç	Net Göç	Verdiği Göç	Aldığı Göç	Net Göç	Verdiği Göç	Aldığı Göç	Net Göç
Adalar	3.926	5.428	1.502	908	1.186	278	4.834	6.614	1.780
Arnavutköy	28.096	59.772	31.676	38.931	45.440	6.509	67.027	105.212	38.185
Ataşehir	92.206	79.722	-12.484	59.358	56.200	-3.158	151.564	135.922	-15.642
Avcılar	103.197	82.450	-20.747	63.948	52.978	-10.970	167.145	135.428	-31.717
Bağcılar	117.828	83.248	-34.580	109.749	79.017	-30.732	227.577	162.265	-65.312
Bahçelievler	132.364	100.059	-32.305	89.396	73.025	-16.371	221.760	173.084	-48.676
Bakırköy	60.016	63.158	3.142	20.458	17.526	-2.932	80.474	80.684	210
Başakşehir	81.377	118.982	37.605	55.338	59.877	4.539	136.715	178.859	42.144
Bayrampaşa	47.703	42.380	-5.323	28.257	20.104	-8.153	75.960	62.484	-13.476
Beşiktaş	47.905	40.235	-7.670	22.901	23.412	511	70.806	63.647	-7.159
Beykoz	34.544	27.509	-7.035	28.740	26.176	-2.564	63.284	53.685	-9.599
Beylikdüzü	63.043	107.933	44.890	42.581	37.102	-5.479	105.624	145.035	39.411
Beyoğlu	50.520	32.030	-18.490	29.767	26.334	-3.433	80.287	58.364	-21.923
Büyükçekmece	41.620	60.148	18.528	30.984	27.056	-3.928	72.604	87.204	14.600
Çatalca	9.251	15.517	6.266	6.070	6.585	515	15.321	22.102	6.781
Çekmeköy	51.883	81.110	29.227	36.041	36.242	201	87.924	117.352	29.428
Esenler	72.303	47.893	-24.410	65.841	50.685	-15.156	138.144	98.578	-39.566
Esenyurt	165.472	180.022	14.550	156.273	156.781	508	321.745	336.803	15.058
Eyüpsultan	68.544	91.333	22.789	48.247	42.950	-5.297	116.791	134.283	17.492
Fatih	108.309	43.983	-64.326	55.774	49.808	-5.966	164.083	93.791	-70.292
Gaziosmanpaşa	82.936	66.384	-16.552	58.504	43.121	-15.383	141.440	109.505	-31.935
Güngören	71.592	47.077	-24.515	40.569	33.070	-7.499	112.161	80.147	-32.014
Kadıköy	88.800	118.422	29.622	48.837	53.253	4.416	137.637	171.675	34.038
Kâğıthane	85.343	71.125	-14.218	59.204	54.665	-4.539	144.547	125.790	-18.757
Kartal	70.523	77.437	6.914	66.856	61.039	-5.817	137.379	138.476	1.097
Küçükçekmece	106.116	100.798	-5.318	117.861	96.557	-21.304	223.977	197.355	-26.622
Maltepe	86.234	97.143	10.909	72.865	71.292	-1.573	159.099	168.435	9.336
Pendik	75.658	93.641	17.983	113.039	105.455	-7.584	188.697	199.096	10.399
Sancaktepe	65.830	111.002	45.172	62.535	69.037	6.502	128.365	180.039	51.674
Sarıyer	56.008	50.920	-5.088	49.220	45.644	-3.576	105.228	96.564	-8.664
Silivri	13.752	33.540	19.788	23.443	26.963	3.520	37.195	60.503	23.308
Sultanbeyli	36.483	37.700	1.217	45.492	45.580	88	81.975	83.280	1.305
Sultangazi	63.485	53.121	-10.364	69.791	53.565	-16.226	133.276	106.686	-26.590
Şile	7.286	13.573	6.287	3.647	5.120	1.473	10.933	18.693	7.760
Şişli	74.197	58.929	-15.268	34.146	36.166	2.020	108.343	95.095	-13.248
Tuzla	32.847	50.852	18.005	52.433	53.668	1.235	85.280	104.520	19.240
Ümraniye	128.437	124.889	-3.548	91.624	85.236	-6.388	220.061	210.125	-9.936
Üsküdar	114.493	91.334	-23.159	64.984	66.588	1.604	179.477	157.922	-21.555
Zeytinburnu	57.078	36.406	-20.672	43.239	37.557	-5.682	100.317	73.963	-26.354
Toplam	**2.697.205**	**2.697.205**	**0**	**2.107.851**	**1.932.060**	**-175.791**	**4.805.056**	**4.629.265**	**-175.791**

Tablo 4 İlçelere göre il içi ve il dışı giden ve gelen nüfus hareketleri **Kaynak** TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, İlçeler Arası Göç Veri Tabanı, 2018-2022

İstanbul'da ilçeler düzeyinde nüfus hareketlerinin yönünü tespit etmek açısından esas alınan diğer bir kaynaksa göç verileridir; il içinde ilçeler arası ve il dışı nüfus hareketi Tablo 4'te görülmektedir. 2018-2022 döneminde il içine en fazla göç veren ilçeler Esenyurt, Bahçelievler, Ümraniye, Bağcılar, Üsküdar, Fatih, Küçükçekmece ve Avcılar iken; il içinden en fazla göç alan ilçeler ise Esenyurt, Ümraniye, Başakşehir, Kadıköy, Sancaktepe, Beylikdüzü, Küçükçekmece ve Bahçelievler'dir. Aynı dönemde il içinden en fazla net (aldığı-verdiği) göç alan ilçeler Sancaktepe, Beylikdüzü, Başakşehir ve Arnavutköy iken; il içine en fazla net göç veren ilçelerse Bahçelievler, Bağcılar ve Fatih'tir.

Şekil 2 İstanbul'un ilçelerinin 2017-2022 döneminde nüfus değişimi **Kaynak** www.tuik.gov.tr

İl dışına en fazla göç veren ilçeler Esenyurt, Küçükçekmece, Pendik ve Bağcılar iken il dışından en fazla göç alan ilçelerse Esenyurt ve Pendik ilçeleridir. İl dışından net 10.000 kişiden fazla göç alan ilçe bulunmazken il dışına net 10.000 kişiden fazla göç veren ilçelerse Avcılar, Esenler, Gaziosmanpaşa, Sultangazi, Bahçelievler, Küçükçekmece ve Bağcılar'dır. Toplamda (il içi ve dışı verdiği ve aldığı göç) fazla nüfus hareketi olan ilçeler ise Esenyurt, Ümraniye, Küçükçekmece, Bahçelievler, Bağcılar ve Pendik'tir. Buna karşın il dışına verilen ya da il dışından alınan göçler toplamında nüfus hareketi en düşük olan ilçeler Adalar, Çatalca ve Şile'dir.

İl içi ve dışı dâhil toplamda en fazla göç veren ilçeler Esenyurt, Bağcılar, Küçükçekmece, Bahçelievler, Ümraniye, Pendik, Üsküdar, Avcılar, Fatih, Maltepe ve Ataşehir iken; en az göç veren ilçeler Çatalca, Şile ve Adalar'dır. İl içi ve il dışı toplamda en fazla göç alan ilçeler Esenyurt, Ümraniye, Pendik, Küçükçekmece, Sancaktepe, Başakşehir, Bahçelievler, Kadıköy, Maltepe, Bağcılar ve Üsküdar iken; en az göç alan ilçeler yine Çatalca, Şile ve Adalar'dır. Tüm ilçelerde 2018-2022 döneminde, dönem ortası nüfusun en az %45'i, yıllık ortalama en az %9'u yer değiştirmiştir. Diğer bir deyişle İstanbul metropoliten alanında büyük ölçekli bir nüfus hareketi gerçekleşmiştir.

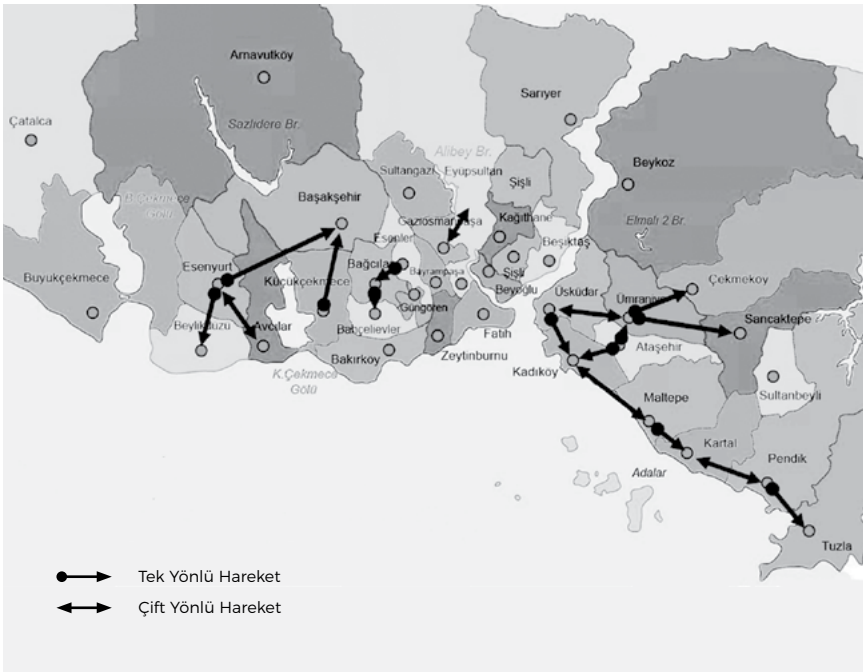
2013-2018 döneminde en fazla göç alan (il içi ve il dışı toplam net göç) ilçeler Esenyurt (119.641 kişi), Sancaktepe (62.368 kişi), Beylikdüzü (44.327 kişi) iken en fazla göç veren ilçeler içinde Bağcılar (-51.124 kişi), Kadıköy (-49.501 kişi), Bahçelievler (-37.385 kişi) yer almaktadır (Zorlu, Yoloğlu, 2022). 2018-2022 arasında beş yıllık dönemde il içinden ve il dışından en fazla göç alan ilçeler Sancaktepe, Başakşehir, Beylikdüzü, Arnavutköy ve Kadıköy iken; il içine ve il dışına en fazla göç veren ilçelerse Avcılar, Gaziosmanpaşa, Güngören, Esenler, Bahçelievler, Bağcılar ve Fatih'tir. Bu veriler önceki beş yıla kıyasla büyük bir değişim olmadığını, eğilimin sürdüğünü göstermektedir.

İlçeler arası nüfus hareketliliği en yüksek olan hedef/kaynak ilçe ikilileriyse Tablo 5'te görülmektedir.

Şekil 3'te dikkat çeken nokta aralarında 15.000 kişiden fazla akım olan ilçelerin tamamının komşu olmasıdır. Diğer bir nokta ise iki yaka arasındaki nüfus yer değişikliğinin çok sınırlı olmasıdır.

Göç Veren İlçe	Göç Alan İlçe	Verilen Göç
Avcılar	Esenyurt	33.936
Üsküdar	Ümraniye	30.361
Esenyurt	Beylikdüzü	28.041
Esenyurt	Avcılar	24.223
Ümraniye	Sancaktepe	22.019
Ümraniye	Çekmeköy	20.685
Ümraniye	Üsküdar	19.149
Kartal	Pendik	19.118
Bağcılar	Bahçelievler	17.611
Gaziosmanpaşa	Eyüpsultan	17.449
Kadıköy	Maltepe	17.326
Pendik	Tuzla	16.907
Maltepe	Kartal	16.418
Esenyurt	Başakşehir	16.411
Üsküdar	Kadıköy	16.276
Ataşehir	Ümraniye	16.141
Maltepe	Kadıköy	15.815
Esenler	Bağcılar	15.788
Küçükçekmece	Başakşehir	15.599
Pendik	Kartal	15.499
Ataşehir	Kadıköy	15.159
Eyüpsultan	Gaziosmanpaşa	15.152

Tablo 5 En Fazla Göç Gerçekleşen İlçe İkilileri
Kaynak TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, İlçeler Arası Göç Veri Tabanı, 2018-2022

Şekil 3 İlçeler arasındaki nüfus hareketi (5 yıl toplamı 15,000 kişiden fazla)
Kaynak TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, İlçeler Arası Göç Veri Tabanı, 2018-2022

Göç hareketinin olası nedenlerine bakıldığında, 2018-2022 döneminde ilçeler arasındaki göçle toplam konut satışı arasında çok yüksek bir korelasyon olduğu görülmektedir. Konut rezervinin yansımalarından biri olan konut satış sayısı il içi göçü etkileyen en önemli faktörlerden biri olarak değerlendirilebilir.

Diğer bir ilginç nokta ise İstanbul'da ilçelerin sosyal ve ekonomik gelişmişlik düzeyi arttıkça nüfus değişim oranlarının azalmasıdır. Bu duruma yönelik getirilebilecek açıklamalardan biri sosyal ve ekonomik gelişmişlik endeksi yüksek ilçelerde yaşam maliyetlerinin de yüksek olması, buna bağlı olarak endeksi daha düşük ancak yaşam maliyetlerinin de daha düşük olduğu ilçelerin tercihe dâhil olduğu yönündedir. Ancak bu konu daha detaylı araştırma gerektirmektedir.

İstanbul'da Mikro Ölçekte Nüfus Dinamiği

İstanbul'da toplam 961 mahalle içinde 388'inin (%40) nüfusunun azaldığı tespit edilmiştir. Aşağıdaki şekilde görüldüğü üzere kent merkezi, merkez çeperi ve İstanbul boğazı kenarında bulunan mahallelerde nüfus kaybı gözlemlenirken, kuzeybatı, kuzeydoğu, doğu ve batı kesiminde ve çeperde yer alan mahallelerde nüfus artışı gözlenmektedir. Başakşehir, Beylikdüzü, Büyükçekmece, Çekmeköy, Esenyurt, Sancaktepe ve Şile ilçelerine ait mahallelerde hızlı bir nüfus artışı gözlenirken; özellikle Fatih ilçesine ait mahallelerde hızlı bir nüfus kaybı gözlenmektedir.

Genel bir değerlendirme yapılacak olursa; kentte istihdamın azalmadığı, yatırımlar ve iş gücü yaratma eğiliminin sürdüğü, sektörel bir değişim gözlendiği, bu durumun nüfusun kentte yaşamaya devam etmesinde etkili olduğu söylenebilir. 2018-2022 döneminde nüfus hareketlerinin belli bir yönde (merkezden dışarıya doğru) olmasından daha ziyade yeni konut edinme nedeniyle net bir örüntüden uzak olduğu görülmektedir.

Korelasyonlar

			Toplam Konut Satışı	İl İçinden Göç
Spearman's Rho	Toplam Konut Satışı	Korelasyon Katsayısı	1,000	,883**
		Sigma, (2-tailed)	.	,000
		N	39	39
	İl İçinden Aldığı Göç	Korelasyon Katsayısı	,883**	1,000
		Sigma, (2-tailed)	,000	.
		N	39	39

**, Korelasyon 0,01 düzeyinde (2-tailed) anlamlı

Tablo 6 İlçe düzeyinde toplam konut satışı ile il içinden aldığı göç miktarı arasındaki ilişki

Korelasyonlar

			Toplam Konut Satışı	İl İçinden Göç
Spearman's Rho	2022 Endeksi	Korelasyon Katsayısı	1,000	-,355*
		Sigma, (2-tailed)	.	,000
		N	39	39
	Nüfusun Değişimi	Korelasyon Katsayısı	-,355*	1,000
		Sigma, (2-tailed)	,027	.
		N	39	39

**, Korelasyon 0,05 düzeyinde (2-tailed) anlamlı

Tablo 7 İlçe düzeyinde 2022 SEGE ile nüfus değişimi (%) arasındaki ilişki

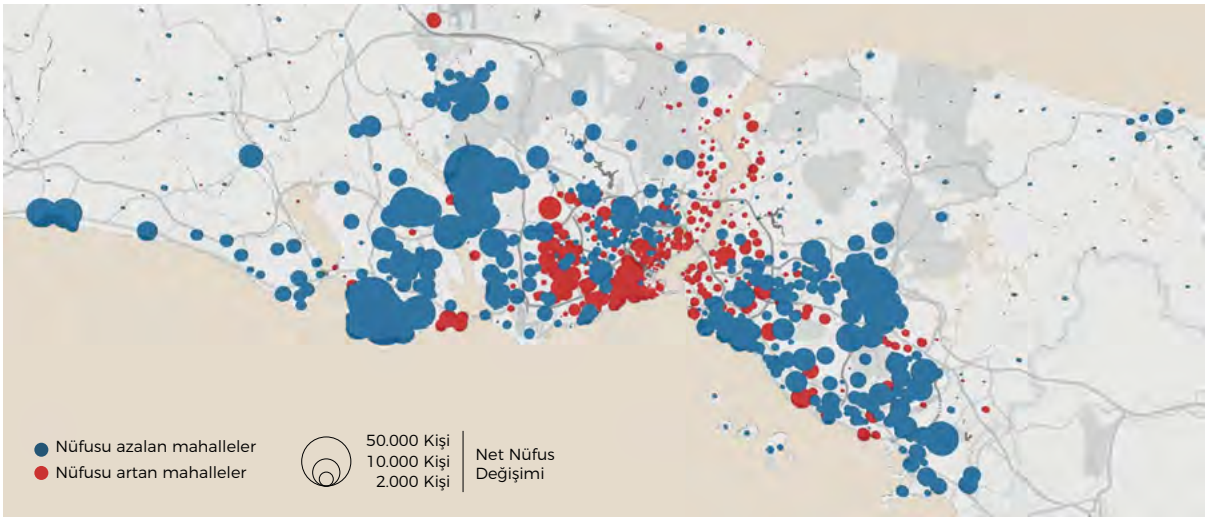
Notlar

1 Zorlu, F, Yoloğlu, A, C, (2022), İstanbul metropoliten alanında nüfus hareketliliğinin dinamikleri, *Megaron*, 17(2)

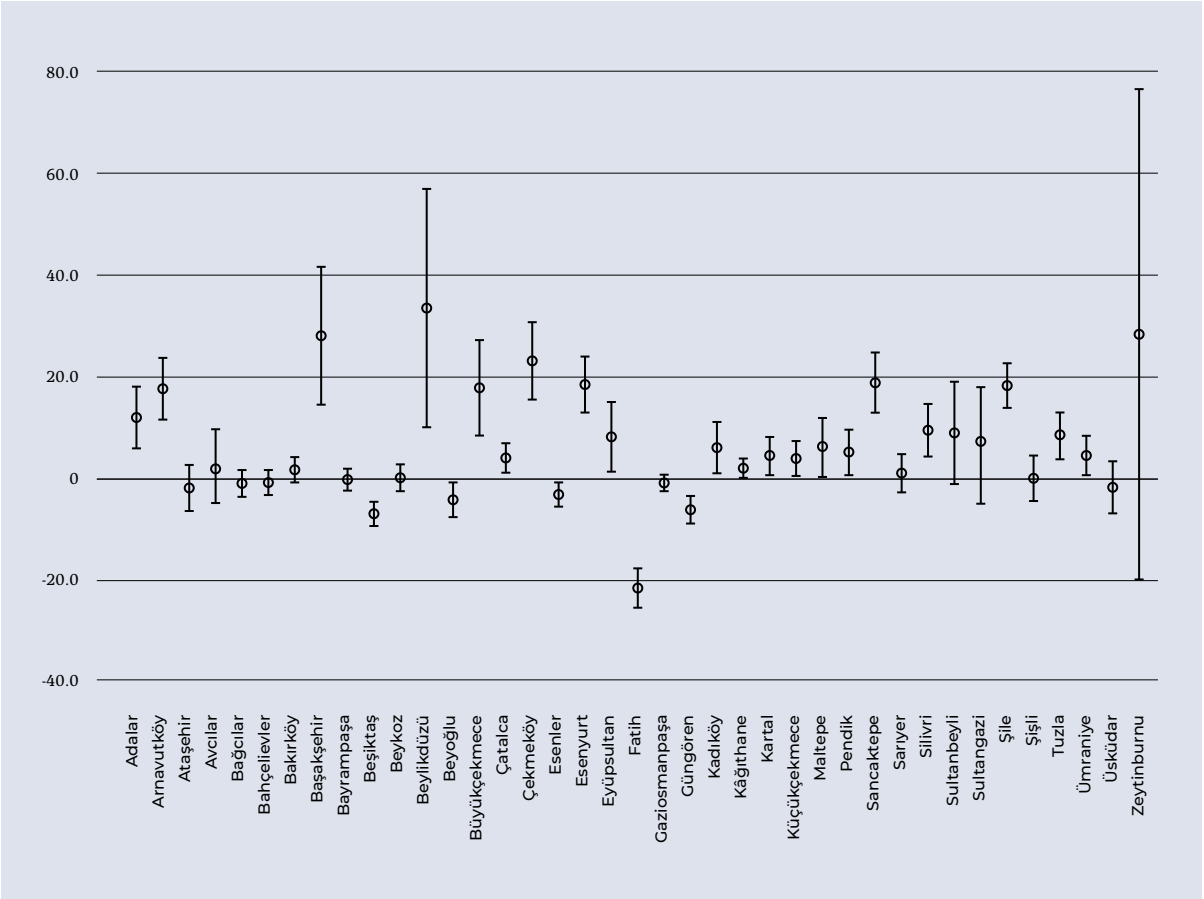
2 Zorlu, F, Yoloğlu, A, C, (2022), İstanbul metropoliten alanında nüfus hareketliliğinin dinamikleri, *Megaron*, 17(2)

3 Terzi, F, Bölen, F, (2011), İstanbul'da şehirsel saçaklanmanın ölçülmesi, *İTÜDERGİSİ/a*, 9(2), 166-178,

4 Sönmez, Ö, (2019), İstanbul'un Kentsel Dönüşüm Sürecinde Konut Yoğunlukları Değişimi, *Megaron*, 14(ek-1), 145-154

Şekil 4 2017-2022 döneminde mahallelerdeki nüfus değişimi **Kaynak** TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, 2018-2022

Şekil 5 İlçelerdeki mahallelerin nüfus değişim oranları (%)

İstanbul'un Kronik Sorunu
Su Güvenliği

İstanbul'un uzun yıllar boyunca plansız büyümesi, çarpık yapılaşması, artan nüfusu ve kontrolsüz yayılımı diğer birçok konuda olduğu gibi suyun planlı bir şekilde yönetimini zora sokuyor. Diğer yandan kent, iklim krizine bağlı aşırı hava olayları, Melen Barajı sorunu, Kanal İstanbul projesi ve olası Marmara Depremi gibi "su güvenliği riski" yaratabilecek konularla karşı karşıya. Kapsamlı çözüm önerilerinin yer aldığı ve çerçeve yol haritası niteliğindeki İSKİ Su ve Kanalizasyon Master Planı 2053'ün çare olabilmesi için kentin diğer planlarıyla uyumlu biçimde uygulanması, somut hedeflerinin net biçimde ortaya konulması ve katılımcı bir yönetim anlayışıyla hayata geçirilmesi gerekiyor.

Dursun Yıldız*

* Su Politikaları Uzmanı, Su Politikaları Derneği Başkanı

Birçok büyükşehirde olduğu gibi İstanbul'da da plansız kentleşme, çarpık yapılaşma, artan nüfus ve kontrolsüz bir şekilde yayılma eğilimi suyun da içinde yer aldığı birçok konunun planlı bir şekilde yönetimini zora sokuyor. Bu konuda ihtiyaç duyulan en önemli plan kısa bir süre önce tamamlanarak kamuoyuyla paylaşıldı. İSKİ Su ve Kanalizasyon Master Planı 2053, birkaç yıldır üzerinde çalışılan, sorunların detaylı olarak araştırıldığı ve çözüm önerilerinin kapsamlı olarak yer aldığı bir çalışma. Ancak bu planın uygulanmasında öncelikli konu kentin diğer ulaştırma, altyapı, imar, iklim direnci gibi kent planları ile uyumlu şekilde uygulanıp uygulanamayacağı olacak. Ancak yine de bu planın bir çerçeve yol haritası olarak önem taşıdığı açık.

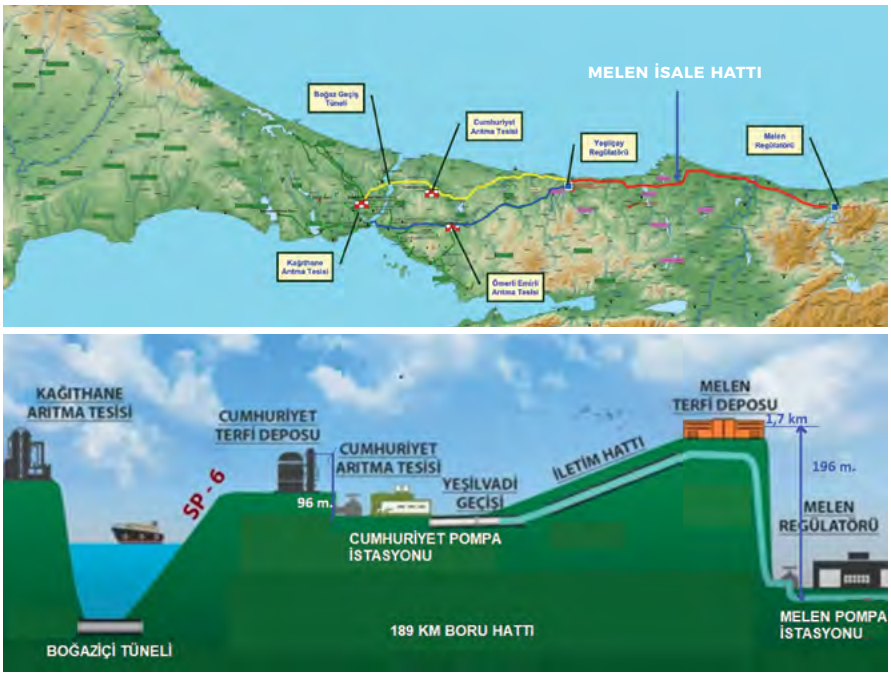

Fotoğraflar Bekir Dindar

İstanbul'un plansız ve çarpık kentleşmesi, hızlı nüfus artışı, su havzalarındaki kaçak yapılaşmalar, nüfusun ve su kaynaklarının dengesiz dağılması, suyun verimsiz yönetimi yıllar geçtikçe bu kenti temiz suyun sürdürülebilir olarak temin edilmesi konusunda çok kırılgan bir duruma getirdi.

İSKİ İçme Suyu ve Kanalizasyon Master Planı 2053, İstanbul il sınırları içerisinde mevcut durumda sağlanan su, atıksu ve yağmur suyu hizmetlerinin çevresel açıdan sürdürülebilir hâle getirilmesi, bu hizmetlerin uzun vadede topluma faydalı olabilmesi için kurumsal bir vizyon geliştirilmesi ve finansal açıdan bu gelişime katkı sağlanması amacıyla hazırlandı. Bu nedenle, bu yazıda İstanbul'un su yönetiminin önündeki kısa dönemli riskler ve önerilerden söz ediliyor.

İstanbul tarihi boyunca nüfus artışı ve su temini çabalarının birbirini tetiklediği, suyu genellikle uzaklardan temin edilen bir kent oldu. İstanbul'un plansız ve çarpık kentleşmesi, hızlı nüfus artışı, su havzalarındaki kaçak yapılaşmalar, nüfusun ve su kaynaklarının dengesiz dağılımı, suyun verimsiz yönetimi yıllar geçtikçe bu kenti temiz suyun sürdürülebilir olarak temin edilmesi konusunda çok kırılgan bir duruma getirdi. İstanbul'da arazi planlaması ve su planlamasının birlikte ele alınmamış olması, su konusunda yaşanan sorunu sürekli hâle getirmiş durumda. İstanbul'un hızla artan nüfusu ve toprak rantı, su havzalarının kent yerleşimlerinin arasında kalmasına ve kaçak yapılaşmayla beraber tehdit altına girmesine neden oldu. İstanbul'da nüfus ve su talebi artarken talebi karşılamanın yanı sıra bu talebin yönetilmesi düşünülmedi ve suyun verimsiz kullanımı alışkanlığa dönüşürken İstanbul'a özgü bir su kullanım bilinci oluşturulamadı. Böylece İstanbul kenti Edirne'den Düzce'ye kadar olan bölgedeki su kaynaklarının çekilerek kullanıma sunulmaya çalışıldığı bir megakent hâline geldi.

Şekil 1 Melen sisteminin plan ve kesit krokisi[5]

Melen Barajı İstanbul Su Güvenliğinin Kilit Taşı Oldu

İstanbul Büyük Melen Su Temini Projesi'nin su toplama yapısı olan Melen Barajı tamamlanmış olsaydı İstanbul'un depolama kapasitesi 1,8 katına çıkacaktı. Melen Barajı tamamlanamadığı için buradan pompalarla basılan su, üç isale hattıyla İstanbul'a taşınıyor. Bugün, İstanbul'un içme suyunun yaklaşık üçte biri Melen sisteminden sağlanıyor (Şekil 1). Ancak bu su, önce barajda toplanmak yerine -baraj tamamlanamadığı için- Türkiye'nin en büyük pompalarıyla doğrudan Melen Çayı'ndan basılıyor. Bu nedenle İSKİ bütçesinin dengesi bozulmuş, bütçe içindeki elektrik giderleri payı %12'den %33'e çıkmış, yatırım için ayıracağı pay da azalmış durumda.

Melen Barajı depolaması işletmeye alınmadan ve Cumhuriyet arıtma tesisi kapasitesi artırılmadan mevcut barajlar ve su kaynakları ile iki yıl üst üste yaşanacak şiddetli kuraklıkta özellikle Avrupa Yakası'nda su temini güvenliği riske girer. İstanbul'a su temini konusunda bugüne kadar yapılan çalışmalar, hızla artan su talebinin sadece arz yönetimi ile karşılanmaya çalışıldığını ortaya koyuyor. Ancak İstanbul'da su dağıtım şebekesindeki kayıp kaçak oranının %20'nin altına düşürülmüş olmasının çok önemli bir hizmet olduğu da belirtilmeli.

İklim Değişikliği

İBB tarafından 2018'de İstanbul için hazırlanan İklim Değişikliği Eylem Planı'na göre, orta ve uzun vadede sıcaklıklarda artış, yağışlarda azalma ve şiddetli yağışlar sonucu sel riskinde önemli bir artış yaşanacak.[1]

İstanbul'un nüfusu, su havzalarının yer aldığı coğrafya ile dengesiz bir şekilde her yıl artmaya devam ediyor. Buna karşın, Sarıyer ve Florya meteoroloji istasyonlarının verilerine göre, yağış ve sıcaklıklardaki değişiklik eğilimi İstanbul'un su potansiyelinde azalma riskine işaret ediyor.[2]

İstanbul İçme Suyu ve Kanalizasyon Master Planı Hazırlanması İşi kapsamında "İklim Değişikliği ve Kuraklık Etkileri" raporu da hazırlandı.[3] Ancak Melen Barajı tamamlanmadan, Avrupa Yakası'na taşınan suyun arıtıldığı Cumhuriyet Arıtma Tesisi'nin kapasitesi artırılmadan ve su kullanım alışkanlıkları yönetilmeden, şiddeti ve sıklığı artmakta olan kurak dönemlerde, İstanbul'un bu yakasının su stresi yaşamaya devam edeceği öngörülüyor.

Bu önlemler bir an önce alınmalı ve ayrıca Master Plan'da yer aldığı belirtilen 2 adet deniz suyu arıtma projesi de İstanbul su temini güvenliğini sağlamada en son başvurulması gereken bir ilave su temin yöntemi olarak düşünülmelidir.

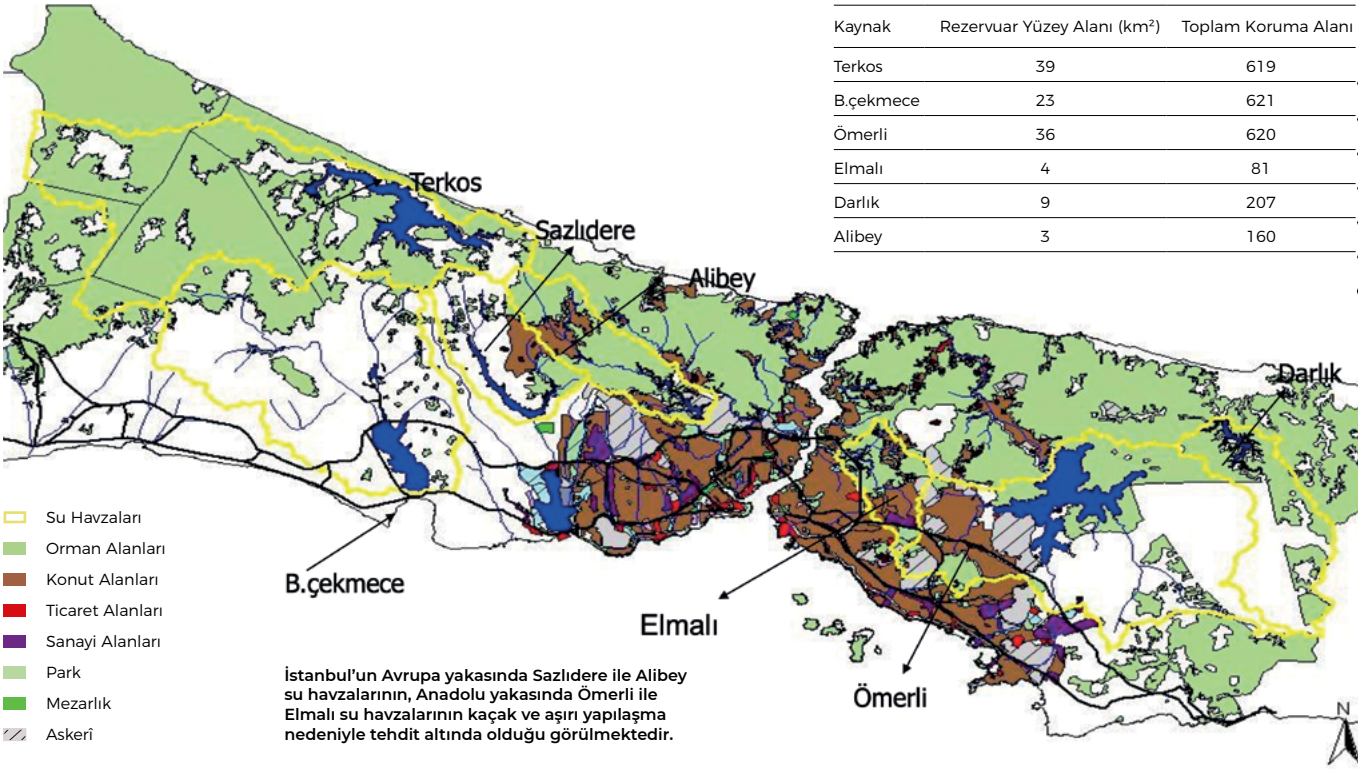
İstanbul'un Su Güvenliğine Yönelik Yakın Riskler

Birçok arazi kullanım faaliyeti suya bağımlı. Dolayısıyla bir arazi kullanım kararı aynı zamanda bir su kullanım kararı olarak düşünülmeli. Mekânsal planlama kararları, bir yandan su kaynaklarının sosyal, ekonomik ve çevresel hedefler açısından paylaşımında (tarım, enerji, sanayi, turizm ve evsel su amaçlı kullanımlar arasında) ve korunmasında, diğer yandan da su kaynakları üzerindeki kullanım/tüketim baskısını kontrol altına alabilecek çift taraflı bir etkiye sahip.[4] Entegre bir yaklaşım içinde su döngüsü kadar kentsel/mekânsal yapı ve ona eşlik eden sosyoekonomik değişkenlerle ilgili olarak su tüketim dinamiklerini de anlamak gerekir. Ancak İstanbul kentinin gelişmesinde bu hususların birçoğu gözardı edilmiş durumda. İstanbul'da mekân planlamasıyla su kaynakları planlaması ayrı ele alınmış durumda, dolayısıyla su kaynaklarıyla kentin gelişme aksları uyumlu olmadı. İstanbul'un büyümesinin kontrol dışına çıkması ve fiziksel planlamayla su planlamasının birlikte ele alınmaması nedeniyle, kentsel su arzıyla su talebi arasında denge sağlanması riske girmiş hâlde. Bu nedenle 180 km uzaktan Melen sistemiyle havzalararası su transferine zorunlu kalındı. Ayrıca İstanbul'un su havzaları kaçak yapılaşma etkisinden yeterince korunamadı (Şekil 2). Bu koşullar, İstanbul'un su yönetiminin kaçak yapılaşma ve plansız büyümenin peşinden sürüklenmesine ve su temin güvenliğinin kronikleşmesine neden oldu.

İstanbul aşırı hava olayları, Melen Barajı sorunu, Kanal İstanbul projesi ve olası Marmara Depremi gibi yakın gelecekte "su güvenliği riski" yaratabilecek konularla karşı karşıya.

Yakın gelecekte İstanbul'un su temini güvenliğinin önündeki dört temel risk; iklim değişikliği-kuraklık, Melen Barajı, beklenen Marmara Depremi ve Kanal İstanbul Projesi olarak sayılabilir.

Kaynak	Rezervuar Yüzey Alanı (km²)	Toplam Koruma Alanı
Terkos	39	619
B.çekmece	23	621
Ömerli	36	620
Elmalı	4	81
Darlık	9	207
Alibey	3	160

Şekil 2 İstanbul'un su havzaları ve yapılaşma[6]

Bu dört riskin azaltılması ve İstanbul'a en az zarar verecek şekilde yönetilmesi hem İstanbul hem de ülkemiz için hayati öneme sahip. İstanbul'da su talebi "insani su hakkı" kavramı gözetilerek katılımcı, toplumcu-gerçekçi bir anlayışla yönetilmeli.

İstanbul'da su talebi "insani su hakkı"kavramı gözetilerek katılımcı, toplumcu-gerçekçi bir anlayışla yönetilmeli.

İstanbul'un Kronik Su Azlığı Sorunu Avrupa Yakasında

İstanbul'un Avrupa yakası, nüfusun %65'ine sahipken su kaynaklarının sadece %30'u burada yer alıyor. Avrupa yakası yüksek su talebi, su kaynaklarının yetersizliği ve daha sık ve daha şiddetli kuraklıklar yaşaması nedenleriyle kurak dönemlerde su stresi durumuyla daha çok karşı karşıya kalıyor. Avrupa yakasının ihtiyaç duyduğu suyun bir bölümü 160 km mesafeden yaklaşık 300 m pompajla Melen Çayı'ndan sağlanıyor. Bu suyun arıtıldığı Cumhuriyet Arıtma Tesisi'nin ikinci ve üçüncü kademeleri yapılarak tesisin kapasitesinin artırılması gerekiyor. Çünkü hâlen mevcut imkânlarla Melen Sistemi Boğaziçi Tüneli ve Salacak hattıyla Avrupa yakasına arıtılarak temin edilebilecek günlük su miktarı en çok 1,2 milyon m³ (Şekil 1). Avrupa yakasının kurak dönemlerde su bütçesindeki açığın karşılanabilmesi için bu kapasite artışı acil ve önemli. Ancak bu bir arz yönetimi tedbiri olup su talebinin yönetileceği tedbirlerle birlikte uygulanması gerekiyor. İstanbul'un birbiriyle entegre bir şekilde planlanmış barajları ve içme suyu arıtma tesisleri, kurak dönemlerde bile İstanbul'u kısa süre içinde bir su kriziyle karşı karşıya kalmaktan dönemsel olarak koruyabiliyor (Şekil 3). Ancak bu koruma bugünkü şartlar altında iki yıl art arda yaşanacak şiddetli bir kuraklıkta çok etkili olmayacak.

Şekil 3 İstanbul'un su temin sisteminin entegre yapısı[7]

Fotoğraf Bekir Dindar

Nasıl Bir Su Politikası Gerekli?

Su politikaları, su yönetiminde temel tercih ve hedeflere yönelik plan ve uygulamalar olarak tanımlanır. Uygulanan popülist ve kısa dönemli politikalar nedeniyle bu tercih ve hedeflerin "suya ulaşmanın bir canlı hakkı olduğu" anlayışından uzaklaşmadan gerçekleştirilmesi zorlaşıyor. Ayrıca yerel yönetimlerin hizmet alanları içinde yer alan göç, hızlı nüfus artışı, çarpık kentleşme, rant ekonomisi, kirlilik ve iklim değişikliği etkileriyle artan ve çözülemeyen sorunlar, kent yönetimlerini kırılgan hâle getirmektedir. İklim değişikliğinin su kaynakları üzerinde gün geçtikçe artan olumsuz etkileri özellikle kurumsal kapasite geliştirme, stratejik plan hazırlama ve uygulanabilir politikalar oluşturma konusunda hazırlık yapmayan yerel yönetimlerde su güvenliğini riske sokabilir. Bu açıdan bakıldığında, yerel yönetimlerin su ve atık su hizmetlerini kamu hizmeti anlayışıyla sürdürebilmesi önümüzdeki dönemde büyük zorluklarla karşılaşabilir. Bunun için hazırlanan İçme Suyu ve Atıksu Yönetimi Master Planları'nın temel hedeflerinin net olarak açıklanmasında ve toplumsallaşmasında fayda bulunuyor. Bu planın en etkin şekilde uygulanabilmesi için de uygun bir finansman modeline ve tüm paydaşlarla ortak çalışmalara ihtiyaç bulunuyor. Ayrıca bu konuda sosyopolitik etkilerden uzak gerçekçi/toplumcu su yönetimi politikalarının uygulanabilmesi de büyük önem taşıyor.

İstanbul aşırı hava olayları, Melen Barajı sorunu, Kanal İstanbul projesi ve olası Marmara Depremi gibi yakın gelecekte "su güvenliği riski" yaratabilecek meselelerle karşı karşıya. Bu risklerden, şiddetli kuraklık riskinin kısa süreli de olsa krize dönüşmesi İstanbul'un su yönetiminde ve su kullanım alışkanlıklarında doğrudan ve dolaylı birçok olumsuz etki yaratabilir. Bu nedenle İstanbul'un su yönetimi, bu riskleri azaltma politikaları konusunda daha katılımcı, şeffaf ve hazırlıklı olmalı. Bu politikalardan sonuç alınabilmesi için Master Plan çalışması kadar katılımcı bir yönetim, şeffaflık ve verimlilik anlayışıyla yapılacak uygulamalara da ihtiyaç var. Ayrıca İstanbul'un su, atık su ve yağmur suyu yönetimi ile ilgili sorunlarının kamu hizmeti ve iklim adaleti anlayışı içinde çözüme kavuşturulabilmesi için, İSKİ'de dijital teknoloji destekli, yenilikçi, esnek, verimli ve dinamik bir işletme modeline geçilmesi de gerekli.

Notlar

1 İBB (2018). *İstanbul İklim Değişikliği Eylem Planı Final Raporu.* İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İSKİ (2021, Mayıs). *İstanbul İçmesuyu ve Kanalizasyon Master Planı Hazırlanması İşi: Taslak Kapsam Belirleme Raporu,* https://www.iski.gov.tr/web/assets/SayfalarDocs/%C4%B0stanbul%20%C4%B0%C3%A7mesuyu%20Ve%20Kanalizasyon%20Master%20Plan%C4%B1%20Taslak%20Kapsam%20Belirleme%20Raporu/iski_MP_Taslak_Kapsam_Belirleme_Raporu.pdf

2 Turoglu, H. (2019). "İstanbul'un su yönetimi riskleri" içinde B. Gonencgil, T. A. Ertek, I. Akova ve E. Elbasi (Der.). *1st Istanbul International Geography Congress Proceedings Book,* Istanbul University Press, s. 535-547.

3 İSKİ (2021, Mayıs). A.g.e.

4 Şehir Plancıları Odası Su Komisyonu (2007). "Küresel Su Politikalarının Şehir ve Bölge Planlama Disiplini Açısından Değerlendirilmesi", *Planlama,* 41:23-33.

5 Göksu, T. (2008, 9 Eylül). "Kuraklık ve Su Yönetimi Sunumu"; https://docplayer.biz.tr/15871003-Kuraklik-k-ve-su-yonetimiy.html "Melen Barajı'nın Son Durumu Üzerine Teknik Değerlendirme Notu", Su Politikaları Derneği (2021,11 Kasım) Ankara.

6 Tamer G.N. (2016, 2 Haziran). *Bugünden Yarına Kent ve Su Planlaması Kent ve Kentliler 21. Yüzyıl için Planlama Seminerleri,* A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi.

7 Göksu, T. (2008, 9 Eylül). A.g.e.

İSTANBUL PLANLAMA AJANSI

Koru İstanbul
Strateji Belgesi açıklandı.

İstanbul'un doğal ve kırsal alanlarının savunulması ve korunması amacıyla iki yıl süren çalışmaların ardından İBB İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı tarafından hazırlanan "Koru İstanbul Strateji Belgesi" açıklandı.

İPA Kampüs'te gerçekleşen tanıtım etkinliğinde İBB Başkanı Ekrem İmamoğlu'nun İstanbullularla paylaştığı Koru İstanbul kapsamında İstanbul kırsalına ilişkin tehdit ve tahrip unsurlarıyla kırsal yerleşimlerin eksiklikleri tespit edildi ve öncelikli müdahale alanları belirlendi. "Koru İstanbul Strateji Belgesi" ve projeye dair ayrıntılar koru.istanbul sitesinde yer alıyor.

KORU — İSTANBUL

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

İPA İstanbul Planlama Ajansı

ipa.istanbul ipaistanbul
ipa.istanbulplanlamaajansi

Mega Kentler, Mega Projeler

Kentsel Raylı Sistemler

Raylı sistemler, iklim değişikliğiyle mücadele, ekonomik kazanımlar, istihdam, konforlu ve hızlı yolculuk gibi konularda kentlerdeki yaşamı doğrudan olumlu etkiliyor ve katkıda bulunuyor. İstanbul gibi nüfusun yoğun, yolculuk sürelerinin uzun, iklim değişikliğinin ve çevre sorunlarının fazla olduğu bir metropolde yapımına devam eden raylı sistem hatları çözümün önemli bir parçası. Bu projelerin yanı sıra, yapımı planlanan İstanbul raylı sistem ağının uzunluğunu yaklaşık 740 kilometreye çıkaracak yeni nesil ekspres metro HızRay projesinin çevreye ve kent yaşam kalitesine olumlu etkilerinin yanı sıra yaratacağı istihdam ve artı değerle de kent ekonomisine büyük katkı sunması bekleniyor.

Pelin Alpkökin[*]

[*] Doç. Dr., İstanbul Teknik Üniversitesi, İBB Genel Sekreter Yardımcısı

Şekil 1 HIZRAY

Çevre illerden gelen günlük nüfusla birlikte yaklaşık 18 milyon civarında olan nüfus için kişi başına motorlu araçlarla yapılan yolculuk sayısı birin üzerinde olan İstanbul'da tüm toplu taşıma ve özel araçlar da dahil günlük 20 milyonun üzerinde yolculuk yapılıyor.

Mega kentler yoğun ekonomik aktivitelerin yaşandığı, yüksek nüfus yoğunluklu, günlük yolculukların ve dolayısıyla trafiğin yoğun olduğu yerler. Bunun sonucunda mega kentler, ulaşım altyapı yatırımlarında sürdürülebilirliği hedefleyerek çevre ve iklim değişikliğinin olumsuz etkileriyle mücadele etmek zorunda. Uzun vadeli kentsel planlama, finansal kaynak yönetimi ve yaşam kalitesini artırma hedefleri doğrultusunda, toplu ulaşım ve raylı sistem altyapı iyileştirmeleri bu sorunların çözümünde önemli rol oynar.

İstanbul gibi büyük hacimdeki yolculukların yapıldığı mega kentlerde konforlu, güvenilir, yolculuk süreleri dış faktörlerden etkilenmeyen ve yüksek kaliteli bir yolculuk için; lastik tekerlekli ulaşım sınırlı tutulurken raylı sistem ağırlıklı bir ulaşım ağının yaratılması gerekiyor.

İstanbul, Türkiye'nin en büyük ve en kalabalık kenti olup Türkiye'de ekonomik faaliyetin üçte biri İstanbul'da gerçekleşmektedir. İstanbul Metropolitan alanı, ulusal alanın %1'inden küçük bir paya sahip olmakla beraber, nüfusun %20'sinin ve ekonominin %30'unun yarattığı ulaşım talepleri, Haliç ve İstanbul Boğazı gibi coğrafi kısıtlamaların da olduğu bir bölgede yer alıyor. Kayıtlı nüfusu 16 milyon olmakla beraber, çevre illerden gelen günlük nüfus ile birlikte yaklaşık 18 milyon civarında olan nüfus için kişi başına motorlu araçlarla yapılan yolculuk sayısı birin üzerinde olan İstanbul'da tüm toplu taşıma ve özel araçlar da dahil günlük 20 milyonun üzerinde yolculuk yapılıyor.

İstanbul gibi büyük hacimdeki yolculukların yapıldığı mega kentlerde konforlu, güvenilir, yolculuk süreleri dış faktörlerden etkilenmeyen ve yüksek kaliteli bir yolculuk için lastik tekerlekli ulaşım sınırlı tutulurken raylı sistem ağırlıklı bir ulaşım ağının yaratılması gerekiyor. Yaya, bisiklet, mikromobilite gibi aktif ulaşım türleri; lastik tekerlekli ve tramvay gibi ikinci kademe ve orta kapasiteli ulaşım türlerini beslemeli ve bu ikinci seviye ulaşım türleri de metrolar gibi yüksek kapasiteli türleri besleyerek üç kademeli yaygın bir ulaşım ağı oluşturulmalı.

2019 başında İstanbul'da kent içi raylı sistem ağı toplam uzunluğu 233,8 kilometreydi. 2019 ortalarından itibaren durmuş olan 10 adet raylı sistem projesi yeniden başlatıldı ve aynı anda bu kadar çok raylı sistem inşaatını yürüten bir mega kent olarak İstanbul bu konuda bir dünya rekorunu da elde etti. Her biri yaklaşık 500 milyon dolar ve üzeri bütçesiyle birer mega proje olan ve İstanbul gibi deprem bölgesinde olan ve zor bir zemin profiliyle eski bina stoğuna sahip bir kentte teknolojinin ve mühendisliğin tüm alanlarının en üst seviyede kullanıldığı bu projelerde çalışmalar kesintisiz devam ediyor.

2024 başında İstanbul kent içi raylı sistem ağının toplam uzunluğu 366,27 km olacak. İstanbul Büyükşehir Belediyesi 5 yıldan kısa bir süre içerisinde 65,1 km raylı sistemi tamamlayarak hizmete açacak. Bu beş yıllık dönemde, İstanbul yerel yönetimi tarihinde de yılda 13 kilometrelik raylı sistem hizmete alınarak ayrı bir rekora daha imza atılıyor. 2026 başındaysa toplam raylı sistem ağının 450 km'ye ulaşması hedefleniyor. 2019'da 233,8 kilometrelik raylı sistem ağı İstanbulkart kullanıcıları arasında yaklaşık %30'luk bir paya sahipken 2024 başında yeni açılacak hatlarla beraber bunun %45'e ulaşması bekleniyor.

2024 başında İstanbul kent içi raylı sistem ağının toplam uzunluğu 366,27 km olurken 2026 başında 450 kilometreye ulaşması hedefleniyor.

Raylı sistemlerle ilgili çalışmalar yalnızca yapım işleri ve araç tedariğinden ibaret değil. 2030 ve sonrası için raylı sistem vizyonumuzu oluşturmak ve bu paralelde yeni hatları planlamak en önemli görevlerden biri. Yeni nesil ekspres metro HızRay Projesi de bu kapsamdaki en önemli projelerden bir tanesi. Bu projenin dahil edilmesiyle 2030 sonrası için İstanbul Raylı Sistem Ağı'nın hedeflenen uzunluğu yaklaşık 740 km olacak. Tasarım hızı 140 km/sa, ticari hızı ise yaklaşık 90 km/sa olan HızRay, 74,5 km uzunluğunda ve tümü yeraltı olmak üzere 13 istasyondan oluşuyor (Şekil 1). Dünyada bugün gelinen noktada Paris, Seul, Tokyo, Londra gibi önemli şehirlerde bu şekilde ekspres metro hatları bulunuyor. Bu ekspres metro hatları kente hem çok ciddi bir değer katıyor hem de ulaşım ağı üzerindeki yolculuk sürelerini önemli ölçüde kısaltıyor.

Yapımı planlanan yeni nesil ekspres metro HızRay Projesi, 140 km/sa tasarım hızına ve yaklaşık 90 km/sa ticari hıza sahip; 74,5 km uzunluğunda ve tümü yeraltı olmak üzere 13 istasyondan oluşuyor.

Her istasyonda işletme altındaki ve yapımı devam eden diğer metro hatları ile entegre olan HızRay ile Beylikdüzü'nden Sabiha Gökçen Havalimanı'na 55 dakika gibi kısa bir sürede ulaşım sağlanabilecek olup günde 1,5 milyon yolcunun taşınacağı hesaplanıyor. HızRay'ın D100 ile TEM arasında yoğun kentleşmenin olduğu bir koridorda geliştirilen güzergahı ile kentin daha

da kuzeye doğru büyüme baskısının kontrol edileceği ve İstanbul'un kuzey ormanlarının ve su havzalarının korunmasının sağlanmasına destek olacağı öngörülüyor. Sunacağı yüksek kaliteli toplu ulaşım hizmetiyle özel araç kullanıcılarından önemli miktarda yolcu çekeceği, yapılan trafik talep tahminlerinde görülüyor. HızRay'ın tüm bu özellikleriyle 2030 ve 2050 karbon nötr ve dayanıklı şehir hedefleri doğrultusunda önemli bir vizyon projesi olduğunu söylemek doğru olacak. Hem yüksek bütçesi hem de sahip olduğu teknoloji nedeniyle yapımı süresince İstanbul'un yerel ekonomisinin gelişimine bir çarpan etkisi olarak sağlayacağı katkı da önemli olacak. Kısaca, tüm bu özelliklerinden dolayı HızRay dünya literatürüne girebilecek ve İstanbul'un sembollerinden biri hâline gelebilecek kentsel bir mega proje.

5 yıldan kısa bir dönemde 176 tane raylı sistem aracı filoya katılmış olup 2026 başına kadar buna ek olarak 300'ün üzerinde aracın daha filoya katılması hedefleniyor.

Elbette ki raylı sistemler yalnızca uzunluk açısından değerlendirilmemeli. Yine 5 yıldan kısa bir dönemde 176 tane raylı sistem aracı filoya katılmış olup 2026 başına kadar buna ek olarak 300'ün üzerinde aracın daha filoya katılması hedefleniyor. Bu araçların bakım onarımlarının yapıldığı ve depolandığı 3 tane yerleşke de tamamlanarak işletmeye alınmış durumda. Türkiye'nin en büyük metro araç bakım atölyeleri ve iki katlı parklanma sahalarından oluşan Dudullu'daki yerleşkeye ise Mustafa Kemal Atatürk'ün yakın silah arkadaşı ve Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları'nın kurucusu olan Behiç Erkin'in ismi verildi.

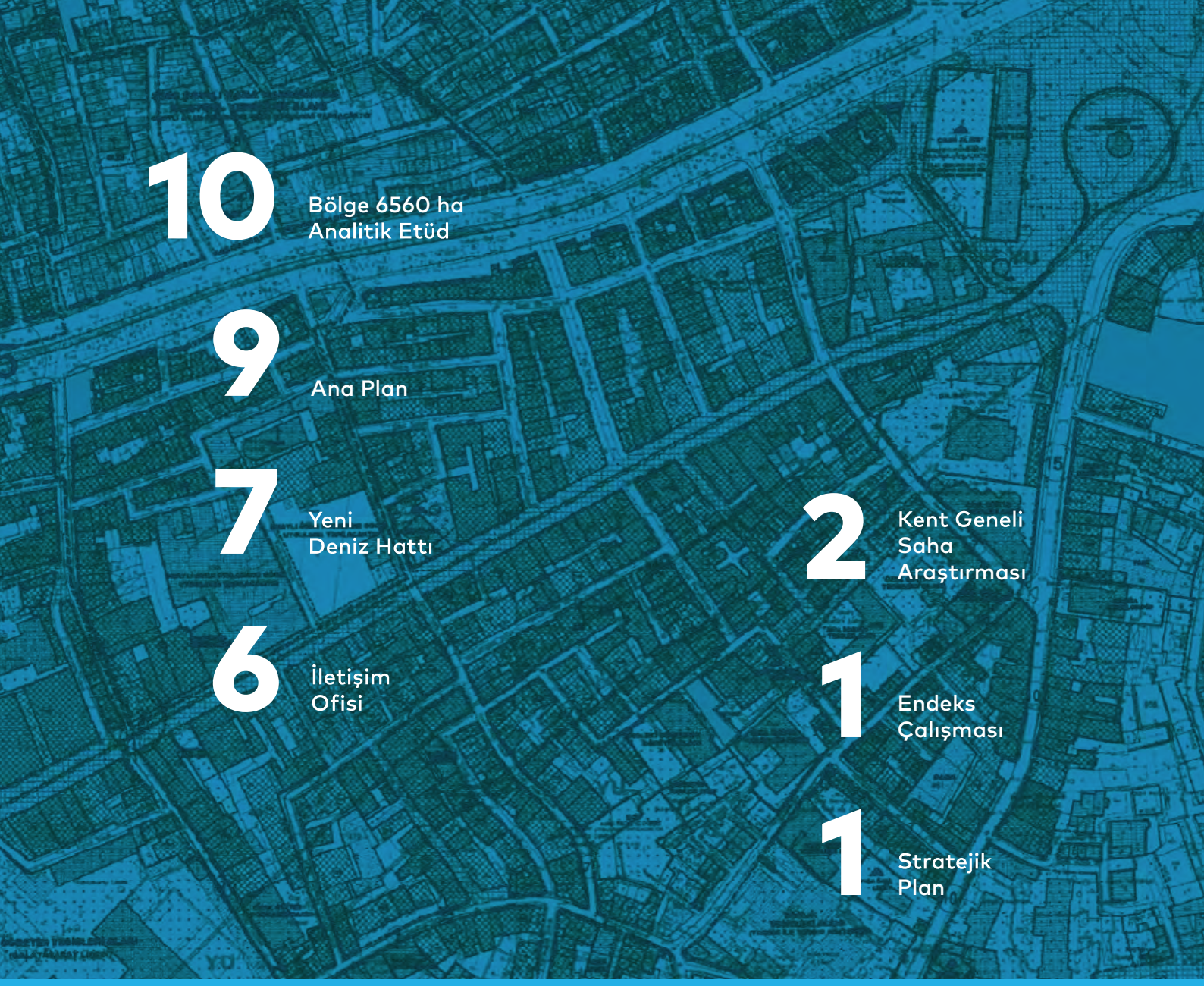
Bütün bu yatırımlar ancak sürdürülebilir uluslararası finans ile mümkün olabiliyor. Bu kapsamda İstanbul Büyükşehir Belediyesi 4 yıl içerisinde sadece raylı sistem yatırımları için toplam 1,6 milyar avro tutarında kredi temin etti. Buna ek olarak toplam 1 milyar avroluk finans temini için de çalışmalar devam ediyor ve bu çalışmaların sonucunun 1 yıldan kısa bir süre içinde alınması bekleniyor.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Raylı Sistem Dairesi Başkanlığı doğrudan yaklaşık 20 bin civarında kişiye istihdam istihdam sağlıyor. İkinci derecede tedarikçileri de eklediğimiz zaman raylı sistemlerin 50 bin aileye kadar yükselen bir istihdam potansiyeli bulunuyor. Bunun yanı sıra mühendisliğin her alanına ve her mühendislik fakültesine dokunan bir disiplinle çalışılması, yeni mezun mühendislerin ve mimarların tecrübelenmelerine ve bu konuda geleceğin proje müdürlerini, yöneticilerini, tasarımcılarını, sözleşme yönetimi uzmanlarını yetiştirme imkânı sağlamakta.

İstanbul'u sürdürülebilir, karbon nötr ve dirençli bir şehir kılmak adına ulusal ve uluslararası bir çok ağa üye olan İstanbul Büyükşehir Belediyesi, C40 İklim Şehirleri ağına Türkiye'den üye tek belediye. İstanbul İklim Değişikliği Eylem Planı (CAP), Deadline 2020 Taahhüdü ve Paris Anlaşması hedefleriyle uyumlu olacak şekilde C40 Teknik Destek Programı çerçevesinde revize edilerek 2021'de yayınlandı. Ufuk Avrupa Programı kapsamında, AB İklim Nötr ve Akıllı Şehirler Misyonu'na iklim değişikliğiyle mücadele çalışmaları değerlendirilen 377 aday arasından seçilen 100 öncü kentten biri oldu ve Misyon Şehir markası aldı. İstanbul Büyükşehir Belediyesi, iklim değişikliğiyle mücadele konusunda oluşturduğu bu yeni vizyon doğrultusunda öncü misyon şehir olarak, iklim nötr şehir olma yolunda 2050 yılı hedefini 2030 yılına çekmek için kilit paydaşları ile el ele eylemlerini hızlandırmayı hedefliyor. Bu hedefe ulaşabilmek için raylı sistemler büyük önem taşıyor.

İkinci derecede tedarikçileri de eklediğimiz zaman raylı sistemlerin 50 bin aileye kadar yükselen bir istihdam potansiyeli bulunuyor.

Özetle, raylı sistemlerin, global iklim değişikliği problemiyle mücadelede rolünden her türlü mühendislik alanında sürekli gelişen teknolojisine, yapımı aşamasında ekonomiye getirdiği olumlu etki ve yarattığı istihdamdan, kısalttığı yolculuk süresi ve artırdığı yolculuk konforuna kadar kentsel yaşam kalitesine birçok katkısı oluyor. İstanbul'da, kentin makro ve mikro ölçekteki arazi kullanım gelişimine olumlu etkileri de olan raylı sistemlerin planlama, tasarım ve yapım süreçleri artan bir enerji ve gelişen vizyonla devam ediliyor.

KENTTEN KIRSALA HER BİLEŞENİ GÖZETEN PLANLAMA ÇALIŞMALARINA İMZAMIZI ATIYORUZ. DENEYİM VE TECRÜBEYLE TASARLADIK, **İSTANBUL İÇİN BAŞARDIK.**

◆ Süleymaniye, Kadıköy Merkez ve Maltepe Balıkçıköy'de Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı Çalışmaları ◆ Kuzguncuk ve Beyoğlu'nda Katılımcı Planlama Çalışmaları ◆ Pek Çok Bölgede Nazım İmar Planı Çalışmaları ◆ Yaya Ulaşımı, Otopark, Spor Ana Planları ◆ Park Et Devam Et Sistemi ◆ Bisiklet Otobanı ◆ Deniz Ulaşımı ◆ Stratejilerinin Geliştirilmesi ◆ Tarihi Yarımada Ulaşım Sistemi ◆ Ulaşım Akademisi ◆ Koru İstanbul ◆ YAYSİS ◆ Hatay Planlama Çalışmaları

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ | Bimtaş

www.bimtas.istanbul bimtasibb bimtas.ibb BİMTAŞ İBB

16 MİLYON İÇİN Çalışıyoruz

Stadyumlardan Sahnelere: İstanbul'un Son 30 Yılda Değişen Müziği

İstanbul, her daim çeşitli müzik ve eğlence biçimlerinin var olduğu, kesiştiği, iç içe geçtiği bir mekân olageldi. Bu çok seslilik hâli kentin dönüşen kozmopolit yapısına bağlı olarak sürekli değişim içerisindeydi. Bununla birlikte 1990'lar İstanbul'da müzik ve eğlence hayatının farklı bir hatta girdiği bir dönüm noktası oldu. Bu yıllarda gerek küreselleşmenin dünya genelinde müzik ve kültür endüstrisinde yarattığı dönüşümün, gerekse ulusal ve yerel ölçeklerde yaşanan sosyal, ekonomik ve politik değişimlerin etkisiyle kentin dünya müzik sektörüyle ilişkisi hızlandı ve yoğunlaştı. Müziğin icra edilme ve kentlilerle buluşma biçim ve mekânlarında da büyük bir değişim yaşandı. Bu durumun en çarpıcı göstergesi 1993 yazında dünya müzik piyasasında o dönemin en popüler isim ve gruplarının verdiği stadyum konserleri oldu. Aynı dönemde Gülhane Halk Konserleri örneğinde olduğu gibi Türkiye'den müzisyenler de giderek artan büyüklükte kitlelerle buluşuyordu. 2000'lere gelindiğinde müzik mekânları çoğalıp çeşitlenirken farklı içerik ve temaları olan müzik festivalleri de düzenlenmeye başladı. Böylelikle, İstanbul yerelin yanı sıra dünyadan birçok müziğin sokaklarda, konser ve eğlence mekânlarında, festivallerde kalabalıklar tarafından dinlenebildiği, bunun eşliğinde eğlence biçimlerinin de çeşitlilik arz ettiği bir kent oldu. Bu aynı zamanda müziğin ekonomik sektör olarak değişimine işaret ediyordu. Müzik, gerek sayısı giderek artan, nitelikleri farklılaşan çalışanlarıyla gerek kâr elde etme hedefiyle ticarileşen, gerekse girdiği sponsorluk ilişkileriyle diğer sektörlerle yakın temas hâlinde olan bir sektöre dönüştü. 2010'ların ikinci yarısından itibaren ise İstanbul'daki müzik sektörü ve eğlence hayatı giderek otoriterleşen siyasi ve kültürel iklim, pandemi, ekonomik kriz, değiş(tiril)en sponsorluk ilişkileri gibi nedenlerden ötürü birçok olumsuzluğu bir arada yaşamaya başladı. Bugün çeşitli gerekçelerle bir bir iptal edilen festivaller bu durumun en çarpıcı örneği. Bu dosyada, İstanbul'da müziğin son 30 yılda sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda geçirdiği söz konusu dönüşümleri odağa alıyoruz.

Fotoğraf Ahmet Uluğ

İllüstrasyon Selin Türkü Birben

“Sokaklardan Evlere” 90’lardan Günümüze Müzik

İstanbul her zaman kendine özgü bir müzik ve eğlence hayatına sahne oldu. İçine kapandığı uzun bir süreden sonra 1990’larla beraber dünyaya tekrar açılmaya başlayan kentte farklı müzik türleri kentlilerle buluşurken müzik ve eğlence mekânları da çeşitlendi. 2010’lara kadar süren bu durum bugün yerini tam tersi bir sürece, müzik ve eğlence bakımından “çoraklaşmaya” bıraktı.

Levent Kaya Ocakaçan[*]

[*] Dr., Bahçeşehir Üniversitesi

Başkentler, özellikle de imparatorluk başkentleri, bütün sermaye türlerinin yoğunlaştığı şehirler olduklarından, kültürel hayatın da belirleyicisi olurlar. Doğu Roma ve Osmanlı devletlerine başkentlik yapmış olan İstanbul’un bin beş yüzü aşkın senedir kültürel hayatı dönüştürmesi ve bu misyonunu başkent unvanını kaybetmesine rağmen Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan sonra da devam ettirmesi, şaşırılmaması gereken bir durum. İstanbul eğlencelerini de bu bağlamda okumak gerekli.

İstanbul, yeni ve eski üretim modeli taşıyıcıları arasındaki çatışmalardan her dönemde kendisine özgü bir eğlence hayatı yarattı. Müzik üretimi, tüketimi ve bunların mekânlarla olan ilişkisi de kuşkusuz, eğlencenin en önemli unsurlarıydı. 50’li yıllarda ülke olarak yüzümüzü Amerika’ya dönerken nasıl Rock’n Roll yapmaya başladıysak, 60’lı yıllarda dünyayı kasıp kavuran gerçekçilik akımı ve ekonominin Türkleşmesine paralel olarak dönüşen eğlence hayatının birleşiminden de Anadolu Popu’nu yarattık. 70’li yıllarda dünya ile ilişkileri sınırlanan ve içine kapanan şehir, yaşanan iç göç ve daralan kamusal alanın da etkisiyle Arabesk’i ortaya çıkardı. 1980 Darbesi ülkeyi neredeyse dünyadan tamamen izole etti ama 80’lerin ikinci yarısından itibaren ülke yavaş yavaş dünyaya açılmaya başladı. 80’li yıllarda uygulanmaya başlanan neoliberal politikalar günlük yaşam alışkanlıklarını değiştirdi.

Fotoğraflar Ahmet Uluğ

1986 yılında McDonalds'ın ilk şubesi Taksim'de açılırken, 1987 yılında şehrin ilk AVM'si Galleria kapılarını açıyordu. Tüketim alışkanlıkları değişmeye başlarken 1989'da yapılan yerel seçimlerde sandıktan Sosyal Demokrat Halkçı Parti'nin (SHP) birinci çıkması, sosyal hayatın da hareketlenmesini sağladı. Başta Beyoğlu olmak üzere İstanbul yeniden inşa edildi. İstiklal Caddesi trafiğe kapatıldı; 70'lerden sonra caddenin hakimiyetini ele geçiren pavyonlar dönüşüm için zorlandılar. Taksim Meydanı ile Galatasaray Meydanı arası ışıklandırıldı. Bu gelişmeler yaşanırken 1989'da Berlin Duvarı yıkılıyor ve Amerika, kapitalizmin nihai zaferini ilan ediyordu. İstanbul, bütün bunlardan etkilenerek kapılarını daha kozmopolit bir dünyaya doğru açarken ülkede yükselen terör olaylarıyla birlikte artan mafyalaşma İstanbul'da kara para ile eğlencenin kol kola girmesini de sağladı.

90'larda yaşanan gelişmeler "Türk popu" diye bir olgunun ortaya çıkmasına sebep oldu. Belki de ilk defa aranjmanlar ve düzenlemelerden uzak "yerli" ve "milli" bir pop müziğimiz oluyordu. Etiler'de hızlı bir biçimde açılmaya başlanan Nispet, Kapkara, Cımbız, Fermuar, Şaziye, Keops gibi popüler Türkçe müzik yapan mekânlar; 1994 yılında Çapalar'ın Cahide'den önce Açık Hava Tiyatrosu'nun arka kısmına kurdukları Şehzade Bar ve niceleri, 90'larda tekrardan sosyalleşmeye başladığımızın göstergeleri oldular. Bu mekânlarda bugün "eller havaya" diye tabir ettiğimiz eğlencenin ilk örnekleri sergilendi. Daha çok yeni pop sanatçılarının şarkıları eşliğinde eğlenilirken ardı ardına şampanyalar patlatılıyor ve bu görüntüler hemen hemen her gece televizyonlar aracılığıyla evlerimize yansıyordu. Bu dönemde müzik piyasasında ünlü olan isimlerin bir kısmının "derin devlet" ile ilişkisinin olması şaşırtıcı bir durum değildi.

İstanbul, yeni ve eski üretim modeli taşıyıcıları arasındaki çatışmalardan her dönemde kendisine özgü bir eğlence hayatı yarattı.

90'ların hemen başındaki önemli diğer bir gelişme de ardı ardına büyük diskoteklerin açılması oldu. Andromeda, Juliana's, Taxim Night Park, Pasha Dali bunların en önemlileri arasında sayılabilir. Devasa boyutlardaki bu diskoteklerde house, techno ve elektronik müzik çalınıyor ve eğlence sabahın ilk ışıklarına kadar devam ediyordu. Bu mekânlar çok uzun soluklu olmasalar da İstanbul'un elektronik müzikle tanışmasında önemli rol oynadılar.

Elektronik müzikten bahsederken Ceylan Çaplı'nın açtığı gay barlara da vurgu yapmak gerekli. İstanbul'da her dönem gayriresmî birçok gay bar bulunsa da 1980'li yıllarda Ceylan Çaplı'nın açtığı 14 ve Hakiki Kadın Canan Kahraman'ın sahibi olduğu 1001 isimli barlar önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilebilir. Kendilerinden sonra açılacak olan birçok gay barın öncülü olan bu barların açılması, değişen eğlence anlayışının ve insanların kimliklerini giderek daha fazla ifade edebilmelerinin sonucuydu kuşkusuz. Çaplı'nın açtığı 14, 19, 20 ve 2019 isimli mekânlarda elektronik müziğin İstanbul'daki ilk örneklerinin duyulduğunu unutmamak gerekli.

Etiler'de "eller havaya" eğlenceye ev sahipliği yapan mekânlar, Taksim'de büyük diskolar ve gay barlar açılırken İstiklal Caddesi'nde uzun saçlı ve küpeli erkekler, "aykırı" giyimli kadınlar boy göstermeye başladı. 80'li yılların sonlarında dünyada yaşanan gelişime paralel olarak İstanbul'da da "rock gençliği" ortaya çıktı. İlk olarak Bakırköy, Kadıköy ve Galata Köprüsü'nün altında buluşan bu gençler, Galata Köprüsü'nün yanmasından sonra İstiklal Caddesi'nde buluşmaya başladılar. Bugün şehrin en önemli, efsane mekânlarından biri olan Kemancı, içinden birçok ünlü isim çıkardı. Hayal Kahvesi, Roxy, Mojo, Haydar ve diğer birçok rock bar 90'lı yıllara damgalarını vurdu. Saz ve pavyonların arasından geçerek rock barlara ulaşan gençlerin hikayeleri aslında İstanbul hayatının 90'lı yıllarının da özeti niteliğinde.

Aslında dünyaya tedirgin bir biçimde açılmamızın daha net göstergelerinden birisi de 1992'de düzenlenmeye başlanan stadyum konserleri oldu. Bryan Adams ile başlayan konserler zincirinde kimleri izlemedik ki: Guns N'Roses, Elton John, Metallica, Sting, Bon Jovi, Scorpions, Michael Jackson, Madonna birbiri ardına misafir oldular İstanbul'a. 1995'te Rod Steward, 1996'da Tina Turner ve 1998'de Rolling Stones'un verdiği konserler hafızalarımızda yer etse de 1993 yılı gerçekten de fırtına gibi geçmişti. Ne var ki bu konserler uzun soluklu olamadı. Devasa organizasyonlar için devasa bütçeler gerekiyordu. 1990'ların ekonomik ve politik ortamı büyük sponsorlar bulunmasına müsaitti. Pepsi başta olmak üzere birçok sponsor firma bu konserlerin gerçekleşmesini sağladı, daha sonraları el konulacak olan Sümerbank da sponsorlar arasındaydı.

Fotoğraf U2, Olimpiyat Stadı, 2010, Ahmet Uluğ

Ahmet San, bu sponsorları bulan isimdi ve 1993'ün rüya gibi geçmesinde aslan payı onundu. 5 Nisan 1994 kararlarının ardından bu konserlere sponsor bulmak güçleşti ve yavaş yavaş ortadan kalktılar. Çok uzun süreli olmasalar da, stadyum konserlerinin müzik üreticisi ve tüketicisinin beklentilerini başka bir seviyeye taşıdıkları rahatlıkla söylenebilir. Bryan Adams'ın gerçekleştirdiği ilk konserde, "Şimdi sıra sizde, hep beraber şarkı söyleyin" demesi üzerine hep bir ağızdan *dağ başını duman almış*ı söyleyen seyirci, bugün artık birçok sanatçının parçasına eşlik edebiliyor.

Dünyaya tedirgin bir biçimde açılmamızın daha net göstergelerinden birisi de 1992'de düzenlenmeye başlanan stadyum konserleri oldu.

Stadyum konserlerinden bahsetmişken 1996'da İnönü Stadı'nda konser veren ilk Türk rap grubu Cartel'e de ayrı bir parantez açmak gerekli. Berlin duvarının yıkılmasından sonra Almanya'da yaşayan Türklere karşı artan saldırılar karşısında kendilerini rap müzikle ifade etmeye çalışan gençlerden oluşan grup beş Türk, bir Alman ve bir Kübalıdan oluşuyordu. Cartel ismini de yaşadıklarına karşı verdikleri büyük birleşmeyi göstermesi amacıyla seçmişlerdi. Karakan, Erci-E ve Cinai Şebeke'nin birleşiminden oluşan grup, önce Almanya'daki Türklere sonra da bütün göçmenlere yalnız olmadıklarını haykırmak istiyordu. Grup, İstanbul'a geldiğinde büyük bir kalabalık tarafından karşılandı, şehrin her yerinde kulüpleri kuruldu. Ülkede giderek artan milliyetçilik Cartel'i bambaşka bir yere konumladı. Erci E, "Biz politik değildik aslında, Almanya'da yaşadığımız ayrımcılığa karşı çıkıyorduk" dese de ülkede kabaran milliyetçi dalganın önünde duramadılar. İnönü Stadı'nda verdikleri konser, İstanbul'da on binlere verilen ilk rap konseri olarak kayıtlara geçti. Kısa sürede dağılan gruptan sonra sessizliğe bürünen rap müzik, 1999'da birçok rap sanatçısının bir araya gelerek çıkardığı "Yeraltı Operasyonu" isimli albüm ile tekrar yeryüzüne çıktı.

90'lı yıllara damgasını vuran önemli olaylardan birisi de, Gülhane Şenlikleri'nin düzenlenmeye başlaması oldu. Aslında 1988'den itibaren Eski Günaydın, Günpa gibi şirketler tarafından kiralanarak yapılan şenliklerin organizasyonu 1994'ten itibaren Büyükşehir Belediyesi tarafından gerçekleştirilmeye başlandı. Her türlü etkinlik vardı Gülhane Şenlikleri'nde; Karagöz oyunları, konserler, çocuk ve gençlik şenlikleri, kitap günleri ve niceleri. Geleneksel bir panayır yeri gibiydi Gülhane. Gerçek bir halk etkinliğiydi, neredeyse bedavaya yakın bir ücretle girilebilirdi. Herkes bir şekilde kendine ait olanı bulabiliyordu alternatifler içinde; Zülfü Livaneli'den Grup Gündoğarken'e, Azer Bülbül'den Athena'ya, Mine Koşan'dan Ahmet Kaya'ya her türlü müzik ekolünden ismin olduğu bir amalgamdı bu şenlikler. Ancak 90'lı yıllarda, arabesk giderek sertleşti. Şehrin çeperlerinde yaşayanların kamusal hizmetten yararlanması neredeyse imkânsız hâle geldi. 70'li yıllarda kendine yabancılaşan toplumun yarattığı bu müzik, artık sadece umutsuzluktan beslenmiyordu, insanların kendisine zarar vermesine kadar vardı iş. Hatta Müslüm Gürses bir hayranı tarafından konser sırasında bıçaklandı. Zamanla bu kitle, pasifist kitleyi bastırdı ve Gülhane Şenlikleri de kendi kendisini bitirdi. 2001'den sonra şenlikler düzenlenmedi.

Fotoğraf İnönü Stadı, 2013, Ahmet Uluğ

2000'ler ise İstanbul'un finans merkezi olarak örgütlendiği yıllar oldu. Şehir yeniden inşa edilirken her yanımızı devasa binalar ve AVM'ler kaplamaya başladı. Şehir tamamen piyasaya göre dönüştürüldü. Bu müzik piyasasının da hareketlenmesini sağladı. Ardı ardına birçok mekân açıldı, festivaller düzenlenmeye başladı. Beyoğlu'nda mekânlar arasında koşturup konserler dinlemek mümkün hâle geldi. Babylon önemli isimlerle izleyicileri buluşturdu. Pozitif Grubu sponsorlar aracılığıyla önemli işlere imza attı. Efes Pilsen ve Coca Cola, One Love ve Rock'n Coke başta olmak üzere birçok festivale sponsor oldu. (Rock'n Coke'nin biraz da Amerika'nın Ortadoğu'ya şirin görünme çabasının ürünü olduğu söylenebilir.) Motörhead, Moby, Prodigy, Muse, Placebo gibi bir çok dev bu festivalde dinleyicileriyle buluştu. 2000'li yılların ilk yarısında İstanbul, AB'ye giriş sürecinin de etkisiyle dünyanın da dilindeydi. Şehir sabahlara kadar eğlenirdi. 2009'da kapalı mekânlarda sigara içilmesinin yasaklanması, başta Beyoğlu olmak üzere şehri sokaklara taşıdı. Ancak bu dönem 2011'de masa sandalye yasaklarının gelmesiyle sona erdi.

Fotoğraf Rock'n Coke, 2005, Ahmet Uluğ

Fotoğraf One Love, 2009, Ahmet Uluğ

Beyoğlu'nun dağılması ve festivallerin sayısının oldukça azalması İstanbul'u çoraklaştırdı. Bunda ekonomik ve politik gelişmelerin yanı sıra dijitalleşen müzik endüstrisinin etkisinin de büyük olduğunu söylemek gerekli.

2000'lerin ikinci yarısında AB ile olan ilişkiler gerildi, gösteri ve yürüyüşler yasaklanmaya başladı. 2011'de Suriye'deki çatışmalar ülke geneline yayıldı ve Türkiye'nin aldığı pozisyon kamusal alandaki baskının da artmasına sebep oldu. 2013'teki Gezi Protestoları'nın ardından yaşananlarla şehir tamamen içine kapandı. 11 Haziran 2013'te alkollü içecek markalarının etkinliklere sponsor olmaları yasaklandı. 2000'li yılların başındaki kontrolsüz açılma ikinci on yılda kontrolsüz bir kapanmayla sonuçlandı. Artık sponsorlar aracılığıyla etkinlikler düzenlemek neredeyse imkânsız hâle geldi. Gezi'den sonra Beyoğlu'nun da dağılması İstanbul'un can damarlarından en önemlisini kesti. Şehir, artık müzik dinlemek için Beyoğlu'na gitmekten vazgeçti. Mekânlar kiralarını ödeyemediklerinden ötürü bir bir kapanmaya başladı. Mahallelerde ve belirli merkezlerde müzik dinlemek için az da olsa mekânlar açıldı. Hayal Kahvesi, bugün açıldığı Beyoğlu'nun dışında birçok yerde hizmet veriyor örneğin. Beyoğlu'nun dağılması ve festivallerin sayısının oldukça azalması İstanbul'u çoraklaştırdı. Bunda ekonomik ve politik gelişmelerin yanı sıra dijitalleşen müzik endüstrisinin etkisinin de büyük olduğunu söylemek gerekli. Müziğe erişimin giderek kolaylaşması ve artan konsantrasyon problemlerinin uzun süreli canlı performans dinlemekten insanları uzaklaştırması da şehrin müzik hayatının dönüşümünde önemli faktörler. Bir DJ ile geceyi kapatmak, hem dinleyici hem de mekân sahipleri için en uygunu.

· SÖYLEŞİ · RÖPORTAJ ·

İstanbul'da Müziğin ve Konserlerin 60 Yıllık Dönüşümü

Bugün uzak bir geçmiş gibi gelen stadyum konserleri, farklı türlerde ardı ardına düzenlenen müzik etkinlikleri, performans mekânları on yıllara yayılan bir dönüşüm sonucunda İstanbul'un ve İstanbulluların gerçeği olmuştu. Türlü mücadeleler ve sosyoekonomik dönüşümlerle gazinolardan Gülhane'ye, stadyumlardan festivallere bir seyir izleyen konserler, esasında sadece müziğe değil, bir kentin, bir ülkenin hatta dünyanın sosyoekonomik ve siyasi dönüşümüne dair çok şey anlatıyor. Bu dönüşümü uzun yıllar *Roll* dergisinin yayın yönetmenliğini yapan, ülkemizin en önde gelen müzik ve popüler kültür araştırmacı ve yazarlarından Derya Bengi ile konuştuk.

Röportaj: Berkan Özyer

1993 yazında düzenlenen stadyum konserleri Türkiye ve daha özelde İstanbul'da müziğin kitlelerle buluşması ve popüler kültür bakımından sembolik bir öneme sahip. Önceki dönemde İstanbul'da popüler kültür nasıl şekillenmişti? Müzik nerelerde ve nasıl dinleniyordu? Eğlence hayatı nasıldı?

Derya Bengi · Türkiye'de popüler müzikte eski kuşakların konser hatırası pek fazla değildir dikkat ederseniz. Konser salonlarının yokluğunda, gazino dışında bir seçenek olarak bu işin yükü hep sinema ve tiyatro salonlarındaki özel matinelere yüklenmişti. 60'larda gençler, diyelim ki Erkin Koray'ı, Moğollar'ı tek tük sinemalarda nasıl seyrettiyse, onların anneleri babaları da geçmişte Münir Nurettin'i, Safiye Ayla'yı benzer sinemalarda seyretmişti. Gençlere yönelik ilk gece kulüplerinin ve diskoteklerin açılması da 1960'lara rastlar. O tarihlerden itibaren bugünlere kadar genç kadınların varlığını gitgide yükselen bir eğriyle müzik ve eğlence hayatının içinde görürüz.

1970'lerden bazı tipik manzaralara bakmak istersek, müziğin gazinolardan veya lüks otel salonlarından, çatal bıçak sesleri arasından, içki mezesi olmaktan uzaklaşarak konserlere terfi etmesi temel hedeflerden biriydi. Yani müzik kabarık hesaplar ödeyen bir avuç paralı, imtiyazlı insanın oyuncağı olmaktan nasıl çıkarılır, kalabalık halk kitleleriyle nasıl buluşabilirdi? Orhan Gencebay'ın oynadığı Şerif Gören'in *Aşkı Ben mi Yarattım* filmi bunu anlatıyordu, final sahnesinde Gencebay gazino mafyasına posta koyarak halk konseri veriyor, tıklım tıklım dolu Açıkhava Tiyatrosu'nda "Batsın Bu Dünya"yı seslendiriyordu. Veya başka bir örnek verirsem, masalı, yemeli, içmeli gazino düzenine karşı İzmir Fuarı'ndaki yazlık sinemalara benzeyen bahçe sistemi övgüye boğuluyordu *Hey* dergisi tarafından. 70'lerin sonlarında AKM'nin klasikçilerin mabedi olmaktan çıkıp pop müziğe de açılması için girişimlerde bulunuluyordu.

80'lerde Egemen Bostancı'nın cengâverliği çok önemliydi, çünkü Şan Tiyatrosu'nu baştan aşağı müzikallere ve konserlere açmıştı. Öte yandan Şan'da konsere çıktığı için Timur Selçuk'u piyasaya taviz vermekle suçlayan Fikret Kızılok, "küçük olsun bizim olsun" diyerek Çekirdek Sanatevi'ni kurup pek çok grup ve şarkıcıya bağımsız konserler düzenliyordu. Zincirlikuyu'da pek çok konsere ve tiyatro oyununa sahne olan ve 12 Eylül atmosferinde insana biraz nefeslenme ümidi sunan Hodri Meydan Kültür Merkezi'nin, apar topar ev sahibi tarafından kapı dışarı edilip yerine Airport Disco'nun açılması, 80'lerin kültürel dinamiklerini ve kontrastlarını yansıtması açısından ilgi çekici bir olaydı.

Yine de bunların hepsini toplasak, dört başı mamur bir müzik ve eğlence hayatı portresi çizemeyiz ama 90'lı yıllara hazırlık niteliğinde bazı sıçrama tahtaları olduklarını pekâlâ söyleyebiliriz.

Fotoğraf Derya Bengi arşivi

1990'ların ilk yarısındaki dönüşüme zemin hazırlayan dünyadaki ve Türkiye'deki ekonomik, sosyal ve sektörel koşullar nelerdi?

1980'ler dünya kapitalizminin hücuma kalktığı bir çağdı. Müzik endüstrisi yeni yüzünü, yeni makyajını bu çağda gösterdi. Bugün bakıyorum, 70'lerin yabancı müzik dergilerinin sayfalarında sadece plak ilanlarına ve bir de pikaptır, amplidir, müzik cihazı firmalarının reklamlarına rastlıyorum. Oysa 80'lerden sonra müzik dergisi sayfaları bankaların, giyim, kozmetik ve içecek firmalarının reklamlarından geçilmez oldu ki, müziği sevmekten başka bir kabahati olmayan gençlik, bir tüketici sınıf olarak bu çarkın içine kolayca sokulabilsin. Biliyoruz ki Türkiye de bu ekonomik vahşi liberalizm çağına 12 Eylül'le, Turgut Özal'la birlikte balıklama daldı. Başka türlü *Mc Donald's* Kristal Büfe'nin ıslak hamburgeriyle yarışa kalkamazdı. Bu düzenin tam anlamıyla, küreselleşme sıfatıyla Türkiye'ye yerleşmesi 1990'ları buldu. Beyoğlu'nda 1992'de Hayal Kahvesi'nin açılışını, yanan Galata Köprüsü'ndeki Kemancı'nın 1993'te Taksim'de küllerinden bir rock bar olarak yeniden doğuşunu ve 1999'da Babylon'un Asmalımescit'te birinci sınıf bir konser kulübü olarak yaratılışını iyi hatırlıyorum. Bunlara birer Mc Donald's muamelesi yapacak değiliz. Yeni ekonomik düzenin mümkün olduğu kadar çeperinde tutunmaya çalışan ve bu düzenin olanaklarını hiç değilse birazcık kendine yontmayı deneyen hakiki kültür kurumlarıydı bir yanlarıyla. Batı'dan bir örneğe bakarsak, Pink Floyd "The Wall"u hem kapitalizmin bütün numaralarını kullanarak dev gösterilerle sahneye taşıyor, hem de şarkı sözleriyle ciddi bir kapitalizm eleştirisi getiriyordu. Bu ister istemez bir çelişkiydi ama kaçınılmaz bir çelişkiydi. Diğer taraftan çulsuz punk grupları ırkçılık karşıtı bir festival düzenlediklerinde, onlara sahne ekipmanlarını bedavadan veren yine aynı Pink Floyd'du.

1985'te Afrika'da açlık çeken milyonlar yararına stadyumlarda Live Aid konserleri düzenlendi. Türkiye de ertesi yıl İzmir Atatürk Stadı'ndaki beceriksiz, süper sönük uluslararası bir yardım konseriyle Live Aid'i taklit etmeye yeltendi. Ama olmadı. Sonuçta o dönemde burada herkes el ele vermiş, "kopuktu kopuktu zincir, olduramadım" şarkısını besteliyordu sanki. O zincirin kopuk halkaları ancak 90'lı yıllarda tamamlanacaktı. O sıralarda Cağaloğlu basını büyük yatırımlarla İkitelli'ye, Güneşli'ye plazalara taşınarak bir rütbe gibi "medya" adını almıştı, özel televizyon ve radyoların iteklemesiyle pop müzik patlamıştı, Türkçe pop barları ve Maslak Sanayi'deki 2019 gibi yeni nesil diskoteklerle gece hayatı başkalaşmıştı, Unkapanı plak ve kasetlerden CD'lere geçmeye hazırdı, medyanın ve reklamcılığın hızıyla video klip salgını baş göstermişti. Eksik halkalardan biri stadyum konserleriydi. Bu işi de Ahmet San başaracaktı.

80'lerden sonra müzik dergisi sayfaları bankaların, giyim, kozmetik ve içecek firmalarının reklamlarından geçilmez oldu ki, müziği sevmekten başka bir kabahati olmayan gençlik, bir tüketici sınıf olarak bu çarkın içine kolayca sokulabilsin.

1990'ların başından itibaren popüler kültürde ve eğlenme pratiklerinde nasıl bir değişim yaşanmaya başlandı? Bunun habercisi sayılabilecek stad konserlerinin önemi neydi, nasıl yankılandı?
Stadyum konserlerinin, Soğuk Savaş'ın resmen sona ermesi, Sovyetler Birliği'nin ve Doğu blokunun çöküşüyle ilgili uluslararası bir arka planı da var. Bu çöküş havayolu şirketlerinin, sivil havacılığın önünü iyice açarken, Atina, İstanbul, Tel Aviv gibi uzak şehirleri dev konserler için cazip merkezler arasına kattı. 1993'te ekonomi tıkırındayken, birçok süperstarı bazı sponsorların da devreye girmesiyle birbiri ardına seyrettik. Ama kısa sürede o rüyadan uyandık. Devalüasyon ve yüzde yüze varan enflasyon sonucunda ertesi yıl Ahmet San'ın yapabildiği tek stadyum konseri Emrah oldu. Yani Guns N' Roses, Metallica, Bon Jovi, Michael Jackson, Madonna'dan sonra Emrah'la özümüze dönmüş, günümüzü görmüş olduk. O on yıl içinde, yine Ahmet San'ın girişimiyle 1996'daki Pearl Jam Dünya Ticaret Merkezi, 1998'deki Rolling Stones Ali Sami Yen konserleri dışında başka tarihsel anlar gelmiyor aklıma. Artık nasıl şımarmışsak, 1997'de U2 neden Saraybosna'ya, Selanik'e gider de İstanbul'a gelmez diye üzüldüğümüzü, kızdığımızı hatırlıyorum.

1993'te ekonomi tıkırındayken, birçok süperstarı bazı sponsorların da devreye girmesiyle birbiri ardına seyrettik. Ama kısa sürede o rüyadan uyandık. Devalüasyon ve yüzde yüze varan enflasyon sonucunda ertesi yıl Ahmet San'ın yapabildiği tek stadyum konseri Emrah oldu. Yani Guns N' Roses, Metallica, Bon Jovi, Michael Jackson, Madonna'dan sonra Emrah'la "öz"ümüze dönmüş, günümüzü görmüş olduk.

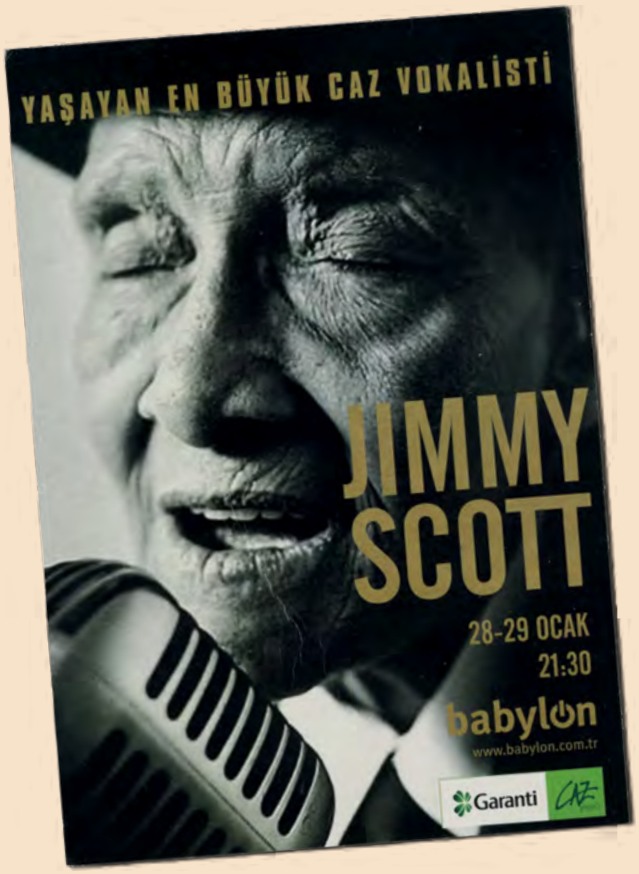
Açıkhava Biletleri, Bob Dylan, Joan Baez, 1989

Bu işlerde İKSV'nin öncülüğünü de teslim etmek gerekir. 1988-1992 arasındaki geçiş döneminde Bob Dylan, Joan Baez, Santana, David Byrne, Jethro Tull, Miles Davis, Stan Getz gibi konserlerde emektar Harbiye Açıkhava Tiyatrosu dolup taşmıştı. Mesela Bob Dylan, turnede sırf bir İtalyan şehrindeki konseri iptal edildiği için, o gece boş geçmesin diye çok ucuz bir fiyata İstanbul'da çalmıştı. Yoksa Dylan'ın normalde talep ettiği gerçek fiyatı ödemek, anladığım kadarıyla İKSV'nin sınırlarını çok aşıyordu. Aslına bakarsanız beynelmilel konser işleri 80'lerin sonlarına kadar bir tür devlet desteğiyle ama Türk devletinin değil de, misafir sanatçının ülkesinin desteğiyle gerçekleşiyordu. İKSV'nin İstanbul Festivali'nde, 1980'lerde hükümetler arası kültür anlaşmaları uyarınca düşük bütçeli ama yüksek kalibreli Macar gruplarını, Locomotive GT ve Omega'yı ağırlamıştı İstanbul. 1950'lerde Dizzy Gillespie, Dave Brubeck gibi cazcılar Amerikan Dışişleri Bakanlığı'nın sayesinde Türkiye'de çalmıştı. Cazcıların Amerikan propagandası yapmak için geldiklerini sanmam ama Amerikan makamları Soğuk Savaş çağında bunu Amerikan kültürel propagandasının bir parçası gibi görüyorlardı demek ki.

Aynı dönemde dünya popüler müzik yıldızlarının sahne aldığı stat konserlerinin yanı sıra arabesk de Gülhane Parkı halk konserlerinde olduğu gibi büyük bir dinleyici kitlesi topluyordu. Bu konserlerin benzeştiği ve ayrıştığı yönler nelerdi?
Gülhane konserleri ancak belediyenin üstleneceği bir işti ve çok doğru adımdı. Bu konserlerde ciddi bir kamusal yarar vardı. Nitelikli ve halkçı belediyecilik yapılmak isteniyorsa, bu aynı zamanda sponsor sistemine meydan okumanın belki tek değil ama başlıca yollarından biriydi. Kim bilir kaç bin gecekondulu, kenar mahalleli genç hayatının ilk konserine Gülhane'de gitmiştir. Ben Gülhane'deki Hakan Taşıyan konserinde bu coşku ve şaşkınlığa şahit oldum.

Sonrasında kentte müziğin dinleyicilerle buluşması ve eğlence, mekânlar ve pratikler bakımından nasıl seyretti? Farklı türlere yönelik mekânların açılmasından hareketle bir çeşitlenmeden bahsedebilir miyiz?
Stadyum konserleri "93 Yazı" gibi belgesellerle romantize edilmeyi hak ediyor doğrusu. Ama 2 Temmuz'daki Sivas katliamı da 93 yazının bir başka veçhesiydi. 90'ların aynı zamanda "Türkiye'nin en karanlık on yılı" tarzı bir şöhreti de var. Nitekim Sivas katliamı Alevi kimliğinin yeniden uyanışının kim bilir kaçıncı miladı ve aynı zamanda türkü barları doğuran sebepler arasındaydı. 90'ların ikinci yarısında Beyoğlu pavyonlarının yarısının rock bara, diğer yarısının türkü bara evrilmesi sahiden müthiş bir değişim göstergesiydi. Giderek İstanbul'un bütün semtlerinde ve diğer birçok şehirde türkü barlar pıtrak gibi çoğaldı. İlla romantizasyona sapacaksak, rock barlardan çıkıp iki bira da türkü barlarda içerek geceyi bitiren gençleri romantize etmeyi tercih ederim şahsen. Çünkü orada da ciddi bir kültürel alışveriş ve geleceğe yönelik bir arayış vardı.

90'ların ikinci yarısında Beyoğlu pavyonlarının yarısının rock bara, diğer yarısının türkü bara evrilmesi sahiden müthiş bir değişim göstergesiydi. Giderek İstanbul'un bütün semtlerinde ve diğer birçok şehirde türkü barlar pıtrak gibi çoğaldı. İlla romantizasyona sapacaksak, rock barlardan çıkıp iki bira da türkü barlarda içerek geceyi bitiren gençleri romantize etmeyi tercih ederim şahsen.

Babylon Kartpostal

Canlı müziğin ve eğlence sektörünün İstanbul popüler kültüründe kapladığı yerin değişimini nasıl tanımlarsınız?

Babylon'un tanıtım kitapçığındaki "Özel otoparkımız bulunmamaktadır" uyarısını çok sevmiştim. Beyoğlu'na çoktan küsmüş, elini ayağını oradan çekmiş sosyetenin böyle uyarılardan korkması gerekirdi ama o kulüpteki müzik o kadar cazip, o kadar çağdaş ve iyiydi ki, parasız üniversiteli idealist gençlerle aynı ortamda bulunmayı kendilerine yedirebildiler. Sonuçta "sınıfsız, imtiyazsız, kaynaşmış bir kütle" olmadık, olacak değildik ama sahnedeki müziğe hürmeten orada yan yana gelebildik. Babylon, tıpkı Fatih Akın'ın *İstanbul Hatırası: Köprüyü Geçmek* filmi benzeri bir deney tüpü olarak işlevini uzun yıllar sürdürdü. Zaten bu filmin prömiyeri de Babylon'da yapılmıştı. Bu sorunuzun cevabını en iyi o film veriyor bence.

Müzik üzerinden ele aldığımız popüler kültürdeki dönüşüm eğlence pratiklerinin değişiminin ötesinde hangi sosyal (siyasi, ekonomik) sonuçları doğurdu? Bu durumdan hangi kesimler, nasıl etkilendi?

Türk gençliği 2000'den itibaren H2000'le çadırlı, konaklamalı yaz festivali kavramıyla tanıştı. Bu hakikaten şu üç günlük dünyada, müziğin etrafında örülmüş üç günlük yeni bir hayat tasavvuruydu. Babylon'un yaratıcısı Pozitif ile İKSV'nin ortaklaşa giriştiği Rock'n Coke ise yaz festivallerinin en derli toplusu, en profesyoneli oldu. Ama sponsor Coca-Cola firması festivalin adı olarak kendi adını dayatma görgüsüzlüğüne kapılınca çanak çömlek patladı. Müzik bir anda iki temel dünya görüşünün, küreselleşmeci liberalizm ile anti-küreselleşmeci veya alternatif küreselleşmeci sol fikriyatın savaş arenasına dönüştü. İkinci grubu temsil eden Barışarock festivali, sponsorluk sisteminin enine boyuna sorgulanmasını sağladı. Müzisyenler ve müzikseverler adeta bir sendika gibi bir araya gelip güçlerini birleştirebilirler miydi, böylece şu veya bu firmaya sırtını yaslamadan veya irili ufaklı desteklerle bağımsız bir festivali ayakta tutabilirler miydi? Bu fazlasıyla gerçek oldu. Diğer yandan, elbette Rock'n Coke'a giden gençleri sağın değirmenine su taşımakla suçlayan toptancı düşünceler saçmaydı, sonuçta Manic Street Preachers gibi enternasyonalist bir rock grubu Barışarock'ın değil, Rock'n Coke'un davetlisiydi.

Barışarock festivali, sponsorluk sisteminin enine boyuna sorgulanmasını sağladı. Müzisyenler ve müzikseverler adeta bir sendika gibi bir araya gelip güçlerini birleştirebilirler miydi? Böylece şu veya bu firmaya sırtını yaslamadan veya irili ufaklı desteklerle bağımsız bir festivali ayakta tutabilirler miydi?
Bu fazlasıyla gerçek oldu.

Bazı garip şeyler de oluyordu. Rock'n Coke alanında karnını doyurmak için bir büfeye gidip iki çift kaşarlı tost, iki ayran isteyenler birdenbire "ayran yasak" cevabıyla karşı karşıya geliyordu. Böylece Coca-Cola'nın en büyük rakibinin Pepsi değil, ayran olduğu gerçeği yaşanarak öğreniliyordu. Firma Büyükçekmece'de yol üstündeki bakkallardaki ayranları bile topluca satın almıştı, herhâlde gençler zehirlenmesin diye. 2012'de Haliç'teki One Love Festivali'nde, açılıştan 10 dakika önce gelen talimatla içki satışı yasaklandı. Bu giderek tüm konser ve festivallere sirayet edecek içki yasaklarının ilk adımıydı. One Love'da içkinin yasaklanmasıyla Rock'n Coke festivalinde ayranın yasaklanması birbiriyle aynıdır demek istemiyorum ama aralarında bir paralellik, bir akrabalık mevcut kesinlikle. Sonuçta bir tarafta devlet organları, öbür tarafta meşrubat firmaları, iktidarlarını perçinleyerek, şu veya bu nedenle gençliğin ağız tadına müdahale etme hakkını demek ki kendilerinde görebiliyorlardı.

1990'lardan bugüne giderek hızlanan teknolojik gelişmelerin yanı sıra Gezi gibi siyasal ve toplumsal, pandemi gibi sosyal ve ekonomik etkileri olan kritik öneme sahip olaylar yaşandı. Bunların üzerinden İstanbul ve İstanbulluların müzik ve genel olarak popüler kültür etkileşiminde ne gibi dönüşümler oldu?

İyimser bir bakışla, 1999 depreminde gençlerin yardım seferberliğinden yaz festivallerine, oradan da Gezi'ye uzanan gizli bir tünel hattı olduğunu görmekten kendimi alıkoyamıyorum. Kitleler derken bir kuru kalabalıktan değil, ister yardım, ister eğlence, ister isyan, sonuçta bir meselesi olan ve topluca hareket edebilen bir organizmadan bahsediyoruz. Öte yandan Gezi ve pandemi, bu ikisi arasındaki terör tehdidi, darbe girişimi, uluslararası göç, güvenlik ve özgürlük arasındaki şaşan dengeler hep müziğin aleyhine işledi. Bugün gitgide artan kısıtlamalar ve saçmasapan yasaklarla neredeyse mesleki bir soykırıma gidildiğini görüyoruz. Bilmiyorum, bugünkü yeniyetmeler 15-20 yıl öncekiler kadar bir gitar, bateri, bağlama vs. alıp müzisyenlik hayalleri kuruyor mudur?

Plaklarımızdan, kasetlerimizden vazgeçmeye itildik; onların yerine Spotify gibi stream platformlarıyla çok daha geniş bir müzik evrenine kavuştuk. Ama sanal bir evren bu. Yani bir müzik koleksiyonuna değil, sadece bir müzik mefhumuna sahibiz artık. Yarın öbür gün birileri bir düğmeye basınca elimizin altından hepsi kayıp gidebilir.

Son dönemde engellenen birçok müzik festivali oldu; aynı zamanda canlı müzik yasakları da hâlâ gündemde. 90'lardaki müzik ve eğlence, 12 Eylül sonrası baskı ortamının içerisinde şekillendi. Şimdi ise farklı dinamiklere sahip başka bir siyasi baskı döneminde yaşıyoruz. Siyasi ortamdaki giderek artan otoriterleşmenin ve baskıların müzik, eğlence ve popüler kültüre erişim üzerindeki etkileri neler?

Bakın, geçenlerde İnan Temelkuran şöyle bir tweet attı, aynen okuyorum: "Madrid'in efsane dünya müziği mekânı Suristan'ın sahibi, müzikle ilgili bir panelde, 'Konser salonu açmak için gereken izinleri almak bir silah fabrikası açmak için gereken izinleri almaktan daha zor' demişti. Öyle bir dünyada yaşıyoruz." Gerçekten öyle bir dünyada yaşıyorsak vay hâlimize. 2015'te Paris'te cihatçı terörün doğrudan doğruya bir konser salonundaki, Bataclan'daki insanları hedef aldığını da unutmayalım. Müziğin dört bir yandan kuşatılmış olduğunu hissediyoruz. Böyle kara kara düşündüğümde, bazen sokak müzisyenlerinin seslerine kulak verip rahatlıyorum. Bazen ülkenin ebedi eğlencesi düğünlere denk geldiğimde, "Âlemin keyfi yerinde yine maşallah" deyip kendimi avutuyorum.

Teknoloji geliştikçe müzik dinleme biçimleri de inanılmaz bir hızla değişti. Plaklarımızdan, kasetlerimizden vazgeçmeye itildik, onların yerine Spotify gibi stream platformlarıyla çok daha geniş bir müzik evrenine kavuştuk. Ama sanal bir evren bu. Yani bir müzik koleksiyonuna değil, sadece bir müzik mefhumuna sahibiz artık. Yarın öbür gün birileri bir düğmeye basınca elimizin altından hepsi kayıp gidebilir. Twitter, akli dengesi bozuk bir multimilyarder tarafından satın alınalı beri, bir gece yatıp ertesi sabah kalktığımızda eski tweet'lerimizin silindiğini görmeyeceğimizin bir garantisi var mı? İskenderiye Kütüphanesi Yangını gibi bir tarihsel katliama hazırlıklı mıyız acaba?

Dünya allak bullak olurken, Türkiye de kendine özgü baskılar serisine ya da silsilesine devam ediyor. 40 yıl öncesindeki askeri rejimle kıyaslarsak daha zor bir dönemdeyiz. 12 Eylül'ün devamındaki yıllarda, üniversite öğrencisiyken, arkadaşlarımızın çalıp söyleyeceği alelade, sıradan, masumane bir rock konseri düzenlemek istediğimizde nice bürokratik engellerle karşılaşmış, en sonunda yetkili makamları Körler Cemiyeti yararına bilet satacağımıza inandırarak izin koparmıştık. Ezginin Günlüğü gibi politik grupların elemanları, 12 Eylül günlerinde nasıl zor konser izni alabildiklerini, hatıralarında anlatır. 1989'da "İnsan Hakları Hemen Şimdi" konseri sudan sebeplerle iki kere yasaklanmış, üçüncü başvuru son dakikada onaylanmıştı. Bulutsuzluk Özlemi'nin "Acil Demokrasi" şarkısının patladığı konserdi bu. Bugün herhâlde yeni sözlerle yeni bir "Acil Demokrasi" şarkısına eskisinden daha çok ihtiyaç duyuyoruz.

İSTANBUL PLANLAMA AJANSI

İPA İstanbul Kitaplığı

İstanbul Araştırmaları Misafir Araştırmacı Programı

İBB KÜTÜPHANE

İstanbul'un tarihi, kültürü, planlamasına dair çalışan araştırmacılara yönelik "Planlamayı İstanbul'da Yeniden Düşünmek" temasıyla çağrıya çıkan destek programı 15 Ekim 2023 tarihinde başladı. Yoğun ilgi gören başvuru sürecinin ardından akademisyenlerden oluşan Seçici Kurul'un belirlediği beş araştırmacı programa kabul edildi. Araştırmacılar dört ay boyunca, tamamlanmış yüksek lisans veya doktora tezlerini yayına hazırlayacak, sonrasında bu çalışmalar kitap olarak okuyucularıyla buluşacak.

Araştırmacılar ve Çalışma Konuları

Ahmet Bender Uğurli - *Haliç: Bir İhtilaf Sahnesi (1984-1994)*
Başak Atan - *Kentsel Gelişmeye Etkileri ve Ranta Müdahale Aracı Olarak Arsa Değeri Vergilendirmesi*
Ercan Çankaya - *Beyoğlu ve Aylak Küçük Adamlar*
Fatma Nur Karanfil - *İstanbul'un İklim Duyarlı Bitkisel Peyzaj Tasarımı Planlaması*
Semin Niron Rupçalı - *İmar Hakkı Transferinin Düzenleyici Planlama Sistemine Entegrasyonu*

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

İPA İstanbul Planlama Ajansı

ipa.istanbul ipaistanbul
ipa.istanbulplanlamaajansi

· SÖYLEŞİ · RÖPORTAJ ·

Sponsorun ve Paranın Olmadığı Bir Festival Barışarock

Barışarock birçok bakımdan İstanbul'un -ve Türkiye'nin- müzik tarihinde önemli bir dönemeç: İstanbul'un geç kavuştuğu müzik festivallerinin öncülerinden olmanın ötesinde sponsorların gölgesinde olmayan, müziğin araçsallaştırılmadığı, alternatif bir siyasi duruşun sergilendiği, kapsamlı bir dayanışma ve gönüllülük üzerinden düzenlenen, çeşitli tür müziklerin ve seslerin bir arada olduğu büyük bir müzik buluşması. Barışarock'ın 2003'te başlayıp 2008'e kadar süren hikâyesinin yanı sıra İstanbul'daki müzik ve festival hayatının Barışarock'tan önceki ve sonraki durumunu Moğollar üyesi ve Barışarock'ın düzenleyicilerinden Taner Öngür ile konuştuk.

Söyleşi: Akif Burak Atlar

Dilerseniz, Barışarock ile başlayalım. 20 yıl oldu. 2003'ün sonbaharında yapılmıştı ilk kez. Sonra 2008'e kadar peş peşe 6 yıl da devam etti ve İstanbul'un müzik hafızasında çok önemli bir yer etti bu festival. O ilk yıla dönelim. Yani 2003'te "Rock şişede durmaz" sloganıyla, biraz da hatırladığım kadarıyla Rock'n Coke festivaline tepki olarak ortaya çıkmıştı.

Taner Öngür · Öyle başladı ama sonra kendi içinde bağımsız bir hâle geldi.

Nasıl bir ihtiyaç hasıl oldu o dönem ve böyle alternatif bir festivalin ateşi yakıldı?

Ben de tam bilmiyorum ama bu "Rock şişede durmaz", bu olay, bu hareket Rock'n Coke'a karşı alternatif olarak başladı. Rock'n Coke, Coca Cola sponsorluğunda yapılıyordu malum. "Coca Cola, kapitalizmin logosudur" gibi sözler duyunca, ben de kendimi içinde buldum. Kartopu gibi büyüdü.

Bu çapta bağımsız bir müzik festivalini düzenlemek birçok bakımdan oldukça zorlu bir iş. Bu nasıl başarıldı? Hazırlıkların, örgütlenmesinin, iş bölümünün nasıl gerçekleştiğini anlatabilir misiniz?

İlk yıllarda "Nasıl yapılacak?", "Nasıl yönetilecek?" gibi konularda çeşitli tartışmalar oldu. İşte bazı sol gruplar, bazı kişiler yönetim kurulu oluşturalım, yöneticiler olsun gibi önerilerde bulundu. Sonra büyük bir kesim, ben de dahil, buna karşı çıktık. "Bu bir deneydir; hiyerarşi olmamalı, tamamen gönüllü olarak yapılmalı" denildi ve öyle gelişti. Çok da güzel oldu. Gerçekten ben de çok şey öğrendim. Her sene sonbaharda, ağustos-eylül gibi düzenleniyordu ama biz martta toplantılara başlıyorduk. Toplantılar herkese açıktı. "Sen kimsin?" diye kimse sormuyordu. Gelenler fikir belirtiyorlardı; "Şöyle bir şey olsa, mesela alanda şöyle bir şey yapsak ne güzel olur" diye önerilerde bulunuyorlardı. Peki kim yapacak? Dönüp bize bakıyorlardı. Biz de diyoruz ki "Burada öyle bir şey yok; bir fikrin varsa ikna edeceksin arkadaşlarını, çevreyi, herkesi ve yapacaksın. Fikrin varsa kendin yapacaksın".

İşin yapım kısmı çok güzeldi. Mesela bir arkadaş vardı, şöyle bir fikri oldu: İşte Japonlarda bir gelenek var, kâğıttan turna yapılıyor, bin tane yapılınca bir dilek tutuluyor ve gerçekleşiyor gibi. "Barış dileği tutalım" dedi. "Güzel fikir de ikna et arkadaşları, beraber yapın" dedik. Festivali orman bölgesinde, Sarıyer'deki Mehmet Akif Ersoy piknik alanında yapıyorduk. Baktım oradaki büyük masalardan birinde o

arkadaşla 10 genç daha çalışıyor, durmadan turna yapıyorlar. "İyi" dedim, "harika". Festival cumartesi ve pazar günleri oluyordu, ben de sahne organizasyonunda çalışıyorum. Pazar günü tam Bülent Ortaçgil çıkmadan önce çuvallarla geldiler. "Abi, biz yaptık bin turnayı, ne yapalım?" diyorlar. "Dökün sahne önüne" dedim. Sahnenin önüne döktüler hepsini. Ben de oradaki oldukça kalabalık kitleye hikâyeyi anlattım. Çok da güzel bir deneyim oldu. Buna benzer çok şey yaşandı.

İlk sene çöp büyük bir sorun hâline geldi. Torbalarla çöp topluyorduk, pet şişeler özellikle. Sonra ikinci sene birinin aklına geldi: "Taksim'in aşağılarında çöp toplayıcıları sendikası var. Onlarla anlaşalım" dedi. Anlaştık. Onlar toplamaya başladı. Hem onlar oradan bir kazanç sağladılar hem de biz çöp toplama işine fazla enerji sarf etmemiş olduk.

Sivil toplum kuruluşları, politik gruplar tarafından stantlar kuruluyordu. Birbirleriyle tartışmalı olan politik grupları, stantlarda özellikle yan yana koyuyorduk. Sonra "Niye onlarla bizi yan yana koydunuz?" diye gelip bize şikâyette bulunuyorlardı. "Olsun, bir çay içersiniz, muhabbet edersiniz" diyorduk. Gerçekten kendi içimizde de barışı sağlama adına çok ilginç deneyimler yaşadık.

En önemli kural şuydu: Biz sponsor karşıtıyız, sponsor olmayacak, para kullanmayacağız. Peki nasıl çözeceğiz bu işi? Mesela, Sarıyer piknik alanı polis bölgesi değil, jandarma bölgesi. Özel güvenlik olmazsa jandarma geliyor. Özel güvenlik olmasını istedik tabii ki. "İstedik" derken sürekli değişen bir gruptuk. Mesela birisi iki hafta toplantıya gelmiyor. Öbürü diyor ki "O niye gelmedi?" Ne yapalım, zorla mı getireceğiz? İsteyerek gelirse ancak o zaman verimli olur. Herkes bir yerinden tutuyordu. Öyle itiş kakış da olmuyordu. Neden? Herkes severek çalışıyordu ve istediği alanda çalışıyordu. Ben de daha çok müzisyenlikten dolayı sahne düzeni, çıkış saatleri, ses sistemiyle ilgileniyordum.

Finansman kısmına şöyle bir çözüm bulduk. Sanatçılar, gruplar para almıyorlar, gönüllü geliyorlardı. Kimse

Fotoğraf Nazım Serhat Fırat

para kullanmıyordu ama güvenlik ve ses sistemine para lazım. Onu da nasıl çözeceğiz? Yiyecek-içecek firmalarıyla anlaştık. Ama bir üniversite öğrencisinin bir öğünlük yemeğinin o yıllardaki fiyatının üstünde para alamıyorlardı. Fiyatları biz belirliyorduk. Sonuçta bazı seneler zarar edildi, ama sonuçta ses sistemi ve güvenlik hepsi ödendi. Böylece biz organizasyonu yapan gönüllüler para kullanmamış olduk. Bu yönüyle de bu çok önemli bir şeydi: sponsorun ve paranın olmadığı bir festival.

Zamanla tabii Rock'n Coke'u protesto etmek dışında kendine has bir tarz geliştirdi. İçinde çift sahne oldu. Mesela, genç cazcılar sahnesinin yanı sıra elektronikçilerin de sahnesi vardı. Elektronik müzikçiler bir sahnede barış için müzik yapıyorlardı. Metalci gençler gidip orayı basıp kavga çıkarmaya çalışıyorlardı. Ben gidip onları ikna ediyordum: "Yapmayın çocuklar, bakın bunlar barış için yapıyorlar. Siz gelin, ana sahnede işte atlayın zıplayın, metal gruplar var, onlarla takılın, daha keyifli olur." diyerek.

Tiyatro festivali de oldu. Buna benzer festival içinde festivaller. Bizim, herkes bilir, Murat Serhasi Toktaş, "Bizon Murat" vardır Siya Siyabend'den. Harika bir insandır, çok yaratıcı. Yine bu festivalin hazırlıklarının olduğu günlerden birinde, Asmalımescit'te Siya Siyabend CD'leri satıyordu. "Biz niye yokuz festivalde?" diye bana bozuk çalmaya başladı. "Tamam, sana ben bir sahne hazırlayayım. Sen de çık orada, korsan festival yap. Barışarock'ı da eleştir orada, istediğini söyle" dedim. Bunu da yaptık. O da çıktı, Barışarock'ın içinde kendine göre bizi eleştirdi. Birçok insan vardı orada, gerçekten iyi emek veren... Ragıp İncesağır, Funda Ata, Seçkin Erdi ve saymakla bitmeyecek harika insanlarla, genç insanlarla tanıştık, orada birlikte çalıştık. O kadar çok çeşitli siyasi grup, sivil toplum kuruluşu, dernek, çeşitli ama çok farklı katılım vardı ki. Sadece siyasi değil, başta sanat ve müzik olmak üzere her konuda stantlar kuruldu, sergiler açıldı. Yani ben de tabii hepsini bilmiyorum, her sene içinde yaşadım ama hepsini takip etmem mümkün değildi. Ama bol miktarda fotoğraf ve video var, arşivimizde toplandı onlar, çok şükür diyeyim.

Düzenli olarak 6 sene boyunca düzenlenen festival 2008'de son kez yapıldı. Barışarock neden sonlandı?

Son senelerde seyirci profili bozulmaya başladı. Popüler olmaya başladı. "Bu artık bizim düşündüğümüz olaydan başka bir noktaya doğru dönüşüyor ve bitirelim" dedik. En iyi yerinde bitirdik esasında. Çok itiraz eden, karşı çıkan oldu. "Niye, devam etsin" deniliyordu. "O zaman sen devam et, biz bırakıyoruz" dedik. Arada bir "Yeniden yapılsın" diye çıkanlar olur ama ben de "Bu bir toplumsal hareketti" diyorum. Biz kendimizi içinde bulduk. Kendimiz planlamamıştık ki bunu, planlanan bir şey değildi. "Yeniden bir gün

bir şey olur, yine içinde buluruz kendimizi" diyorduk ki arkasından Gezi oldu. Gezi'nin ikinci günü ben evden sabahlara kadar televizyondan izliyordum. Baktım sabah kalabalık bir grup genç böyle dizilmişler, Taksim Meydanı'nda çöp topluyorlar. Bir baktım, bizim gençler. "Hah" dedim, "Olay orada kalmamış yani, arkası da geliyormuş." Onu görmek güzel bir şeydi.

Politik bir duruşu olan, siyasi bir çizgisi olan, müzikle kitlelerin birleştiği bir festivalden bahsediyoruz. Benzeşen bir şenliği de Gezi'de gördük, dediğiniz gibi. Bugünlere geldiğimizde ise, yani aradan geçen 20 yılda, bazı değerler tepetaklak oldu ve artık siyasetin gölgesinde kalan, hatta siyasi kararlarla festivallerin, bir araya gelmelerin engellendiği, özgürlüklerin kısıtlandığı bir yerdeyiz. O günlerden bugüne baktığımızda, müziğin geleceğine dair neler söyleyebiliriz?

Şimdi de müzik devam ediyor tabii. Yani şu şekilde devam ediyor: Genç insanlar hızla müzik öğrenebiliyorlar. Öyle bir çağda yaşıyoruz ki, çok iyi müzik yapılabiliyor. Bir sürü genç müzisyen, benim o 92'de nükleer santral karşıtı festivale Türkçe rockı monte etmemin de etkisiyle, herkes kendini kendi ana dilinde ifade edebiliyor. Oradaki yaklaşımım şovenist bir yaklaşım değildi. Hatta o yıllarda söylüyordum, "Keşke yerel dillerde de olsa, Lazca, Kürtçe" diye. Onlar da yapılıyor. Aslında müzikle uğraşan insanlar yapabileceklerinin en iyisini yapmaya çalışıyorlar ama iş başka noktada tıkanıyor. Siyasetin hayatı her alanda nasıl esir aldığını görüyoruz. Antalya Film Festivali bunun son örneği. Müzik festivallerinin yasaklanmaya çalışılması da buna benzer, ki büyük ölçüde başarılı da oldular. Bir baskı altında yaşadığımız kesin ama bu hep böyle gitmeyecek. Mutlaka bu ülkede bir gün gelecek, bir çiçek açacak, bir şekilde açılacak. Bunun önünde kimse duramaz diye düşünüyorum. Ben umutsuz bir insan değilim. Hep aklıma geliyor, Can Yücel'in iki satırlık bir şiiri vardır: "Umut bir deniz anası gibidir, bir açılır bir kapanır, bir açılır bir kapanır." Şimdi kapanan bir dönemdeyiz herhâlde, açılacağı dönem de gelecektir. O zaman bu tip şeyler de mutlaka kendi kendine yolunu bulacaktır. Çünkü müzik bir çeşit özgürlük. Hele rock müzik, onun misyonu hiçbir zaman bitmeyecek. Yıllar içinde o da bir açılıyor, bir kapanıyor, çeşitli biçimlere giriyor ama aynı ruhla hep devam ediyor. Bilmiyorum ben görebilir miyim ama bunun olacağına eminim.

Sizin müzikle ilişkinizin başlangıcı çok eskiye dayanıyor. Yani yarım asrı aşkın bir süredir, çok genç yaştan itibaren İstanbul'da müzik üreten çevrelerde önemli müzisyenlerle çalışma fırsatı bularak o tarihe katkı sundunuz.

Tanıklık ettim aynı zamanda.

Tanıklık ettiniz aynı zamanda. Biz tabii 20 yıl öncesinden bugüne aldık ama İstanbul'u bugün önemli bir metropol olarak düşünecek olursak, geçmişten bugüne İstanbul'un müzikle kitleleri bir araya getiren festivallerini şöyle bir düşündüğünüzde, sayabileceğiniz ya da örnek gösterebileceğiniz, Barışarock ile ilişkilenebilecek, bir anlamda benzeşebilecek başka buluşmalar hatırlıyor musunuz?

Festival gibi değil de büyük konserler oldu. 90'larda Rolling Stones bile geldi. En son yine öyle görkemli bir konser olarak Mor ve Ötesi'nin konserini söyleyebiliriz. Buna benzer buluşmalar oldu ama şöyle söyleyeyim: 70'lerde bu büyüklükte konserler, festivaller olmuyordu. Bizler -Cem Karaca ve Dervişan veya Moğollar- daha çok sinemalarda veya yazlık alanlarda çalıyorduk. Festival tipinde büyük şeyler yaşanmadı ama eğlence hayatı çok eskilere dayanıyor. Ben de o merkezlerden birinde büyüdüm. 14 yaşında başladım, Şehzadebaşı Kulüp Sineması'nda. Şehzadebaşı Kulüp Sineması nerede? Saraçhane'den Vezneciler'e giden yol, Şehzadebaşı. Orası eski Direklerarası Tiyatroları'nın olduğu yer. 1940'larda yabancı müzikaller geliyor, gösteriler yapıyor orada; "Direklerarası Tiyatroları" deyince aklımıza gelenler: eski tuluat tiyatroları, kanto müzikleri... Ben de o geleneğin içinde, devamında büyümüş birisiyim. O yüzden esasında tarihine bakınca İstanbul'da böyle o kadar çok şey var ki. Sonraları Şişli,

Fotoğraflar Nazım Serhat Fırat

Taksim bölgesi, Kadıköy, Süreyya Sineması, Süreyya Opereti, oraların hikâyeleri, yani saymakla bitmez. İstanbul bir dünya şehri, bu da çok doğal bir şey. Ama festival anlamında geç kaldı, onu söylemek lazım. Benim 92'de yaptığım "Türkçe Rock Atom Santraline Karşı"dan[1] önce bir rock festivali gibi bir şey pek yoktu. Bir iki deneme vardı ama birkaç sene bile sürmedi. Asıl Barışarock; Rock'n Coke da tabii. Bir de 2000'li yıllarda H2000 vardı. Kuzeyde, Beykoz'un üstlerinde bir yerde. Özetle, festival kavramı geç geldi. 90'larda ufak deneyler oldu ve 2000'li yıllarda geldi diyelim. Barışarock sonrası çok festival yapıldı. Profesyonel festivaller var bir de; kâr amaçlı diyelim. Sadece kâr amaçlı değil mutlaka, "müziğin ön planda olduğu ama paranın da kullanıldığı festivaller" diyebiliriz. Milyonfest'ler önemli bir örnekti. Geçen yaz Keçi Festivali yapıldı, yine o büyük sahnelerle falan. Festival altyapısı da gelişti Türkiye'de. Şimdi çift sahne, üç sahne filan kuruluyor, hepsi de dev sahneler, ses sistemi olarak, ışık sistemi olarak dünya kalitesinde altyapılar kuruldu. Bayağı büyük bir endüstri olmuştu ama bu yasaklamalar gibi şeyler çökertti onu. Bir sürü de insan oradan ekmek yiyordu açıkçası. Sektör, sanayi gibi bir şey hâline gelmişti. On binlerce, yüz bine yakın insan toplanıyordu her sene her yerde. Mesela Zeytinli'de. Hatta Anadolu'nun her yerinde, Samsun, Mersin, Adana gibi her yerde yapılıyordu. Ama mecburen azaldı ama bu demek değil ki o potansiyel yok oldu. O potansiyel gittikçe de büyüyor aslında. Uygun bir ortamda çok daha büyük noktalara varacaktır diye düşünüyorum.

Evet, umuyoruz. Yani benim de yaşım elverdi ve bir anlamda bu İstanbul'un festivallerle zenginleşen müzik tarihini yakalamayı başardım. H2000 benim hatırladığım ilk kitlesel etkinlikti. Tabii öncesinde 90'lardaki stadyum konserleri bir başlangıçtı mutlaka. Ama bugünlerde gerçekten bir ferahlamaya da ihtiyaç var. Size katılıyorum ben de o anlamda.

Unutmayalım tabii, İstanbul Caz Festivali de yıllardır sürüyor, 70'lerin sonundan beri. Artık o da bayağı bir kurumsallaşmış bir festival, çok önemli bence. Tabii İstanbul dışında birkaç senedir Bozcaada'da da yapılıyor, o da çok keyifli. Caz da önemli bir kitle oluşturmaya başladı Türkiye'de. Bu da güzel bir gelişme. Kadıköy Plak Günleri'ni de katabiliriz, onun da yedinci senesiydi bu sene galiba. Şişli'de de iki üç senedir yapılıyor.

Evet, sonra Şişli'de, hatta Alphaville'in de katılımıyla gerçekleşti.

Tabii tabii. Bunları da katmamızda yarar var, unutmamak lazım. Hem caz festivali hem de plak günleri çok ilgi çeken etkinlikler. Çok da güzel oluyor gerçekten. İstanbul'da bu tip şeyler bitmeyecek ve bence gittikçe çoğalacak diye düşünüyorum.

Son olarak, sizin bir de Burgazada'da progresif rock buluşmalarınız oluyordu geçtiğimiz dönemde.

2013'ten beri yapıyorum onu. Burgazada "Progresif Müzik Festivali" ama ben ona "festivalcik" diyorum. Genellikle iki gün oluyor. Günde 4 grup çıkıyor. Daha çok müziğe popülist yaklaşmayan, daha sofistike yaklaşan müzik gruplarını, progresife yakın, deneysel şeyler yapanları özellikle tercih ediyoruz. Her sene yapmaya çalışıyoruz. O da bir sponsoru olmayan bir buluşma. Bazen girişi 10 lira yapıyoruz, bazen biletler "beleşix"te diyoruz. Ki bu "beleşix" kavramı da bizim Barışarock'ın kavramıdır, Seçkin Erdi'nin buluşu. Orada deneyler yapıyoruz. Ben orayı keşfettikten sonra çok sevdim. Çünkü oranın da kendine has bir tarihi var. 1908'lerden kalma bir yer,bir bahçe diyelim daha doğrusu. Çok kalabalık olmuyor ama çok keyifli oluyor. Yani güzel yaz geceleri yakalamak için her yaz yapıyoruz.

Umarım devamı da büyüyerek gelir; hem Burgazada için konuşuyorum hem de tabii İstanbul'daki diğer alternatif festivaller için.
Çok teşekkür ederim.

Notlar

1 Türk Rock Müzik Sanatçıları Atom Santraline Karşı

“Gençler festival ruhunu üniversite festivallerinde tanıyordu.”

1993 yılının stadyum konserleri İstanbul’da müzik ve konser tarihi içerisinde kayda değer bir kilometre taşı konumunda. Sonrasındaysa hem seyircilerin hem de müzisyenlerin canlı müzikle etkileşimi önceki on yıllara göre çok daha farklı seyretti. Umut vadeden heyecanlı bir müzik ortamı sonraki yıllarda son derece sınırlı bir sektöre dönüştü. Bu dönüşümün nedenlerini sahneye ilk defa Kasım 1996’da çıkan Türk rock müziğinin önemli isimlerinden Aylin Aslım ile konuştuk.

Röportaj: Berkan Özyer

1993’ten bugüne baktığımızda müzik sektörünün seyirciyle ilişkisine dair nasıl bir dönemselleştirme yapılabilir?

Aylin Aslım · Her ne kadar siz stadyum konserlerinden itibaren başladıysanız da 90’ların başını düşününce benim aklıma Beyoğlu’nda Kemancı, Hayal Kahvesi ve onların etrafında da irili ufaklı başka canlı performans yapılabilen ve izlenebilen yerlerin açılması geliyor. Belki teknolojik olarak dünyanın da çok daha geride olduğu zamanlardı ama Türkiye’de teknik aksamlar açısından yoksunluk yaşanan, örneğin tonmayster nedir, ne iş yaparın çok net olmadığı yıllardı. Ama diğer yandan çok performans mekânı seçeneği olması, bir sürü müzisyenin yetişmesini ve canlı performansın da onore edilebilmesini sağladı. Artık böyle mekânlar yok.

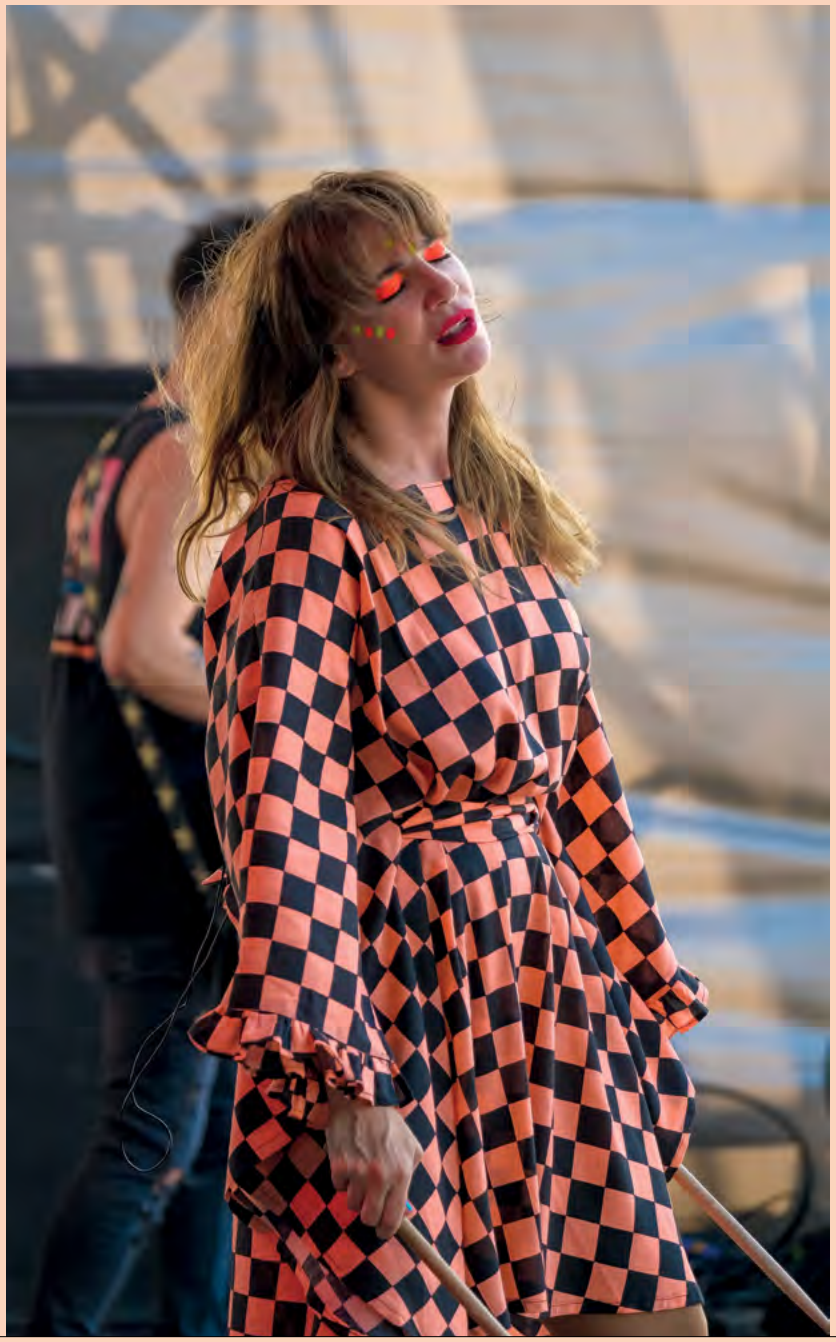
Bu mekânlar neden bu kadar önemliydi?

Bu mekânlar sayesinde yeni başlayan ve sahnede pişen, belki yeni şarkıları ilk kez sahnede çalan, çalmayı söylemeyi gerçekten bilen, sahnede pratik ede ede ustalaşan bir müzisyen olmak gibi bir imkân vardı ve de mekânlara gelen seyircinin geçer notunu almak diye bir şey vardı. Kendi şarkılarını yazıp, çalmak güzel bir yetenek, söyleyebilmek ya da yayınlamak güzel bir aşama ama canlı performans bunların hiçbirinde yoksa, tek başına yeterli değil bence.

Ve artık son 15 yıla baktığımızda canlı performans yapmamış, bir kez belki seyirci önünde söylememiş, hiç vokal dersi almamış insanların konserleri dolsa da hata videoları düşüyor önümüze. Bu mekânların yavaş yavaş gitmesi, biraz buna sebep oldu. Teknoloji bu arada inanılmaz ilerledi ve bizim hayal bile edemeyeceğimiz kayıtlar evde bir bilgisayarla çok rahat yapılabilir hâle geldi. Müzisyenler evde odalarında müzisyen olabilmeye başladılar. Bu güzel bir şey ama sahne ayağı eksik olduğu zaman işte biraz sakil kalıyor. Performans, müzik sektörünün ve canlı müzik sektörünün en önemli ayağı bence.

Eskiden seyircinin müzisyenleri de birbiriyle karşılaştırma şansı vardı. Üniversite festivali diye bir şey vardı her yıl. 30 yıl yapılan festivaller yok oldu şu anda mesela. Üniversite festivalleri ile büyümüş bir nesil, aşağı yukarı bir konserden ne beklemesi gerektiğini bilirdi.

Fotoğraf Aylin Aslım arşivi

Seyirci kitlesindeki değişimi nasıl görüyorsunuz?

Bu mekânlar tek tek kapanıp Beyoğlu tamamen elden gittikten sonra büyümüş bir nesil, ne beklemesi gerektiğini, canlı performansı bilmiyor bence. "Bu adam şarkı söyleyemiyor mu acaba, bilmiyorum ki karşılaştıracağım bir şey yok elimde" diyor belki. Çünkü başta belediye konserleri olmak üzere artık birkaç tane festival kaldı elde. Eskiden seyircinin müzisyenleri de birbiriyle karşılaştırma şansı vardı. Üniversite festivali diye bir şey vardı her yıl. 30 yıl yapılan festivaller yok oldu şu anda mesela. Üniversite festivalleri ile büyümüş bir nesil, aşağı yukarı bir konserden ne beklemesi gerektiğini bilirdi. Anadolu'da da yapılıyordu bu festivaller. Bir ay boyunca İstanbul'a gelmeden şehir şehir geziyorduk otobüste. Bunların hiçbiri kalmadı.

Söz festivallere gelmişken 90'ların sonundan başlayarak sponsorların yaygınlaşması ve konserlerin sektörleşmesi yaşandı. Bu nasıl bir dönüşüm yarattı?

Sektör sponsorlara sırtını dayayınca ve o sponsorlar da genel kitleye hitap eden markalar olunca yavaş yavaş Türkiye siyasetindeki dönüşüm ile birlikte sponsorlar sahne alacak müzisyenlerin sosyal kimliklerine, söylemlerine bakarak seçim yapmaya başladı. Üniversite festivallerinde hatta bizzat gençlerin düzenlediği festivallerde bir sürü irili ufaklı rock veya alternatif grupları, metal, rap müziği duyarken büyük paralar dönmeye başlayınca sponsorlar tırnak içinde suya sabuna dokunmayan sanatçılara yöneldi, "İmajımızı korumamız lazım" dediler. Bulutsuzluk Özlemi'ni değil de Tarkan'ı, Kenan Doğulu'yu çağıralım dediler. Yavaş yavaş böyle kendi duruşu, kendi dili, kendi dünyası olan müzisyenler, gruplar kenara itildi. Sonra artık politik iklim sertleştikçe, içki ve sigara sponsorluğu sektörden tamamen çıkartıldı. Artık ne küçük gruplara ne alternatif gruplara sadece ve sadece en büyük, en genel kitleye hitap eden isimlere yer verebilen bir sektör olarak kaldı. Aslında Beyoğlu'nun ölmesiyle, büyük markaların sektöre girmesiyle ölen başka bir sürü şey de oldu.

Sektör sponsorlara sırtını dayayınca ve o sponsorlar da genel kitleye hitap eden markalar olunca yavaş yavaş Türkiye siyasetindeki dönüşüm ile birlikte sponsorlar sahne alacak müzisyenlerin sosyal kimliklerine, söylemlerine bakarak seçim yapmaya başladı.

Bir yandan tam da özellikle rock müziğin ve konserlerin tavan yaptığı 2004-2005 yıllarında sizin Gülyabani albümünüz, Mor ve Ötesi, Duman, Athena, Teoman başta pek çok müzisyenle bir dönüşüm yaşanıyordu. Siz o dönemi nasıl anıyorsunuz?

Çok umutluyduk; o kadar güzel gidiyordu ki her şey. Evet siyasette tuhaf şeyler oluyordu ama müzik o kadar iyi gidiyordu ki. Bahsettiğim mekânlar açık, sahneler alınıyor, bir sürü turne ve festival devam ediyordu. Gerçekten alınan ilk büyük yara, alkol sponsorluğuymuş. Çünkü geriye kalan markalar gerçekten çok temiz, risk almayan, düz imajlar istiyorlardı ve öyle insanlar seçtiler. Öyle olmayanlar da yavaş yavaş daha az konser yapmaya başladı. Tabii bu uzun yıllar içinde olan bir şey, şimdi bir cümlede anlatıyoruz da belki 10-12 yılda, 15 yılda olan bir şey. Daha az çalıp daha az görünüp dolayısıyla dinleyiciye ulaşamadıkça, politik iklim sertleştikçe, kara listelere girildikçe, televizyonlar, radyolar çalmayıp, düzenlenebilen festivallere bile atamayla gelen rektörler sanatçıları belirledikçe bu dönüşüm yaşandı. "Biz seçeceğiz" dediler. Sonra "Toptan kaldırıyoruz, ne yapacaksınız?" dediler. Kimse de bir şey yapamadı. Böyle böyle bitti olay.

Bardan festivallere, stadyumlara kadar işin bütün alanlarında olmuş biri olarak, sahnenin karşısında gördüğünüz kitlede, dinleyicide nasıl bir dönüşüm gördünüz?

Fotoğraf Aylin Aslım arşivi

Konser seyircisi, konser izleme kültürü, konserler azaldıkça yok oldu. Bu kültürden bihaber nesiller, müziği dinlemek isteyen insanları tuhaf bulan, konsere neden geldiğini kendisi de bilmeyen ya da sadece sosyalleşmek için gelen, müzik için gelmemiş olan bir kitle oluştu.

Ekonomiye, enflasyona hiç girmiyorum. Onu bir yana bırakarak düşününce, bunu nasıl yumuşakça söyleyebilirim bilmiyorum. Çalınan müzikten keyif almayı bilen bir seyirciye çalmak var, bir de ne bekleyeceğini çok bilmeden eğlenmeye çalışan bir kitleye çalmak var. Müzik bir çabayla erişilen bir şey olmaktan yavaş yavaş çıktı. Öyle olunca, "Konser de öyle olmalı, ben niye para vereyim ki" diyorlar. Parayla hiçbir derdi olmayanlar bile davetiye peşine düştü; albüm almayı, bilet almayı kendine yedirememeyen bir grup oluştu. Elde etmek için bir şey yaşamayınca seyircinin adanmışlığı da azaldı. Çaba sarf edilmeyen bir şeyi değerli bulacak insan sayısı çok azdır herhalde dünyada. Kolay erişilebilirlik ve değerinin azalmasından ötürü kendi aralarında gürültülü sohbete dalan, müzisyene "Eğlendir bizi" diye bağıran bir kitle oluştu.

Özetle şunu söylemeye çalışıyorum: Konser seyircisi, konser izleme kültürü, konserler azaldıkça yok oldu. Bu kültürden bihaber nesiller, müziği dinlemek isteyen insanları tuhaf bulan, konsere neden geldiğini kendisi de bilmeyen ya da sadece sosyalleşmek için gelen, müzik için gelmemiş olan bir kitle oluştu.

Sizin zaman içinde dinleyicilerle ilişkiniz nasıl gelişti?

Ben ilk defa sahneye 1996 Kasım'da çıkmıştım. Çok uzun bir zaman. Zaman içinde benim de bu işi, kendimi korumaya almayı öğrenmem çok uzun yıllar aldı ama bir noktada sahnede yaptığım performansın kalitesini etkilememesini sağlamayı, seyircinin dinamiğini öğrendim.

Bir dönüşüm yapacak olsanız nasıl bir yol haritası belirlerdiniz, ilk nereden başlardınız?

Üniversite şenliklerini geri getiririm ama üniversitelilerin kendilerinin düzenledikleri hâliyle. Normalde bilet parası yetiştiremeyen öğrencilerin bir festivalde çok fazla grup seyretme şansı oluyordu. Ve orada festival ruhu tanıyorlardı. Müziğin nerede durduğunu anlıyorlardı. Evet festivallerde yeniliyor, içiliyor, bir şeyler satılıyor ama asıl olay orada müzik ve aslında geliş amacımız da bu. Bundan keyif almayı da öğrenip konser izleme kültürünü bence o kuşak orada kazandı.

İSTANBUL PLANLAMA AJANSI

HabitatAÇIK:

Şişli Habitat Yaşam Merkezi'nde bulunan Girişimcilik Merkezi'nde teknoloji veya sosyal etki odaklı girişimciler, üniversite öğrenci kulüpleri ve gençler birbirinden öğreniyor ve İstanbul için üretiyor. Bütünlüklü girişimcilik ekosistemi için Girişimcilik Merkezi'nde buluşalım!

Habitat
Yaşam Merkezi

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

İstanbul Planlama Ajansı

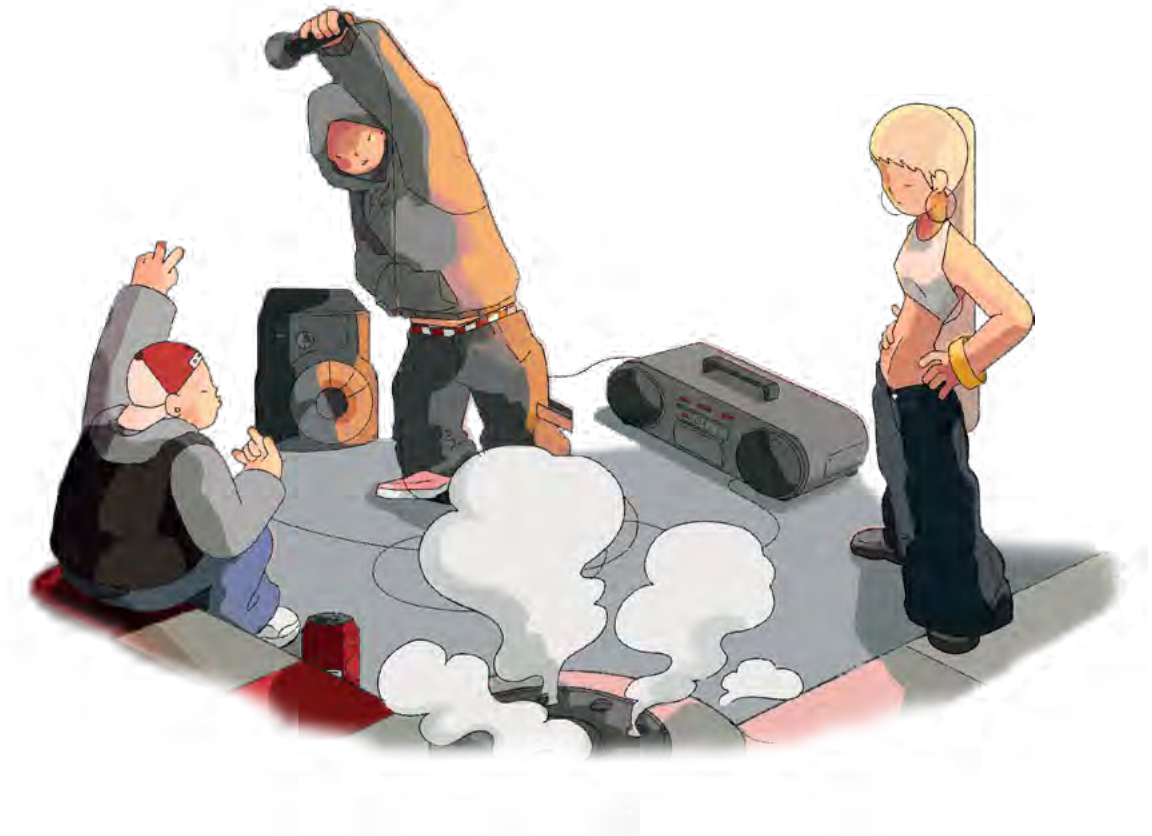
ipa.istanbul ipaistanbul
ipa.istanbulplanlamaajansi

İstanbul Hip-hop Kültürünün Kısa Tarihi

Hip-hop, ağırlıklı olarak söze dayalı müziğinin yanı sıra dansı, grafitisi, giyim stiliyle -özellikle çıkışında- toplumsal muhalefete ait unsurlarla bezenmiş ve iktidarla derdi olan bir alt-kültür. Bu kültür Ataköy'de, Kadıköy'de, Atlas Pasajı'nda, sokaklarda başlayan, protest yanı güçlü ilk hip-hop buluşmaları sonrasında festivallere, büyük konser mekânlarına taşındı. Her ne kadar temalarda zenginlik arzusu, lüks yaşam, para ve otomobiller gibi sınıf atlama özlemleri öne çıksa da hip-hop'un altında hâlâ eşitsizlikler ve sınıf söylemi yatıyor.

Seda Niğbolu[*]

[*] Serbest Kültür Gazetecisi, Berlin - İstanbul

Kadıköy style, Üsküdar evim,
Gerçek söz bu rap'lerde derin,
Alaturka beate bastı, kim deli ki,
İstanbul benim asıl evim.

– Selo, Kadıköy Acil Bekler, 2006

Jacques Attali, müziğin ekonomi-politiğini incelediği *Gürültüden Müziğe* adlı eserinde Batı bilgisinin yirmi beş yüzyıl boyunca dünyayı bakarak anlamaya çalışmasını eleştirir. Ona göre dünya görmek için değil duymak içindir. Okunabilir değil, duyulabilir. Yaşam gürültüyle doludur ve yalnızca ölüm sessizdir. "Gürültünün olmadığı yerde esaslı hiçbir şey olmaz. (...) Artık bir toplumu istatistiklerinden çok sesleriyle, sanatıyla ve festivalleriyle değerlendirmeyi öğrenmeliyiz. Gürültüyü dinleyerek, insanların aptallığının ve hesaplarının bizi nereye götürdüğünü ve hangi umutlara sahip olmanın hâlâ mümkün olduğunu daha iyi anlayabiliriz."[1]

Klasik müzik, halk müziği, rock, elektronik müzik ve caz gibi türlerden çok daha yeni bir tarihe sahip olsa da sözlü geleneğinin ağır basmasıyla Attali'nin bahsettiği gürültü ve Angı'nın sözünü ettiği sözlü gelenek aktarımı konusunda işitsel tarihteki en büyük müzikal etkilerden biri hip-hop alt kültürüne ait.

Diğer sanat dallarıyla karşılaştırdığımızda, müziğin insan doğasındaki en temel kendini ifade aracı olduğunu ve insanın kendinden başka hiçbir nesneye ihtiyaç duymadığını söylememiz mümkün. "Müzik bir toplumun sosyal yaşantısından siyasi yapısına, dini inançlarından o toplumun genel veya yöresel geleneklerine göre şekil almaktadır. Belirli bir bölgeye veya yöreye ait sözlü veya sözsüz parçalar; o bölgenin veya yörenin ve hatta daha geniş açıdan bakıldığında o toplumun özelliklerini, düşünce tarzlarını, geleneklerini ve değerlerini ayna gibi yansıtmaktadır" der akademisyen Çiğdem Eda Angı.[2]

Klasik müzik, halk müziği, rock, elektronik müzik ve caz gibi türlerden çok daha yeni bir tarihe sahip olsa da sözlü geleneğinin ağır basmasıyla Attali'nin bahsettiği gürültü ve Angı'nın sözünü ettiği sözlü gelenek aktarımı konusunda işitsel tarihteki en büyük müzikal etkilerden biri hip-hop alt kültürüne ait. Bu nedenle, bu kültür tarih boyunca egemen dinamiklerle çatışma hâlinde olmuştur ki, bunun en iyi örneklerinden birini son dönemde onun politik ve sosyal muhalif yönünü yok etmeye çalışan festival iptallerinde görebiliyoruz.

ABD-Almanya-Türkiye Hattında Hip-hop

Elektronik bir altyapının eşlik ettiği yoğun ve isyankâr lirik yapısıyla hikaye anlatıcılığı kültürünü bugünlere taşıyan bir alt kültür olarak hip-hop'un iktidarla süregiden çatışması ve varlığını üst kültürlere kabul ettirmek istemesi, 1970'lerde Amerika Birleşik Devletleri'nin güneyindeki gettolardaki doğuşuna dayanır. Siyahi gençliğin maruz kaldığı baskıya, ırkçılığa, yoksulluğa ve eşitsizliğe isyanını merkezine alan bu kültür, müzikten ibaret değil. Grafiti/sokak sanatı, break dance ve kendine has bir giyim stiliyle gelişen bu kültür, çoğu zaman karıştırıldığı ve sadece müzikal bir form olan rap'ten ayrılır.

Shusterman'a göre hip-hop, "bir hayat felsefesini, kılık kıyafeti, yürüme ve konuşma tarzını, politik bir tavrı, kurulu görüş ve değerlere eleştirel biçimde meydan okuyan felsefi bir duruşu içerir".[3] ABD kültürünün küreselleşmesiyle birlikte hip-hop yerel kültürel biçimler, diller, şehirler ve kendine özgü deneyimleri anlatan öykülere yayılır. Morgan ve Bennet'in belirttiği gibi, "Gençlerin ulusal direnişlerde başı çektiği Kuzey Afrika ve Ortadoğu'da hip-hop müzik, konuşma hürriyeti ve politik direnişin de müziği olarak ortaya çıkmıştır".[4]

Hip-hop kültürünün Türkiye ile buluşması ise başka bir coğrafya üzerinden, Almanya'nın Berlin-Kreuzberg başta olmak üzere göçmen mahallelerinde yaşayan ve o dönemde yeniden yükselişe geçen ırkçılığın mağduru ikinci kuşak genç Türkler aracılığıyla gerçekleşti. Killa Hakan gibi isimlerle Berlin'de yükselen sokak kültürü, 1995'de Cartel ile Türkiye'ye giriş yaptı. Cartel, kimi çevreler tarafından faşizm ile suçlansa da ırkçılığa karşı göçmen Türklerin sesi olarak büyük bir fenomen hâline geldi ve halk ozanlığından da beslenen hip-hop aracılığıyla yeni bir politik kimlik oluşturmada büyük bir başarı kazandı.

Hip-hop kültürünün Türkiye ile buluşması ise başka bir coğrafya üzerinden, Almanya'nın Berlin-Kreuzberg başta olmak üzere göçmen mahallelerinde yaşayan ve o dönemde yeniden yükselişe geçen ırkçılığın mağduru ikinci kuşak genç Türkler aracılığıyla gerçekleşti.

Kentin Dokusunu Şekillendirenler

Hip-hop'un Almanya üzerinden Türkiye'ye geçtiği 90'lı yıllarda kültürün tüm elementleri kentleri henüz sarmamıştı. Örneğin grafiti şehir sokaklarında yeni yaygınlaşmaya başlıyordu. Hip-hop camiasında Turbo mahlasıyla tanınan ve henüz 1985'te sokaklara yazmaya başlayan Tunç Dindaş, Türkiye'nin ilk sokak sanatçısıydı. Turbo dâhil olduğu S2K grafiti grubuyla birlikte sokak kültürünün İstanbul'daki öncüsüydü. Turbo, daha sonra Hedef 12 ve Rapor 2 rap grupları ve 1997 yılında dönemin müzik kültürüne damga vurmuş müzik dergisi Blue Jean'de hip-hop sayfaları yapmaya başlamasıyla birlikte Türkiye'deki dağınık olan kitlenin bir araya geldiğini söylüyor. Ayrıca 1999'da çıkardığı "Yeraltı Operasyonu" isimli toplama albümle Ceza, Sagopa Kajmer ve Yener Çevik gibi isimlerin ilk kez seslerini duyurma fırsatına sahip olarak önemli bir hip-hop kitlesi oluşturmakta etkili olduğunu belirtiyor.

Kent dokusunun şekillendirdiği alt kültürler toplumsal mekânları dönüştürürler. Böylelikle kendilerini kısıtlayan politik ve toplumsal ketlerden ve baskılanmış bir gündelik hayatın verdiği sıkıntılardan kaçarlar. Grafiti, break dance ve İngilizcede *rap battle* olarak tabir edilen rap atışmalarının örnek olarak verilebileceği bu alt kültür eylemleriyle yeraltında gizlenmiş farklı toplumsal kodlar yeryüzüne çıkar ve böylelikle şehri etkisi altına alır. Ta ki kapitalizm tarafından yutulup ana akım tarafından sahiplenilene kadar. Ancak 2000 sonlarından bugüne kadar geçen süreçte üretilen pop etkisindeki rap piyasası için geçerli olan bu durum, hip-hop'un Türkiye'de ve İstanbul'da ilk geliştiği dönem için kesinlikle söz konusu değildi. Sosyal medya ve dijital müzik platformlarının etkisiyle oluşan birliktelik ve medya ilgisi hip-hop'un başlangıç döneminde mevcut değildi. Kayıtların büyük stüdyo ve prodüksiyon şirketleri tarafından gerçekleştirilmesi de finansal olarak mümkün değildi.

2000'lerin başlarında üretilen birçok rap işinde politik bir duruş ve sosyal içerikli mesajlar vardı.

Ancak popülerleşmenin önündeki bu engeller Amerika'daki toplumsal eşitsizlikten doğan bu müziğin burada daha güçlü siyasi bir alt kültür kimliği ve bağımsızlık oluşturmasının önünü açtı. Turbo'nun anlattığı üzere 90'ların sonu ve 2000'li yıllarda *hip-hop jam* denilen partilerde geniş kitleler buluşuyordu. Bakırköy'de, Ataköy Agresif Skate Park'ta ve Carousel AVM'nin yanındaki parkta toplaşmalar olur, rap battle'ları gerçekleşir. 2000'lerin başlarında üretilen birçok rap işinde politik bir duruş ve sosyal içerikli mesajlar vardı. "Günümüzde ise tabii ki bu tarz hareketler mevcut olsa da eskisi kadar değil" diyen Turbo'ya göre günümüzde popüler olan rap'ler genelde eğlence üzerine bir şeyler anlatıyor. Bu türde de oldukça iyi işler yapıldığını söylese de artık herkesin hip-hop kültürü içerisinde değil kendi yolunda ilerlediğini belirtiyor.[5] Turbo'nun 2018'de redbull.com sitesi için Berk Sayan'la yaptığı konuşmada dedikleri de bunu doğruluyor: "Ortam diyebileceğimiz bir yer yoktu. Bakırköy'de sokakta toplanırdık. Ta ki polis bizi ordan gönderene kadar."[6] Turbo, aynı röportajda Ataköy'ün yanı sıra Bakırköy-Yeşilköy hattından bahsediyor ve o dönemlerde herkesin öğrenme derdinde olduğunun ve hip-hop'un "naif ama gerçek" olduğunun altını çiziyor.

Ataköy Satranç gibi yerlerin Avrupa yakasında hip-hop kültürünü domine ettiği dönemde Ceza, Ayben, Fuchs gibi isimler ve Kadıköy Acil oluşumu ise bu kültürün İstanbul'daki bir diğer kalesi olan Kadıköy'de konuşlanıyordu. Bu arada bugün artık can çekişen pasaj kültürünün etkisini de es geçmemek lazım. Artık giysi ve hediyelik eşya dükkânlarıyla dolan Atlas Pasajı'ndaki hip-hop camiası buluşmaları, Da Frogg'un sahibi olduğu Decoded dükkânı ve Akmar Pasajı'nda Hammer Müzik'te satılan hip-hop kayıtlarının İstanbul'daki kitleyi birleştirici gücü göz ardı edilemez.

Trap ile Gelen Metalaşma

2000'ler ilerledikçe Sansar Salvo, Norm Ender, Patron, Saian gibi seslerin ortaya çıkmasıyla birlikte Türkiye ve İstanbul özelinde hip-hop'ta yeni bir popülerleşme ve tanınma dalgası söz konusu oldu. Rap'in pop listelerine girmesinden önceki bir geçiş dönemine tekabül eden bu isimler, büyük bir kitle tarafından Ceza ve Sagopa gibi isimlerin de dâhil olduğu "eski okul rap"e ait görülüyordu. Ancak hip-hop'un son on yıldaki gelişimi ve müzik listelerinde başa oynamasına yol açan ganster rap, trap, mumble rap gibi akımlar eski okulun dinleyicileri tarafından bu müziğin dejenerasyonuyla eleştirilmekte. İlknur Karanfil'in konu hakkındaki bir makalesinde belirttiği üzere, "Genellikle eserlerin temaları üzerinden Türkiye'deki hip-hop dinleyicileri arasında ilerleyen tartışmalarda, eski okul rap dinleyicileri, Türkçe sözlü trap hip-hop müziği, Amerika'daki yoksul gettolardaki çete yaşamını ve benzer temaları taklit etmekle ve özenti olmakla itham etmektedir".[7]

Amerika'da hip-hop'un ana akımlaşması sonucu sanatçıların sınıf atlama arzusunu Türkiye'nin kenar mahallelerine taşıyan bu yeni müzik dalgalarında eskinin protest söylemlerinin yerini çoğunlukla para, uyuşturucu, lüks arabalar benzeri pahalı objeler, zenginlik arzusu, silahlar ve çete yaşamı aldı. Bunun sonucu gelen popülaritenin (Ezhel'in "Müptezhel" adlı trap albümüyle büyük bir bilinirlik kazanması bunun çok iyi bir örneğidir) görece olumlu yanı plak şirketlerinin, festivallerin ilgisi ve pop müzik kanallarında bile dönen yüksek bütçeli videolar. Zamanındaki dağınık buluşmaların, rap atışmalarının ya da daha yakın zamanlardaki Red Bull Music Festival'in hip-hop etkinliklerinin yerine bugün Khontkar, Uzi, Ezhel ya da Heijan gibi isimlerin dinleyicileri onları Kuruçeşme Açıkhava, Dorock XL ve Blind gibi çok tanınmış isimlerin çaldığı büyük mekânlarda dinliyorlar. Ancak kimi örneklerinde pop müzik, arabesk ve fantazi gibi türlerin de etkisinde bulunan bu yeni rap kültürü eski okulun daha saf, protest ve eşitsizliğe isyan eden politik kökenlerinden farklı bir noktada ve iktidarla çatışması çoğu durumda görünür düzeyde değil.

Amerika'da hip-hop'un ana akımlaşması sonucu sanatçıların sınıf atlama arzusunu Türkiye'nin kenar mahallelerine taşıyan bu yeni müzik dalgalarında eskinin protest söylemlerinin yerini çoğunlukla para, uyuşturucu, lüks arabalar benzeri pahalı objeler, zenginlik arzusu, silahlar ve çete yaşamı aldı.

Mahalleden Yükselen Homurtular

Yine Attali'ye dönersek, "İktidar müzik üzerinden kendisini sansür, tekelleşme, gürültünün denetlenmesi ve kurumları ile egemen bir biçimde hissettirirken, kapitalizm farklılıkları yok ederek müziği metalaştırmakta ve müzisyenle birlikte tüketimin nesnesi hâline getirirken, müziğin muhalif yönünü yok etmekte ve onu 'anlamsız bir gürültü'ye dönüştürmektedir".[8] Akademisyen Tunca Arıcan,

Fotoğraf Selo arşivi

"Türkçe Hip-hop Sahnesindeki Bıçkın Delikanlılar" makalesinde benzer bir noktaya değinir: "Dolayısıyla 'yeraltında' canlanan çoğu altkültür, yeryüzüne çıkmaya niyet ettikçe ya da başını dışarı çıkarttıkça bu evcilleşme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Son günlerde hip-hop'un da başına gelenler buna benzerdir. Bir çok rap müzisyeninin hızlı yükselişi, popülerleşmesi ve yaygınlaşması yeraltından gelen homurtuları yükselttiği gibi bu sert, maço çocukları bir taraftan da piyasadan elde edebileceklerine yönelik heveslendirmektedir."[9]

Nihayetinde gangster rap ve trap müzik İstanbul'da özellikle Esenyurt, Güngören ve Bağcılar gibi yerlerdeki kenar mahalle kültüründen besleniyor. Şiddeti ve zenginliği yüceltse de toplumsal/sınıfsal eşitsizlik bu müziğin de temelinde yatıyor.

Bu noktada Arıcan'ın "yeraltından gelen homurtular" tabirine ayrı bir parantez açmak ve bu homurtuların tamamen apolitik bir metalaşma arzusunun bir sonucu mu olduğunu sorgulamak gerekiyor. Nihayetinde gangster rap ve trap müzik İstanbul'da özellikle Esenyurt, Güngören ve Bağcılar gibi yerlerdeki kenar mahalle kültüründen besleniyor. Şiddeti ve zenginliği yüceltse de toplumsal/sınıfsal eşitsizlik bu müziğin de temelinde yatıyor. Yine İlknur Karanfil'in makalesinden alıntılarsak: "Türkiye'de rap üzerine yapılan diğer çalışmalardan Umut Mişe'nin tezinde ise (2018) Sulukule ve Bağcılar rap müziğine bakılarak dışlanmış grupların yaşadığı yoksul mahallelerin rap müzik üretimiyle doğrudan ilgili olduğuna ve buraları anlatan rap müziğin politikliğine vurgu yapılmaktadır. Mişe'ye göre 'yoksulluk, ayrımcılık ve dışlanma gibi sorunların yaygın olduğu İstanbul'da, (...) daha fakir muhitlerdeki gençler rap müziği direnişi ve sosyoekonomik dışlanma karşısındaki bunalımı anlatmanın bir aracı olarak' kullanmaktadırlar."[10] Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde araştırma görevlisi olan Umut Mişe'nin aktardığı açıdan baktığımızda ifade araçlarını metalarda bulan trap ve ganster rap müziğin kaynaklarını ve alt sınıf söylemini tamamen apolitik olarak görmenin haksızlık yaratacağını görmemiz kolaylaşır. Nihayetinde bu müziği yaratan da eşitsizlik ve bu eşitsizliğin mekânı olan mahalle dinamikleri iktidar ve politikanın üretimi.

Notlar

1 Attali J. (2005). *Gürültüden Müziğe,* Ayrıntı Yayınları, İstanbul, s.1.

2 Angı Ç.E. (2013). "Müzik Kavramı ve Türkiye'de Dinlenen Bazı Müzik Türleri", *İdil* 2013; s:61.

3 Shusterman R (2005). "Rap Aesthetics: Violence and the Art of Keeping it Real" içinde Darby D, Shelby T. (der..) "Hip-hop and Philosophy: Rhyme 2 Reason", Open Court: Chicago IL, USA, s. 54-64.

4 Morgan M. Bennet D. (2011). "Hip-hop & the global imprint of a black cultural form". *Daedalus,* 140: 176–196.

5 Tunç "Turbo" Dindaş ile yaptığımız röportajdan alıntı.

6 Sayan B. (2018). "Geçmişten bugüne İstanbul'da Hip Hop kültürü"; www.redbull.com.tr.

7 Karanfil İ. (2022). "Türkiye'de Gangster ve Trap Hip Hop Müzik: Yeni Nesil Rap Müziğin 'Mahalle'si", *Journal of Economy Culture and Society,* 66: 55-72.

8 Arıcan T. "Türkçe Hip-hop Sahnesindeki Bıçkın Delikanlılar", Kırkbudak 2005; s. 74-89.

9 Arıcan T. "Türkçe Hip-hop Sahnesindeki Bıçkın Delikanlılar", Kırkbudak 2005; s. 74-89.

10 Karanfil İ. "Türkiye'de Gangster ve Trap Hip Hop Müzik: Yeni Nesil Rap Müziğin 'Mahalle'si", *Journal of Economy Culture and Society 2022;* 66: 55-72.

“Kültür-sanata erişime bir kültür hakkı olarak bakıyoruz.”

Fotoğraf Bekir Dindar

İBB'nin bünyesinde farklı müzik türleri icra ederek İstanbullulara ulaştıran toplam 6 orkestra bulunuyor. Bu orkestraların kısa tarihini, çalışma biçimlerini, İstanbul'un genelinde dinleyicilere ulşama gayretlerini ve kültür-sanat dünyası içerisindeki rolünü kendisi 2007'den beri İstanbul Büyükşehir Belediyesi Orkestralar Müdürlüğü'nün müzisyen üyelerinden olan ve bireysel müzik çalışmaları da yürüten İstanbul Büyükşehir Belediyesi Orkestralar Şube Müdürü Ozan Bircan anlattı.

Baran Alp Uncu

Ozan Bircan · 1976 İstanbul doğumluyum. Müzisyenim. Yaklaşık 2007'den beri İstanbul Büyükşehir Belediyesi Orkestralar Müdürlüğü'nün müzisyen üyelerinden bir tanesiyim. Şu anda da İstanbul Büyükşehir Belediyesi Orkestralar Şube Müdürü olarak görev yapıyorum. Yeni yönetimle değişen kültür-sanat yönetimi anlayışıyla beraber bu görev değişimi gerçekleşti ve şahsi olarak benim için çok onur verici bir görev. Ama onun da ötesinde Orkestralar Müdürlüğü'nün ilk müzisyen müdürüyüm. Bir yandan da kendi müzik çalışmalarıma devam ediyorum.

Aslında Orkestralar Müdürlüğü'nün kuruluş tarihi 1989, fakat biz bunu tıpkı Darülbedayi[1] gibi Dârülelhan'a[2] dayandırarak çok daha gerilere götürebiliriz. Cemal Reşit Rey'den alır şehir operasına, şehir bandosuna kadar izini sürebiliriz. İstanbul, Cumhuriyetin ilanından hemen önce ve Cumhuriyetin ilk yıllarında henüz ortada bir kültür bakanlığı yokken de kültür ve sanat faaliyetlerinin yürütüldüğü bir kentti ve bu faaliyetler yerel yönetim eliyle oluyordu. Bu gelenek aralıklarla da olsa devam etti. 1985 yılında İstanbul Belediye Konservatuarı'nın İstanbul Üniversitesi'ne devriyle bir dönem kesildi. 1987 yılında bir itfaiye bandosu kuruluyor. O aradaki dönemde İstanbul Üniversitesi'ne devrolan müzisyenler, İstanbul Bandosu olarak çalmaya devam ediyorlar. 1989'da önce Kent Orkestrası Müdürlüğü kuruluyor. Bando da müdürlüğe bağlanıyor ve iki orkestra olarak devam ediyorlar. Bir senfoni pop orkestrası olan Kent Orkestrası için "ilk orkestramız" diyebiliriz ve 34 yıldır var. 2006-2007 aralığında Türk Halk Müziği Topluluğu, Türk Sanat Müziği Topluluğu, Mehteran ve Oda Müziği Topluluğu gibi diğer topluluklar dahil oluyor. Şu anda 6 orkestra olarak devam ediyoruz.

Orkestralar Müdürlüğü asıl olarak bir orkestra yapısıyla hareket ediyor. Çünkü orkestralar; beraber prova yapmak, beraber hazırlanmak ve aynı müzisyenlerle beraber çalışmak zorunda olan yapılar. Yani iyi müzisyenleri bir araya getirdiğinizde kendiliğinden süper gruplar oluşmuyor. Ancak sadece orkestra yapıları içerisinde değil, zaman zaman proje temelli hibrit, zaman zaman da bağımsız müzisyenlerle iş birlikleriyle devam ediyoruz. Proje bazlı hibrit yapıdan kastım, farklı topluluklarımızdan üyeleri bir araya getirebiliyoruz. Bir İstanbul'un Sesi projesi yaptığımızda geleneksel müzik icra eden arkadaşlarımız bir araya geldiği gibi farklı dillerde icra yapan İstanbul'un sesi olan insanları bir araya getirebiliyoruz, konuk edebiliyoruz. Çünkü her işi burada belli orkestralarla çözmek mümkün değil. Bu İstanbul'un geniş yelpazesi için çok kısıtlayıcı bir şey olur ama belli başlı ana türler var ve bu türlerin iyi icrası için bir araya gelmiş ve beraber prova yapan temel orkestralar var.

Şu andaki yapıda bir sanat kurulumuz var. Bu, orkestra şeflerinden zaman zaman orkestra içinden ve gerek duyulduğunda dışarıdan akademisyenlerle veya icra temsilcileriyle beraber oluşturduğumuz, destek aldığımız ama temelini bizim orkestra şeflerimizin oluşturduğu bir sanat kurulu. Biz burada birtakım projeleri önce üretiyoruz sonra da takvimliyoruz. Belli başlı klasik örneklerden başlıyoruz. Örneğin bu sene Âşık Veysel'in vefatının 50. yılı. Bir şey yapacağımız muhakkak veya Cumhuriyetin 100. yılındayız. "Yüzyılın Yüzleri" de "Cumhuriyet Âşıkları" da bizzat orkestralar tarafından yürütülen, genelde de İBB Kültür ailesinin yani kültür dairesinin ürünü olan işler.

Ana hedefi İstanbul'un tamamını kapsamak olarak özetleyebiliriz. Bizim geleneksel hâle gelmiş olan yazın haziran, temmuz, ağustos, eylül olmak üzere 4 ay boyunca düzenlediğimiz yaz konserlerimiz var. Bu sene "Semtimde Orkestra" adıyla başlattık ve şu ana kadar şehrin dört bir yanına, 39 ilçeye ulaştık. Bu, insanların semtlerine kadar, İstanbulluların tümüne ulaşmayı hedeflediğimiz bir konser serisidir. Kışın da Cemal Reşit Rey Konser Salonu ve diğer kültür merkezlerimiz, ilçe belediyeleriyle/paydaşlarımızla yapacağımız iş birlikleri neticesinde ulaştığımız ilçe kültür merkezleri gibi mekânlarda veya alternatif kültürel mekânlar üretmeye çaba göstererek bu üretimi ulaştırmaya gayret ediyoruz.

Yazın hava koşulları, iklim koşulları İstanbul'un tüm ilçelerini kapsayacak biçimde program yapmak için çok uygun. İnsanların olduğu yere ulaşmak, İstanbulluların olduğu yere ulaşmak için. Kış mevsimi, biraz daha kısıtlayıcı. Sene başında belirlediğimiz programda da bunu dikkate almaya gayret ediyoruz. Örneğin bir ilçemizde bir kapalı mekân yok ise orayı yaz aylarında öncelemeye çalışıyoruz. Veya var ama kapasitesi, teknik imkânı düşükse oraya uygun bir içerikle yer almaya çalışıyoruz. Mümkün olduğu nispette her ilçeye eşit oranda ulaşmaya çalışıyoruz. Bazı ilçelerin bazı avantajları var bazı ilçelerin de dezavantajları ama bizim görevimiz aslında her yere herkese bunu ulaştırmak. Çünkü kültür-sanata erişime bir kültür hakkı olarak bakıyoruz ve İstanbullulara bunu ulaştırmakla kendimizi vazifeli düşünüyoruz.

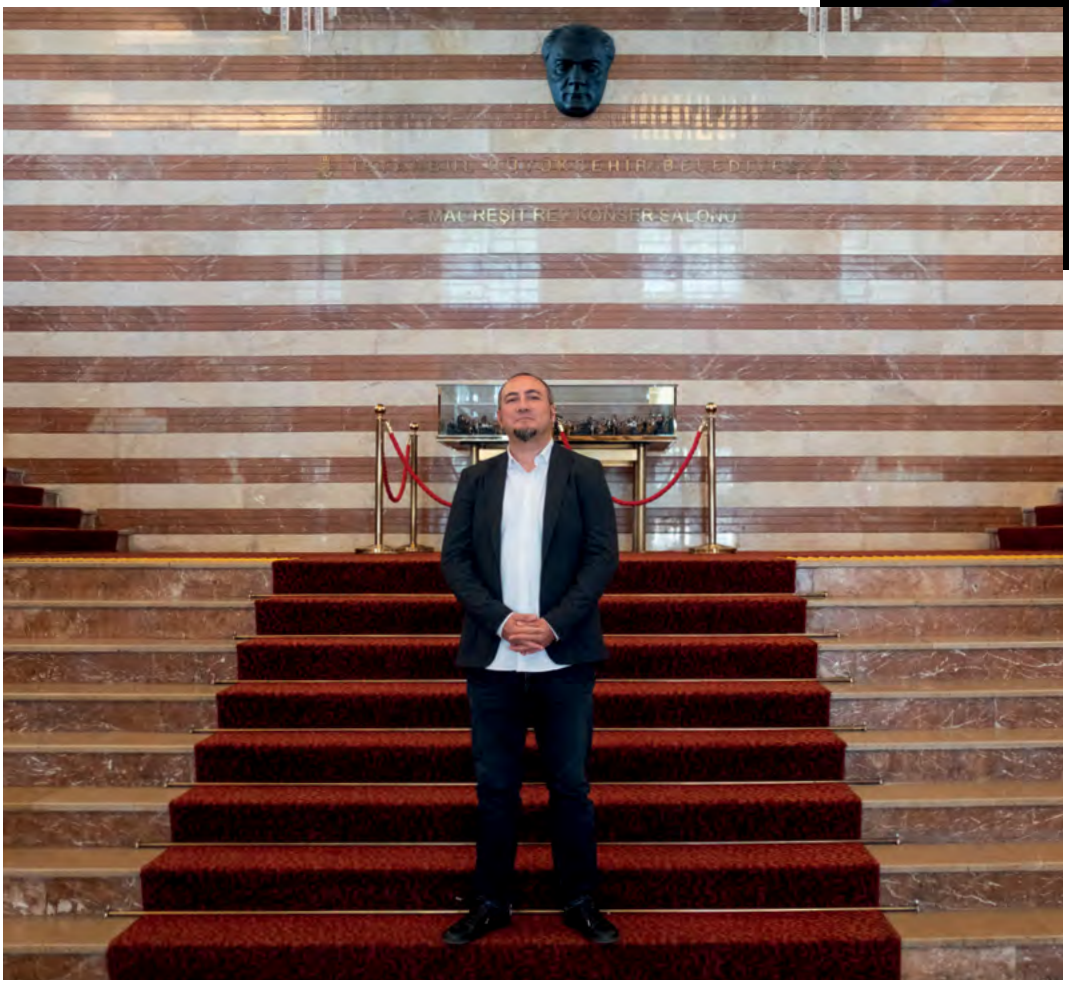
Fotoğraf Caner Aytepe

Belli başlı semtler için belli başlı alışkanlıklar muhakkak var. Ama gözlemleyebildiğim kadarıyla ayrımlar artık çok keskin olmaktan çıktı. İstanbul'da her ilçe birbirinin aslında içine girdi. Belli demografik yapılar belli yerde, belli kültürel anlayışlar belli bir yerde değil de, bir gezen İstanbul durumu var. Bu bizim işimizi bir yandan zorlaştıran bir yandan da kolaylaştıran bir şey. Buna bir zorluk veya kolaylık olarak bakmamaya gayret ediyoruz. Çünkü belli yerlerdeki sadece belli alışkanlıklara hizmet etmememiz gerektiğini düşünüyoruz. Örneğin Kadıköy ilçesinde belli bir tür müziğin dinleyicisi çok daha yüksektir. Evet doğrudur, ama onu dinlemeye Bağcılar ilçesindeki bir vatandaşın da hakkı var. Kolay olana kaçmamaya gayret ediyoruz.

Müzisyen bir müdür olmanın umarım katkısı oluyordur, öncelikle bunu söylemek isterim. Benim baktığım yerden gözlemleyebildiğim kadarıyla kurumun çalışma prensiplerini ve onun getirdiği çoğunlukla dezavantajları görme ve düzeltme şansına birinci elden sahip olmak diyebilirim. Bir şeyde neyin yanlış olduğunu bilirseniz, doğrusunu tariflemeniz daha kolaylaşıyor. Tabii burada bir müzisyen olarak bana kattığı çok şey var ama burada önemli olan şey bana kattığı değil, benim deneyimimin kamuya bir şey katıp katmayacağı kısmı. O yüzden ben buradaki deneyimimi o anlamda yansıtabiliyorsam ne mutlu. Evet bir müzisyenim ama aynı zamanda kurumun içerisinde 2007'den beri icracı olarak yer alan birisiyim. Uzun soluklu bir yol mevzuat açısından her şeyin tamamen bir çırpıda düzelmesi kısmı ama yanlışı bilirseniz yola da kolay çıkıyorsunuz.

Fotoğraf Bekir Dindar

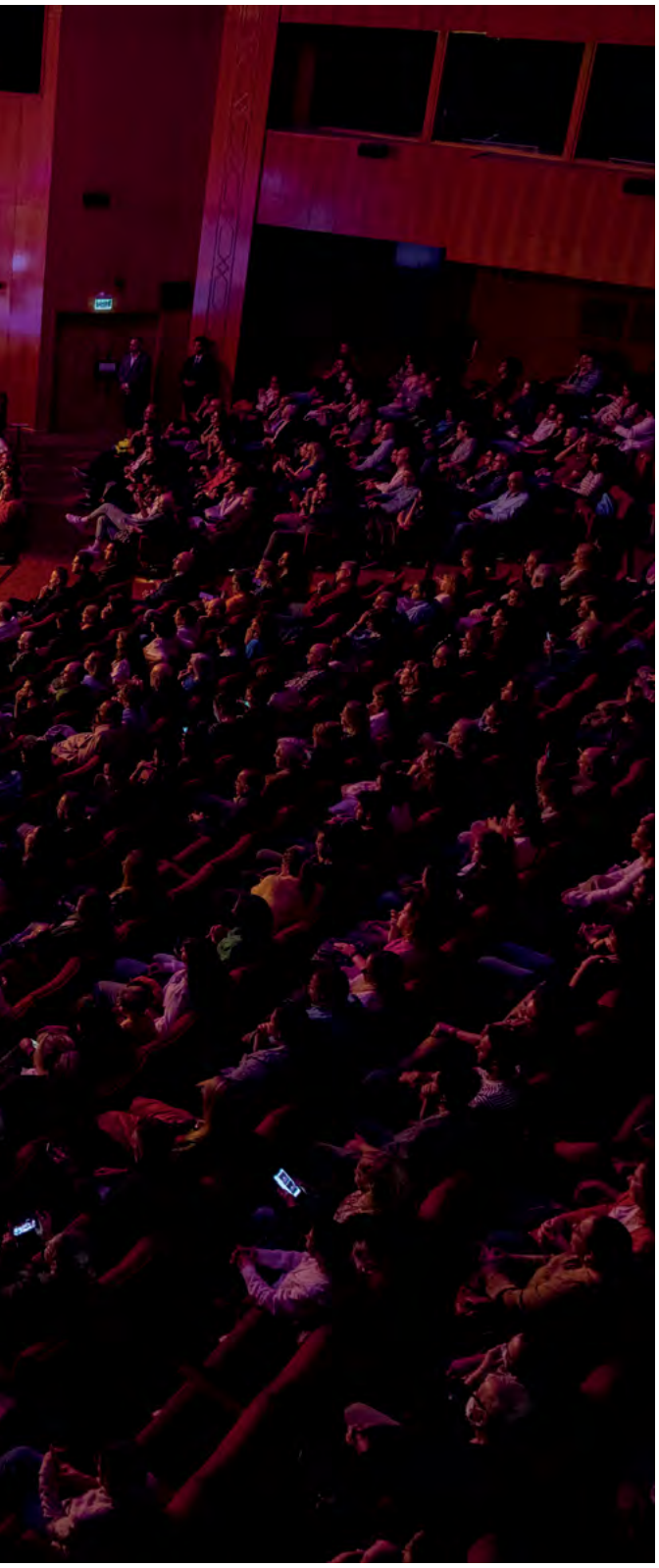
Fotoğraf Caner Aytepe

Bir mesai günü biraz zor geçiyor, o kesin. Yoğun geçiyor ama bu bir kıyas kabul edecek şey değil. Çünkü müzisyenken de yoğun. Yoksa arkadaşlarıma haksızlık etmiş olurum. Müzisyenlerin mesaisi 24 saattir. Nasıl 24 saattir? Bir konserde çalacağınız iki dakikalık bir pasaj için 2 gün, 10 gün, 20 gün düşünüyor olabilirsiniz. Bunun için çok fazla icracıyı dinliyor olabilirsiniz. Dolayısıyla bir kıyaslama olmayabilir ama şahsi olarak benim için daha az alışık olduğum ve kendi adıma deneyimlemekten mutlu olduğum bir süreç bu. Demek ki "Müzisyen olarak düşündüğüm gibi değilmiş olaylar" dediğim bir şey. Sorunların çözümünü sadece baktığımız yerde aradığımızda bir şekilde, başka taraftan baktığımızda onun öyle olmadığını görmek benim için önemli bir deneyim. Ama en başta dediğim gibi bu deneyimin işin tamamına yansıması lazım. Yani ister öncesi, ister sonrası, neticede ortada kamusal bir sorumluluk var ve onun bu tarafının kamuya geçmesi lazım.

Duyu organlarımız açısından baktığınızda, insanların ilk tepki verdiği sanat disiplini belki de müziktir. Önce sesi duyarsınız, oraya yönelirsiniz ve bu kullanılabilir de bir şeydir. Yönetilebilir de bir şeydir ama çoğunlukla bağımsız bir şeydir. İnsanların kendi sesleriyle duruma dahil olmasıyla ilgili çok değerli bir sanatçımız -ismini vermeyeceğim- diyordu ki "Artık konserlerde insanlar şarkı dinlemeye değil şarkı söylemeye geliyorlar. Seyircideki son 20 yılda fark ettiğim en önemli değişimlerden birisi budur" diyordu. Evet, insanlar şarkı söylemek istiyorlar. Demek ki insanların [müzik festivallerinin] kısıtlamaların, yasakların olmaması doğrultusunda düşünceleri var ve yasaklarla ilgili aslında insanların ne düşündüğü, ne söylediği, neyi istemediği çok belli. Festivallerin yasaklanması, konserlerin yasaklanmasını sadece sektörel olarak değil, bir dinleyici, bir insan olarak doğru bulmuyorum her şeyden önce.

Fotoğraf Caner Aytepe

"Yerel yönetimler bu işin içerisinde ne kadar olmalı?" derseniz, sanat üretiminin içerisinde evet olmalıyız ama bu daha çok derleyici, toplayıcı, arşivci yeni nesil üretime yol açıcı bir hâlde olmalı. Sanat üretiminden ziyade sanat yönetimi yapmalıyız. Çünkü bu şehrin çok fazla değeri var ve biz burada belli bir kısıt getirirsek şikâyet ettiğimiz şeyi yapmış oluruz. Gerek yöneticilerimde gerek kurumdaki genel eğilim ve ortak şikayetlere baktığımda herkesin bu eski kodun değişmesinden yana olduğunu görüyorum. Yani bu nedir? Sanatın bağımsızlaştırılması evet sanat yönetimi ama bu sadece alışılmış bir şekilde sanatın fonlanması anlamına gelmemeli. Bunun yerine sanatçının üretimini kolaylaştıracak ve önünü açacak işleri yapabilirsek, yerel yönetim en önemli işini başarmış olacaktır diye düşünüyorum.

Konserlerimizin hissettirdiği duygu olarak bakarsak, seviyesi neredeyse hemen hemen hepsinde çok yüksekti. Ama "Özellikle bizi ne heyecanlandırıyor?" derseniz, bu, "Demokrasi Yüzyılı" adını verdiğimiz 100. yıl projelerimiz bizi çok heyecanlandırıyor. Orkestralar Müdürlüğü'nün, Şehir Tiyatroları'nın, kültürel etkinliklerin ve de turizmin ürettiği ve bazen ortaklaşa ürettiğimiz işlerin hepsi bizi çok heyecanlandırıyor. Çünkü insanlarda da cumhuriyete dair bir özlemin karşılığını gördüğümüz ve bu işlerin yapılmasından duyulan sevincin karşılığını alıyoruz.

Bu kurumda çalışmalarımı Türk halk müziğinin geleneksel icrasına uygun olarak yürütürken kendi kişisel müzik yaşamımda albümüm bambaşka bir şey olarak çıktı. 2. albüm derseniz evet zaman bulmam lazım. Başka düzlemde şeyler de ilgimi çekiyor ama rock temelli gidecek gibi. Çünkü iyi bir rock dinleyicisi sayılırım; orası benim kendimi bulduğum yer. 3-4 albümlük materyal var. Bir kafamı çevirmem lazım. Umarım çevireceğim. Bir yandan da, kurum içerisinde icracı olarak mesela bu akşam Ruhi Su Dostlar Korosu'yla ben de sahne alacağım. Hem bir müzisyen olarak kas hafızamı unutmamaya çalışıyorum hem de bir müzisyenin, bir sanatçının burada yönetici olmasının önemli olduğunu göstermek için bunu zaman zaman yapıyorum.

Notlar

1 1914'te İstanbul'da önce konservatuar olarak kurulan, sonra dönüşerek İstanbul Şehir Tiyatroları'nın kökenini oluşturan tiyatro topluluğu.

2 1917-1927 arasında faaliyet göstermiş olan Osmanlı'nın ilk müzik okulu.

Çeşitlilik ve Yaratıcılığın Buluştuğu Yedikule
AMS MADE IT Atölye Deneyimi

Tarihi Yarımada'nın en eski yerleşim yerlerinden biri olan Yedikule'de zamanla değişen toplum, kültür, günlük yaşam dinamikleri ve kent mekânını kullanım alışkanlıklarıyla Yedikule'nin fiziki dokusunu da değiştirmiş. Hem geçmiş toplumun, hem de günümüz sakinlerinin ortak bir ürünü olan kent dokusunun sorunlarını ve potansiyellerini kentsel tasarım perspektifinden incelemek, farklı boyutlarla ele almak için AMS MADE IT Atölyesi aracılığıyla büyük bir fırsat elde ettik.

Ceren Balmumcu˙ - Derya Koçaş¨- Gülay Didir¨- İrem İncetuzcu¨- Kübra Türk¨- Şebnem Çebi¨- Şevval Cefik¨

˙ YTÜ Kentsel Koruma ve Planlama Yüksek Lisans Öğrencisi
¨ İTÜ Kentsel Tasarım Yüksek Lisans Öğrencisi

Fotoğraf İstanbul Planlama Ajansı arşivi

Geçtiğimiz yılın son günlerinde Amsterdam Institute For Advanced Metropolitan Solutions (AMS) yüksek lisans programı Metropolitan Analysis, Design and Engineering (MADE) öğrencilerinin oluşturduğu MADE IT oluşumunun İstanbul Planlama Ajansı'na (İPA) ulaşması ile başlayan süreç, hazırlığı yaklaşık altı ay süren ve İstanbul'da düzenlenen bir atölye çalışması ile sonlandı.

AMS MADE programının kenti merkeze alan ve çeşitli meslek alanlarından yüksek lisans öğrencilerinin oluşturduğu yapısı için İstanbul, dünya çapında başlıca kriz alanlarını ve fırsatları birlikte barındıran ciddi bir örnek olarak ön plana çıktı.

Atölye sürecinin kıvılcımını oluşturan, AMS Institute MADE IT öğrencilerinin dersleri kapsamında geliştirilen bu projeye katılan öğrenci çeşitliliği heyecan vericiydi.

Mimarlar, peyzaj mimarları ve çeşitli mühendislik dallarında uzmanlıklarını yapan yüksek lisans öğrencilerinin biz kent plancıları ve mimarlara farklı bakış açıları kazandıracakları şüphesizdi. Bu süreçte onlara da İstanbul ve Yedikule'de mevcut durumla ilgili bilgilerimizi aktarmaktan heyecan duyduk. Bu çeşitlilik ve farklı bakış açıları ilkin, Vizyon 2050 stratejilerine dayanan beş soru ve konsept üzerinden paylaşılan sunumlarla görünür hâle geldi. Konseptlerle ilgili bilgi birikimlerinin çalışma alanı olarak belirlenen Yedikule dışındaki farklı dünya örnekleriyle açıklanması, başlangıç aşaması olarak belirlenen soruların tartışmayı genişletmesine yardımcı oldu. Konsept sunumlarının hemen ardından beş farklı soru belirlendi ve bu sorular kolektif bir tartışma ortamında yanıtlandı. Oluşturulan beş farklı grup belirli aralıklarla bir araya gelerek çalıştı. Böylece herkes sürecin başında, ortasında ya da sonunda beş farklı soruya Yedikule üzerinden ya da İstanbul üzerinden yanıtlar aradı. Yanıtlar çözüm odaklı olmak yerine yönlendirme odaklıydı. Atölye süresi boyunca üzerinde çalışılacak temalar ve bu temalara kimlerin katkı sağlayacağı belirlendi. Öğrencilerin tartışmalarından çıkan bulgular ve akademisyenlerin de ortak kararıyla belirlenen beş farklı soru şunlardı:

- Gençlerin katılımını teşvik etmek ve yerel ekonomik kalkınmayı desteklemek için bölgedeki kamusal alanları nasıl canlandırırsınız?
- Yedikule'deki kentsel sorunların çözümü ya da desteklenmesi için kültürel miras alanları nasıl kullanılabilir?
- Farklı işlevlerden oluşan entegre bir ağ oluşturmak için yeşil alanları birbirine bağlamak mümkün müdür?
- Yedikule'de *15 dakikalık şehir* konseptini, sosyal uyum ile güvenlik algısını artırarak gerçekleştirmek mümkün mü?
- Yedikule'de kapsayıcı ve güvenli kamusal alanlar nasıl tasarlanabilir?

Bu çalışma ve araştırmaya başlangıç yöntemi tüm öğrencileri bir sorudan başka bir soruya ya da ilgi çekici farklı noktalara götürdü. Sorular üzerinden bildiklerimizi en açıklayıcı şekilde anlatırken İstanbul ve Tarihi Yarımada'nın çok katmanlı yapısı ve geçmişi çalışmanın zorluklarından biriydi. Sadece sözlü paylaşımlar değil, burada bulunulan kısıtlı süre içinde beraber deneyimlenen pek çok hikâye İstanbul ve Yedikule'nin yakından tanınmasında etkili oldu.

Araştırma süreci, öğrencilerin çalışma gruplarına ayrılmasıyla başlamış oldu. Yapılan saha gezisiyle her ekip kendi konusu perspektifinde Yedikule'nin sorunlarını tespit etti. Ardından getirilen çözüm önerileri tüm temaları birleştiren bütüncül bir bakış açısıyla sunuldu. Her grubun çalışma sürecine biraz daha detaylı değinecek olursak, ekonomi çalışma grubu tarafından yapılan analizler, içerikleri açısından iki kategoriye ayrıldı: Birinci kategori, sahadan doğrudan gözlemlenen bilgileri içerirken; ikincisi ise istatistiksel belgeler ve araştırmalar sonucunda elde edilen verileri içerdi. Sahadan elde edilen veriler, bölgedeki yerel ekonominin durumunu, faaliyet türleri, kullanılan ürünler ve atık yönetimi gibi unsurları kapsadı. İkinci aşamada ise İPA Kampüs'te sahadaki gözlemlerin değerlendirildiği bir tartışma yürütülerek mahalle ve İstanbul ölçeğinde ekonomi odağında ilerlendi. Yaptığımız analizler ne yazık ki Yedikule'deki yerel ekonomi süreçlerini anlamamız açısından bazı noktalarda yetersiz kaldı.

Ekonomi çalışma grubunda tartışmalarının çıktısı olarak belirtilmeli ki AMS Enstitüsü'nün ve İstanbul ekibinin ekonomi kavramı altında ilk araştırdıkları şeyler farklı olmakla beraber, süreç içerisinde birbirlerine katkı sağlayarak ilerleyen bir ekip çalışması oldu. Bu süreçte AMS Enstitüsü öğrencileri genellikle geri dönüşüm odaklı ve yerel ölçekteki küçük organizasyonlara yönelik ekonomik süreçlere odaklandı. Örneğin, saha gezileri ve İstanbul gezileri sırasında İstanbulluların fazla plastik kullanımını gözlemleyerek geri dönüşüm odaklı projeler geliştirme kararı aldılar. Bu projeler arasında market poşetleri, piknik örtüsü ve oturma örtüsü üretimi gibi fikirler öne çıktı. Birkaç geri dönüşüm projesi ve mahalle ölçeğinde küçük kalkınma projeleri belirlendi ve bu projelerin sahada işleyiş biçimleri ortaya konuldu.

Kültürel miras ekibi olarak, saha gezisi sonrasında odak noktamız olan kültürel miras kavramı üzerinden Yedikule için fikirlerimizi ve gözlemlerimizi tartıştık. Erişilebilirlik, eşik olarak surlar, kentsel güvenlik ve soylulaştırma gibi sorunlar tespit ettik. Bu sorunlar doğrultusunda, Yedikule bostanları rehabilitasyonu için "Yedikule'deki kentsel sorunların çözümlerinde kültürel miras alanlarını nasıl kullanabiliriz?" sorusu üzerinden ve alanın zengin kültürel mirasının yanında, kentsel bütünlük içerisindeki sorunlarını da tespit ederek çözüm önerileri geliştirdik. Bu öneriler ile kültürel miras ögelerinin yeniden kentin bir parçası olması amacıyla surların kent içi erişilebilirliğinin artırılması, bostanların yeniden canlandırılarak kamusal alanlara dönüştürülmesini ve alanın tarihi, kültürel, ekolojik, ekonomik, sosyal ve mevcut mekânsal dinamiklerinin kente yeniden kazandırılmasını amaçladık. Böylelikle günümüzde zengin bir kültürel dokuya sahip Yedikule'yi, kentsel belleği güçlü kılan bütün dinamiklerin rol oynadığı, kamusal açık alanların ve kültür varlıklarının bir eşik olmadığı tersine

Fotoğraflar İstanbul Planlama Ajansı arşivi

mekân içerisinde birbirleriyle kentsel bütünlük içinde harmoni oluşturduğu bir alan olarak kurguladık.

Yedikule'de ekoloji ekibi olarak saha gezimizi tamamladıktan sonra, alanla ilgili ekoloji özelinde ele alınması gereken temel başlıkları belirleyerek çalışmamıza başladık. Alanda güvenlik, kamu-özel alan eşikleri, ulaşım ağı, yeşil bağlantılar gibi temel noktalara değinerek çalışmamızı derinleştirdik. Bahsi geçen başlıkların eksikliği nedeniyle alanda eskiden var olan fakat zamanla kaybolan bostanlardan da yola çıkarak habitat kaybı, biyoçeşitlilikte azalma, politika eksikliğinin ortaya koyduğu katmanlaşma gibi alanı olumsuz etkileyen sonuçları tespit ettik. Elde ettiğimiz verilerle birlikte gerçekleştirdiğimiz beyin fırtınasında, tarihinde birçok farklı fonksiyonla gün yüzüne çıkan Yedikule yeşil alanının zamanla kaybolduğu, birbirinden koptuğu ve kimliksizleştiği sonucuna vardık. Buradan hareketle, "Yedikule'deki yeşil alanlar birbirine hangi biçimde bağlanarak farklı fonksiyonları entegre eden bir ağ oluşturabilir?" sorusunu içselleştirerek çözüm yolları aradık. Bu yolda, bostanları canlandırmayı, topluluk bahçeleriyle alandaki potansiyeli ve etkinliği artırmayı hedefledik. Birbirinden kopuk yeşil alanları bitki dikimi, tarım gibi fonksiyonlar ile birbirine bağlamak, bu bağlantıları sağlarken ulaşımı da göz önünde bulundurarak paylaşımlı yol seçeneğiyle erişilebilirliği artırmak çözümlerimiz arasındaydı. Alanda, bölgenin yeşil kimliğine farklı fonksiyonlar atayarak hem kullanıcıların bir araya gelip sosyalleştiği mekânlar yarattık, hem de Yedikule'nin ihtiyaç duyduğu yeşili ona geri kazandırdık.

15 dakikalık şehir konseptiyle ilgili literatür çalışmalarına başlamadan önce yapılan saha gezisinde atölye grubunun ilgisini en çok çeken kaldırımların niteliksiz olması ama buna karşın adım başı ihtiyaca yönelik esnafın bulunmasıydı. Yol boyunca her pastaneden ya da her bakkaldan yiyecek ve içecek alıp geziyi atıştırarak sürdürmek onlar için çok keyifliydi. Bu kapsamda da *15 dakikalık şehir* konseptiyle ilgili olarak çalışmalarımızda kentlerde karma kullanımın önemini tartıştık. Konutların altında bulunan çeşitli esnaf tiplerinin *15 dakikalık şehir* konseptini destekleyeceği ve bu çeşitliliği ya da insanların ihtiyaçlarını karşılayabileceği başkaca alanları konsantre olarak çeşitli yerlerde sunmak akıllara gelmişti. Atölye süresince kentteki sosyal dayanışma varlığının sokaklardaki güven algısını artıracağı ve dolayısıyla kentlilerin de daha aktif olarak kamusal alanlarda var olacağı fikrinde ortaklaştık. Kentlilerin aktif olarak sokaklardaki varlığı da sosyal dayanışma kültürünü geliştireceğinden atölye ürünü olarak bir kavram döngüsü ortaya çıktı. Yedikule mahallesinin de bu döngüde yer alabilmesi için toplum gelişimini ve katılımcılığı da içeren "BeeHive" adında interaktif bir mekân önerisi sunuldu.

Yedikule, yoğun yapılaşma nedeniyle yaşayanlara oldukça sınırlı açık ve yeşil alan imkânı sağlayan bir dokuya sahip. Bu sebeple, Yedikule'yi gezdiğimizde ilk göze çarpan şey sınırlı açık alanların kent sakinleri tarafından hangi aktiviteler için yeniden işlevlendirildiği oldu. Her ne kadar burada planlama ve tasarım yoluyla nitelikli bir açık alan sistemi kurgulanmamış olsa da sokaklar toplanmak, dinlenmek, üretmek ve paylaşmak için kentlilerin ihtiyaçları doğrultusunda yeniden düzenlenmişti. Yeri geldiğinde kapı eşiğindeki birkaç sandalyeli bir oturma alanından faydalanılmış

olsa da nitelikli bir tasarıma sahip olmayan büyük açıklıkların âtıl kaldığı ve kullanıcıları çekmediği de ortada. Bu sebeple açık ve ortak alanların tasarımında odaklanılan ana konu, kentlilerin mekânı kullanım alışkanlıklarından yola çıkarak kapsayıcı, güvenli ve erişilebilir bir açık alan sistem kurgulamaktı. Bu sistemle farklı ölçek ve nitelikteki ortak alanların birbiriyle bağlantısını kurgulamak, kent içinde her yaştan, kültürden ve cinsiyetten kullanıcıya hitap etmek ve kullanıcı profiline göre karakteri ve tasarımı değişen alanlar yaratmak hedeflendi.

Nihayetinde bu atölyeyle hangi noktaya geldiğimize değinecek olursak, Yedikule Tarihi Yarımada'nın en eski yerleşimlerinden birisi. Zamanla değişen toplum, kendi kültürü, günlük yaşam dinamikleri ve kent mekânını kullanım alışkanlıklarıyla Yedikule'nin fiziki dokusunu da değiştirmiş. Hem geçmiş toplumun hem de günümüz sakinlerinin ortak bir ürünü olan kent dokusunun sorunlarını ve potansiyellerini kentsel tasarım perspektifinden aylarca tartışmış olsak da, dışarıdan bir göz ve farklı disiplinlerden yorumlar her zaman tartışmayı zenginleştirip farklı boyutlarla ele almak için büyük bir fırsat. MADE IT'in ilk kez gördüğü ve deneyimlediği Yedikule'yi değerlendirme biçimleri şüphesiz ki ilgi alanları doğrultusunda oldukça çeşitlendi ve ortaya birlikte oluşturulan geniş bir sorun ve çözüm havuzu çıktı. Fark ettik ki, bu kentsel sorunlar aslında sadece Yedikule'ye özgü değil. Dünyanın her yerinde Hollanda'da, Singapur'da, Meksika'da da kültürel mirası ve doğayı koruma, yerel halkı kalkındırma ve topluma nitelikli yaşam alanları sunma gibi kentsel sorunlar biz profesyonellerin ortak gündeminde. Ama bunu gerçekleştirme araçlarımız Yedikule'de ayrı Amsterdam'da ayrı. Bu gezi ve tartışmalarla hedeflediğimiz son ürün de, bu çözümleri Yedikule'nin karakterinden beslenecek şekilde üretmek oldu.

Yedikule'nin karakterinden beslenerek yaptığımız yoğun tartışmalar sonucu, yenilikçi çözüm önerileri oluşturduk. Bölgenin yaşanabilirliğini iyileştirmeyi hedefleyerek ürettiğimiz çözümler toplu bilgi birikimimizin harmanlandığı sürecin ürünleri oldu. Böylesine alternatif ve kültürleri kaynaştıran bir haftanın ardından voleybol, frizbi ve tenis oynayarak İPA Kampüs'ün tadını çıkardık. Bir haftalık sürecin en eşsiz yanı ise İstanbul'u ilk kez deneyimleyen bir ekiple uyum sağlayarak paylaşımlarda bulunabilmek oldu. Türkiye kültürünü, kentin ipuçlarıyla değerlendirmek bizler için İstanbul'daki yaşantımıza farklı perspektiflerden bakma fırsatı yarattı. İstanbul'un kimliksel yapı taşlarını çözümlerken kedileri de es geçmedik. Elbette, kedilerin gölgesinde kalmayan martılar, vapur sesleri ve ilk kez her sabah ezan sesini duymak bütüncül bir İstanbul deneyiminin parçaları oldu. MADE IT öğrencileri ile İstanbul'u yeniden yaşayarak kurduğumuz bağlarla gelecekteki deneyimlerimizi heyecanla bekliyoruz.

Afet ve Acil Durumların Yönetiminde Toplumsal Cinsiyetin Ana Akımlaştırılması Neden Önemli?

Toplumsal cinsiyet perspektifine sahip afet politikaları üretilmesini, kadın hareketinin ve kadınların özne olarak sürecin içinde yer almasını sağlamak amacıyla sivil toplum ve kamu arasında bir iş birliği süreci başlatıldı. Bu kapsamda alanda aktif çalışmalar gerçekleştiren kadınlar, kadın örgütleri ve sivil toplum kuruluşları ile "Afet ve Kadın Çalıştayı"[1] düzenlendi. Kurulan bu ilişki ve iletişim ağının, toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında oluşturulacak hak temelli sosyal hizmet uygulamaları ve kentsel hizmetlere aracılık etmesi amaçlanıyor.

İBB Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı

Afete dirençli toplumlar için toplumsal cinsiyete duyarlı afet risk yönetiminin yaygınlaştırılması gerekir. Toplumda mevcut olan sosyal kırılganlıklar bir afet durumunda müdahaleyi daha karmaşık hâle getirip, iyileştirmeyi daha da zorlaştırır. Toplumun bireylere kadın veya erkek olarak yüklediği sosyokültürel roller ve sorumluluklar (toplumsal cinsiyet) bu kırılganlıkları arttırmakta, afet risklerini daha da yönetilemez hâle getirmektedir. Çünkü toplumsal cinsiyet rolleri, kaynakların ve fırsatların nasıl dağıtılıp kontrol edildiğini, erişim olanaklarının nasıl belirlendiğini ve kararların kimler tarafından alındığını doğrudan etkiler. Kapasite yetersizliği ise, kırılganlıkları oluşturur. Kırılganlıklar ne kadar çoksa, bir doğal tehlikenin herhangi bir toplulukta afete dönüşme riski de o kadar yüksektir. Bunu aşabilmek için, afet yönetimince zarar azaltma, hazırlık ve müdahale evrelerinde yapılan planlamaların ve akabinde afet sonrası yeniden yapılanma süreçlerinin toplumsal cinsiyet bakımından yeniden gözden geçirilmesi, toplumsal cinsiyet duyarlılığının geliştirilmesine yönelik stratejiler planlanması ve bu stratejilerin gerçekleştirilmesi hayati önem arz eder.

Ancak ne yazık ki afet risklerinin azaltılmasında, hazırlık ve müdahalede mevcut yaklaşımlar hâlâ sorunlarla karşı karşıyadır. Bunun en önemli nedeni, afet yönetiminin her aşamasında olduğu gibi, hazırlıkta da halkın katılımcılığının yeteri kadar sağlanamamasıdır. Beraberinde, halkın büyük bir kısmının bu süreçlerde yer alamaması, afete dirençliliğini de azaltır. Dünyada özellikle kadınlar ulusal ve yerel düzeyde yapılan afet yönetimi planları ve organizasyonlarında genellikle yer almamaktadır. Buna karşın, Türkiye'nin de katıldığı Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesi (2015-2030) kapsamında alınan kararlarda, toplumun zarar görebilirliğinin azaltılması, afet yönetimi süreçlerinin her aşamasında öncelikle de kadınların katılımının arttırılması hedeflenir. Uluslararası kararlarla tüm politika ve uygulamalarda kadının aktif katılımının sağlanması, yerel organizasyonlarda kadın liderliğinin desteklenmesi amaçlanır. Bu yaklaşım, aynı zamanda kadın yoksulluğunun ve kırılganlığının azaltılmasını, yani kadının sosyoekonomik açıdan güçlendirilmesini de sağlamaktadır. Bu bağlamda, zarar azaltma, hazırlık, müdahale, iyileştirme ve yeniden yapılandırma/planlama çalışmalarının toplumsal cinsiyete duyarlı şekilde düzenlenmesi oldukça önemlidir.

Özetle, halkın katılımı afet yönetiminin başarısını etkiler. Bu başarı özellikle, risk azaltma planlama ve programlarının toplumun tüm kesimleri tarafından sahiplenilmesi ile sağlanabilir. Bu bağlamda, sorunun üstesinden gelebilecek yaklaşım, katılımcı, toplumsal cinsiyete duyarlı kapasitelere odaklanan bir afet risk yönetimi şeklinde olmalıdır. Saha çalışmaları ise, kadınların kapasitelerini değerlendiren,

Fotoğraflar İstanbul Planlama Ajansı arşivi

daha proaktif, katılımcı bir afet risk yönetiminin başarılı olacağını göstermektedir. Bu anlayışın, tüm sektörlere ve süreçlere ana akımlaştırılmasının teşvik edilmesi ve yaygınlaştırılması duyarlı bir strateji olacaktır.

6 Şubat 2023 tarihinde gerçekleşen Kahramanmaraş merkezli depremlerin ardından toplumsal cinsiyeti gözeten afet yönetim politikalarının önemi gözler önüne serilmiştir. Bu ihtiyaca bir karşılık olarak, toplumsal cinsiyete duyarlı afet farkındalığını arttırmak, toplumsal cinsiyet duyarlılığının geliştirilmesine yönelik stratejiler planlamak, yerelde farklı kentsel aktörler arasında oluşturulacak iş birliği ve koordinasyonun ilk adımlarını atmak ve katılımcı süreçler çerçevesinde sürdürülebilir afet yönetim politikalarının kadın katılımını arttırarak gelişmesine destek sunmak önemli hâle gelmiştir. Bu bağlamda İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul Planlama Ajansı ve Deprem Bilim Üst Kurulu tarafından oluşturulacak İstanbul'un bütüncül deprem stratejisine, toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinin dâhil edilmesi amaçlanarak toplumsal cinsiyet perspektifine sahip afet politikaları üretilmesini, kadın hareketinin ve kadınların özne olarak sürecin içinde yer almasını sağlamak amacıyla sivil toplum ve kamu iş birliği sürecinin bir adımı olarak Afet ve Kadın Çalıştayı düzenlenmiştir. Kurulan bu ilişki ve iletişim ağının, toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında oluşturulacak hak temelli sosyal hizmet uygulamaları ve kentsel hizmetlere aracılık etmesi amaçlanmıştır.

Uzmanlık alanları, paydaşların sahadaki tecrübelerinden edindikleri deneyimler ve önceliklendirilmesi gereken konular göz önüne alınarak 5 tema belirlenmiştir: Afet Sonrası Sosyal Planlama ve Sosyoekonomik Destekler, Afet Sonrası Mekânsal Planlama, Afette Kadın Sağlığı, Afet ve Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele ve Afet Öncesi Planlama ve Örgütlenme.

26-27 Ağustos 2023 tarihinde gerçekleştirilmiş olan Afet ve Kadın Çalıştayı'nın en önemli özelliklerinden biri, kadınların sadece katılımcı olarak değil, aynı zamanda çalıştay temalarından moderatörlüğe, paydaş listelerinin oluşturulmasından sekreterya kalemlerine kadar tüm süreçlerde aktif katılımda bulunarak örgütlenmeleridir.

Notlar

1 Üç ay süren çalıştay hazırlığı kapsamında Eşik Platformu, Toplumsal Eşitlik Derneği, Yoğurtçu Parkı Kadın Forumu, Açık Korona Mekânları, Afet İçin Feminist Dayanışma, Cisu Platformu, İstanbul Tabip Odası, Kadın Savunma Ağı, Mor Dayanışma, Mor Çatı Vakfı, Kadınlarla Dayanışma Vakfı, Feminist Afet Politikaları ve Ekolojik Mücadele (FAPEM), Politeknik Mühendis Mimar Şehir Plancıları Dayanışma Derneği, TMMOB Şehir Plancıları Odası, Tap Vakfı, Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği, KEDV, Küresel Eşitlik ve Kapsayıcılık Ağı, TARDE, Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu, Toplumcu Mühendisler ve Mimarlar Meclisi, Universus Sosyal Araştırmalar Merkezi, Maltepeli Kadın+lar, Feminist Boğaziçi, İstanbul Kent Konseyi ve akademiden kadınların katılımıyla 16 toplantı gerçekleştirilmiştir.

Afet Sonrası Sosyal Planlama ve Sosyoekonomik Destekler

Günümüz afet yönetimi anlayışı temelde afet öncesi, afet sırası ve afet sonrasında bir dizi faaliyeti içeren bir döngü şeklinde ele alınıyor. Afete neden olan olay meydana geldikten sonra sırasıyla müdahale, iyileştirme, risk azaltma ve hazırlık aşamaları, birbirinden keskin bir şekilde ayrılmaksızın iç içe işleyen bu döngüyü tamamlıyor. Bütünleşik afet yönetimi olarak adlandırılan bu yönetim modeli, afet meydana gelirse bununla baş edebilen ve olası tehlikelerden hareketle afet öncesinde önlemini alarak dayanıklılığını kaybetmeyen bir toplum yapısı oluşturmayı amaçlıyor.

Ancak, toplumsal cinsiyete duyarlı oluşturulmayan sosyal ve ekonomik destek programları, kadınlar ve kız çocukları için ötekileştirici ve mağdur edici bir hâl alırken, kadınları homojen bir grup olarak kabul eden kentsel hizmetler özgün ihtiyaçları karşılamakta da yetersiz kalıyor. Bunun önüne geçebilmek için, Afet ve Kadın Çalıştayı'nda şu öneriler sunulmuştur:

- Kadınların özellikle ekonomik anlamda güçlendirilmesi ve kırılganlıklarının azaltılması sağlanmalıdır.
- Planlamada yalnız yaşayan kadınlardan farklı aile tiplerine kadar birbirinden değişik tipolojiler ele alınmalıdır.
- Dağıtım süreçleri kapsayıcı ve erişilebilir bir şekilde planlanmalıdır.
- İBB Kadın Hizmet Merkezleri, kadınların mahalle dayanışması için buluşabileceği sosyal programlarla donatılmalı, kadınlar afet ve toplumsal cinsiyet meselelerinde gönüllü çalışmalara katkı sunabilecek şekilde merkezlere çağrılmalıdır.

Afet Sonrası Mekânsal Planlama

Deprem sonrası yapılacak planlama çalışmalarının anlık ihtiyaçlara göre değil, bütüncül bakışla ve ekosistem dikkate alınarak yapılması oldukça elzem. Yıkım yaşamış herhangi bir coğrafya için hem bölge insanının hem de doğanın haklarına aykırı kararlar, hiç şüphesiz ki tarihsel ve kültürel bağlamından kopuk yeni yerleşim alanlarının oluşmasına ve geri dönüşü mümkün olmayacak yeni sosyal sorunlara neden olacaktır. Bu kapsamda, Afet ve Kadın Çalıştayı'nda şu öneriler sunulmuştur:

- Geçici barınma alanlarının eşitlikçi bir anlayışla kurulmasına hazırlık için, kadın merkezlerinin mahalle bazlı ya da ilçelerde en azından kolay ulaşılabilir yeterlilikte ve depreme dayanıklı olacak şekilde kurulması sağlanmalıdır.
- Kadın merkezlerinde deprem ve afet bilincine yönelik, toplumsal cinsiyete yönelik, arama-kurtarma faaliyetlerinde donanımlı hâle gelinmesini sağlayacak eğitimler verilmelidir.
- Afetin akut döneminde ihtiyaç duyulacak arama kurtarma araç gereçleri ile kadınların ihtiyaç duyacağı hijyen kitleri depolanmalıdır.
- Bölmelendirilmiş konut birimlerinin şimdiden tasarlanması ve prototip üretimlerinin yapılması, iklim koşullarına uygun ve ekolojik olması, uygun alanlarda depolanması gerçekleştirilmelidir.
- Geçici barınma alanları ile ilgili bu bilgilerin, olası İstanbul/Marmara depreminde etkilenecek olan Marmara bölgesi dışında planlanması ve bu planlamanın olası bir afet döneminde yardım ve destek hizmetleri için Marmara bölgesine gelecek yerel yönetimlere iletilmesi sağlanmalıdır.

Afette Kadın Sağlığı

Afet ve kriz durumları, toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü ve sahip olunan sosyal statüler nedeniyle, özellikle kadınlarda ağır ve çoklu travmalara yol açmakta. Bu durumda kadınlar kendi ihtiyaçlarını ve travmalarına bağlı deneyimleri arka plana atıp genellikle bakım verme gibi aile ve toplum içinde ona dayatılan rolleri sürdürmeye devam edebilmekte ve kendilerinden bir nevi vazgeçmektedir.

Ayrıca, yaşanan büyük afetler tüm kadınlar ve kız çocukları üzerinde orantısız etkilere neden olmakta. Toplumsal cinsiyete ve yaşa duyarlı bakış açıları ilgili mekanizmalara, politikalara ve programlamaya sistematik olarak entegre edilmediğinde, kadınlar ve kız çocukları beraberinde ikincil mağduriyetler yaşamakta.

Ek olarak, cinsel sağlık ve üreme sağlığına ilişkin sorunlar yaşayan ve tıbbi ihtiyaçları afet durumlarında ihmal edilen kadınlar, tam da bu kriz durumlarında bütüncül bir biyopsikososyal destek sistemine ihtiyaç duymaktadır. Tüm kadın ve kız çocukları için menstrüel sağlık ve hijyen yönetimi de dahil su, sanitasyon ve hijyen erişimini sağlamak için programlar oluşturmak, temel bir hak olarak sağlık hizmetlerini kadınlar için erişilebilir kılmak, bu noktada büyük önem arz etmekte. Bu kapsamda, Afet ve Kadın Çalıştayı'nda şu öneriler sunulmuştur:

- Afet bölgesinde yaşayan sağlık personeli afetten etkilendiği ve bir kısmı göç ettiği için personel açığı olacağı öngörülmelidir. İstanbul'a başka illerden yönlendirilecek deneyimli sağlık personellerinin ise sahada olması şimdiden organize edilmelidir.
- Deprem bölgesinde görev alabilecek gönüllü ekipler psikolojik ilkyardım, malzeme dağıtımı gibi ihtiyaç duyacakları tüm bilgileri içerecek şekilde eğitilmelidir. Belediyeler bu konuda STK'larla iş birliği içinde aktif rol almalıdır.
- Deprem öncesi dönemde deprem farkındalığı için okullarda ve diğer eğitim sahalarında gençlere ve yetişkinlere ilk yardım, arama kurtarma, cinsel sağlık ve üreme sağlığı hakkında atölyeler çok dilli biçimde yapılmalıdır.
- Çadır alanlarında cinsel sağlık ve üreme sağlığı, aile planlaması merkezleri olmalı. Ebe-hemşireler ve kadın çalışanlar olmalı; gerekli durumlarda kadın hastalıkları ve doğum uzmanı ile iletişim sağlanmalıdır. Bu alanlarda kondom, rahim içi araç, doğum kontrol hapı, aylık ve 3 aylık iğneler, ertesi günü hapı, Hepatit B aşısı, tetanoz aşısı, smear, hpv kiti, jinekolojik muayene için masa vb. için materyaller bulunmalı.
- Afet sırasında çok sayıda uzuv kaybı yaşanmakta ve hızla yapay uzuv üretimi gerekmektedir. Her yapay uzuv kişiye özel tasarlanması gerektiği için bu iş için çok sayıda gönüllü tasarımcıya ihtiyaç olacaktır. Şimdiden bu konuda deneyimli STK ve tasarımcılarla iletişim kurulmalı ve uzuv kayıplarına yönelik protezleri tasarlayacak gönüllü ekipler oluşturulup hazır edilmelidir. Bunların üretimi ve bölgeye ulaştırılması da ayrıca planlanmalıdır.

Afet ve Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele

Afet durumlarında ve sonrasında yaşanan süreçteki her türlü zorluktan diğer tüm insani yardım krizlerinde olduğu gibi en çok kadınlar, çocuklar ve özellikli ihtiyacı bulunan, ayrımcılık yaşayan gruplar etkilenmekte. Bunun altında yatan sebeplerden bazıları ise; toplumsal cinsiyet rolleri, sınırlı hareketlilik, kaynak eksikliği ve kaynaklara erişim zorluğu, çocuk, yaşlı ve hastalar için artan bakım sorumluluğu, artan şiddet riski, ayrımcılık gibi bir dizi sosyal ve ekonomik risktir.

Bütün bunlara ek olarak, erkeklerin şiddeti deprem sonrasında da sürmekte ve şiddete maruz kalan kadın ve çocuklar gerekli hizmetlere öncekinden daha da acil bir şekilde ulaşmaya ihtiyaç duymakta. Şiddetle mücadelenin ertelenemeyecek oluşu ve acil sunulması gereken hizmetleri gerektirdiği bilinciyle hareket etmek önemlidir. Bu doğrultuda, Çalıştay oturumunda şu öneriler sunulmuştur:

- Tüm planlama aşamasında ve strateji oluşturmada toplumsal cinsiyet eşitliği çerçevesinde veri toplama, kayıt alma ve aksiyonlar olmalıdır. Kadına yönelik şiddete (KYŞ) ilişkin plan ve stratejiler de bu bağlamda değerlendirilmelidir. Afetin yarattığı diğer aciliyetler (barınma, gıda, gibi) arasında KYŞ'nin geri plana atılmaması için İBB koordinasyonu ve ilgili kamu kuruluşları altında alt komisyonlar ve çalışma ekipleri kurulmalı, bu çalışma ekiplerinin kimlerden oluşacağı yedekleriyle birlikte belirlenmelidir. Meslek elemanlarının süpervizyon, rotasyon ve psikososyal desteklerle çalışması sağlanmalıdır. Birbirinden farklı kırılgan gruplar (yaşlı kadınlar, engelli kadınlar vb.) için hizmetlerin erişilebilir olması sağlanmalıdır.
- KYŞ sebebiyle kadınların hâlihazırda kullandığı mekanizmalar (şiddet hattı, ŞÖNİM, sığınak, KDM gibi) afet nedeniyle ortadan kalkabilir. Bu nedenle, afetlerden sonra aktive etmek üzere afet ve kriz dönemleri için özel KYŞ hattı kurulmalıdır. Bu hat ulusal olabileceği gibi İBB tarafından da açılabilir. Afet anında ulaşılamaması, iletişimde kesinti olması durumunda bu hizmetin nasıl verileceğine dair bir teknik çalışma yapılmalıdır, internet ağı olmadan ve kontörsüz ulaşılabilmelidir.
- Hâlihazırda işleyen sığınak, kadın danışma merkezleri, İSADEM, İSMEK gibi merkez ve kurumların olası bir afette hasar almasına karşın alternatif alanların şimdiden planlanması gereklidir. Bu planlamada gizlilik, güvenlik, kadınların ulaşımı göz önünde bulundurulmalıdır.
- İBB'nin girişimiyle herhangi bir afet anında kadına yönelik şiddetle mücadele mekanizmalarının içinde işlevlenecek tüm binaların (ŞÖNİM'ler, sığınaklar, kadın örgütlerinin binaları, İBB Kadın ve İSADEM'ler gibi yapılar, ilçe belediyelerinin kadın danışma/dayanışma birimleri vb.) deprem güvenlik kontrollerinin yapılması, sorun olan binaların tahliyesi ve deprem güvenlikli alanlarda yeniden işlevlendirilmesine yönelik bir planlama yapılması gereklidir.
- Birçok kadın çocukların bakımının sürmesi için şiddete maruz bırakıldığı evi terk edemeyebilmektedir. Bu bağlamda afet sonrasında çocukların bakımını kolaylaştırmak için sosyal yardımlar, kreşler, bakım merkezleri kurulmalıdır.
- Şiddeti önleme mekanizmalarını güçlendirmek bakımından sosyoekonomik destek planlamasında kadınlara öncelik verilmelidir; yalnız yaşayan kadınlar, boşanma sürecinde olan kadınlar, şiddet geçmişi olan kadınlar, üniversiteli genç kadınların özgün koşulları dikkate alınmalıdır.
- Mahalle afet örgütlenmelerinde kadın katılımını özel olarak teşvik etmek ve kadınlar arası bir afet örgütlenmesi oluşturmak ve bu sürecin içinde toplumsal cinsiyet eşitliği normları ile hareket etmek önemlidir; bunlar kadınları güçlendirecektir. Bu tür bir örgütlenme ağı aynı zamanda yerellerde şiddetle mücadele için bir kadın örgütlenmesi ve dayanışma ağı olarak da tasarlanmalıdır.

Afet Öncesi Planlama ve Örgütlenme

Bir şehrin afetlere dirençli olması, o şehirdeki toplulukların bir krize veya doğal ya da insan kaynaklı afetlere karşı direnme, uyum sağlama ve kolaylıkla hareket edebilme yetenekleri ile doğrudan ilgilidir. Bu dirençlilik, yalnızca doğru şehir planlama ve altyapının yanı sıra, genel olarak sürdürülebilir kentsel planlama ve toplumun ortak çabaları konusunda gerekli sorumlulukları üstlenmiş bir yerel yönetimin bir araya gelmesiyle ortaya çıkmaktadır.

- Kadınlara depreme ilişkin eğitimler verilmelidir.
- Her mahalleye depremde kullanılacak birkaç adet konteyner, içinde gerekli olabilecek dayanıklı malzemelerle birlikte kurulmalıdır.
- Mahalle afet kadın komiteleri oluşturulmalı ve oluşturulacak bu model STK ve kamu iş birliği ile tüm ilçelerde yaygınlaştırılmalı.
- Mahalle envanter çalışması yapılmalı ve bu bilgiler muhtarlar aracılığıyla sağlanmalıdır.
- Deprem sonrası oluşacak temel ihtiyaçlara erişim, hayatın ulaşım nedeniyle bir anda durması, yardımların gelememesi gibi sorunlara yönelik en aktif ve hızlıca açılabilecek yolların haritalandırılması sağlanarak desteğe gelme ihtimali olabilecek belediyelerle paylaşılmalıdır.

Sonuç Olarak

Gerek çalıştay gerekse forum çıktıları raporlaştırılarak yaygınlaştırılacak ve politika yapıcılar için bir rehber niteliği taşıyacaktır.

İstanbul'un Risk Altındaki Kelebekleri

Kelebekler gerek besin kaynağı gerekse tozlandırıcı olarak yaban hayatın dengesinde önemli bir konuma sahip. İstanbul da birçok kelebek türüne ev sahipliği yapsa da bu türlerin bir kısmı yok edildi ve geriye kalanlar da risk altında. Bunun başlıca nedeni farklı biçimlerde meydana gelen habitat tahribatı. Mevcut durumda sık rastlanan, nadiren görülen ve yok edilen kelebek türlerinden örnekler, bize kelebeklerin İstanbul için önemini hatırlatıyor.

Umut Güngör[*] - **Merve Kurt**[**]

[*] İstanbul Üniversitesi, Cerrahpaşa, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Orman Mühendisliği Bölümü
[**] İstanbul Üniversitesi, Aziz Sancar Deneysel Tıp Araştırma Ensitüsü, Genetik Anabilim Dalı

Fotoğraf Arda Dönerkayalı

Kelebekler, sistematikte Insecta (Böcekler) sınıfının Lepidoptera (Pul Kanatlılar) takımı içerisinde sınıflandırılır. Bu böcekler, sınıfının en kalabalık gruplarından birisi olup takım adlarını gösterişli kanatlarının borçlu olduğu pullardan alır.[1] Antarktika hariç dünyanın her yerinde geniş dağılım gösterirler.[2] Kelebekler, insanlık tarihi boyunca çeşitli hikâyelere ve mitolojilere konu olmaları, birçok canlı grubunun besin kaynağı, bitkiler için tozlaştırıcı olarak görev almaları ve daha birçok rolüyle hem yaban hayat hem de insanlar için eşsiz bir yere sahip.

Kelebekler; birçok türde sıcaklık toleransının dar olması, özelleşmiş habitat tercihleri ve karmaşık türler arası etkileşimleri (örneğin birçok türün özelleşmiş konukçu tercihleri vardır ve kelebeklerin yaklaşık %25'i karıncalarla etkileşime girer) nedeniyle çevresel değişimlere karşı oldukça duyarlı ve bu değişimlerden çarpıcı bir şekilde etkileniyor. Bu nedenle günümüzde antropojenik faaliyetlerin sonucu olarak oluşan iklim krizi ve biyolojik çeşitlilik krizinden kelebekler de büyük oranlarda etkileniyor. Sonuç olarak, popülasyon boyutu ve genetik çeşitlilikte kayıpların yanı sıra en sonunda yerel yok oluşlar ve türlerin zamansız yok oluşları gerçekleşiyor.[3]

Ülkemiz bulunmuş olduğu eşsiz biyocoğrafik konumu, geçmiş buzul çağlarında sığınma noktası olması, kısa mesafede yüksekliğin büyük ölçüde değişebilmesi, arızalı arazi yapısı gibi nedenlerle tür çeşitliliği bakımından oldukça zengindir ve birçok endemik türü barındırır. İstanbul da ülkemizin bu zenginliğinden payını almış durumda. Yaklaşık 130 kelebek türü ile tür çeşitliliği bakımından oldukça zengindir ve bu zenginliği ile birçok Avrupa ülkesini geride bırakır. İngiltere'de 55, İrlanda'da 28, Danimarka'da 23, Norveç'te 99, Finlandiya'da 116, Hollanda'da 108, Belçika'da ise yalnızca 106 kelebek türü bulunurken İstanbul'da 130 kelebek türü kayıt altına alınmıştır. Hem şehir merkezinde hem de şehrin merkezinden ve kaosundan uzak, vejetasyonun yoğun olduğu doğal habitatlarda farklı kelebek türleriyle karşılaşmak mümkün. Güneşli ve sıcak bir günde Küçük Beyaz Melek *(Pieris rapae)* metropolün göbeğinde dahi kendine yer bulup bize eşlik eden türler arasında. Bununla birlikte, İstanbul'un biyoçeşitlilik açısından önemli gözlem alanlarından yalnızca birkaçı olan Belgrad Ormanı, Küçükçekmece Gölü çevresi, Ömerli Havzası'nda çokgözlü amanda *(Polyommatus amanda),* mor inci *(Boloria dia),* böğürtlen brentisi *(Brenthis daphne)* ve daha birçok ilgi çekici tür ile karşılaşmak mümkün.[4]

Fotoğraf Diken Kelebeği - Vanessa Cardui, Umut Güngör

İstanbul'da park ve bahçelerde hatta şehir içerisinde uçarken görebileceğiniz yaygın birçok kelebek türü bulunuyor. İstanbul'da yaygın olarak bulunan kelebek türlerinin üç tanesinin özellikleri şöyle:[5]

Küçük Beyaz Melek
(Small White - *Pieris rapae*)
Erkek bireylerin kanat üst yüzünün zemin rengi beyaz olup ön kanatta silik bir koyu benek bulunur. Dişi bireylerin ise kanat üst yüzünün zemin rengi genellikle kirli beyaz veya soluk sarı olup ön kanatta belirgin iki koyu benek vardır. Her iki cinsiyetin de apeksi siyahtır. Arka kanadın alt yüzü serpiştirilmiş koyu pullarla sarımsıdır. Ön kanat alt yüzünde apeks sarımsı geri kalan bölge beyaz olup iki koyu benek bulunur. Apeks bölgesindeki siyah lekenin daha sınırlı olması ve daha küçük boyutuyla büyük beyaz melek kelebeğinden ayırt edilebilir. Genellikle şubat-kasım ayları arasında uçar.

Diken Kelebeği
(Painted Lady - *Vanessa cardui)*
Kanat üst yüzünün zemin rengi turuncudur. Ön kanat üst yüzünde apeks ve apeks altı siyah olup içerisinde beyaz benekler bulunur. Apeks hafifften dışarıya çıkıntı yapar. Arka kanat üst yüzünde üçgen şeklindeki siyah beneklerin oluşturduğu bir kenar alt bandı ve siyah yuvarlak beneklerin oluşturduğu bir orta dış bandı bulunur. Diken kelebeğini tüm yıl boyunca uçarken görmek mümkün. Aynı zamanda göç eden kelebek türlerinden birisidir. Bazı popülasyonları Kuzey Afrika ile Kuzey Avrupa arasında göç eder. Göç zamanlarında (özellikle nisan ve mayıs) bu türü çok büyük sürüler halinde uçarken görmek mümkün.

Çokgözlü Mavi
(Common Blue - *Polyommatus icarus)*
Erkek bireylerin kanat üst yüzü mor mavidir. Dişi bireylerin ise genellikle kahverengi (bazı bireylerin kanat üst yüzünün çoğunluğu mavi olabilir) olup arka ve ön kanat üst yüzünde değişken miktarda turuncu halkalı siyah beneklerin oluşturduğu kenar alt bandı bulunur. Arka kanat alt yüzünde orta dış bandını oluşturan benekler düzgün bir hilal oluşturur. Ön kanat alt yüzünde disksel beneğin altında bazal benek bulunur. Genellikle mart-kasım ayları arasında uçar.

İstanbul'da nadir olarak görülen 3 türün özellikleri de şöyle sıralanıyor:[6]

Bavius
(Bavius Blue - *Pseudophilotes bavius)*
Hem kanat üst yüzünde hem de alt yüzünde saçakları damalıdır. Arka kanat alt yüzünde kalın, siyah şapkalı, yedi turuncu beneğin oluşturduğu eksiksiz kenar alt bandı ve belirgin siyah noktaların oluşturduğu orta dış bandı bulunur. Hem ön kanat hem de arka kanat alt yüzünde orta dış bandını oluşturan siyah yuvarlak benekler Himalaya mavisine kıyasla daha büyüktür. Nisan-temmuz ayları arasında uçarlar. İstanbul'da oldukça nadir bulunan türe ait güncel kayıt yalnızca Şamlar Tabiat Parkı'nda bulunuyor.

Fotoğraf Çokgözlü Mavi - Polyommatus Icarus, Umut Güngör

Trakya İmparatoru
(Balkan Emperor - *Apatura metis)*
Oldukça büyük olan bu kelebek türünün erkek bireylerinin kanat üst yüzünde (özellikle bazal bölge) mor yanar-döner pullar bulunur ve kanat üst yüzündeki koyu bölgeler bazı açılardan mor renkli gözükür. Erkek ve dişi bunun dışında birbirine benzer. Kanat alt yüzü üst yüzüne göre daha sade görünümlüdür. Mayıs-ağustos tarihleri arasında uçmaktadır. İstanbul için nadir bir türdür. Ancak son yıllarda kayıtları artmaktadır. Kayıtları Çatalca ve Terkos çevresinde yoğunlaşmıştır.

Fotoğraf Sarıbantlı Zıpzıp - Pyrgus Sidae, Aykut Bal

Sarıbantlı Zıpzıp
(Yellow-banded skipper - *Pyrgus sidae)*
Kanat üst yüzünün zemin rengi kahverengi (bazal bölgesi gri pullarla kaplıdır) olup üzerinde beyaz benekler bulunur. Arka kanat üst yüzünde bulunan kenar altı benekleri hafiften içbükeydir. Ön kanat üst yüzünde ön kenarda bulunan iki beyaz benek ve arka kanat alt yüzündeki belirgin sarı bantlar türe özgüdür. Mayıs-temmuz ayları arasında uçmaktadır. İstanbul'dan güncel olarak ulaşılabilen yalnızca Şamlar ve Pirinççi bölgelerinden gelen iki kaydı bulunmaktadır. 1900'lü yılların başında ve ortalarında İstanbul'un birçok bölgesinde kaydı bulunan bu türün İstanbul'da gerçekleşen habitat kaybı ile birçok bölgeden yerel olarak yok edilmesi kuvvetle muhtemel.

İstanbul'da 130 kelebek türünün kaydı bulunuyor. Ancak bunlardan 30 tanesinin güncel bir kaydı yok.[7] Geçmiş yıllarda kayıtların geldiği alanlarda artık bu türlerin yaşayabileceği doğal bir alan artık bulunmuyor. Bu alanların

çoğunda şu anda gökdelenler, alışveriş merkezleri veya şehirler yer alıyor. Yapılacak güncel çalışmalarda bu 30 türden birkaçının güncel kaydının alınması olasılıklar dahilinde. Ancak bu türlerin büyük bir çoğunluğunun meydana gelen habitat tahribatı nedeniyle İstanbul'da yok olduğu kabul edilebilir.

Günümüzde de İstanbul'da yaşayan kelebekler hatta diğer tüm canlılar için en büyük tehdit habitat tahribatı. Habitat tahribatının devam etmesi hâlinde yok olmuş olması muhtemel 30 türe yenileri eklenecek. Öte yandan, İstanbul geçmişten günümüze doğal alanlarının çok büyük bir kısmını kaybetmiş olsa da kalan alanlar hâlen büyük bir çeşitlilik barındırıyor. Dışarıdan boş veya ufak olarak görülen birçok doğal veya yarı doğal alanın tür çeşitliliği açısından zengin olduğu gözleniyor. Bu nedenle doğal alanların korunması İstanbul'un kelebeklerinin ve biyolojik çeşitliliğinin korunması için çok büyük bir önem arz ediyor. Bu yok edilen türlerden 3 tanesine ait özellikler şöyle özetlenebilir:[8]

Fotoğraf Sesilya - Pyronia cecilia, Alperen Yayla

Cadı
(The Hermit - *Chazara briseis)*
Ön kanat alt yüzünde, merkezinde beyaz nokta bulunan iki adet siyah benek, kanat bandı şeklinde koyu kahverengi bir leke (arka kanat alt yüzündeki bandın devamı gibi görülür) ve büyük bir siyah leke bulunur. Erkeğinin arka kanat alt yüzünde krem orta kanat bandı, kahverengi orta dış bandı ve ortadan ikiye bölünmüş koyu kahverengi bir bazal şerit bulunur. Dişinin arka kanat alt yüzünde bu bantlar oldukça belirsiz olup daha sade bir görünüme sahip. Genellikle mayıs-ağustos ayları arasında uçarlar. Kağıthane (1919) ve Maslak'tan (1923) tarihi kayıtları mevcut.

Sesilya
(Southern Gatekeeper - *Pyronia cecilia)*
Sesilya genel görünüşü ile pironiya türüne oldukça benzer. Arka kanat alt yüzünde göz noktalarının bulunmaması ve erkek bireylerin ön kanat üst yüzünde bulunan koyu çapraz bandın damarlar tarafından belirgin şekilde bölünmüş olmasıyla pironiyadan ayırt edilebilir. Genellikle mayıs-ağustos ayları arasında uçarlar. Tarabya (1925), Kağıthane (1950) ve Belgrad Ormanı (1973) olmak üzere tarihi kayıtları bulunuyor. Türün İstanbul'dan habitat tahribatı ve iklim değişikliği nedeniyle yok edilmiş olması kuvvetle muhtemel.

Osmanlı Ateşi
(Ottoman's Copper - *Lycaena ottomanus)*
Erkek bireylerin kanat üst yüzü kırmızımsı turuncu olup apekse doğru genişleyen kalın bir kenar bandı bulunur. Apeks altında belli belirsiz seçilen üç dört koyu benek türün ayırt edici özelliklerinden birisi. Ayrıca ince ve belirsiz bir disksel benek bulunur. Genellikle nisan-ağustos ayları arasında uçarlar. İstanbul'dan yalnızca 1830 yılına ait Tarabya'dan tarihi bir kaydı bulunuyor.

Notlar

1 Perveen, F.K. ve A. Khan (2017). "Introductory Chapter: Lepidoptera" içinde F.K. Perveen (der.) Lepidoptera, IntechOpen.

2 Kawahara, A.Y. vd. (2019). "Phylogenomics reveals the evolutionary timing and pattern of butterflies and moths", *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 116: 22657 - 22663.

3 Thomas, J.A. (2016). Butterfly Communities Under Threat, Science, 353: 216-218; Warren, M.S. vd. (2021). "The decline of butterflies in Europe: Problems, significance, and possible solutions", *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 118(2).

4 Güngör, U., M. Kurt ve A. Bal (2023). *İstanbul'un Kelebekleri*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi.

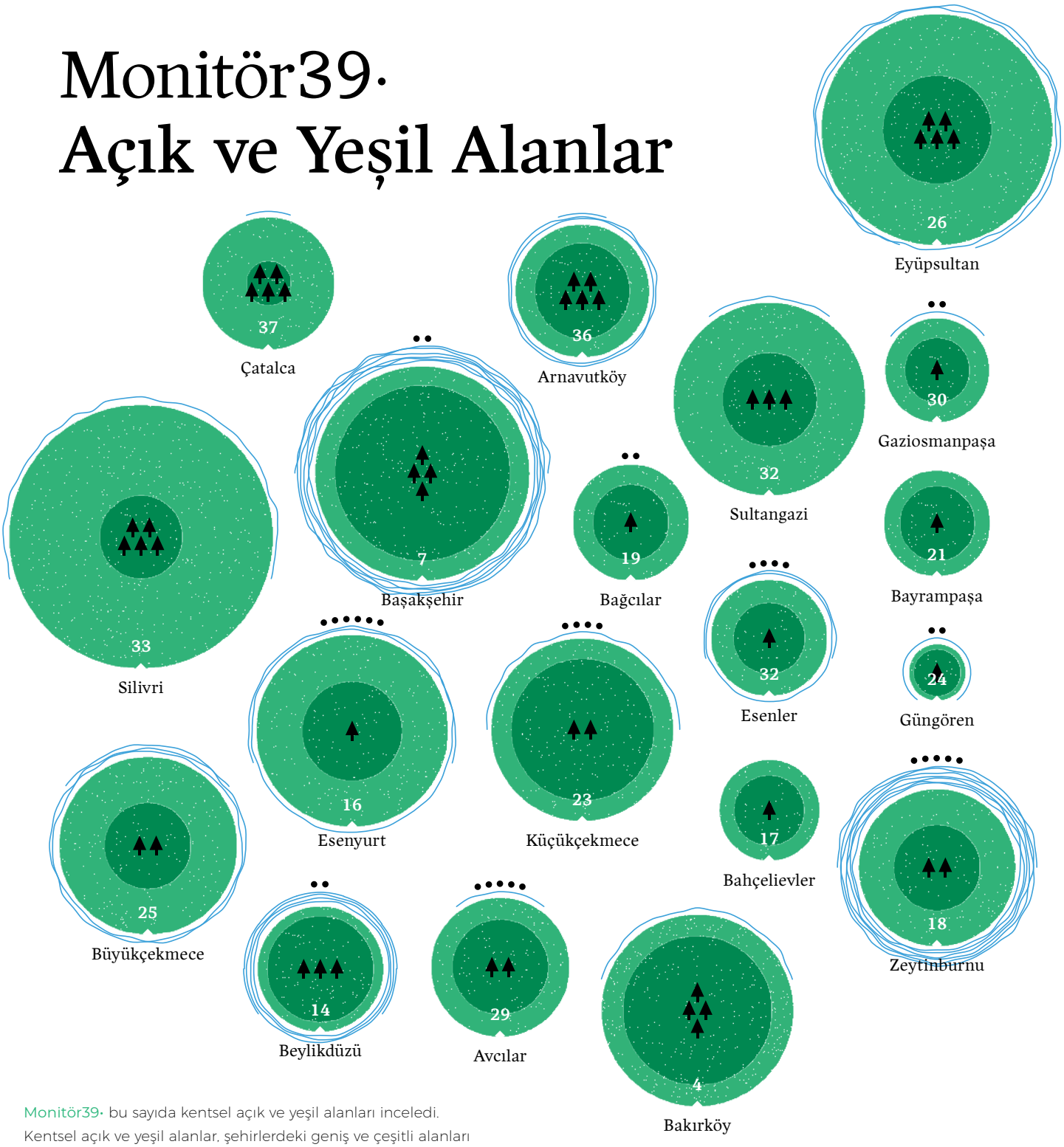
5 Güngör, U., M. Kurt ve A. Bal (2023). A.g.y.

6 Güngör, U., M. Kurt ve A. Bal (2023). A.g.y.

7 Güngör, U., M. Kurt ve A. Bal (2023). A.g.y.

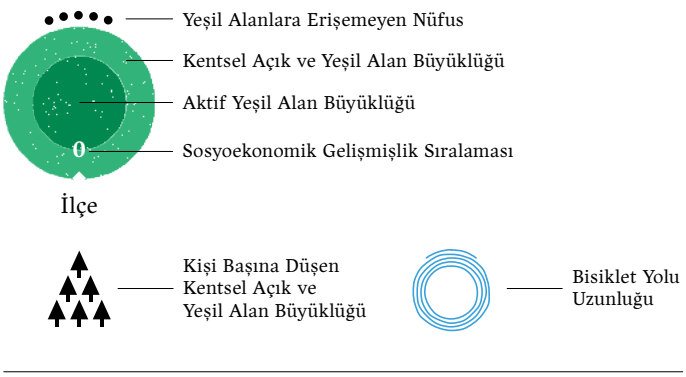
8 Güngör, U., M. Kurt ve A. Bal (2023). A.g.y.

Monitör39·
Açık ve Yeşil Alanlar

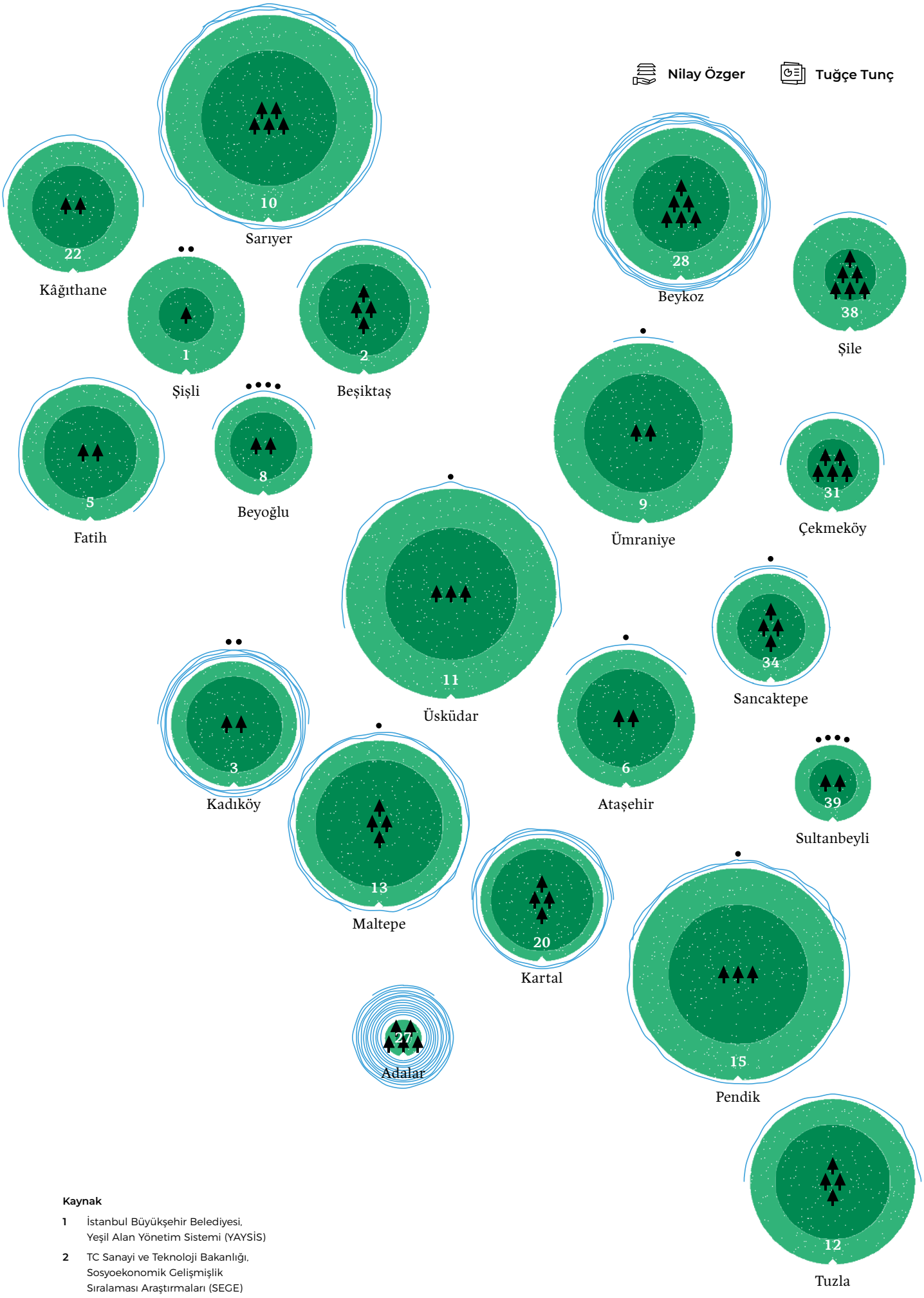

Monitör39· bu sayıda kentsel açık ve yeşil alanları inceledi. Kentsel açık ve yeşil alanlar, şehirlerdeki geniş ve çeşitli alanları ifade eder. Bu alanlar, genellikle kamusal kullanıma açık olup, doğal ve yapay bölgeleri kapsamaktadır. Çalışma kapsamında kentsel açık ve yeşil alanlar üç kategoride incelenmiştir. Kentsel açık alanlar, meydan ve yaya bölgelerini; aktif yeşil alanlar çocuk bahçesi, park, koru, panayır-festival alanı, botanik bahçesi gibi yerleri; pasif yeşil alanlar ise refüj, şev-yamaç, ağaçlık alan, yapılaşmamış kentsel açık alan, mezarlık alanı, çimenlik/çayırlık alan ve kent içi tarım alanlarını kapsamaktadır.

Sosyoekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırmaları (SEGE), Türkiye'deki düzey 2 bölgeleri, iller ve ilçelerin sosyoekonomik gelişmişlik düzeylerini nesnel bir şekilde ölçen ve karşılaştıran analiz çalışmalarıdır. Bu araştırmalar, politika, strateji ve kamu uygulamalarına yönelik bilgi sağlamak amacıyla yapılmaktadır.

Nilay Özger
Tuğçe Tunç

Kaynak

1 İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Yeşil Alan Yönetim Sistemi (YAYSİS)

2 TC Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Sosyoekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırmaları (SEGE)

SAYAÇ

İPA, İstanbul İstatistik Ofisi

KONUT

İstanbul'da Eylül 2023 döneminde 15 bin konut satıldı.

İstanbul'da Eylül 2023 döneminde 15 bin konut satıldı. Eylül 2023 döneminde konut satışlarının %73,2'si ikinci el satışlarda gerçekleşirken %26,8'i ilk el satışlarda gerçekleşti. Türkiye'de ise Eylül 2023 döneminde 102 bin konut satışı gerçekleşti. Eylül 2023 döneminde Türkiye'deki toplam konut satışlarının %70,3'ü ikinci el, %29,7'si ise ilk el olarak gerçekleşti. Eylül 2023 döneminde İstanbul'da gerçekleşen satışlar bir önceki yılın aynı dönemine göre %20,1; Türkiye genelinde ise %9,5 azaldı.

Dönem	Toplam Satışlar	İkinci El Konut Satışları	İlk El Konut Satışları
Eylül 2023	15.247	11.167	4.080
Eylül 2022	19.089	13.902	5.187

İstanbul'da Eylül 2023 döneminde konutların %9,6'sı ipotekli olarak satıldı.

Eylül 2022 döneminde İstanbul'da yapılan toplam konut satışlarının %12,7'si ipotekli olarak gerçekleşirken 2023 yılının aynı döneminde ipotekli konut satışının payı %9,6 oldu. Eylül 2023 döneminde ipotekli konut satış sayısı geçen yılın aynı dönemine göre %39,5 azaldı.

Eylül 2023 döneminde konut satışlarının %65,3'i Avrupa Yakası'nda gerçekleşti.

Eylül 2023 döneminde konut satışlarının %65,3'ü Avrupa Yakası'nda, %34,7'si ise Anadolu Yakası'nda gerçekleşti. Avrupa Yakası'nda gerçekleşen konut satışları bir önceki yılın aynı dönemine göre %25,7 azalırken, Anadolu Yakası'nda %7,0 azaldı. İstanbul'da ilçelere göre konut satışlarına bakıldığında Eylül 2023 döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre en yüksek azalış %-52,7 ile Esenler ilçesinde gerçekleşti.

Eylül 2023 döneminde yabancılara yapılan konut satışlarının %33,4'ü İstanbul'da gerçekleşti.

İstanbul'da yabancılara yapılan konut satışları Eylül 2023 döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre %45,5; Türkiye genelinde ise %42,0 azaldı. Bu dönemde Türkiye'de yabancılara yapılan toplam konut satışlarının %33,4'ü İstanbul'da gerçekleşti.

Ağustos ayında yeni konut fiyatları bir önceki yılın aynı dönemine göre İstanbul'da %88,5, Türkiye genelinde %94,7 arttı.

İstanbul'da 2023 Ağustos itibarıyla yeni konut fiyatları bir önceki yılın aynı dönemine göre %88,5 artarken Türkiye genelinde %94,7 arttı. Bu dönemde yeni olmayan konut fiyatları ise İstanbul'da %77,1 artarken Türkiye genelinde %90,3 arttı.

Metodoloji: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB) verilerinden derlenerek oluşturulmuştur.

İlçelere Göre Konut Satışları

İlçe	Eylül 2023	Eylül 2022	Fark %
Adalar	25	45	-44,4%
Arnavutköy	259	302	-14,2%
Ataşehir	306	394	-22,3%
Avcılar	349	517	-32,5%
Bağcılar	244	321	-24,0%
Bahçelievler	516	648	-20,4%
Bakırköy	260	266	-2,3%
Başakşehir	567	853	-33,5%
Bayrampaşa	174	202	-13,9%
Beşiktaş	152	211	-28,0%
Beykoz	36	49	-26,5%
Beylikdüzü	642	1.234	-48,0%
Beyoğlu	148	252	-41,3%
Büyükçekmece	485	837	-42,1%
Çatalca	51	62	-17,7%
Çekmeköy	571	450	26,9%
Esenler	274	579	-52,7%
Esenyurt	2.108	2.487	-15,2%
Eyüpsultan	385	359	7,2%
Fatih	282	403	-30,0%
Gaziosmanpaşa	324	412	-21,4%
Güngören	182	224	-18,8%
Kadıköy	645	633	1,9%
Kâğıthane	356	680	-47,6%
Kartal	564	652	-13,5%
Küçükçekmece	663	485	36,7%
Maltepe	511	540	-5,4%
Pendik	598	692	-13,6%
Sancaktepe	482	504	-4,4%
Sarıyer	242	234	3,4%
Şile	80	84	-4,8%
Silivri	381	500	-23,8%
Şişli	295	397	-25,7%
Sultanbeyli	243	257	-5,4%
Sultangazi	324	507	-36,1%
Tuzla	388	424	-8,5%
Ümraniye	518	594	-12,8%
Üsküdar	319	365	-12,6%
Zeytinburnu	298	434	-31,3%

MALİYE

İstanbul'da Eylül 2023 döneminde tahsil edilen vergi gelirleri geçen yılın aynı dönemine göre %132,1 arttı.
İstanbul'da Eylül 2023 döneminde 177 milyar lira Merkezi Yönetim Bütçe geliri tahsil edilirken bu dönemde Merkezi Yönetim Bütçe gelirlerinin %94,8'i vergi gelirlerinden tahsil edildi. İstanbul'dan tahsil edilen vergi geliri bir önceki yılın aynı dönemine göre %132,1 artarak 168 milyar lira oldu.

Türkiye genelinde ise tahsil edilen vergi geliri bir önceki yılın aynı dönemine göre %122,6 artarak 386 milyar lira oldu.

Merkezi Yönetim Bütçe Gelirleri (Bin Lira) - İstanbul

Dönem	Merkezi Bütçe Gelirleri	Genel Bütçe Gelirleri	Vergi Gelirleri
Eylül 2023	177.333.766	176.577.332	168.093.414
Eylül 2022	77.074.440	76.669.214	72.404.999

Eylül 2023 döneminde dahilde alınan Katma Değer Vergisi (KDV) tahsilatı bir önceki yılın aynı dönemine göre %238,2 arttı.
Eylül 2023 döneminde İstanbul'da gerçekleşen gelir vergisi tahsilatı bir önceki yılın aynı dönemine göre %98,3 arttı.

Eylül 2023 döneminde gelir vergisi tahsilatı 31,5 milyar lira, kurumlar vergisi tahsilatı 7 milyar lira olarak gerçekleşti.

Eylül 2023 döneminde motorlu taşıtlardan alınan ÖTV gelirleri bir önceki yılın aynı dönemine göre %223,0 arttı.
Eylül 2023 döneminde ÖTV gelirlerinin %47,1'i motorlu taşıtlardan gerçekleşirken, %8,2'si dayanıklı tüketim ve diğer mallardan, %29,1'i petrol ve doğalgaz ürünlerinden, %7,3'ü alkollü içkilerden, %6,2'si tütün mamullerinden ve %2,0'ı kolalı gazozlardan gerçekleşti.

Özel Tüketim Vergileri (Bin Lira) - İstanbul	Eylül 2023	Eylül 2022
Petrol ve Doğalgaz Ürünleri	13.717.517	3.103.411
Motorlu Taşıtlar	22.190.964	6.869.230
Alkollü İçkiler	3.447.729	2.522.536
Tütün Mamulleri	2.915.424	1.524.373
Kolalı Gazozlar	942.839	434.375
Dayanıklı Tüketim ve Diğer Mallar	3.877.986	2.040.133

Eylül 2023 döneminde Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi (BSMV) geliri bir önceki yılın aynı dönemine göre %141,5 arttı.
Eylül 2023 döneminde İstanbul'da Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi (BSMV) geliri tahsilatı bir önceki yılın aynı dönemine göre %146,6 artarak 12 milyar liraya ulaştı.

Aynı dönemde şans oyunlarından alınan vergi gelirleri 1 milyar lira, özel iletişim vergi gelirleri ise 1.3 milyar lira oldu. Dijital hizmet vergi geliri ise bir önceki yılın aynı dönemine göre %61,5 artarak 1 milyar liraya ulaştı.

İstanbul'da gelir vergisi faal mükellef sayısı Eylül ayında 630 bin oldu.
2023 yılı Eylül ayında gelir vergisi faal mükelleflerin %25,6'sının bulunduğu İstanbul'da, mükellef sayısı bir önceki yılın aynı dönemine göre %3,0 artarak 630 bin oldu.

Aynı dönemde gelir stopaj vergisi faal mükellef sayısı bir önceki yılın aynı dönemine göre %4,5 artarak 1,1 milyona çıktı.

Metodoloji: Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü ve Gelir İdaresi Başkanlığı verilerinden derlenerek oluşturulmuştur.

Gelir Stopaj Mükellefi: gelir ya da kurumlar vergisine bağlı olan bir kazanç tutarının kanunlarla belirlenmiş çerçevede ve oranda kesintisinin yapılarak, iş yapan kişinin adına işveren ya da vergi tevkifatından sorumlu kişilerdir.

Gayrimenkul Sermaye İradı (GMSİ): Gelir Vergisi Kanunu'nda belirtilen mal ve hakların (arazi, bina, haklar vs.) kiraya verilmesi karşılığında elde edilen gelirler "Gayrimenkul sermaye iradı" olarak ifade edilmektedir.

Basit Usulde Vergi Mükellefi: Gelir Vergisine Kanunu'nda belirtilen şartları taşıyan ticaret ve sanat erbapları basit usulde ticari kazançlarının vergisini öder. Basit usulde ticari kazanç; bir hesap dönemi içinde elde edilen hasılat ile giderler ve satılan malların alış bedelleri arasındaki müspet farktır. Kurumlar Vergisi Mükellefi: Kurumlar Vergisi Kanununun birinci maddesine göre; Sermaye şirketleri, Kooperatifler, İktisadi kamu kuruluşları, Dernek veya vakıflara ait iktisadî işletmeler, İş ortaklıkları kurumlar vergisi mükellefidir.

Katma Değer Vergisi (KDV): Ticari, sınai, zirai faaliyet ve serbest meslek faaliyeti çerçevesinde yapılan teslim ve hizmetler, her türlü mal ve hizmet ithalatı, diğer faaliyetlerden doğan teslim ve hizmetler katma değer vergisine tabidir. Kanunda belirtilen bazı istisnalar olmakla beraber KDV'ye tabi mal tesliminde ve/veya hizmet itfasında bulunanlar KDV mükellefidi.

2023 yılı Ağustos ayında İstanbul'a 1 milyon 748 bin yabancı turist geldi.

2022 yılı Ağustos ayında İstanbul'a gelen yabancı turist sayısı 1 milyon 666 bin iken, 2023 yılının aynı döneminde 1 milyon 748 bine yükseldi; bu sürede İstanbul'un tüm Türkiye içindeki payı %26,2 oldu. İstanbul'a gelen yabancı ziyaretçilerin %97,2'si havayolu ile gelirken bu ziyaretçilerin %72,7'i İstanbul Havalimanı ile geldi.

Yabancı Ziyaretçi Sayısı

Dönem	İstanbul (kişi)	Türkiye (kişi)	İstanbul'un Payı (%)
Ağustos 2023	1.747.611	6.660.700	%26,2
Ağustos 2022	1.665.983	6.304.770	%26,4
Ağustos 2021	1.002.722	3.982.168	%25,2

2023 yılı Ağustos ayında İstanbul'a Rusya'dan 179 bin, Almanya'dan 127 bin turist geldi.

Ağustos ayında İstanbul'a en fazla turist Rusya'dan (179 bin kişi) geldi. Rusya'yı sırasıyla Almanya (127 bin kişi), İran (101 bin kişi), ABD (81 bin kişi) ve Suudi Arabistan (75 bin kişi) takip etti.

2023 yılı Temmuz ayında İstanbul'da 940 bin yabancı, 338 bin yerli turist konakladı.

2022 yılının Temmuz ayında İstanbul'da konaklayan toplam turist sayısı 1 milyon 116 bin iken, 2023 yılının aynı döneminde bu sayı 1 milyon 277 bine yükseldi; Temmuz ayında konaklama tesislerine gelen yerli turist sayısı 338 bine, yabancı turist sayısı ise 940 bine ulaştı. Konaklama tesislerinde toplam geceleme süresi ise bu dönemde 3 milyona ulaştı.

Konaklama Tesislerine Geliş Sayısı ve Konaklama Süresi, İstanbul

Dönem	Tesise Geliş Sayısı	Tesislerde Geceleme Sayısı
Temmuz 2023	1.277.350	3.001.528
Temmuz 2022	1.116.296	2.752.256
Temmuz 2021	584.418	2.074.452

İstanbul'da 2023 yılı Temmuz ayında konaklama tesisi doluluk oranı bir önceki yıla göre düşerek %64,4 oranında seyretti.

İstanbul'da 2022 yılının Temmuz ayında konaklama tesisleri doluluk oranı %74,9 iken, 2023 yılının aynı döneminde doluluk oranı %64,4'e geriledi. 2023 yılı Temmuz ayında konaklama tesisi doluluğunun %50,5'ini yabancı, %13,8'ini ise yerli ziyaretçiler oluşturdu.

Konaklama Tesislerinin Doluluk Oranı (%), İstanbul

Dönem	Yabancı	Yerli	Toplam
Temmuz 2023	50,5	13,8	64,4
Temmuz 2022	60,9	14,0	74,9
Temmuz 2021	44,8	14,6	59,4

2023 yılının Eylül ayında İstanbul'a havayolu ile gelen-giden yolcu sayısı 10 milyon 387 bin oldu.

2022 yılının Eylül ayında İstanbul'a havayolu ile gelen ve giden yolcuların toplam sayısı 9 milyon 275 bin iken, bu sayı 2023'ün aynı döneminde 10 milyon 387 bine yükseldi. 2023 yılı Eylül ayında yolcuların %31,9'unu iç hat, %68,1'ini dış hat uçuşlarını kullandı.

Havalimanları Gelen ve Giden Yolcu Sayısı Toplamı, İstanbul

	İstanbul Havalimanı		Sabiha Gökçen Havalimanı	
Dönem	İç Hat	Dış Hat	İç Hat	Dış Hat
Eylül 2023	1.687.173	5.340.913	1.624.776	1.734.054
Eylül 2022	1.531.219	4.901.240	1.350.654	1.492.306
Eylül 2021	1.196.816	2.889.598	1.738.188	962.190

Metodoloji: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Devlet Hava Meydanları İşletmesi Genel Müdürlüğü (DHMİ) verileri derlenerek oluşturulmuştur.

Tesise geliş: Konaklama tesislerine geceleme yapmak amacıyla yapılan giriş sayısıdır. Tesise giriş sayısı kişi bazlı bir değişken olmayıp, aynı turistin farklı zamanlarda yaptığı girişler ayrı girdiler olarak kaydedilmektedir.
Geceleme: Konaklama tesislerinde konaklayan turistlerin tesislerde geçirdikleri gecelerin sayısıdır.
Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından İşletme Belgesi verilmiş olan konaklama tesisleri.
Mahalli idareler tarafından belgelendirilmiş olan konaklama tesisleri.

İstanbul Barometresi her ay İstanbul'un nabzını tutuyor.

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

İPA İstanbul Planlama Ajansı

ipa.istanbul ipaistanbul

ipa.istanbulplanlamaajansi

İŞ GÜCÜ PİYASASI

İstanbul'da yılın 3. çeyreğinde işe yerleştirilenlerin %48'ini 15-24 yaş arası gençler oluşturdu.

2023 yılının üçüncü çeyreğinde İstanbul'da İŞKUR aracılığıyla işe yerleştirilenlerin sayısı bir önceki yılın aynı dönemine göre %33 artarak 59.286 oldu. Türkiye genelinde ise üçüncü çeyrekte işe yerleştirilenlerin sayısı bir önceki yılın aynı dönemine göre %10 artarak 313.419 oldu. Üçüncü çeyrekte İstanbul'da işe yerleştirilenlerin %41'ini kadınlar oluştururken, yüksek öğrenim görenlerin yüzdesi %24 oldu.

İŞKUR Aracılığıyla İşe Yerleştirmeler

Dönem		İstanbul			Türkiye		
		Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam
2022	1. Çeyrek	19.122	27.200	**46.322**	113.092	212.324	**325.416**
	2. Çeyrek	39.523	40.032	**79.555**	157.123	256.958	**414.081**
	3. Çeyrek	20.011	24.453	**44.464**	109.256	174.597	**283.853**
2023	1. Çeyrek	16.316	30.872	**47.188**	87.839	176.162	**264.001**
	2. Çeyrek	31.948	36.379	**68.327**	121.316	198.764	**320.080**
	3. Çeyrek	24.391	34.895	**59.286**	119.586	193.833	**313.419**

İlk 9 ayda 297.520 kişi işsizlik ödeneğine başvurdu.

İstanbul'da ilk 9 ayda 297.520 kişi işsizlik ödeneğine başvurdu. Türkiye'deki işsizlik ödeneği başvurularının %24'ünün gerçekleştiği İstanbul'da başvuruların kabul edilme oranı %52,3 oldu. Başvuruların kabul edilme oranı İstanbul dışarıda bırakıldığında ülkenin kalan bölümünde %42,6 oldu.

İşsizlik Ödeneğine Başvuranlar ve Hakedenler, İstanbul

Dönem		İşsizlik Ödeneği Başvuru Sayısı	İşsizlik Ödeneği Hakeden Sayısı
2022	1. Çeyrek	104.388	58.447
	2. Çeyrek	99.972	53.971
	3. Çeyrek	102.414	55.020
2023	1. Çeyrek	104.373	54.835
	2. Çeyrek	90.991	46.949
	3. Çeyrek	102.156	53.801

İstanbul'da Ağustos ayında bir önceki yıla göre aktif sigortalı çalışan sayısı 191.328 kişi azaldı.

2023 Ağustos dönemi itibarıyla İstanbul'da aktif sigortalı çalışan sayısı bir önceki yılın aynı ayına göre 191.328 kişi azalarak 5.901.309 oldu. Bir önceki aya göre bakıldığında ise İstanbul'da aktif sigortalı çalışan sayısı 17.142 kişi arttı. İstanbul'da ortalama günlük kazanç bir önceki yılın aynı dönemine göre %110, Türkiye genelinde ise %112 arttı.

Dönem		İstanbul		Türkiye	
		Toplam Aktif Sigortalı Sayısı	Ortalama Günlük Kazanç (TL)	Toplam Aktif Sigortalı Sayısı	Ortalama Günlük Kazanç (TL)
2022	Haziran	6.187.465	321	25.650.779	286
	Temmuz	5.988.381	398	24.918.976	355
	Ağustos	6.092.637	399	25.318.864	356
2023	Haziran	6.006.493	651	25.323.691	590
	Temmuz	5.884.167	821	24.902.975	729
	Ağustos	5.901.309	838	24.947.558	756

İstanbul'da kadın çalışanların ortalama günlük kazancı erkek çalışanların %7,9 gerisinde kaldı.

Ağustos 2023 verilerine göre İstanbul'da kadınların ortalama günlük kazancı bir önceki yılın aynı ayına göre %109,6 artarken, bir önceki aya göre %2,7 artarak 795 lira oldu. Erkeklerin ortalama günlük kazancı ise bir önceki yılın aynı ayına göre %110,6 artarken, bir önceki aya göre %1,7 artarak 863 lira oldu. İstanbul'da kadınların ortalama günlük kazancı erkeklerin %7,9 gerisinde kalırken, bu oran Türkiye genelinde 10,5 oldu.

İstanbul'daki iş yerlerinin %87'si 9 veya daha az kişi istihdam ediyor.

Türkiye'deki toplam iş yerlerinin %28'inin faaliyet gösterdiği İstanbul'da Ağustos ayında toplam iş yeri sayısı geçen yılın aynı dönemine göre 3.171 artarak 597.416'ya ulaştı. Fakat iş yeri artmasına rağmen bu iş yerlerinde çalışan toplam sigortalı sayısı geçen yılın aynı ayına göre 215.926 kişi azaldı. İstanbul'da 1.000 ve üzerinde kişi istihdam eden iş yerlerinin sayısı ise geçen yıla göre azalarak 160 adet oldu.

Metodoloji: Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) ve Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) verilerinden derlenerek oluşturulmuştur. Periyodik olarak yayınlanacak bu bültenin verileri ekte sunulmuştur.

İSTANBUL PLANLAMA AJANSI

İPA Podcast serileri devam ediyor

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

İPA İstanbul Planlama Ajansı

İSTANBUL'UN SEÇİMİ YEREL SEÇİMLERDE SEÇMEN DAVRANIŞI: NE KADAR YEREL? EMRE ERDOĞAN ● KURAL HİÇ DEĞİŞMEZ: SEÇİMLERİ DOĞRU STRATEJİ KAZANDIRIR GÜLFEM SAYDAN SANVER ● İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYE BAŞKANLIĞI SEÇİMLERİNDE ULUSAL KONULAR MI YOKSA YEREL KONULAR MI DAHA ETKİLİ? ALİ ÇARKOĞLU ● 31 MART 2024 SEÇİMLERİ AREFESİNDE SİYASİ KUTUPLAŞMA VE SEÇMEN DAVRANIŞI İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR DENEME MERT MORAL ● YEREL SEÇİMLERDE 2024 HEDEFLERİ: DEMOKRATİK GERİLEMEYİ SINIRLAMAK, KÜSKÜN SEÇMENİ SİYASETLE BARIŞTIRMAK SEDA DEMİRALP ● YEREL SEÇİMLERDE SEÇMEN DAVRANIŞLARININ SOSYAL MEDYA VERİLERİ ÜZERİNDEN ANALİZİ ERDEM YÖRÜK ● GENÇLİĞE BİR BAKIŞ: KİM BU GENÇLER VE NE İSTİYORLAR? NEVZAT TAŞÇI ● YEREL SEÇİMLER YAKLAŞIRKEN: KADINSIZ KENT İSTANBUL NİLDEN BAYAZIT ● **KOLEKSİYON** ATATÜRK KİTAPLIĞI KOLEKSİYONU'NDAN SEÇİMLERE BAKMAK İBB ATATÜRK KİTAPLIĞI YAYIN BİRİMİ ● **SAHADAN** "YEREL POLİTİKALARIN KENTLERDE YAŞAYAN TOPLUMUN İYİLİK HÂLİNİ DESTEKLEYECEK ŞEKİLDE NASIL ÜRETİLECEĞİNİN ASIL ÖNEM ARZ EDEN KONU OLMASI GEREKTİĞİNİ DÜŞÜNÜYORUZ." MEKÂNDA ADALET DERNEĞİ ● "YEREL SEÇİM SÜRECİNDE SEÇMENLERİN OY SANDIĞINA GİTTİĞİNDE DOĞRU BİLGİLERLE KARAR VEREBİLMESİNİ SAĞLAMAK BİZİM EN TEMEL AMACIMIZ." DOĞRULUK PAYI ● **GÖSTERGE** 2019 İBB SEÇİMLERİNDE MAHALLELERİN SEÇİMİ ● **AKADEMİ** İSTANBUL METROPOLİTEN ALANINDA 2018-2022 DÖNEMİNDE NÜFUS HAREKETLİLİĞİ ALİ CENAP YOLOĞLU + FİKRET ZORLU ● **METROPOL MESELELERİ** İSTANBUL'UN KRONİK SORUNU: SU GÜVENLİĞİ DURSUN YILDIZ ● MEGA KENTLER, MEGA PROJELER: KENTSEL RAYLI SİSTEMLER PELİN ALPKÖKİN ● **DOSYA: STADYUMLARDAN SAHNELERE: İSTANBUL'UN SON 30 YILDA DEĞİŞEN MÜZİĞİ** "SOKAKLARDAN EVLERE": 90'LARDAN GÜNÜMÜZE MÜZİK LEVENT KAYA OCAKAÇAN ● İSTANBUL'DA MÜZİĞİN VE KONSERLERİN 60 YILLIK DÖNÜŞÜMÜ DERYA BENGİ ● SPONSORUN VE PARANIN OLMADIĞI BİR FESTİVAL: BARIŞAROCK TANER ÖNGÜR ● "GENÇLER FESTİVAL RUHUNU ÜNİVERSİTE FESTİVALLERİNDE TANIYORDU." AYLİN ASLIM ● İSTANBUL HİP-HOP KÜLTÜRÜNÜN KISA TARİHİ SEDA NİĞBOLU ● **BÜYÜKŞEHİR HAFIZASI** "KÜLTÜR-SANATA ERİŞİME BİR KÜLTÜR HAKKI OLARAK BAKIYORUZ." ● **KENT GÜNDEMİ** ÇEŞİTLİLİK VE YARATICILIĞIN BULUŞTUĞU YEDİKULE: AMS MADE IT ATÖLYE DENEYİMİ CEREN BALMUMCU + DERYA KOÇAŞ + GÜLAY DİDİR + İREM İNCETUZCU + KÜBRA TÜRK + ŞEBNEM ÇEBİ + ŞEVVAL CEFİK ● AFET VE ACİL DURUMLARIN YÖNETİMİNDE TOPLUMSAL CİNSİYETİN ANA AKIMLAŞTIRILMASI NEDEN ÖNEMLİ? İBB SOSYAL HİZMETLER DAİRESİ BAŞKANLIĞI ● **EKOSİSTEM** İSTANBUL'UN RİSK ALTINDAKİ KELEBEKLERİ UMUT GÜNGÖR + MERVE KURT ● **MONİTÖR39** AÇIK VE YEŞİL ALANLAR NİLAY ÖZGER + TUĞÇE TUNÇ ● **SAYAÇ** ●

ISSN 2757-797X
10
9 772757 797007
60 TL

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

İstanbul Planlama Ajansı